

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

3-тє ВИДАННЯ,
ВИПРАВЛЕНЕ Й ДОПОВНЕНЕ

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1990

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком, удосконаленням мови. Зокрема розширено розділ про вживання великої літери, уточнено правила написання складних слів, розширено сферу використання закінчення **-у (-ю)** в родовому відмінку іменників II відміни, чіткіше сформульовані правила використання кличного відмінка, поширено правило передачі іношомовного і через **и** після «дев'ятки» на низку власних назв, введені правила правопису прикметників, похідних від складних географічних назв. Загалом із наявного орфографічного кодексу усувається все, що застаріло, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

В новую редакцию «Украинского правописания» внесен ряд изменений, обусловленных непрерывным развитием, усовершенствованием языка. В частности расширен раздел об употреблении прописной буквы, уточнены правила написания сложных слов, расширена сфера употребления окончания **-у (-ю)** в родительном падеже существительных II склонения, более четко сформулированы правила использования звательного падежа, распространено правило передачи иноязычного **и** через **и** после «девятки» на ряд собственных названий, введены правила правописания прилагательных, производных от сложных географических названий. В общем из имеющегося в наличии орфографического кодекса устраняется все устаревшее, нечетко сформулированное, противоречивое.

Для специалистов и всех, кто интересуется вопросами правописания современного украинского литературного языка.

*Схвалений Академією наук УРСР,
Міністерством народної освіти УРСР, Міністерством вищої й середньої
спеціальної освіти УРСР*

Редакція мовознавства

Редактор *О. А. Дітель*

У 4602020100-581
М 221(04)-90 530-91

ISBN 5-12-002306-1

© Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
АН УРСР

ПЕРЕДМОВА ДО ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ

Однією з ознак високої культури суспільства є дбайливе ставлення до правопису, збереження його стабільності. Однак постійне розширення словника у зв'язку з науково-технічним і загальнокультурним прогресом породжує нові правописні проблеми, які регулюються практикою і мусять бути законодавчо закріплені. Саме з цих настанов виходила Орфографічна комісія при Відділенні літератури, мови й мистецтвознавства АН УРСР, коли приступила в 1988 році до редагування другого видання «Українського правопису» (1960), щоб створити нове (доповнене й виправлене) видання.

В інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР було створено робочу групу у складі провідного наукового співробітника А. А. Бурячка (керівник групи) і старших наукових співробітників С. І. Головашука та Г. М. Колесника, яким доручено внести зміни й доповнення до другого видання «Українського правопису», керуючись при цьому такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, відновивши традиційне розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., — тобто тих правописних моментів, які не регулюються мовною структурою; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект третього видання «Українського правопису» було розглянуто на засіданні Орфографічної комісії при Відділенні літератури, мови і мистецтвознавства АН УРСР. Після врахування зауважень членів Орфографічної комісії проект третього видання «Українського правопису» було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти УРСР, Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Міністерство культури УРСР, в редакції республіканських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект третього видання «Українського правопису» обговорювався також у Товаристві української мови ім. Т. Г. Шевченка. За пропозицією голови цього товариства Д. В. Павличка було розширено (до 43 осіб) склад Орфографічної комісії й змінено її юридичний статус: за рішенням

Президії АН УРСР вона стала її тимчасовим робочим органом. До складу Орфографічної комісії АН УРСР увійшли співробітники Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, зав. кафедр української мови університетів і педагогічних інститутів республіки, працівники Міністерства народної освіти УРСР, відомі письменники. Головою Орфографічної комісії АН УРСР призначено академіка АН УРСР В. М. Русанівського, заступниками голови — академіка АН УРСР О. С. Мельничука й доктора філологічних наук С. Я. Ермоленко.

Після вивчення та врахування зауважень до третього видання «Українського правопису» робоча група ще раз передрукувала проект і подала його на розгляд Орфографічної комісії АН УРСР.

Третє видання «Українського правопису», що є органічним продовженням першого (1946 р.) і другого (1960 р.), Орфографічна комісія АН УРСР затвердила 14 листопада 1989 року.

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

У другому виданні «Українського правопису», підготовленому Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та Міністерством освіти УРСР зберігаються провідні настанови і правила попереднього видання (1946 року), вже перевіреного практикою вживання й позитивно оціненого широкою радянською громадськістю.

Однак від часу попереднього видання «Українського правопису» в ряді правописних моментів, спільних для української й російської мов, виникла певна неузгодженість, яку тепер, після опублікування «Правил русской орфографии и пунктуации», можна усунути. Також виявилось, що окремі правила «Українського правопису» потребують уточнення та вдосконалення.

Проект перевидання «Українського правопису» був вироблений об'єднаною правописною комісією, до складу якої ввійшли представники Інституту мовознавства АН УРСР — академік АН УРСР Л. А. Булаховський (відповідальний консультант), академік АН УРСР І. К. Білодід, старші наукові співробітники К. К. Цілуйко (керівник групи), Г. П. Їжакевич, наукові працівники М. М. Пешак, В. М. Русанівський, завідуючий кафедрою української мови Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького доцент А. П. Медушевський та доцент кафедри української мови Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка П. Д. Тимошенко. Цей проект був надісланий кафедрам української мови університетів та педагогічних інститутів УРСР, видавництвам, редакціям, Спілці радянських письменників УРСР та іншим організаціям. Більшість цих установ і організацій, схваливши в основному внесені зміни, висловила ряд цінних зауважень і пропозицій, які були враховані при доопрацюванні проекту перевидання. Комісія висловлює щирю подяку всім установам і особам, які взяли активну участь в обговоренні тексту другого видання правопису.

Рукопис в остаточному варіанті схвалений комісією в складі академіка АН УРСР Л. А. Булаховського (голова), академіка АН УРСР М. П. Бажана, академіка АН УРСР І. К. Білодіда, О. Л. Кундзіча, академіка М. Т. Рильського та академіка АН УРСР П. Г. Тичини, яка була призначена Президією Академії наук Української РСР для перевірки повноти та

доцільності виправлень, внесених в «Український правопис» у зв'язку з його перевиданням.

У новому виданні «Українського правопису» усунені розбіжності в спільних моментах українського й російського правописів (деякі особливості пунктуації, вживання великих і малих букв, написання слів разом і окремо, правила переносу та ін.), виправлені окремі помилки (наприклад, неправильне написання слів: *Іенна* замість *Іена*, *Гаванна* замість *Гавана* і т. п.), переглянуто ілюстративний матеріал, додано словник-показчик.

ПЕРЕДМОВА ДО ПЕРШОГО ВИДАННЯ

Питання про потребу переглянути український правопис виникло ще за кілька років до Вітчизняної війни. Неврегульованість багатьох моментів у самому правописному кодексі, прийнятому в 30-х роках, а також самостійні зміни, запроваджені газетами на підставі ще не затверджених проектів, розхитали наш правопис. Особливо шкідливі були ці хитання в школі, де болюче відчувалися іноді кричущі протиріччя між тим, чого навчали за правилами і що не вбігалось з практикою неучбової книги та багатьох органів преси (напр., *чеський*, *паризький* — за правилами, *чешський*, *парижський* — за практикою друку; різні написання іншомовних слів).

Дбаючи за культурні потреби українського народу і в суворий час Вітчизняної війни, Уряд у 1942 році звернувся до Академії наук УРСР з пропозицією поновити роботу над урегулюванням і удосконаленням українського правопису. Президія Академії наук доручила в Уфі цю роботу дійсному членові Академії Л. А. Булаховському, який, склавши з участю наукових працівників Інституту мови і літератури на підставі попередніх проектів з відповідними значними змінами новий, ознайомив із ним Інститут мови і літератури Академії на відкритих широких зборах і 2 жовтня 1942 року доповів свій проект Президії Академії, що схвалила викладені принципи, а проект передала Урядові. З наказу Уряду проект було розглянуто ще раз комісією під головуванням Заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. М. П. Бажана у складі дійсних членів Академії наук П. Г. Тичини та М. Т. Рильського, письменника Ю. І. Яновського та автора проекту дійсного члена Академії наук Л. А. Булаховського і, з деякими змінами, апробовано для затвердження. З апробованим проектом широку громадськість було ознайомлено в Уфі на зборах, скликаних для цього Народним Комісаром Освіти УРСР тов. П. Г. Тичиною.

28 серпня 1943 року під Харковом у воєнній обстановці проект та думки правописної комісії, що прибула туди в повному складі, були викладені на нараді в присутності: Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. М. С. Хрущова, Голови Президії Верховної ради УРСР тов. М. С. Гречухи, Секретаря ЦК КП(б) У тов. Д. С. Коротченка, Заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. В. Ф. Старченка і Секретаря ЦК КП(б) У по пропаганді тов. К. З. Литвина, Проект в основному було

схвалено, і затвердження його доручено Народному Комісарові Освіти УРСР тов. П. Г. Тичині.

8 травня 1945 року Рада Народних Комісарів УРСР постановила: «З метою врегулювання українського правопису відповідно до зрослих вимог культури, науки й мовної практики населення України проект українського правопису, розроблений Інститутом мовознавства Академії наук Української РСР під керівництвом дійсного члена Академії наук УРСР тов. Л. А. Булаховського й затверджений Народним Комісаром Освіти УРСР тов. П. Г. Тичиною, схвалити».

При укладанні правопису провідними настановами були такі:

1. Подбати в першу чергу про в р е г у л ю в а н н я чинного правопису, без поважних підстав не відходячи від того, що вже усталилось, отже, в основному не примушуючи культурну масу країни переучуватись.

2. Зберегти народні засади правопису — його близькість до вимови широких мас.

3. Орієнтуватись в усьому важливому, що становить специфіку мови, саме на цю специфіку (фонетика, морфологія), як вона відбивалась і відбивається в мові найкращих письменників.

4. У тих моментах, які за їх природою є спільні з іншими мовами (розділові знаки, правопис великих і малих літер, написання разом і окремо), забезпечити єдність із правописами братніх народів Радянського Союзу, особливо — російського, орієнтуючись на останній проект Державної комісії.

5. Уникати в міру можливості варіантів написань.

6. Якомога скоротити кількість винятків із правил.

7. При формулюванні правил — орієнтуватись на рівень розуміння людей з повною середньою освітою.

8. Історичні коментарі до правил, що подаються в примітках, викласти без порушення наукової правильності на догоду популярності викладу, але разом із тим без зайвих подробиць і вузько спеціальних моментів.

Оскільки подавані в «Українському правописі» правила не можуть охопити всіх окремих випадків, доконечним додатком до нього в практиці має стати «Орфографічний словник», що його згодом випустить Народний комісаріат освіти УРСР.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Гг,	Дд,	Ее,	Єє,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Її,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ,	Ьь,	Юю, Яя.

Примітка 1. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян*, *буряний* стоятимуть поруч.

М'який знак (ь) має своє місце в алфавіті; тому *тьопнути* в словнику стоятиме не після *топнути*, а після слів, що починаються з тх.

Примітка 2. Сполучення літер *дж* і *дз* (для позначення африкат) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерелó*, *дзвін*, стоятимуть у словнику під літерою *д*.

I. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ¹

ГОЛОСНІ

Ненаголошений О § 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *боїтьс^я*, бо *бо́язко*; *голу́бка*, бо *го́луб*; *дош^у*, бо *дош^а*; *робіть*, бо *ро́бить*; *роз^умний*, бо *ро́зум*.

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лоп^ух*, *соки́ра*, *сою́з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий*, *бага́то*, *бага́тство*, *бага́ття*, *бага́ч*, *гаря́чий*, *гаря́чка* (пор. *горі́ти*), *гара́зд*, *кажа́н*, *кала́ч*, *кача́н*, *хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *багати́р* (багач), *га́рч^а*.

Але: *гонча́р*, *коря́вий*, *лопа́та*, *пога́ний*, *ропа́*, *солда́т*, *това́р*, а також *богати́р* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка: Про суфікси **-ова-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені Е, И § 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *в^елікий*, *в^еличі́зний*, бо *в^елич*; *держ^у*, бо *оде́ржати*; *клекоті́ти*, бо *кле́кіт*; *нес^у*, бо *прин^есений*; *шепоті́ти*, бо *ше́піт*; *крив^е*, бо *кри́во*; *трима́ти*, бо *отри́мувати*; *широ́кий*, бо *ши́роко*.

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да*, *лемі́ш*, *кише́ня*, *мину́лий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) У групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег*, *де́рево*, *се́ред*; *зе́лень*, *пеленá*, *се́лезень*, *ше́лест*.

б) У суфіксах **-еня**, **-ен-**, **-енк-**, **-еньк-**, **-ер(о)**, **-есеньк-**, **-ечк-**, **-тель**: *козеня́*, *дор^учений*, *Юхи́менко*, *ру́ченька*, *се́mero*, *мале́сенький*, *кни́жечка*, *вихова́тель*.

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосної... (приголосної...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

в) Коли **е** при зміні слова випадає: *бéрезень*, бо *бéрезня*; *ві́тер*, бо *ві́тру*; *мі́тел*, бо *мі́тля*; *справедлі́вий*, бо *пра́вда*; *хло́пець*, бо *хло́пця*.

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-**, **-ли-** між приголосними у відкритих складах: *брині́ти*, *єримі́ти*, *дрижа́ти*, *крива́вий*, *крини́ця*, *стримі́ти*, *трива́ти*, *триво́га*; *глита́ти*.

б) Інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-**, **-ли-** перевіряється наголосом: *кри́шити* (*крі́хта*, *крі́шка*); *трима́ти* (*стрі́мувати*); *блища́ти* (*бліска́вка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-**, **-лі-**: *дріма́ти*, *дрімлі́вий*, *дрімо́та*, *тріща́ти*, *перебрі́хувати*; *зліта́ти*.

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и**: *і́м'я*, *і́ндік*, *і́ній*, *і́нколи*, *і́ноді*, *і́нший*, *і́снувати*, *і́стина*.

ї § 4. Літера **ї** на означення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова **й** після голосного: *і́жа*, *і́жак*, *і́здець*, *і́здити*, *і́х*, *і́хати*; *доі́хати*, *приі́хати*, *краї́на*, *мої́*, *твої́*.

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ана́ній*, *Ві́ній*.

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'і́зд*, *об'і́хати*, *Заха́р'їн*.

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаї́чний*, *герої́зм*, *герої́чний*, *егої́зм*, *егої́стичний*, *елі́тсбід*, *наї́вний*, *проза́йк*, *руї́на*, *целуло́їд* (див. ще § 90, п. 5б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *переі́накшити*, *доі́сторичний*, *поі́нформува́ти*; так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і**: *стараі́ндійський*.

я, ю, є § 5. Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова **й** після голосного для позначення звукосполучень **й + а**, **й + у**, **й + є**: *які́сть*, *зна́ю*, *тво́є*, а також після **й** у слові *вій́я* (*вій́ю*, *на вій́ї*).

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, є**: *ря́д*, *лю́ди*, *оста́ннє*.

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї**:

1. Після губних приголосних (**б, п, в, м, ф**): *б'ю*, *п'ять*, *п'є*, *в'язи*, *у здо́ров'ї*, *м'ясо*, *рум'яний*, *ті́м'я*, *мереф'янський*, *В'ячесла́в*, *Стеф'юк*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзв'я́кнути*, *ма́впячий*, *св'я́то*, *тьм'яний*, *цв'ях*, але: *ве́рб'я*, *торф'яний*, *черв'я́к*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язок, зв'язати, підв'язати, розм'якшити*.

2. Після **р**: *бур'ян, міжгір'я, пір'я, мі́тр'ю, кур'єр, на подвір'ї*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, е**: *бур'як, бур'яний, крякати, рябий, ряд, крук, Рє́нн*.

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язи́кий, від'ї́зд, з'є́днаний, з'ї́хати, з'я́витися, об'є́м, під'ї́хати, роз'ю́шити, роз'я́снити; дит'я́сла, пан'європе́йський*.

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безіме́нний, загітува́ти, законо́мити, зокре́ма, зумі́ти*.

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

ю,ьо § 7. 1. **Ю** пишеться для позначення звуко-сполучення **й + о**:

а) На початку слова й після голосного: *юго́, йому́, завойо́ваний, райо́н, чийо́го*.

б) Після приголосного, переважно на початку складу: *бато́льйо́н, бульйо́н, вйо́кати, Воро́бийо́в, куро́йо́з, мі́льйо́н, се́рйо́зний, Соло́вйо́в*.

2. **ьо** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьо́го, Ковальо́в, Лино́в, льо́н, сьо́го́дні, сьо́мий, трьо́х, цьо́го*.

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е**
О—І, Е—І (у відкритих складах) часто чергуються з **і**
(в закритих складах):

а) При словозміні: 1) *водо́ній — водо́ню, дохі́д — доходи́, кінь — коня́, ка́мінь — ка́меня, лі́д — льо́ду, мій — мого́, сі́м — семи́, у́стрій — у́строю; ні́ч — но́чі — ні́чно, пів-ні́сть — півно́сті — півні́стю, ра́дість — ра́дості — ра́дістю; ви́селок — ви́сілка, о́сінь — о́сені — о́сінню, у вели́кому — у вели́кім*;

2) *гі́р — гора́, ні́г — нога́, о́сіб — о́собо́, слі́в — сло́во, сі́л — се́ло*;

3) *ба́тьків — ба́тькового, ба́тькова; бра́тів — бра́тового, бра́това; Васи́лів — Васи́левого, Васи́лева; кова́лів — кова́лево-*

го, ковалéва; *Петрiв* — *Петрóвого*, *Петрóва*; *шевці́в* — *шевце́-вого*, *шевце́ва*;

4) *Кáнів* — *Кáнева*, *Кйiв* — *Кйе́ва*, *Фáстів* — *Фáстова*, *Хáркiв* — *Хáркова*, *Чернiгiв* — *Чернiго́ва*;

5) *вiвса́* — *овéс*, *вiвця́* — *овéць*, *вiсь* — *óси*;

6) *бiйся́* — *бо́юся*, *стiй* — *сто́яти*;

7) *вiв*, *вiвши* — *вeла́* (*вeстiй*); *зaмiв*, *зaмiвши* — *зaмeла́* (*зa-мeстiй*); *мiг*, *мiвши* — *мóжу* (*мoглá*, *мoгтiй*); *нiс*, *нiсши* — *нe-сý* (*нeслá*, *нeстiй*); *плiв*, *плiвши* — *плeла́* (*плeстiй*), а також *рiс*, *рiсши* — *рoслá*, *рoстiй*.

б) П р и с л о в о т в о р е н н i: *буди́вник* (пор. *будóва*), *вiльний* (пор. *вóля*), *кiлля* (пор. *ко́ла*), *пiднiжся* (пор. *но́га*), *пoдвiр'я* (пор. *дво́ра*), *рoбiтник* (пор. *рoбóта*); *зiлля* (пор. *зе́л-ний*), *сiльський* (пор. *се́лo*) та iн.

2. **О, е** не переходять в **і** в закритому складі в таких випадках:
О, Е, що не переходять в і

а) Коли ці звуки вставні або випадні: *вiк-но́* — *вiкон*, *зе́мля* — *зе́мель*, *ка́зка* — *казо́к*, *со́ння* — *со́тень*; *вíтер* — *вíтру*, *вíтер* — *вíтру*, *вогóнь* — *вогні́*, *де́нь* — *дня́*, *ро́здeр* — *ро́зiдра́ти*, *смúток* — *смúтку*, *сон* — *сну*, *тра́вень* — *тра́вня*.

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні **о, е** не випадають: *лоб* — *ло́ба*, *мох* — *мо́ху*, *рот* — *ро́та*, *лев* — *ле́ва*.

Примітка 2. За аналогією до форм *книжо́к*, *казо́к* маємо **о** між приголосними в родовому множині й від деяких іншомовних слів: *áрка* — *áрок*, *ма́рка* — *ма́рок*, *па́пка* — *па́пок* тощо; але: *па́рт*, *фо́рм*, *сакл́ь* та iн.

б) У групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг* — *то́ргу*, *хорт* — *хoртá*, *смерть* — *смeртí*, *вовк* — *во́вка*, *шовк* — *шо́вку*.

Виняток: *погі́рдний* (пор. *пого́рда*).

в) У групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-,** а також **-еле-:** *гoрiд* — *гoрiд*, *мoрiд* — *мoрiд*, *пiдpoж* — *пiдpoж*, *пiрoх* — *пiрoх*, *стiрoж* — *стiрoж*; *вiлoс* — *вiлoс*, *сiлoд* — *сiлoд*; *бeрeг* — *бeрeг*, *пeрeд* — *пeрeд*, *чeрeз* — *чeрeз*; *зeлeнь* — *зeлeнь*, *пeлeх* — *пeлeх*, *шeлeст* та iн.

Але: *мoри́г*, *oбoри́г*, *пoри́г*, *пpи́стoринь*, *смiри́д*.

г) У родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-ення:** *знáчeнь* (*знáчeння*), *пoлóжeнь* (*пoлóжeння*), *твeрджeнь* (*твeрджeння*), *твoрeнь* (*твoрeння*).

д) В абрeвiатурах і в похiдних утворeннях: *колéсп*, *ком-сомóл*, *торгпpэд* та iн.

е) У словах iншoмoвнoгo пoхoджeння: *агpoнóм*, *iнжeнéр*, *студéнт*, *тoм* та iн.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де є чергування **о, е** з **і**, таке чергування з'явилося й у деяких давно за-своєних словах іншомовного походження: *Антiн* — *Антiна*, *Гнiт* — *Гнiтá*, *кóлiр* — *кóльору*, *Прóкiп* — *Прóкoпа*; *курiнь* — *курeня́*, *па-пiр* — *папéру*,

Відхилення
в чергуванні
О—І, Е—І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о**, **е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **І** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінець* (*гребінця*), *дзвінок* (*дзвінка*, *дзвінку*, *дзвінком*), *камінець* (*камінця*), *кіготь* (*кігтя*), *кіло́к* (*кілка́*), *кінець* (*кінця́*), *ніготь* (*нігтя*), *олівець* (*олівця́*), *ремінець* (*ремінця́*), *рівень* (*рівня́*), *стіжок* (*стіжка́*), *торгівець* (*торгівця́*), *фахівець* (*фахівця́*) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *вікон* (*вікно́*), *вічок* (*вічко́*), *гіло́к* (*гілка́*), *зіро́к* (*зірка́*), *кілець* (*кільце́*), *ліжок* (*ліжка́*), *ніжок* (*ніжка́*, *ніжки́*), *пліто́к* (*плітка́*);

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл* — *кілка́*, *міст* — *містка́*, *гірка* (де **і** в закритому складі): *кіло́чок*, *місто́чок*, *ніже́нька*, *гіро́нька*; але *сліве́ць* — *слове́чко*.

б) У групах **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** **о**, **е** переходять в **і**:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомих наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *борода́* — *борі́д* — *борі́дка*, *борона́* — *борі́н* — *борі́нка*, *голова́* — *голі́в* — *голі́вка* (і *голівка́* — з іншим значенням), *сторона́* — *сторі́н* — *сторі́нка*, *череда́* — *чері́д* — *чері́дка*;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болото́* — *болі́т* — *болі́тце*, *ворота́* — *ворі́т* — *ворі́тця*, *долото́* — *долі́т* — *долі́тце*, але: *дере́во* — *дерéв* — *деревце́*, *джерело́* — *джерéл* — *джерельце́*;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженням приголосним: *бездо́ріжся*, *Запо́ріжся*, *підбо́риддя*, *роздо́ріжся* (але: *лівобе́режся*, *узбе́режся*), а також без подовження: *безголі́в'я*, *поголі́в'я*, хоч *безголі́бся*, *повноголі́бся*.

в) **І** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників з повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волі́к*, *волі́киши* (*волокти́*), *збері́г*, *збері́гиши* (*зберегти́*), *стері́г*, *стері́гиши* (*стерегти́*), бо: *волокла́*, *зберегла́*, *стерегла́*; *волокло́*, *зберегло́*, *стерегло́* та ін. Але: *борóв*, *коло́в*, *моло́в*, *поло́в*, *порóв*, бо: *борóла*, *коло́ла*, *моло́ла*, *поло́ла*, *порóла* та ін.

г) У віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння** **і** звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу **е**: *носі́ння*, *ходи́ння*; *вра́ження*, *заве́ршення*, *збі́льшення*, *зна́чення* й *значи́ння*, *поя́снення*. Але: *варéння* (і *варі́ння*, *ва́рення* — про-

цес), *вчénня*. Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен**: *наймénня*.

д) **О, є** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *борéць — борця́ (борце́ві, борце́м та ін.), ви́борець — ви́борця, ловéць — ловця́, творéць — творця́; мото́к — мото́ка, носо́к — носка́, пі́росток — пі́ростка; воде́нь — водню́, котéл — котла́, оре́л — орла́*;

2) у повноголосних формах **-оро-**, **-оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *коло́д (коло́дка), долóнь (долóнька), сорóк, оgoróж, ма́рок, нагорóд* (від них немає зменшених форм з **і**). Але: *дорі́г, дорі́жка, корі́в, корі́вка, бері́з, бері́зка* (проте *берéзка — виткий бур'ян*);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будо́в, водо́в, істо́т, осно́в, підпо́р, про́б, субо́т, топо́ль (топо́лька), шко́д; леле́к, ме́ж, озе́р (озе́рце), потре́б*, але: *осі́б, підкі́в*;

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов** (**-ьов**, **-йов**), **-ев** (**-ев**): *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський*. Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів** (**-їв**), зберігається **і** (**ї**): *Га́врілів — га́врілівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *зато́н, зато́р, перебо́р, пото́н, по́чеп* (під впливом родового відмінка однини: *зато́ну, зато́ру, перебо́ру, пото́ну, по́чепу*); але звичайно *поті́к, розгі́н, уди́й*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *о́пік* (родовий однини *о́піку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод**, **-воз**, **-нос**, **-роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності та в похідних утвореннях: *ділово́д, ділово́дство, екскурсово́д; водово́з; дровоно́с; хліборо́б, хліборо́бство, чорноро́б* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о**, незалежно від наголосу, переходить в **і**: *водопо́рівід, газопо́рівід, газопо́рівідний, електропо́рівід, трубопо́рівід*; у словах же зі складником **-воз о** здебільшого зберігається: *електрово́з, лісово́з, теплово́з*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід**, **-ріг** виступає тільки **і**: *всюдихі́д, місяцехі́д, пішохі́д, пішохі́дний, самохі́д, самохі́дний, стравохі́д, швидкохі́д, швидкохі́дний; козері́г і Козері́г (сузі́р'я), носорі́г* і т. ін.

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верхо́вний, виробни́цтво, ві́рок, зако́н, зако́нний, наро́д, наро́дний, основни́й, пото́н, пра́пор, проро́к, слов-*

ній, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський, Боровиковський, Грабовський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін. Але: *Вериківський, Желехівський, Миньківський*.

Чергування § 9. 1. Після ж, ч, ш, щ, дж, й перед м'яким
Е—О після приголосним, а також перед складами з е
Ж, Ч, Ш, Щ, та и (яке походить від давньоруського и) пишеться е: *вечеря, ви́день, джерелó, жені́ти, ніженка, пи́нця, ста́нь, ув́ечері, учень, черне́тка, четве́ртий, шестиде́нка, щемі́ти, щеті́на*.

Після ж, ч, ш, щ, дж, й перед твердим приголосним, а також перед складами з а, о, у та и (яке походить від давньоруського ы) пишеться о: *бджола́, будіно́чок, вече́рі* (пор. *вечеря*), *жона́тий* (пор. *жені́ти*), *іграшо́к, копі́юк, пионо́* (пор. *пинця*), *чолові́к, чому́сь, чо́рний* (пор. *черне́тка*), *чоти́ри* (пор. *четве́ртий*), *шобі́тий* (пор. *шесті́й*), *щока́*.

Примітка. У словах *ло́жечка* — *ло́жечок*, *кни́жечка* — *кни́жечок*, *лі́чка* — *лі́чок* і под. зберігається е (е), бо приголосний ч у дальшому складі в давні часи був м'яким.

2. О виступає замість сподіваного е після шиплячих та й перед м'яким приголосним:

а) В іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі -ост(і): *безкра́йості, меншо́сті, пеку́чості, свіжо́сті* та ін. (відповідно до *вічно́сті, раді́сті* й т. ін., де о йде не після шиплячих).

б) У давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджо́лі, на бджо́лі, на ве́чорі, пио́ні, у пио́ні, що́ці, на що́ці* (відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджола́, бджолу́, ве́чора, вече́рі* та ін.).

в) У закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої, безкра́йою, гарячо́ї, гарячо́ю, нашо́ї, нашо́ю, пе́ршої, пе́ршою* та ін. (відповідно до *безкра́його, безкра́йому, нашо́го* та ін. або до *дру́гої, молоді́* тощо, де о закономірне).

г) У похідних утвореннях типу *вече́ріти, вече́ріє* (відповідно до *ве́чора, ве́чорові* й т. ін.), *чорні́ти, чорні́є, чорні́ці, чорні́ти, чорні́ло* та ін. (відповідно до *чо́рний, чо́рного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *воро́же, гаря́че* після шиплячих пишеться е; але: *тво́рчо, законода́вчо, хі́жо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування § 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з о звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з а — повторювану, багаторазову дію: *гоні́ти — ганя́ти, коті́ти —*

кача́ти, крѝти — кра́яти, ломі́ти — лама́ти, могті́, змогті́, допомогті́ та ін. — вимага́ти, допомага́ти; ско́чити — скака́ти; схопі́ти — хапа́ти; сто́яти — ста́ти.

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: *ви́мовити — вимовля́ти, ві́ростити — ви́рощувати, про́стити — проща́ти, ви́нбцувати, відгору́джувати, договору́ювати, заспоко́ювати, переко́нувати, установе́лювати та ін., але ви́провадити — ви́проводжа́ти.*

2. Це чергування теж відбувається в коренях

Е (невипадний) — дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в

І (невипадний) префіксальних морфемах дієслів докона-ного виду, **і** — в дієсловах недоконаного виду: *ви́гребти — вигріба́ти, ви́коренити — викорі́нювати, ви́пекти — випіка́ти, заместі́ — заміта́ти, зберегті́ — збері́гати, леті́ти — літа́ти, наректі́ — наріка́ти, спостерегті́ — спостері́гати, причепі́ти — чіпля́ти й чіпа́ти (так само ви́волокти — виволі́кати, де **о** чергується з **і**).*

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-(-юва-)**, коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: *бреха́ти — набрі́хувати, ви́коренити — викорі́нювати, заверті́ти — заві́рчувати, теса́ти — заті́сувати, чека́ти — очі́кувати; ви́коренення — викорі́нювання, чекан́ня — очі́кування; так само ви́полоскати — ви́поліскувати (де **о** чергується з **і**). Але: виве́ршувати, заве́ршувати, переве́ршувати, потребува́ти, прищі́плювати.*

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: *беру́ —*

Е (випадний) — *бра́ти — вибира́ти, ві́стелю — ві́слати —*
И *вистила́ти, завме́р — замрі́ — замира́ти,*
запе́р — запрі́ — запира́ти, сте́р — зі́трі́ — стира́ти та ін.

§ 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у, в**, так і префікси **у-, в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути

збігу приголосних, важких для вимови:

а) Між приголосними: *Наш учитель; Десь у хлібах кричав перепел.*

б) На початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько (Павличко); Увійшли до хати: У лісі стояв гамір, пахло квітами.*

в) Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в, ф**, а також перед сполученнями літер **льв, св, тв, хв** і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду (Приказка); Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

г) Після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись (Б. Олійник);*

Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.

2. В уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У нього в очах засвітилась вірада* (Панас Мирний); *Була в Одесі; Прочитала в оголошенні.*

б) На початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції.*

в) Після голосного перед більшістю приголосних (крім *в, ф, льв, св, хв* і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. У — В не чергуються:

а) У словах, що вживаються тільки з *в* або тільки з *у*: *вдача, вклад, вправа, вступ* (і *удача, уклад, управа, уступ* — з іншими значеннями); *взаємини, влада, власний, властивість, вплив* і т. ін.; *увага, ударник, узбережжя, указ, умова, устиплення, установа, уява*, а також у похідних утвореннях: *вступний, владар, уважність, ударницький, умовний* та ін.

б) У власних іменах і в словах іноземного походження: *Вдовенко, Врубель, Владивосток; Угорицина, Удовиченко, Урал, увертюра, ультиматум, утопія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою Україна іноді вживається *Вкраїна*.

Чергування
І—Й

§ 12. Сполучник *і* та початковий ненаголошений *і* в ряді випадків чергуються з *й* у тих же позиціях, що *й* у — в.

1. *І* вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник).

б) На початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглося* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і ваблять у свою далечінь імлісту* (Коцюбинський).

2. *Й* уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький).

б) Після голосного перед приголосним: *Навчав баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щebetання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений *і* з *й* у словах: *імєння — ймєння, імовірний — ймовірний, іті — йті, ітіся — йтіся (ідється — йдється).*

3. Чергування і — й не буває:

а) При зіставленні понять:

Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир.

б) Перед словом, що починається на й, є, ї, ю, я:

Ольга і Йосип — друзі;

І раптом людська тінь майнула.

Куди, для чого, хто і як? (Рильський).

в) Після паузи: *Щось таке бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

§ 13. Варіанти прийменника **з — із — зі**
Чергування (звідка **зо**) чергуються на тій же підставі,
з—із—зі(зо) що **й в — у, і — й**.

1. З уживається:

а) Перед голосним початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови.*

б) Перед приголосним (крім **с, ш**), рідше — сполученням приголосних початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повеселіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають **із** або **зі**.

2. Варіант **із** уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (**з, с, ц, ч, ш, щ**) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... застріг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних початку слова, зокрема коли початковими виступають **з, с, ш, щ** і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дітвора* (Головка); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. **Зо** як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди виступає при числівниках **два, три**: *позицив зо дві сотні*; може виступати й при займеннику **мною**: *зі (зо) мною*, але тільки *зі Львова*.

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г § 14. Літера **г** передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могу́тній, плуг*, так і в іношомовних (на місці **h, g**) давнішого походження: *газета, генерал, грамота, Євангеліє; Гегель, Гомєр, Ангелія, Гаага*, а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-**: *агіта́ція, агресія, горизонт, магазин; географія, геоло́гія, педаго́г, кілогра́м, фотографія* (див. ще § 87).

Літера Г § 15. Літера **г** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнотрансформованих і зукраїнізованих: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж, га́нок, гату́нок, гвалт, гвалтува́ти, ге́гати, гедзь, гелготати, герготати, герготіти, гі́гнути, гирлі́га, глей, гніт* (у лампі), *го́гель-мо́гель, грасува́ти, гра́ти* (іменник), *гратча́стий, гречний, гринджо́бли, ґрунт, ґу́дзик, ґу́ля, джигу́н, дзі́га, дзі́глик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *ґалага́н, ґудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іношомовного походження етимологічний **g** згідно з усталеною традицією вимовляється як **г**; проте збереження **g** у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *ґданськ і ґданськ, ґренландія й ґренландія, ґібралтір і ґібралтір; ґарібальді й ґарібальді, ґете й ґете*.

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться Ь

§ 16. Знаком **ь** позначається м'якість приголосних звуків.
1. **Ь** пишеться:

а) Після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, гедзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, суть, швець; блі́зько, во́сьмий, ганьба́, Грицько́, дя́дько, кі́льце́, мо́лотьба́.*

б) Після м'яких приголосних у середині складу перед **оі**: *дво́готь, дзвоб, льон, сьо́мий, трьо́х, тьо́хкати.*

Примітка. Про вживання **ь** у словах іношомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема **ь** пишеться:

а) У словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ський, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки:** *блі́зький, ву́зький, ра́дянський, до́нецький; блі́зькість, ло́дська́сть; блі́зько, військо, бага́цько; по-фра́нцу́зькому (по-фра́нцу́зьки), по-у́краї́нському (по-у́краї́нськи), по-німе́цькому (по-німе́цьки).*

Примітка. У словах *баскій, боязкій, в'язкій, дерзкій, жаскій, ковзкій, пласкій (плоскій), порскій, різкій* і похідних утвореннях: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з, с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-, -ск-**.

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький:** *рученька, батенько, голівонька, соколонько; гарненький, малесенький, свіжісінький, тоніюсінький.*

б) Після м'якого **л** перед наступним приголосним: *їдальня, кілець, ковальський, комсомольський, пальці, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-,** коли вони походять із **-лк-:** *балка — бальці, галка — гальці, галчєня, комсомолка — комсомольці, Наталка — Натальці, Наталчин, рибалка — рибальці, рибальчин, спілка — спілці, спілчанський, але: Галька — Гальці, Гальчин.*

в) У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на **-нн(я), -ц(є)** II відміни: *друкарень, їдальень, крамниць, матриць, пісень, робітниць, стаєнь; бажань, знань, кілець, місць, сердець і серць.*

г) У дієслівних формах дійсного та наказового способу: *будить, будять, здається, косить, косять, коситься, робить, роблять, робиться, ходить, ходять; будь, будьте, винось, виносьте, виносься, кинь, киньте, стань, станьте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** в словах іношомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9)

§ 17. Знак м'якшення (**ь**) не пишеться:

Коли **ь**
не пишеться

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вірте, кобзарь, лікар, перевір, секретар, тепер, шко-*

ляр, Харків.

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий):** *інженер, інший, кінчик, менший, тоніший, Уманщина; волинський, громадянський, радянський, селянський; громадянство, селянство.* Але: *бриньчати, доньчин, няньчин, няньчити* та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає **ь:** *бренькіт, донька, нянька.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л**, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінця, кінцівка, користю, ланцюжок, радість, світ, свято, слід, сміх, сніг, сніп, сьогодні, танцювати, щастя;* але: *різьбяр (і різьбяр), тьмянний* і похідні від них.

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Галька — Гальці, дівчинонька — дівчиноньці, письмо — на письмі,*

редька — редьці; але: галка — галці, сторінка — сторінці, пасмо — у пасмі.

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о), -или(о):** *дérжално, пўжално, ціпїлно* та ін., але в зменшених формах **ь** пишеться: *дérжальце, пўжальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття, во-лòсся, галўззя, гілўстий, життя, каміння, ллётсья, при-ладдя, ранній, сіллю.*

6. Після **д, н, т** перед суфіксами **-ченк(о), -чук, -чишин:** *безбáтченко, Пáнченко, Фédченко; Радчўк, Степанчўк; Грин-чїшин, Федчїшин*, але після **л** пишеться **ь**: *Михáльченко, Михальчўк.*

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншо-мовного походження: *Галáц, кварц, палáц, паяц, Суéц, шпрїц*, а також у деяких вигуках: *бац, буц, гоц, клац.*

Зміни приголосних при збігу їх

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються.

Зміни груп
приголосних

-ЦЬК-,
-СЬК-, -ЗЬК-,
-СК-, -ШК-,
-ЗК-, -СТ-

а) Група приголосних **-цьк-** змінюється в **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *во́яцький — во́ячина, коза́цький — ко-за́чина, німе́цький — Німе́чина, туре́ць-кий — Туре́чина*; але: *га́лицький — Гали́чина.*

б) Групи приголосних **-ськ-, -ск-** змінюються в **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *віск — во́щина, ліска — лі́щина, пісók (піс́ку) — пі́щина, полта́вський — Полта́в-щина.*

в) Групи приголосних **-ск-, -шк-** змінюються в **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан- (-ян-):** *віск — во́щаний — во́щанка, дбшка — до́щаний, пісók (піс́ку) — пі́щаний.*

г) Групи приголосних **-ск-, -ст-** змінюються в **щ**, група **-зк- у -жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *вéреск — верещáти, верещў, верещїш* і т. д.; *простїти — про-щáти, прощáю, прощáєш* і т. д.; *прощў, але: простїш, про-стїть* і т. д.; *брязк — бряжчáти, бряжчў, бряжчїш* і т. д.

д) Групи приголосних **-ськ-, -зськ-** відповідно змінюються в **-щ-, -жч-** при творенні прізвищ на **-енко, -ук:** *Васькó — Ва-щенко — Ващўк, Іськó — Іщенко — Іщўк, Онїсько — Онїщен-ко — Онїщўк, Водолáзький — Водолáжченко, Кузькó — Куж-чénко.*

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із гру-пами **-ск-, -ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч**:

Парáска — Парáсчин, Онíська — Онíсчин; -шк- дає щ: Мелáшка — Мелáщин.

Зміни приголосних перед
-ськ(ий), -ств(о) 2. Перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о) деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси.

а) К, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о) дають -цьк(ий), -цтв(о): *більшовік* — *більшовіцький*, *молодець* — *молодецький*, *молодєцтво*, *парубок* — *парубоцький* — *парубоцтво*, *ткач* — *ткацький* — *ткацтво*.

б) Г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о) дають -зьк(ий), -зтв(о): *боягуз* — *боягузький* — *боягузтво*, *Запоріжжя* — *запорізький*, *Паріж* — *парізький*, *Прага* — *празький*, *убогий* — *убо́зтво*.

в) Х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о) дають -ськ(ий), -ств(о): *залісся* — *заліський*, *пта́х* — *пта́ство*, *товари́ш* — *товари́ський* — *товари́ство*.

Інші приголосні перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о) на письмі зберігаються: *бага́тий* — *бага́тство*, *брат* — *бра́тський* — *бра́тство*, *заво́д* — *заводський*, *інтелі́гент* — *інтелі́гєнтський*, *лю́д* — *лю́дський* — *лю́дство*, *марксі́ст* — *марксі́стський*, *студе́нт* — *студе́нтський* — *студе́нтство*.

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом -ськ(ий) від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед
у вищому ступені
прикметників
(прислівників) 3. У вищому ступені прикметників і прислівників г, ж, з перед суфіксом -ш(ий) змінюються в -жч(ий), а с + ш(ий) — у -щ(ий): *висо́кий* — *ви́щий* (*ви́ще*), *вузький* — *ву́жчий* (*ву́жче*), *дорогий* — *доро́жчий* (*доро́жче*), *ду́жий* — *ду́жчий* (*ду́жче*), *низький* — *ни́жчий* (*ни́жче*), але: *легкий* — *ле́гший* (*ле́гше*).

Це стосується й дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *блі́жчати*, *ву́жчати*, *кра́щати* та ін. і похідних від них іменників: *підви́щення* (від *підви́щити*), *подоро́жчання* (від *подоро́жчати*).

-чн-, -шн- 4. Приголосні основи к, ц(ь) перед суфіксом -н- змінюються в ч: *безпе́ка* — *безпе́чний*, *безпе́чність*, *безпе́чно*; *вік* — *ві́чний*, *ві́чність*, *ві́чно*; *кінець* — *кі́нечний*, *місяць* — *міся́чний*, *око́лиця* — *око́личний*, *пшени́ця* — *пшени́чний*, *рік* — *рі́чний*, *се́рце* — *се́рдє́чний*, *со́нце* — *со́нячний*, *яйце́* — *я́єчня*. Приголосні основи ч зберігається: *по́міч* — *по́мічний*, *по́мічник*; *ніч* — *ні́чний*, *ячмі́нь* — *я́чний* (або *ячмі́нний*).

Виняток становлять слова: *двору́шник*, *мірбу́шник*, *ру́шник*, *ру́шниця*, *се́рдє́шний* (у значенні «бідолашний»), *со́няшник*, *торі́шний*.

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квітиці, кнйжці, ющиці; не віржся, не морбжся, не морщся, радішся, спїться*.

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінками на письмі зберігаються: *боротьба* (бо *бороти*), *молотьба* (бо *молотити*), *просьба* (бо *просити*). Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дігтяр, кігті, кнйжка, легкий, нігті*. Але: *затхлий, зітхнути* (хоч *діхати*), *натхнути, тхір*.

Спрощення груп приголосних

§ 19. 1. У групах приголосних **-жн-, -зн-, -ж(д)н-, -з(д)н-, -стл-, -стн-** випадають ді **т**: *тїждень — тїжня — тїжнєвий; виїздити — виїзнїй, поїзд — поїзнїй; лєстоці — улєсливий, цїстя — щаслївий; вість — вісник, корість — корїсний, честь — чєсний, якість — якісний*. Але в словах: *зап'ястний, кістлявий, пестлївий, хвастлївий, хвастнїти, хворостняк, шістна́дцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст**, літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпост — аванпостний, баласт — баластний, компст — компостний, контрпст — контрастний, форпост — форпостний*.

2. У групах приголосних **-зн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *бризк — брізнити, брязк — брізнити, блиск — блїснути, писк — піснути, плюск — плїснути, трїск — трїснути*; але: *ві́нук — випускний, виск — ві́скнути, риск — рискнути*.

3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масло — маснїй, мисль — умїсний, наемїс-не; ремесло — ремїсник*.

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння приголосних при збігу їх **§ 20. 1.** Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:
а) Префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, відда́ти, відділ, завви́шки, за́ду, оббїти, роззбрóйти, розз́ява*.

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отóй, отóут, отáк, отáм, отепéр, отоді́*, а також *оцéй* тощо.

б) Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів: *військкомáт* (військовий комісаріат), *міськкóм* (міський комітет), *юнна́т* (юний натураліст).

в) Кореня або основи на **-н- (-нь-)** і суфіксів **-н(ий) [-н(і)й]**, **-ник, -ниц(я)**: *вина́ — безви́нний, де́нь — де́нний, за́ко́н — за́ко́нний, кі́нь — кі́нний, при́чина — при́чинний; о́сінь — о́сінній, ра́нок — ра́нній; ба́штанник, го́динник, пи́сьме́нник; ві́конниця, Ві́нниця*.

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н**: *безви́нний — безви́нність — безви́нно, за́ко́нний — за́ко́нність — за́ко́нно, тумáнний — тумáнність — тумáнно*.

г) Основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся**: *ви́нісся, па́сся, розрі́сся, тря́сся*.

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ) а) У збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий)**: *здо́рове́нний, си́ле́нний, числе́нний*.

б) У прикметниках на **-енн(ий), -анн(ий) [-янн(ий)]** зі значенням можливості або неможливості дії: *здо́йсне́нний, не-вблагі́нний, недо́зволе́нний, недо́торка́нний, незрі́вня́нний, не-числе́нний, неприми́ре́нний, не́сказа́нний, нескі́нче́нний* та в прикметнику *ста́ра́нний* з відтінком підсилення.

в) У прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження: *благосло́ве́нний, блаже́нний, огне́нний, свяще́нний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здо́йсне́нність, ста́ра́нність, ста́ра́нно, числе́нність, числе́нно* тощо.

Примітка. **Н** не подвоюється в дієприкметниках: *ви́верше́ний, ви́хований, зро́бле́ний, інду́стріалізо́ваний, по́браний, сказа́ний, спі́чений*, як і в прикметниках на **-ений** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *ва́рений* (пор. *ва́рений*), *пе́чений* (пор. *дієприкметник пе́чений*) та ін., а також у прикметнику *довго́сжданий*.

Треба розрізняти такі слова, як *здо́йсне́нний* (який може здійснюватися — прикметник) і *здо́йснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездо́ланий* (непереможний) і *нездо́ланий* (якого не подолали), *незлі́чений* (представлений у дуже великій кількості) і *незлі́чений* (не порохований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бовва́н, Га́нна, ля́ний, ова́, сса́ти*, а також у похідних: *бовва́нати, Га́ннин, ви́ссати, ссавці* та ін.

Подовження
приголосних
перед
я, ю, є, і

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) Перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *зна́ряддя, зна́ряддю, на зна́рядді* та ін.; *жи́ття, жи́ттю, у жи́тті; моту́ззя, у моту́ззі; коло́сся, коло́ссю, у коло́ссі; гі́лля, гі́ллю, на гі́ллі; зна́ння, зна́нню, у зна́нні; збі́жся, збі́жжю, у збі́жжі; сто́річчя, сто́річчу, у сто́річчі; підда́шся, підда́шню, на підда́шні;*

а також у похідних словах: *гілля* — *гіллястий*, *гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життьовий*), *життєпис* та ін. Але: *знань*, *знарядь*, *піддаш*, *сторіч*, *угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів**, подовження зберігається: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*.

б) Перед **я, ю, і, е** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду І відміни (за винятком родового множини з закінченням **-ей**): *суддя*, *судді*, *суддю*, *суддів* і т. ін.; *стаття*, *статті*, *статтєю* (але в родовому множини — *статтєй*); *рілля*, *ріллі*, *ріллю*, *ріллєю*; *Ілля*, *Іллі*, *Іллю*, *Іллєю* та ін.

в) Перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молоть* — *молотдю*, *мить* — *міттю*, *мазь* — *маззю*, *вісь* — *віссю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сіллю*, *тінь* — *тінню*, *підорож* — *підорожжю*, *ніч* — *ніччо*, *розкіш* — *розкішишю*.

Але: *молодість* — *молодістю*, *повідь* — *повідстю*, *кров* — *крів'ю*, *матір* — *матір'ю*, *пригориц* — *пригорицю*. В називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі **щч** — на письмі **щ**), губний або **р**.

г) Перед **я, ю** в прислівниках типу *зання*, *навмання*, *спросоння*; *попідвіконню*, *попідти́нню*.

д) Перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслова *літи* (*літис*я): *лю*, *лєш*, *лємб*, *лєтє*, *лють*, *лєтьс*я, *лютьс*я, а також у похідних: *ві́ллю*, *на́ллю* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *ку́тя*, *попа́дї*, *сви́ня*, у формах числівника *трє́тя*, *трє́те* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

З- (ІЗ-, ЗІ-) § 21. 1. Префікс **з** перед глухими приголосними **к, п, т, ф, х** переходить у **с**: *ска́зати*, *спалахну́ти*, *ствє́рдити*, *сфотографу́вати*, *схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться **з-** (іноді **із-**): *зб́авити*, *звє́стий*, *зж́итися*, *ззирну́тися*, *зса́дити*, *зці́пити*, *зчеп́ити*, *зши́ток*, *ізнб́в*.

Префікс **з-(с-)** виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеко́номити*, *з'є́днувати*, *зі́гну́вати*, *з'ї́зд*, *зориє́нтува́тися*, *зумо́вити*, *зга́слий*, *зма́зати*, *знадлі́вий*, *ско́ротіти*, *склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс **зі-**: *зі́бга́ти*, *зі́гну́ти*, *зі́дра́ти*, *зі́знати́ся*, *зі́мкну́ти*, *зі́псува́тися*, *зі́ста́-*

вити, зіткнення, зіщулитися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах з коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрівати й зогрівати, зімлівати й зомлівати, зіпрівати й зопрівати, зілїти й золїти*.

БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін. 2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкраїй, безкорисливий, відкриття, відстань, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпалити, обтрусити, підтримка, передплата, передчасний, понадплановий, представник, розтягнути, різчин, розхитати, череплічник*.

ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ 3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прегартний, презавзятий, прекрасний, премудрий; прекрасно, преподано*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковості дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибігти, прибудувати, прикрутити, приборкати, пришивдити; прибуття, притілок, прибраний, привабливо*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презирливий, презирство* й у словах старослов'янського походження: *преосвященний, преподбний, престол*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригірок, пріярк; приберезний, прикордонний*.

Префікс **прі-** вживається тільки в словах *прізвисько, прізвище, прізва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК
та ін.

§ 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *братик, вузлик, передовик; гірник, кулеметник; газівник, працівник; хлопчик, прапорщик*.

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (-ік)**. В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *історик, медик, фізик, але: механік, прозаїк, хімік*.

-ИВ(О) 2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *вариво, добриво, куриво, меливо*,

мереживо, місиво, морозиво, паливо, печиво, прядиво; але: марево (не матеріал і не продукт праці).

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -АЛЬНИК, -альність** після л перед н завжди пишеться **ь**: **-ИЛЬНИК** та ін. *постачальник, уболівальник, фрезерувальник; волощільник, мастільник; полільник; відповідальність, геніальність.*

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-ець), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *коваль, скрипаль; велечень, в'язень; бельгієць, мовознавець, переможець; здатність, свіжість; вихователь, любитель.*

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-яnn(я)]** пишуться з двома н.
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін. Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобовиння, гарбузиння, картоплиння, павутиння*; але: *каміння, коріння, насіння.*

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *горіти — горіння, носіти — носіння, ходити — ходіння, шарудіти — шарудіння.*

Суфікс **-анн(я) [-яnn(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукати — гукання, гуляти — гуляння, зростати — зростання, сприяти — сприяння.*

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *звернення, напруження, піднесення, удосконалення.*

6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовчень, гусень, чашень.*

7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок (-єчок), -ЕЧК(А) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а); -ИЧОК, -ИЧК(А)** та ін. останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *вогничок, кошичок, вуличка, паличка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *вершечок, мішечок, краєчок; діжечка, копійчка, Марієчка, річечка; віконечко, словечко, яєчко.*

8. Слід відрізняти суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-еньк(о, а) [-єньк(о)]**: суфікс **-ЕНК(О), -ЕНЬК(О, А) [-єнк(о) [-єнк(о)]]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвиська: *Гордієнко, Кравченко*, зрідка — в загальних назвах: *безбатьченко, коваленко*; суфікс **-еньк(о, а) [-єньк(о)]** вживається для творен-

ня пестливих назв: *ба́тенько, кони́ченько, се́рденько; ні́женька, топленька.*

9. За допомогою суфіксів **-иськ(о)** [**-їськ(о)**], **-ищ(е)** [**-їщ(е)**] утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гно́исько, дівчи́сько, хлопчи́сько; вбо́гнище, побі́йще, стано́вище.*

10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васи́льович, Доброшович, Ігорович, Микі́тович, Олексі́йович, Ю́рійович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-й** — **-ївн(а)**: *Бори́сівна, Васи́лівна; Горді́ївна, Сергі́ївна, Ю́рївна.*

Від таких імен, як *Григо́рій, Ілля́, Кузьма́, Лука́, Мико́ла, Са́ва, Хома́, Які́в*, відповідні імена по батькові будуть: *Григо́рович, Григо́рівна; Ілля́ч, Ілля́вна; Кузьми́ч (і Ку́зьмович), Кузьми́вна; Луки́ч, Луки́вна; Микола́йович (і Мико́лович), Микола́ївна (і Мико́лівна); Са́вич (і Са́вович), Са́вівна; Хоми́ч (і Хо́мович), Хоми́вна; Якови́ч, Які́вна.*

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **і** з **о**: *Анті́н — Анто́нович, Анто́нівна; Фе́дір — Фе́дорович, Фе́дорівна.*

11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а)** [**-ївк(а)**]: *голі́вка, долі́вка, майі́вка, ножі́вка, полі́вка, спиртí́вка, часті́вка, шалі́вка, шихті́вка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голо́вка (капусти), духо́вка, зарисо́вка, підгото́вка.*

12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** в непрямих відмінках: *верши́ок, гайо́к, кийо́к, кіло́к, лужо́к, стручо́к*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньо́к, пеню́к.*

13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, команді́р; бандури́ст, данти́ст, пейза́жист; класи́цизм, марксі́зм, терорі́зм*; після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампі́р, гарні́р, пломбі́р; піані́ст, спеціалі́ст; кому́нізм, соціалі́зм*, але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боротьби́ст, більшові́зм, побутові́зм, речові́зм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акме́їст, геро́їзм, конвоі́р.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(ИЙ), -Н(ІЙ) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дру́жний* (спів), *за́хідний*, *мі́льйо́нний*, *прина́дний*, *приро́дний*, *фабри́чний*.

Суфікс **-н(ій)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *бра́тний*, *всесві́тний*, *горо́дний*, *да́вний*, *жи́тний*, *за́дний*, *кра́йний*, *лі́тний*, *майбу́тний*, *ма́терний*, *незабу́тний*, *осві́тний*, *пі́зний*, *ра́нний*, *самобу́тний*, *субо́тний*, *ха́тний* та ін. Суфікс **-н(ій)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *блі́жний*, *вчора́шній*, *да́вніший*, *дома́шній*, *доро́жний*, *дру́жний* (потиск руки), *зовні́шний*, *ко́лишній*, *му́жний*, *поздобе́жний*, *поро́жний*, *прийде́шний*, *ра́ніший*, *сіне́шний*, *спра́вжний*, *сього́днішній*, *туте́шний*, *худо́жний*, але — *поту́жний*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ій)** викликає подвоєння **н**: *знаме́нний*, *осі́нний*, *плі́нний*, *ра́нний*, *тума́нний*.

-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *неблагáнний*, *нездо́лáнний*, *неоціне́нний*, *неска́занний*, *нескі́нченний*, *страше́нний* (але *жада́ний*). Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий)**: *ба́жаний*, *незлі́чений*, *неоці́нений*, *неподо́ланий*, *неска́заний*, *нескі́нчений*.

-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ), [-ІЧН(ИЙ)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий)** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історі́чний*, *класи́чний*, *кому́ністі́чний*, *ортопеді́чний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академі́чний*, *анархі́чний*, *археологі́чний*, *епі́чний*, *ідилі́чний*, *органі́чний*; після голосних — **-ічн(ий)**: *арха́йчний*, *геро́йчний*, *проза́йчний*.

-ИН, -ІН 4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *ба́ба* — *ба́бин*, *Га́ля* — *Га́лин*, *Ко́ля* — *Ко́лин*, *Мару́ся* — *Мару́син*, *све́крю́ха* — *све́крю́шин*, *ті́тка* — *ті́тчин*; після голосних — **-їн**: *Марі́я* — *Марі́їн*, *Софі́я* — *Софі́їн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч(щ), ш**: *О́льга* — *О́льжин*, *до́чка* — *до́ччйн*, *Ме́лашка* — *Ме́лащин*, *сва́ха* — *сва́шин*.

**-ИН(ИЙ),
-ІН(ИЙ)**

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий)**: *бджоліний, голубіний, горобіний, качиний, орлиний*; після голосних і апострофа — **-їн(ий)**: *змійний, солов'їний*.

**-ИСТ(ИЙ),
-ІСТ(ИЙ)**

6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвистий, голосистий, іскристий, перистий* (пірчастий; але *перістий* — рябий), *променистий, урочистий*; після голосних — **-іст(ий)**: *вибійстий, зноїстий, двоїстий, олійстий, троїстий*.

**-ЕВ(ИЙ),
-ЄВ(ИЙ),
-ОВ(ИЙ)**

7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, груше́вий, овоче́вий, сипце́вий*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й**, пишеться **-ев(ий)**: *алюміні́євий, ді́євий, життє́вий, значенне́вий, суттє́вий*.

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітровий, казко́вий, кварцо́вий, палацо́вий, святко́вий, службо́вий*. Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (**ж, ч, ш, щ**), м'який приголосний або **й**, причому наголос падає на закінчення: *бойо́вий, гайо́вий, грошо́вий, дійо́вий, дощо́вий, життьо́вий, крайо́вий, нульо́вий, речо́вий, стильо́вий*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жі́н. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *ма́йстер — ма́йстрова, ма́йстрове; Петро́ — Петро́ва, Петро́ве; робо́тник — робо́тнікова, робо́тнікове; Шевче́нко — Шевче́нкова, Шевче́нкове*; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрі́й — Андрі́єва, Андрі́єве; І́гор — І́горева, І́гореве; кобза́р — кобза́рева, кобза́реве; скрипа́ль — скрипа́лева, скрипа́леве; сто́рож — сто́рожева, сто́рожеве; това́риш — това́ришева, това́ришеве*.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **-ів (-їв)**: *Васи́лева — Васи́лів, ма́йстрова — ма́йстрів, Олексі́єва — Олексі́їв*.

-УВАТ(ИЙ)

[-ЮВАТ(ИЙ)],

-ОВАТ(ИЙ),

-ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ий)**, а після м'яких приголосних **[-юват(ий)]**, них **-юват(ий)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбува́тий, круглува́тий, синюва́тий, темнува́тий*, а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *ду́плува́тий, злоди́кува́тий, остю́кува́тий, піску́ва́тий*.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: *плисківатий, стовбіватий*.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордовітий, грошовітий, талановітий*.

Дієслівні суфікси

-УВА- (-ЮВА-), -ОВА- § 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в дієсловах: *зобілювати, керувати, підпорядкувати, розсіювати*.

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вивершувати — вивершування, вивершуваний; очікувати — очікування, очікуваний; підсінювати — підсінювання, підсінюваний*; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-**: *друкувати — друкування, але друкований; малювати — малювання, але мальований; підпорядкувати — підпорядкування, але підпорядкований; риштувати — риштування, але риштовання, риштований*.

-ОВУВА- 2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойовувати — завойовування, завойований; перемальовувати — перемальовування, перемальований; скуповувати — скуповування, скуповуваний*.

-ІР- (-ИР) 3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загітувати — загітований, зареєструвати — зареєстрований, інформувати — інформований, сконструювати — сконструйований*. Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ир-**) зберігається: *буксірувати (бо є буксувати), парірувати (бо є парувати), полірувати (бо є полювати), репетірувати (бо є репетувати)* тощо.

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *котірувати, лавірувати, марширувати, пікірувати, третірувати*.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

1. Коли перша частина складного слова — **Сполучні звуки** прикметник, то сполучним звуком виступає **о**: **О, Е(Є)** *важкоатлét, гірничопромисловий, червонопрá-порний, чорногúз*; якщо першою частиною такого слова є при-

кметник м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: *верхньодніпрівський, давньоруський, середньовіччя, синьоокий*.

Увага. З цими словами не слід змішувати складних слів, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **є**: *вищезгаданий, нижчепідписаний*.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) Після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, самовчитель*; але: *кожум'яка, овочесховище, очевидний*.

б) Після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **є**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний*, але: *конів'язь, конобон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*.

в) Після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боездатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник*.

**Складні слова
без сполучного
звука**

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) На голосний звук: *всюдихід, кількаразовий, радіокомітет*; у словах із числівниками **одно-, дво-, три-, чотири-**: *одноденний, двоярусний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикутний, п'ятирічка, семимільний*.

б) На приголосний звук: *Болград, Ленінград*; в аббревіатурах: *виконком, колгосп, медінститут*; у словах із числівниками **двох-, трьох-, чотирьох-**, якщо дальша частина починається голосними **а, о**: *двохосьовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс. **Р а з о м** пишуться:

а) Усі складноскорочені слова й похідні від них: *держбанк, комсомол, міськрада, облвиконком, профспілка, радгосп, соцстрах; комсомольський, профспілковий, радгоспний*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: **авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-** й под.

б) Складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) Повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робів-робів, ходів-ходів*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *білий-білий, легенький-легенький, багато-багато, сіньо-сіньо, тихо-тихо*.

б) Поєднання синонімічних слів: *гидко-брудко, зроду-віку, тійшом-нійшом, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, відимо-невідимо*; близьких значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давній-давно, з давніх-давен, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радій-радісінський, сіла-силєнна, тихий-тихєсенький*.

Примітка. Два однакових іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінєць кінєць, однім одна, честь чєстю, чин чїнож*. Так само й займенники: *самá самото́ю*.

в) Поєднання слів, що означають приблизність: *день-дру́гий, годі́на-дві, не сьогодні-завтра, три-чоти́ри*.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів*.

г) Складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гєй, о-го-гò, бом-бòм*.

д) Звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля́ мене* (Тесленко); *Взво-о-од, стій!*

е) Літерні абрєвіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*.

є) Літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*.

ж) Терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*.

з) Літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.— сільськогосподарський, с.-д.— соціал-демократ, соціал-демократичний, ст.-сл.— старослов'янський*. Але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.— сільське господарство*.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких —

дієслівного походження: *вертолiт, лісоспiлв, самохiд, сило-сонавантiажувач, тепловiз*.

б) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрiвцi, чорногiз, чорнiзем*.

в) Складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболiз, лісостiп, носорiг, трудодiнь, шлакоблiк* (але *людино-дiнь*); сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострiда, велотрiк, радіокомiтет*).

г) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горiцвiт, зiрвiголова, перекотибiле, пройдi-свiт; Непийнiво, Перебийнiс, Убийвiвк* (прізвища).

д) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитiнка, п'ятиричка, сторiччя, сто-п'ятдесятириччя, шестидiнка*.

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрою й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-рiччя, 16-поверхiвий*.

е) Складні іменники з першою частиною *пiв-, напiв-, полу-*: *пiваркуша, пiвгодины, пiвдiюжини, пiвкарбiванця, пiвкiло, пiвмiсяць, пiвогiрка, пiв'яблука; напiвавтомiт, напiвiберт; полiкiпок, полiумисок*.

Примітка. Перед іменниками — власними іменами *пiв-* пишеться через дефіс: *пiв-Європи, пiв-Києва*.

є) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртiк, свiтловодолiкувiння, термoгiдрoдинiмiка*.

2. Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До таких слів з о б о м а в i д м i н ю в а н и м и ч а с т и н а м и належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купiвля-прiдаж, рiзтяг-стiснення*;

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнiтiблог-астрoнiм, лiкар-екiлог*;

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зiйчик-Побiгiйчик, Лисiчка-Сестрiчка*.

До слів із д р у г о ю в i д м i н ю в а н о ю ч а с т и н о ю належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дизель-мотор, жар-птиця, козир-дівка, крєкінг-процєс, свят-вєчїр, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмірал, прем'єр-міністр, інтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіло-ват-годїна, людїно-день, тїнно-кілометр*.

2) Складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-**: *віце-президент, екс-чемпіон, лейб-мєдик, максі-спіднійця, міні-футбол, обер-майстер*.

3) Іншомовні назви проміжних сторїн світу: *норд-вєст, норд-їст*.

4) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра, любї-менє, розрїв-трава, чар-зілля*.

5) Скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка — бібліотека, вид-во — видавництво, д-р — доктор, ін-т — інститут, л-ра — література, т-во — товариство, ф-ка — фабрика*.

6) Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *парт- і профорганізації, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції, шарико- й роликопідшипники*.

§ 27. Приклади

Приклади можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднаних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуванним іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуванним іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жадніюга, дівчина-красуня, хлопець-богатїр*.

Якщо такий атрибут виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богатїр хлопець, жадніюга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у

постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-гру-зінка* й *грузінка-дівчина*, *робітник-передовик* і *передовик-робітник*, *учитель-фізик* і *фізик-учитель*, *художник-пейза-жист* і *пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втра-чає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення в складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пи-шуться через дефіс: *гриб-паразит*, *жук-короїд*, *завець-русак*, *льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. **Разом** пишуться:

а) Складні кількісні числівники: *одина́дцять*, *п'ятдеся́т*, *три́ста* (*трьохсо́т*, *трьомста́м*).

б) Складні порядкові числівники й схожі з ними прикметни-ки, останнім компонентом яких є **-сотий**, **-тисячний**, **-мільйон-ний**: *дев'ятисотий*, *п'ятна́дцятий*, *п'ятсоттри́дцяти́тисяч-ний*, *ші́стдеся́тий*, *ші́стдеся́тип'ятимі́льйонний*; *багатоті́сячний*, *кількамі́льйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тися́ча п'ясо́т три́дцять ві́сім*, *ти́сяча дев'ясо́т ві́сімдеся́т во́сьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з половиною й под., теж пишуться окремо: *трьох з полови́ною ти́сячний* за́гін.

2. **Через дефіс** пишуться:

а) Порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й*, *10-й*, *11-го*, *35-мі́льйонний*, *3-ти́сячний*, *4^{1/2}-ти́сячний*.

б) Складні займенники з компонентами **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-** й под.: *будь-ко́трій*, *будь-хто́*, *будь-чий*, *будь-що́*, *будь-який*; *ко́трій-бу́дь*, *хто-бу́дь*, *чий-бу́дь*, *що-бу́дь*, *який-бу́дь*; *ко́трій-не́будь*, *хто-не́будь*, *чий-не́будь*, *що-не́будь*, *який-не́будь*; *ка́зна-що*, *хто́зна-який*. Але: *бу́дь у ко́го*, *бу́дь на чо́му*, *ка́зна з яки́м*, *ка́зна при ко́му* (бо в се-редині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. **Разом** пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросило́вий* (електросі́ла), *картопле-сadjáльний* (картоплесadjáлка), *лісостепо́вий* (лісосте́п), *м'я-созаго́тівельний* (м'ясозаго́тівля), *радіофізи́чний* (радіофі́зика), *самохі́дний* (самохі́д), *теплообмі́нний* (теплообмі́н), *чорнозе́м-ний* (чорнозе́м).

б) Складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовно-стильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни), *червонопрапорний* (червоний прапор).

в) Складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний*, *деревобробний*, *карколомний*, *машинобудівний*.

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний*, *контрольно-вимірвальний*.

г) Складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохворий*, *внутрішньозаводський*, *загальнодержавний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезгаданий*, *нижчепідписаний*, *новоутворений*, *свіжозрубаний*, але: *трохи вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий*, *діаметрально протилежний*, *послідовно миролюбний*, *різко окреслений*, *суспільно корисний*, *суспільно необхідний*, *хімічно зв'язаний*.

Примітка 2. У складних гермінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженогупоконічний*, *короткогрушоподібний*, *округлояйцеподібний*.

д) Складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіалектне* (мовне явище), *грудочеревна* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також — *глухонімий*, *сліпоглухонімий*.

е) Складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерховий*, *семиразовий*, *стодвадцятип'ятирічний*, але *125-річний*.

є) Складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфувальний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президентський* (віце-президент), *генерал-губернаторський* (генерал-губернатор), *дизель-моторний* (дизель-мотор), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *унтер-офіцерський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москві-ріка* — *москворіцький*.

б) Складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сировинний*, *державно-монополістичний*, *електронно-обчислювальний*, *культурно-технічний*, *лісопильно-стругальний*, *масово-політичний*, *мовно-літературний*, *навчально-виховний*, *науково-технічний*, *партійно-політичний*, *плоско-опуклий*, *постачально-збутовий*, *свердловно-довбальний*, *суспільно-політичний*, *столярно-механічний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історичний*, *літературно-художній*, *народно-визвольний*, *підзолисто-болотний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник і: *аграрний і сировинний*, *навчальний і виховний* і под.

в) Складні прикметники, в яких перша частина закінчується на **-ико (-іко)**: *буколіко-романтичний*, *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*.

г) Складні прикметники з першою частиною **військово-, воєнно-**: *військово-морський*, *військово-спортивний*, *воєнно-стратегічний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний*, *військовополонений* пишуться разом.

д) Складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука **о** або **е**: *м'ясо-вовняний*, *м'ясо-молочний*, *крохмале-паточковий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головонігі*, *грудочеревна* (перепона).

е) Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакитно-синій*, *гіркувато-солоний*, *кисло-солодкий*, *молочно-білий*, *сіро-голубий*, *темно-зелений*, *червоно-зелено-синій*, але: *жовтогарячий*, *червоногарячий* (окремі кольори).

е) Складні назви проміжних сторін світу: *південно-східний, північно-західний; nord-östivський.*

ж) Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий.*

§ 30. Прислівники

І. Р а з о м пишуться:

а) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задовго, занадто, набагато, навічно, надалі, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, невтямкі, негарзд, отак, отам, отут, підтюпцем, повсюди, подекуди, позавчора, позаторік, потрбуху, утрічі, якнайкраще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізняти сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на пітм (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на пітм), за багато, на багато (пор.: забагато гуляеш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць), на добраніч, на ура.*

б) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *безвісти, безперестанку, вбк, ввечері, ввч, ввдлю, вгблос, вгорі, вгору, вдень, взімку, взакі, відразу, вкрай, вкуні, влад, влітку, внизу, вночі, восені, влм'ятку, впень, вперед, впередіж, впередіш, вплав, вплач, впоперек, вбору, враз, вранці, врішті, врівень, врівні, врозкид, врозліт, врозсип, врозтіч, вряд, всередині, вслід, всмак, вицрть, доверху, довіку, довкола, доволі, догорі, додбу, додому, докуні, донізу, дотла, дощенту, зміж, замужем, заоці, запанібріта, запівніч, зараз, заразбм, зарані, зарання, засвітла, зббу, звэрху, звіку, згорі, здіру, ззду, зісподу, знізу, збзла, збкола, зразу, зранку, зрання, зрештою, зрбду, зсередини, набік, набір, навэрх, наверху, навесні, навіворіт, навіліт, навідліг, навідріз, навік, навіки, навіч, нагору (але на-горя), надвечір, надвбрі, надголодь, надзелень, надмір, надміру, назад, назавхват, наздогяд, назустріч, наіздом, наніз, нанизу, наостінок, наостанку, напм'ять, наперебій, напереваги, наперед, наперекір, напереріз, напівдорозі, напідпїтку, напокáз, наполовіну, напбхвaті, напочітку, наприклад, напровесні, напролбм, напропале, нараз, нарішті, нарівні, нарозхват, насїлу, наскоком, наспід, наспіх, наспбді, насторбжі, наяву, ббк, ббч, одвіку, опівдні, опівночі, бпліч, підряд, поббч, поблизу, повэрх, повік, повблі, поззду, пбночі, пбпліч, пбруч, пбряд, посередині, почáсти, скраю, спереду, спочáтку, убк, убрід, увечері, увіч, угблос, угорі, угору, удень, узімку, узнакі, украй, укуні, улад,*

*улітку, уніз, унизіу, уночі, упень, уперёд, уплав, уплач, упó-
перек, упору, уранці, уреісті, урівень, урівні, урбзкид, урбз-
літ, урбзсип, урбзтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір.*

в) Складні прислівники, утворені сполученням приймен-
ника з коротким (нечленим) прикметником: *віддавна, востан-
нє, вручнїу, дбóгá, допізна, завідна, замолоду, заново, звисо-
ка, згáрячу, злégка, зліва, знóву, зрідка, напéвнє, нáрівні, нá-
різно, нашивдкїу, помáлу, помалéньку, потихéньку, спóвнá, с-
прóста, сп'яну.*

г) Складні прислівники, утворені сполученням приймен-
ника з числівником: *вдвоє, втрое, вчётверо й под.; вперше,
вдрўге, втрéтє й под.; надвоє, натрое, начётверо й под.;
удвох, утрóх, учотирóх і т. д.; водно́, заодно́, поодінці,
спéриу.*

д) Складні прислівники, утворені сполученням приймен-
ника з займенником: *внічию, втім, навіщо, нáщо, передусім,
почім, почóму; але: до чо́го, за віщо, за що та ін. в ролі до-
датків.*

е) Складні прислівники, утворені сполученням кількох
прийменників із будь-якою частиною мови: *вдóсзита, вподóвж,
завб́льшки, завгли́шки, завдóвжски, завтóвшики, завчáсу, зав-
ш́йршки, знадвору, навздогін, нáвзнак, навкідьки, навкóло,
навкру́г, навкула́чки, навмі́сне, навпакі́, навперéйми, навпр́й-
сядки, навпросте́ць, навря́д, нáвскáч, нáвскі́с, навскосі́, нав-
спрáвжски, нáвсті́ж, навті́кача́, навздогін, наздогін, набслі́п,
напоготóві, позавчóра, позáторі́к, попідті́нню, спідлóба.*

є) Складні прислівники, утворені з кількох основ (із при-
йменником чи без нього): *босóніж, водно́сталь, лівóруч, ми-
мовóлі, мимоі́здом, мимоі́хдь, мимохі́ть, насáмперед, нати́є-
сéрце, нашивдкýрч, обáбіч, обі́руч, очеві́дно, повсáкчáс, правó-
руч, привселі́дно, самохі́ть, стрі́мголóв, тимчасóво, чимдў́ж,
чимрáз.*

ж) Складні прислівники, утворені сполученням часток
аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- із будь-якою частиною мови:
*абікуди, абі́як, аніскі́льки, анітелéнь, анітрóхи, анічичі́рк,
ані́як; дедáлі, де́інде, дéколи, дéкуди; чимáло; щовéчора, щого-
ді́ни, щодáлі, щодéнно, щодня́, щодў́ху, щомі́сяця, щомóга,
щонайб́льше, щонайдóвше, щонайдў́жче, щонайќраще, щонай-
мéніше, щонайш́йрше й т. д., щонóчі, щопрáвда, щорáз, щорá-
зу, щорóку, щосі́ли, щохвилі́ни (але: дармá що, пóки що, тіль-
ки що, хібá що, чи що); якомóга, я́кось і я́кось (з різними
значеннями), якрáз, якнайб́льше, якнайдў́жче, якнайдóвше
й под.*

Увага. Слід відрізнати прислівники, складені з приймен-
ників або часток і різних частин мови, від прийменників або
часток та іменників, прикметників тощо, коли останні збері-

гають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

*Він повернув **убік** і **Ударив у бік**.*

***Спочатку** це не було ясно й **З початку** розмови вони зрозуміли вашу думку.*

*Прочитай вірш **напам'ять** і **На пам'ять** він подарував мені книжку.*

***Всередині** щось дуже заболіло й **Це правило шукай у середині** розділу.*

*Хлопці домовилися йти всі **вкупі** до міста й **У купі** піску гралися діти.*

*Зауважую вам **востаннє** й Вони постукали в **останнє** вікно.*

*Ми чуємо це **вперше** й Зайдемо в **перше** село.*

***Втім**, я не заперечую й **У тім** спектаклі виступав і я.*

*У нас **чимало** є досягнень і **Чи мало** вам допомагали?*

***Нащо** було починати справу? і **На що** ви натякаєте?*

*Ми **теж** виступали на зборах і Він говорив **те ж**, що і я.*

***Якось** уже воно буде і **Як ось** і Марко на поріг.*

2. О к р е м о пишуться:

а) Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): без відома, без жаль, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без чєрги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в по́зику, в цілості, до біса, до вподоби, до гурту, до діла, до загину, до запитання, до краю, до кріхти, до ладу, до ліха, до лиця, до міри, до ногі, до обиду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до порі, до пуття, до речі, до рішті, до сих пір, до смаку, до смерті, до снаги, до сьогодні, за годіни, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болю, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагі, на вєсну (але навесні), на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на гаміз, на голову, на диво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на радощах, на руку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя, над сілу, не з руки, ні на гріш, під боком, під горою, під сілу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совісті, по сусідству, по сьті, по чєрзі, по щирості, у вигляді, у вісні, у поміч, у стократ, через сілу, як слід, як треба.

б) Словосполуки, що мають значення прислівників і скла-

даються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу*.

в) Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з угоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом* і т. ін.

г) Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*.

д) Прислівники, утворені сполученням прийменника по зі збірним числівником: *по двоє, по троє, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козачьому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також *по-латині*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по-**: *по-соціалдемократичному*.

б) Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.

в) Неозначені складні прислівники з частками **будь-, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, де-сь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куді-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*.

г) Складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годи, де-сь-інде, де-сь-інколи, сяк-так* і т. ін.

д) Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. Разом пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною

мови: *внаслідок (унаслідок), вподбвж, замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо.*

б) Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *задля, заради, напро́ти, окрім, поза, поміж, понад, поперед, посеред, проміж.*

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими *з-, із-:* *з-за (із-за), з-над, з-пéред, з-під (із-під), з-пóза, з-пóміж, з-пóнад, з-пóпід, з-пóсеред, з-прóміж.*

3. О к р е м о пишуться прийменникові сполуки *у (в) разі, під кінець, під час.*

§ 32. Сполучники

1. Р а з о м пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *адже́, аніж, вті́м, зате́, мо́вби, на́чєб, на́чєбто, немóв, немóвби, немóвбито, ненáчє, ненáчєбто, ні́би, ні́бито, ні́ж, óтже, óто́ж, приті́м, притóму, причі́м, причóму, протé, сэ́бто, то́бто, це́бто, щóб, якб́й, яки́щ; також слова: абóщо, то́що.*

Увага. Сполучники *зате́, протé, щóб, якб́й, яки́щ*, які пишуться разом, треба відрізнити від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками *за, про* та частками *би, як* окремо. Так, сполучники *зате, протє* можна замінити одним із протиставних сполучників *а, але, однак*, тоді як прийменники *за, про* та вказівний займенник *те* такій заміні не піддаються. Пор.:

Хоч не застав Івана дома, затє пройшовся; але: За те оповідання його похвалили.

Сполучник *щоб* легко відрізнити від займенника *що* з часткою *б*, оскільки на займенник *що* виразно падає наголос. Пор.:

Сказав, щóб усі прийшли; але: Щó б ви сказали, коли б я не приїхав?

Сполучники *якб́й, яки́щ* можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника *як* із частками *би* та займенника *що* за допомогою контексту, бо на прислівник *як* завжди падає логічний наголос. Пор.:

Якби тут був мій товариш!; але: Як би краще виконати завдання!

Якщо хочеш, допоможу тобі; але: Як що трапиться, нарікай на себе.

2. О к р е м о пишуться:

а) Сполучники з частками *б, би, ж, же:* *абó ж, адже́ ж, алé ж, а як же, бо ж, коли́ б, коли́ б то, óтже ж, хочá б, хочá би, щó ж до.*

б) Складені сполучники: *дарма́ що, для́ того щóб, замість*

того щоб, з тим щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тим часом як, тому що, у міру того як, через те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники **отбж-то, тим-то, тільки-но, тому-то**.

§ 33. Частки

Розрізняють словотворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін.).

А. С л о в о т в о р ч і частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Р а з о м пишуться:

а) Частки **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абі-що, абійак, аніскільки, анітрбхи, анічогісінько, аніяк, дедалі, деколи, декотрий, дециця, дещо, чималенький, чимало, щовечора, щогодини, щоденник, щодня, щодобі, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосіли, якбі, якнайшвидше, якмога, якщо* та ін.

б) Частки **би (б), же (ж), то, що** в складі сполучників: *авжеж, щоб, якбі, абищо, атбж, немовбито, нібито* (див. ще § 32).

в) Частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *будується, наївся (наївсь)*.

г) Частка **сь-** у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котрась, котресь, якийсь, якась, якесь; дець, колись, хтось, щось*.

д) Частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; негасимий, непохитний, незліченний, невпінний, невипущий, негійний, ненависний, ненастінний, непохитний, нестямний; невдовзі, невінно, невпінно, незабаром, непорочно, несамовіто, неказанно*.

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *неволити, незчитися, ненавидіти, нестямитися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездужати* (хворіти), *непокоїтися* (хвилюватися), *неславити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *не здужати* (не змогти), *не славити* (не прославляти).

е) Частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і пред-

метах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовіконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недорослий, недочутий; недобиток, недбідок, недокрів'я, недблік, недбліток, недорід, недостача, недосяжність, недотіпа, недоторканність, недбук.* Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував, але: Він не дочув моїх слів.*

е) Частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, невболя, неврожай, недболя, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрый, незбагненний, немалий, неписьменний, неспіливий; неабийкто, неабийкий; невдогад, невже, невпам'ятку, невтямки, негадано, недалёко, недарма, недурно, нехотя, а також: не-зважаючи на..., не-важачи на ..., немов, неначе.*

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні**, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далёко, зовсім, аж ніяк: Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади.*

ж) Частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і **не** має при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти.*

з) Частка **ні** з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто (нікого), нічий (нічим), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й ніде, нізачо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк.*

2. О к р е м о пишуться:

а) Частка **що** в сполуках *дарма що, тільки що, хіба що, що ж до.*

б) Частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання. Але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи.*

г) Частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но**, **-то**

й дієприслівниках: *не може не бачити, не підходячи ближче, не поспішаючи; Ні вітерець не віє, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито.*

д) Частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним словом: *Ця річка не широка (заперечення), але: Ця неширока річка впадає в Дніпро (одне поняття).*

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе є (*був, були* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); але: *Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист.*

є) Частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інакше, не так; не при..., не на...; не то... не то; також не раз.*

ж) Частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже, не зовсім, не цілком; не від того, не досить, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому.*

з) Частка **ні**, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живий ні мертвий, ні кроку далі, ні на макове зерно, ні пава ні гава, ні риба ні м'ясо, ні се ні те, ні сюди ні туди, ні так ні сяк.*

и) Частка **ні**, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.*

і) Частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в кого, ні до кого, ні з ким, ні до чого, ні за що, ні на що й ні на що* (з різними значеннями), *ні на якому.*

3. Через дефіс пишуться:

а) Частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іди-бо; давай-но, тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тій-то, якось-то; важкий-таки, дістав-таки, так-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чій би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **такі** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*.

б) Компоненти **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтосьна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2 б; § 30, п. 3 в).

в) Частка **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Європа*, але в загальних — разом: *нелюдина*, *неістота*.

Б. Ф о р м о т в о р ч і частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) Частки **хай**, **нехай**, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе 1 Травня! Нехай міцніють дружні відносини між народами!*

б) Частка **би** (**б**), за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшов би*, *пішла б*.

В. М о д а л ь н і частки теж пишуться окремо, а саме:

а) Частка **же** (**ж**), що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений*.

б) Частки **то**, **це**, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера на початку речення § 34. З великої літери пишеться:
а) Перше слово, яким починається текст.
б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;
2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

*Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала
«Мати... мати... мати...»* (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то даліше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— *Так тому й бути! — усі гукнули* (Глібов).

— *Що з тобою? — допитувалась Маланка* (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймика,

Я... — та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. 6), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?

Сонце! сонце! — на гори й долини,—

Сонце! сонце! — на води й поля.

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

**Велика літера
при звертаннях
і в ремарках**

§ 35. З великої літери пишеться:

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко).

Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святее Сміло ми будемо йти! (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: *-Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день, і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Якщо ж під час самої боротьби на нашому боці буде більшість трудящих,— не тільки більшість робітників, але більшість усіх експлуатованих і пригноблених,— тоді ми справді переможемо (Тривалі бурхливі оплески) (Лепін).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення.

Ранок ще тільки-но починав розв'язувати сліпий вузол чорної ночі, а незліченні авто вже вже гріли своїми колесами асфальт опішніанської траси (С. Козак).

**Велика
та мала літери
в рубриках**

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. *Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.*

2. *Звіт голови правління Товариства української мови ім. Тараса Шевченка.*

2. З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН УРСР»).

Якщо такі рубрики грамаічно самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентаря комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

Велика літера § 37. 1. З великої літери пишеться перше після двокрапки, слово після двокрапки:

на початку а) Коли це початок прямої мови:
цитати тощо Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов).

Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прошу!» (Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Ніхто не в праві забувати суворого лєнінського попередження: «Облудна фраза, показні хвастощі є загибель моральна, вірна запорука загибелі політичної» (М. С. Горбачов. Політична доповідь ЦК КПРС XXVII з'їздові КПРС).

Примітка. Коли ж цитата: а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки): У виступі на Загальних зборах АН УРСР член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети),

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходяться в межах кордонів Української РСР, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на Загальних зборах АН УРСР).

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іван Петрович Котляревський, Лєся Українка (Ларіса Петрівна Косач), Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська), Артём (Фёдор Андрійович Сергеев), Данило Галицький, Нєстор Літописець, Олександр Нєвський, Ярослав Мудрий; також: Кобзар (про Т. Г. Шевченка), Каменяр (про І. Я. Франка) тощо.*

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левіцький, Сергєєв-Цєнський; Жан-Жак, Зинбій-Богдан, Марія-Тереза.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррєрос, Варнзген фон Ензе, Кур де Жебелєн, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзєдун, Сунь Ятсєн, Тао Юаньмін.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ір Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ши Мін; У Ну Мунг, У Чін Су; Вілунб Пуспоноб, Суджонб, Хадіноб; Кулаб Сайпрадїт, Луанг Вічіт Ватакан.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами *бей, задє, оглі, паша*) див. § 106, п. 2е.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуан, ловелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг (пістолет), галіфе (штани), дізель (двигун), макінтош (одяг), максим (кулемет), рентген (апарат), френч (одяг).* Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *ленінізм, марксизм, мічурінець, пушкініст, шевченкіана.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені наші з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріні й Ціолковські (Тичина). Потрібні нам і Гоголі і Щедріні (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги*.

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорусь, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець*.

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афінa, Ахіллес, Будда, Венера, Молох, Перун*.

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовик, муза, німфа, русалка, титан, фавн, фея*.

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молож війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси*.

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Заєць, Лисича, Осел, Щука; Лісовик, Мавка, Перелісник; Буревісник, Дід Мороз; Той, що грєблї рве; Червона Шапочка; Будяк, Троїнда, Хліб*.

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покивін*.

3. З великої літери пишуться назви найвищих посад і почесних звань у Радянському Союзі: *Генеральний секретар ЦК КПРС, Президент СРСР, Голова Верховної Ради УРСР, Голова Ради Міністрів СРСР (УРСР), Голова Верховного Суду СРСР, Голова Ради Національностей, Генеральний прокурор СРСР, Герой Радянського Союзу, Герой Соціалістичної Праці, Маршал Радянського Союзу*.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент АН УРСР, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук*.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колізький асєсор, король, принц, цар, шах*.

Примітка 3. Назви посад, міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр народної освіти УРСР, Посол Республіки Польща, Президент Академії наук УРСР*.

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дрсированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Лайка, Сірко* (собаки); *Мурка, Кізя, Сніжинка* (кішки); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторбгий, Сивий* (воли); *Рекордистка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фарабн* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски*. Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вітчарка, пінчер*.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка, Білий налів, Сніговий кальвіль, Паперівка* (яблуни); *Українська гліва, Лісова красуня* (груші); *Рекорд, Угорка* (сливи); *Шпанка рання* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка, гліва, угорка*.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер*. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз, Квічка, Пасіка, Чумацький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зоря Альтаір, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди*.

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем. Але: обробіток землі, схід сонця*.

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-öst, південний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далікий Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокинувся*.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока, мис, море, острів, пік, хребет* і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балканський півострів, Бєрінгове море, Північно-Кримський канал, Володимир-Волинський, гора Говєрла, Грїбова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бухта, протока Па-де-Калє, Панам-*

ський перешийок, Пёрська затока, Північний полюс, Східно-Європейська рівнина, Урало-Кушумський степ.

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно лишиється з великої літери: *Біла Церква*, *Біловёзка Пуца* (заповідник), *Булонський Ліс* (парк), *Великі Луки*, *Жовті Води*, *Залізні Ворота*, *Зелений Гай*, *Карські Ворота*, *Микільська Слобідка*, *Нова Гвінея* (острів), *Товста Могила*, *Ясна Поляна*. Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капітана Джеральда*, *набережна Лейтенанта Шміда*, *вулиця Маршала Грєчка*; також *затока Святого Лаврєнтія*.

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Булонь-сюр-Мер*, *Комсомольськ-на-Амурі*, *Порт-о-Прєнс*, *Ріо-де-Жанейро*, *Сен-е-Уаз*, *Фонтєн-сюр-Рон*, *Франкфурт-на-Майні*.

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне*, *Ла-Манш* (протоки), *Ле-Крезь*, *Лос-Анджелєс* (міста), *Лос-Фрайлєс* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссик-Куль* (куль — озеро), *Мунь-Кум* (кум — пісок), *Порто-Алгєре* (порто — порт), *Ріо-Нєгро* (ріо — річка), *Хара-Нур* (нур — озеро), *Аю-Даг*, *Чатир-Даг* (даг — гора), але: *Алатау*, *Амудар'я*, *Дихтау*, *Сирдар'я*.

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варангер-фіорд*, *Дю-фіорд*. Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Кайзер-плац*, *Лібкнехт-штрає* (штрає — вулиця), *Пєнсільванія-авєню* (авєню — широка вулиця), *Трафальгар-сквер* (сквер — площа), *Трєптов-парк*, *Ублє-стріт* (стріт — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»), *Канни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мюнхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парнас* (у значенні «світ поезії»), *Седан* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вітчизняних вулиць (бульварів, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андріївський узвіз*, *Байкало-Амурська магістраль*, *бульвар Тараса Шевченка*, *Військово-Грузинська дороба*, *вулиця Петра Сагайдачного*, *Житомирська автострада*, *Львівська площа*, *майдан Революції*, *Музейний провулок*, *Периотравневий парк*, *Південно-Західна залізниця*, *Північний морський шлях*, *проспєкт Перемог*, *Ромоданівський шлях*, *течія Гольфстрім*.

Але в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брі́д, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, тому пишуться з великої літери: *Боричів Тік, Добра́й Шлях, Козі́ний Брі́д, Кра́сні Ворота, Кузнє́цький Міст, Яросла́вів Вал* (вулиці); *Го́ла Приста́нь* (місто), *Козі́нські Горби́* (урочище), *Су́хий Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *босто́н* (тканина), *йорки́йр* (порода свиней), *лего́рн* (порода курей), *маде́ра* (сорт вина), *сая́ни* (напій), *сваля́ва* (мінеральна вода), *сенберна́р* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав та міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Анта́нта, Балка́нські краї́ни, Європе́йське Економі́чне Товари́ство, Всесві́тня Ра́да Ми́ру, Організа́ція Об'є́днаних На́цій, Ра́да Безпе́ки, Ра́да Економі́чної Взаємо́допомо́ги, Товари́ство Черво́ного Хреста́ УРСР, Трої́стий сою́з.*

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави або автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Азербай́джанська Радя́нська Соціалісти́чна Респу́бліка, Ара́бська Респу́бліка Єгипет, Держа́ва Бахре́йн, Каре́льська Автоно́мна Соціалісти́чна Респу́бліка, Кита́йська Наро́дна Респу́бліка, Коре́йська Наро́дно-Демократи́чна Респу́бліка, Князі́вство Мо́нако, Коро́лівство Бе́льгія, Респу́бліка Болга́рія, Респу́бліка Індія, Респу́бліка Куба, Соціалісти́чна Респу́бліка В'єтна́м, Респу́бліка Польща, Респу́бліка Руму́нія, Соціалісти́чна Федера́тивна Респу́бліка Югосла́вія, Сою́з Радя́нських Соціалісти́чних Респу́блік, Сполуче́ні Шта́ти Аме́рики, Уго́рська Респу́бліка, Украї́нська Радя́нська Соціалісти́чна Респу́бліка, Фра́нція, Че́хо-Слова́цька Федера́тивна Респу́бліка.*

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сілрад, колгоспів, радгоспів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Воли́нська о́бласть, Євре́йська автоно́мна о́бласть, Краснода́рський край, Му́сіївський колгосп ім. Т. Г. Шевче́нка, Не́нський автоно́мний о́круг, Новоми́лівська сілра́да, Петро́вський радгосп, Рожі́щенський райо́н, Уманська міськра́да.*

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Бе́регівський о́круг, Віте́бське воєво́дство, Ло́хвицький пові́т, Новоро́сійська губе́рнія, Со́нницька со́тня, Староду́бський полк, Черка́ське старо́ство.*

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина, Вінниччина, Закарпаття, Закарпаття, Золотівський (Київ), Країна Рад, Наддніпрянщина, Підмосков'я, Побужжя, Поділля, Покіття, Полісся, Приазов'я, Прикарпаття, Причорномор'я, Приуралля, Раді, Радянська Україна, Радянський Союз, Російська Федерація, Славутин (Дніпро), Слобожанщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщина* тощо.

13. У назвах найвищих державних, партійних, комсомольських, профспілкових установ і організацій СРСР з великої літери пишуться всі слова, що входять до складу назви, крім службових слів і слова **партія**: *Верховна Рада Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Верховний Суд СРСР, Військово-Морський Флот, Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді, Всесоюзна Центральна Рада Професійних Спілок, Комітет Народного Контролю СРСР, Комуністична партія Радянського Союзу, Комуністична партія України, Ленінська Комуністична Спілка Молоді України, Партійна Комісія при ЦК Компартії України, Президія Верховної Ради СРСР (УРСР), Рада Міністрів СРСР (УРСР), Рада Національностей Верховної Ради СРСР, Рада Союзу Верховної Ради СРСР, Радянська Армія, Центральна Ревізійна Комісія КПРС, Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу, Центральний Комітет Компартії України*. З великої літери пишеться слово *пленум* на позначення чергового зібрання Центрального Комітету партії: *Постанова квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС, Пленум ЦК Компартії України*.

Це стосується й назв найвищих державних органів інших країн: *Великий Народний Хурал Монгольської Народної Республіки, Верховний Суд США, Генеральні Штати Королівства Нідерландів, Народна Палата Республіки Індії, Рада Міністрів Республіки Болгарії, Союзна Скупщина Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії та ін.*

Примітка 1. У назвах найвищих державних установ дореволюційної Росії з великої літери пишеться тільки перше слово: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд*.

Примітка 2. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, риксдаг, сейм, сенат, стортинг*.

14. У назвах міністерств та їхніх головних управлінь, а також у назвах інших центральних радянських установ та організацій, що складаються з кількох слів (крім згаданих у попередньому пункті), з великої літери пишеться тільки перше слово: *Державний банк СРСР, Державний комітет Ради Міністрів СРСР у справах координації наукової роботи, Мі-*

ністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, Міністерство культури УРСР, Палата мір і вимірних приладів, Товариство охорони пам'яток історії та культури, Управління шкіл Міністерства народної освіти УРСР, Цивільний повітряний флот СРСР.

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Партійних та радянських установ місцевого значення: Дірницький райком Компартії України міста Києва, Виконавчий комітет Донецької обласної Ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська обласпоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва. Але: профком Київського державного університету, страйком фабком і т. ін.

б) Партій соціалістичних та інших країн світу: Болгарська соціалістична партія, Лейбористська партія Великобританії, Партія трудящих В'єтнаму, Союз комуністів Югославії та ін.

в) Міжнародних і закордонних центральних професійних, громадських та інших організацій: Австралійський конгрес пред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній конгрес прихильників миру, Міжнародна організація праці, Всесвітня федерація демократичної молоді, Радянський комітет захисту миру, Товариство об'єднаних українських канадців.

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиесь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: Всесоюзний заочний поліграфічний інститут імені І. Фєдорова, Київський завод «Арсенал» імені В. І. Леніна, Київська швейна фабрика «Маяк революції», Донецька шахта «Вітка-Глибока», Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Перша зразкова друкарня імені Фрунзе, Центральна наукова бібліотека АН УРСР ім. В. І. Вернадського, Київський військовий округ.

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського, виробниче об'єднання «Кристал», житловий кооператив «Наука», завод «Трансисигнал», колгосп «Дружба», спортивне товариство

«Трудові резерви», стадіон «Динамо», фабрика дитячих іграшок «Перемога».

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Книжкова фабрика «Жовтень», Комбінат «Прогрès», Кооператив «Садівник», Радегсп «Маяк», Середня школа № 2.*

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишуться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Академія наук СРСР, Академія наук УРСР, Кінотеатр ім. О. Довженка, Книжкова палата, Державний музей українського мистецтва, Парк культури ім. М. Рильського, Державний академічний театр опери та балету імені Т. Г. Шевченка, Університет дружби народів імені Патріса Лумумби.*

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців, Дошка пошани Залізничного району.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Клуб письменників, Палац піонерів і т. ін.*

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучка, яка може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то вона пишеться з великої літери: *Великий театр (від Державний орден Лєніна академічний Великий театр СРСР), Третьяківська галерія (від Державна Третьяківська галерія) та ін.*

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актів, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *ХХVII з'їзд Компартії України, Всесоюзна партійна конференція, шоста сесія Верховної Ради УРСР, відділення мови, літератури та мистецтвознавства АН УРСР, планово-економічний відділ Держплану УРСР, кафедра української літератури Полтавського педінституту, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, сесія Хмельницької міськради.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма*

«Філко корпорейшин», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксіденталь петрблеум корпорейшин», банк «Гаранті траст компанії».

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», праця «Держава і революція», кінофільм «Повість полум'яних літ», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові», газети: «Літературна Україна», «Нбс Дойчлянд», «Радянська освіта», «Слово», «Трибуна лбду», «Юманіте»; журнали: «Всесвіт», «Наука і суспільство», «Кобета і жице»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: «Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов, а також назви релігійних понять, як: Бог (але боги), Божя Матір, Син Божий, Святий Дух і т. ін.

19. Назви вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Перший, станція метрб «Завод «Більшовік», порт Іллічівськ (в Одесі), пристань Ржизів (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, піонерських таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кафе й т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», піонерський табір «Орлятко», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кафе «Мрія».

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Печерська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: Велика Жовтнева соціалістична революція, Велика французька революція, епоха Відродження, Велика Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя (Дев'яте січня), Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Ленський розстріл, Льодове побійце, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнарод-

ний жіночий день, День космонавтики, Новий рік, День учителя, але: *Свято Перемоги*.

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: *Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Тёплого Олєкси, Успіння; Великий ніст, Мясниця, Петрівка, Пили́пка, Спáсівка* тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-пе́рські війни, громадянська війна́, хресто́ві походи́, доба́ феодалізму, анти́чний світ, се́редні ві́кі, середньові́ччя, неолі́т, палеолі́т, трипільська культу́ра, палеозойська е́ра*.

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Бе́резня, 1 Тра́вня, 9 Сі́чня*.

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрéс захисту культу́ри* (у Парижі, 1935 р.), *Пра́зька парті́йна конфе́ренція, Ра́да представників кому́ністичних і робі́тничих па́ртії, Консти́туція СРСР, Програ́ма КІПРС, По́тсдамська уго́да, Верса́льський мир, Декла́рація прав лю́дини*.

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, усі слова, крім службових і родових, пишуться з великої літери: *орден По́шани, орден Жовтне́вої Револю́ції, орден Трудово́ї Сла́ви, орден Трудово́го Черво́ного Пра́пора, орден Черво́ної Зі́рки*; але: *орден Ві́тчизняної війни́, орден Дру́жби на́родів*.

Якщо така назва береться в лапки, то з великої літери пишеться тільки перше слово та власні імена, що входять до складу цієї назви: *орден «Ма́ти-герої́ня», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «За ви́зволення Васи́ви», меда́ль «За бойові заслуги́», меда́ль «Партиза́нові Ві́тчизняної війни́*; але: *меда́ль «Золота́ Зі́рка», золота́ меда́ль «Серп і Мо́лот»*.

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літа́к «Анте́й», автомобі́ль «Та́врія», авто́бус «Тури́ст», комба́йн «Ні́ва», тра́ктор «Бі́лорусь»*.

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *пе́чиво «Столі́нне», цига́рки «Прі́ма», напíй «Са́яни», цуке́рки «Пташи́нє молоко́»*.

26. З великої літери пишуться:

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів *-ів* (-ова, -ове, -єве), *-їв* (-єва, -єве), *-ин* (-ина, -ине), *-їн* (-їна, -їне), якщо вони означають належ-

ність чогось даній особі: *Андрієві книжки, Грінченків словник, Маріїн лист, Тичинине слово, Шевченкові поезії.*

б) Прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володимир Великий, Данило Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний, Олександр Македонський, Олександр Невський, Ярослав Мудрий.*

в) Прикметники, утворені від власних іменників, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполукам «імені когось», «пам'яті когось»: *Ленінська премія, Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів *-івськ-* (*-ївськ-*), *-инськ-* (*-їнськ-*): *горьківські традиції, франківські сонети, пущкінські рукописи, шевченківський стиль.*

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполук або наукових термінів: *авгієві стаїні, ахіллєсова п'ята, гордіїв вузол, дамоклів меч, езопівська мова, прокрістове ложе, сізіфова праця, фільчина грамота, юдині срібняки; архімедова спіраль, базедова хвороба, бартолієва сіль, віттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорова теорема.*

Велика літера в складноскорочених назвах

§ 39. 1. Скорочені назви (аббревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двоюко:

а) З великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: *Укрінфóрм, Укрпрофра́да, Укоопспілка.*

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *колгóсп, медінститут, облвиконкóм, облкомунгóсп, райвóн, райра́да, комсомóл.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АПН, АТС, ВЛКСМ, КНР, КПСР, НЛО, РЕВ, СРСР, ТАРС, УРСР, ЧСФР.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *вуз (у вузах), вузу (до вузу), загс (до загсу), неп (під час непу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *ТАРС*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери аббревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): *з БАМу, на БАМі, з ВАКу, МХАТу, МХАТом, ТАРСу.*

Графічні скорочення

§ 40. Від аббревіатур слід відрізняти умовні графічні скорочення, які вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м — метр, мм — міліметр, см — сантиметр*)

пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн.-Крим. канал* (Північно-Кримський канал).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

<i>акад.</i>	— академік	<i>о.</i>	— острів
<i>вид.</i>	— видання	<i>обл.</i>	— область
<i>гр.</i>	— громадянин	<i>оз.</i>	— озеро
<i>див.</i>	— дивись	<i>пор.</i>	— порівняй, порівняйте
<i>доц.</i>	— доцент	<i>проф.</i>	— професор
<i>ім.</i>	— імені	<i>р.</i>	— рік, річка
<i>і т. д.</i>	— і так далі	<i>рр.</i>	— роки
<i>і т. ін.</i>	— і так інше	<i>с.</i>	— село, сторінка
<i>і под.</i>	— і подібне	<i>ст.</i>	— станція, сторіччя
<i>напр.</i>	— наприклад	<i>т.</i>	— товариш, том
<i>н. е.</i>	— нашої ери, до н. е. — до нашої ери	<i>тов.</i>	— товариш
		<i>тт.</i>	— товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на *ь*. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар, ден. норма.* При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн. (власноручний)*, але тільки: *вlast. (вlastийий).*

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні
правила переносу

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *гай-ка, збі-шит, кнйж-ка, ко-ло-дязь, піль-ці, са-дів-ник, Хár-ків.*

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер *дж, дз*, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гý-дзик, хó-джу.* Якщо *дж, дз* не становлять одного звука (це буває, коли *д* належить до префікса, а *ж* або *з* — до кореня), то їх слід розривати: *над-звичáй-ний* (а не *на-дзвичáйний*), *під-жив-ляти* (а не *пі-дживляти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-ян* (а не *бур-'ян*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-ян* (а не *Лук-'ян*), *нізь-ко* (а не *ніз-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де-мія* (а не *а-кадемія*), *Марі-я* (а не *Марі-я*), *олі-вець* (а не *о-лівець*). Так само не можна

поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́, мо́я, бо́ко, ший́я* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступі́нчастий* (а не *багатос-ту́пін-частий*), *восьми-гра́нний* (а не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (а не *далекос-хі́дний*).

5. Не можна розривати ініціальні аббревіатури, а також комбіновані аббревіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: *ВЛКСМ, ЗІЛ-111, ЛАЗ-105, МАУ, СРСР, УРСР*.

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-прó й Дніп-рó, Оле-кса́ндра й Олек-са́ндра, се-стра́ й сест-ра́*. Це правило поширюється й на суфікси: *бли-зькі́й і близь-кі́й, видавни́-цтво, видавни́ц-тво й видавни́цт-во, га́ли-цький і га́лиць-кий, росі́й-ський і росі́йсь-кий, убо́-зтво, убо́з-тво й убо́зт-во, суспі́льс-тво й суспі́льст-во*.

§ 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: *Т. Г. Шевче́нко* (а не *Т. Г. // Шевче́нко*), *гр. Іва́нєнко* (а не *гр. // Іва́нєнко*), *акад. (доц., проф.) Гонча́ре́нко* (а не *акад. (доц., проф.) // Гонча́ре́нко*), *тов. Гната́юк* (а не *тов. // Гната́юк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тара́с Григо́рович Шевче́нко й Тара́с // Григо́рович Шевче́нко, академі́к // Ага́тангел Крй́мський і т. ін.*

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік, 150 // гекта́рів і т. ін.*

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- //го*), *10-му* (а не *10-// му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во, і т. д., і т. ін., та ін., т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми схóдили на гору* й *Ми сході́ли на гору та поверну́лися додому ще завидна*; *Обра́зи* (від дієслова *обража́ти*), *о́брази* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 44. За належністю до роду та за відмінкови-

Поділ на відміни ми закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жіні. й деякі іменники чолові. роду, а також спільного роду з закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага, гиря, машина, партія, праця; вєвєда, дядя; голова, сирота, убивця.*

II відміна: а) іменники чолові. роду з кінцевим приголосним основи та з закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бик, вєлетень, завод, край, майстер, товариш; батько, Дніпрó, Петрó; татуньо;*

б) іменники середн. роду з закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат, -ят, -ен** при відмінюванні): *вікно, місто; море, поле, прізвище; весілля, життя, знання;* також іменники із суфіксами згрубілості **-ище, -исько**, утворювані від іменників усіх родів: *вітріище* (від *вітер*), *дівчийсько* (від *дівча*), *свєкрюисько* (від *свєкрюха*).

III відміна: іменники жіні. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любов, міць, річ, розкіш, сіль, тинь*, а також слово *мати*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

IV відміна: іменники середн. роду:

а) з закінченнями **-а, -я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат-, -ят-**: *гуся (гусяти), дівча (дівчати), лошá (лошати); теля (теляти);*

б) з закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я (імені), плém'я (племєні).*

Поділ на групи § 45. Іменники I та II відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жіні. роду з закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемóга, сівба, фабрика, а*

також іменники спільного роду (чол. і жін.) з цим же закінченням: *голова́, дружи́на, ка́ліка, недорі́ка, непоси́да, сироти́а, ста́роста* та чол. роду (назви осіб): *Микі́та, Мико́ла, Са́ва* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду з закінченням **-я**: *бу́ря, друка́рня, землі́а, наді́я, пі́сня, робітні́ця, сім'я́*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *судді́а, убі́вця* тощо та іменник чол. роду *Ілля́*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ве́жа, гу́ща, ї́жа, ка́ша, кру́ча, межа́, плі́ща, тї́ша*, а також іменники спільного роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *лі́виша́, міхоні́ша*; іменник чол. роду *вельмо́жа*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, пала́ц, темп, уда́рник, у́спіх; ба́тько, Петро́*; переважна більшість іменників на **-р**: *ви́р, ви́хор, відва́р, дві́р, жи́р, сир, стівбу́р, ста́бляр, яви́р*; сюди ж належать іменники *зві́р, кома́р, снігу́р*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *зві́рі, кома́рі, снігу́рі*, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур (-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир**: *інжене́р, май́стер, шофе́р; папі́р, сувени́р; дире́ктор, профе́сор, семафо́р; абажю́р, гіпно́р, каламбу́р; базі́р, гекта́р, коміса́р, футля́р, ювіля́р; бригаді́р, каси́р, команді́р, пасажі́р*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-о**: *вікно́, залі́зо, ко́ло, місто́, село́*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, вєлетень, звїчай, край, учитель, Бенєдьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бондар — бондаря, кóзир — кóзиря, лікар — лікаря, пїсар — пїсаря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буквар — букваря, вівчар — вівчаря, друкар — друкаря, інвентар — інвентаря, календар — календаря, кобзар — кобзаря, пролетар — пролетаря, секретар — секретаря, шахтар — шахтаря; гузир — гузиря, проводир — проводиря, пухир — пухиря* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *гóре, місце, мóре, пóле; життє, завданнє, збїжжє, здоров'є, змагання, знаряддє, листє, обліччє, пір'є, пóлум'є, сім'є, тім'є*.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *вантáж, дощ, стóрож, слухáч, ткач, товáриш; вітрїще, бабїще*; також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугляр — вуглярá, каменяр — каменярá, пісняр — піснярá, скляр — склярá, тесляр — теслярá, школяр — школярá*.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *лóже, плечє, прїзвище, явище*.

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	фа́брик-а	робітниц-я	наді-я
Р.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Д.	фа́бриц-і	робітниц-і	наді-ї
Зн.	фа́брик-у	робітниц-ю	наді-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітниц-єю,	наді-єю
М.	...фа́бриц-і	...робітниц-і	...наді-ї
Кл.	фа́брик-о	робітниц-е	наді-е

М н о ж и н а

Н.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Р.	фа́брик	робітниць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітниц-ям	наді-ям
Зн.	фа́брик-и	робітниць	наді-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітниц-ями	наді-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітниц-ях	...наді-ях
Кл.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї

Мішана група

О д н и н а

М н о ж и н а

Н.	плóщ-а	плóщ-і
Р.	плóщ-і	плóщ
Д.	плóщ-і	плóщ-ам
Зн.	плóщ-у	плóщ-і
Ор.	плóщ-єю	плóщ-ами
М.	...плóщ-і	...плóщ-ах
Кл.	плóщ-е	плóщ-і

Друга відміна

Тверда група

О д н и н а

Н.	робітник	комунáр	міст-о
Р.	робітник-á	комунáр-а	міст-а
Д.	робітник-ові (-ý)	комунáр-ові (-у)	міст-у
Зн.	робітник-á	комунáр-а	міст-о
Ор.	робітник-ом	комунáр-ом	міст-ом
М.	...робітник-ові, -ý	...комунáр-ові, -і	...міст-і
Кл.	робітник-у	комунáр-е	міст-о
	робітнич-е		

М н о ж и н а

Н.	робітник-и	комунáр-и	міст-á
Р.	робітник-ів	комунáр-ів,	міст
Д.	робітник-ám	комунáр-ам	міст-ám
Зн.	робітник-ів	комунáр-ів	міст-á
Ор.	робітник-ами	комунáр-ами	міст-áми
М.	...робітник-áх	...комунáр-ах	...міст-áх
Кл.	робітник-и	комунáр-и	міст-á

М'яка група

О д н и н а

Н.	учітель	секретар	край	місц-е
Р.	учітел-я	секретар-я	кра-ю	місц-я
Д.	учітел-єві (-ю)	секретар-єві (-ю)	кра-єві (-ю)	місц-ю
Зн.	учітел-я	секретар-я	край	місц-е
Ор.	учітел-єм	секретар-єм	кра-єм	місц-єм
М.	...учітел-єві, -і, -ю	...секретар-єві, -і, -ю	...кра-ї, -ю	...місц-і
Кл.	учітел-ю	секретар-ю	кра-ю	місц-е

М н о ж и н а

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місць
Д.	учител-ям	секретар-ям	кра-ям	місц-ям
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місц-я
Ор.	учител-ями	секретар-ями	кра-ями	місц-ями
М.	...учител-ях	...секретар-ях	...кра-ях	...місц-ях
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я

Мішана група

О д н и н а

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-єві (-у)	школяр-єві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-єві, -і, -у,	...школяр-єві, -і,	...прізвищ-і
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

М н о ж и н а

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-ами	школяр-ами	прізвищ-ами
М.	...товариш-ах	...школяр-ах	...прізвищ-ах
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

О д н и н а

Н.	радість	тінь	пóдорож
Р.	ра́дост-і	ті́н-і	пóдорож-і
Д.	ра́дост-і	ті́н-і	пóдорож-і
Зн.	радість	тінь	пóдорож
Ор.	ра́діст-ю	ті́нн-ю	пóдорожж-ю
М.	...ра́дост-і	...ті́н-і	...пóдорож-і
Кл.	ра́дост-е	ті́н-е	пóдорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Р.	ра́дост-ей	ті́н-ей	по́дорож-ей
Д.	ра́дост-ям	ті́н-ям	по́дорож-ам
Зн.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Ор.	ра́дост-я́ми	ті́н-я́ми	по́дорож-а́ми
М.	...ра́дост-ях	...ті́н-ях	...по́дорож-ах
Кл.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-е́н
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

І відміна

А. Однина

Родовий відмінок

§ 47. 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) **И** мають іменники твердої групи: *кнй́жки, маши́ни, перемо́ги, роди́ни, фаб́рики*.

б) **І** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрі́ї, наді́ї, пра́ці, робі́тниці́, сім'ї́; кру́чі, ме́жі, пло́щі, тий́ші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочкі́ — дѣчки, землі́ — зѣмлі́, кнй́жки — книжкі́, ме́жі — ме́жі, сестри́ — се́стри, сім'ї́ — сім'ї́*.

Давальний відмінок

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і́**, після голосного та апострофа — **-ї́**: *кнй́жці́, маши́ні́, перемо́зі́, фаб́риці́; бу́рі́, наді́ї́, робі́тниці́, сім'ї́́, статті́; кру́чі́, ме́жі́, пло́щі́, тий́ші́*.

Знахідний відмінок 3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у, м'якої — -ю:** *кнйжку, машйну, перембгу, фабрыку, крўчу, межў, плбщу, тйщу; бўрю, надїю, робітнйщю, сім'ю, статтїю.*

Орудний відмінок 4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою, м'якої та мішаної груп — -єю,** після голосного та апострофа — **-єю:** *кнйжкою, машйною, перембгою, фабрыкою; бўрею, надїєю, робітнйцею, сім'єю, статтєю; крўчею, межєю, плбщею, тйшею.*

Місцевий відмінок 5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-ї,** після голосного та апострофа — **-ї:** *на кнйжці, на машйні, у перембі, на фабрыці; у бўрі, у надїї, при робітнйці, у сім'ї, у статті; на крўчі, на межї, на плбці, у тйші.*

Примітка. Перед закінченням **-ї** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с:** *нога — нозі, рука — руці, мўха — мўсі.*

Кличний відмінок 6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю.**

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружїно, Ганно, кнйжко, Мйхайлівно, перембго, сєстро.*

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *вбле, зємле, Кятре, робітнйце, дўше, крўче; Марїє, мріє, сім'є, Соломіє, а також Іллє.*

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабўсю, Галю, дбню, матўсю, тїтўсю.*

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Ганно Іванівко, Марїє Васїлівно.*

Б. М н о ж и н а

Називний відмінок 1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и, м'якої та мішаної груп — -ї,** після голосного та апострофа — **-ї:** *кнйжкї, машйни, перембги, фабрыки; бўрі, надїї, робітнйці, статті, сім'ї; крўчі, мєжі, плбці, тйші;* також іменники чол. роду: *старости* (і з іншим значенням *старості*), *судді.*

Родовий відмінок 2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -їв.**

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *версте* (від *верства* — шар) і *верстов* (від *верства* — давня міра відстані), *вігид* (від *вігода*) і *вігод* (від *вігода*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *машин*, *назв*, *свобод*, *фабрик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легенів*), *надій*, *робітниць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жің. роду закінчуються на **-ей**: *мишей*, *свиней*, *сімей*, *статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *суддів*, *старостів* (і *старост* — з іншим значенням), окремі іменники жің. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів*, *Чупрінків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **е**.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *дочок*, *ігор*, *книжок*, *кульок*, *мисок* і т. ін., а також в іменниках *кухня*, *поверхня*, *сосна*, *сукня*: *кухонь*, *поверхонь*, *сосон* (і *сосен*), *суконь*. В інших іменниках з'являється **е** (**є**): *босень*, *вбєн* (і *війн*), *дбєн*, *копалєнь*, *лазєнь*, *місел*, *шабєль*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на **-к** (**а**) за аналогією до відповідних українських з'являється **о**: *арка* — *арок*, *марка* — *марок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

Давальний відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам**, **-ям**.

а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкám*, *машинám*, *фабрикám*, *кручám*, *ме́жам*, *плóщам*.

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бúрям*, *надíям*, *робітнiцьям*, *сiм'ям*, *статтiям*.

Знахідний відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка мно-

жини, причому:

а) Іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведмедiць*, *вовчiць*, *листонiш*, *молодiць*, *робітнiць*, *украiнок*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі; однаковій з формою називного відмінка: *гнати овце́ь* (і *вівці*), *пастити корі́в* (і *корови*), *годувати свиней* (і *свині*).

б) Іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій з формою називного відмінка: *книжкiй*, *машини*, *фабрики*; *вулиці*, *друкарні*, *мрії*, *сім'ї*; *кручі*, *межі*, *пліщі*.

**Орудний
відмінок**

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фáбриками, кру́чами, ме́жами, пло́щами*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *ву́лицями, друка́рнями, мрія́ми, робо́тницями, сі́м'ями, стаття́ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворі́тьми* (і *воро́тами*), *курмі́*, *сли́зьми* (і *слизо́зами*), *сві́ньми* (і *сві́нцями*).

**Місцевий
відмінок**

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжкáх, на машинáх; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'ях*.

**Кличний
відмінок**

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *баб́и, доч́ки, жінќи, робо́тниці́*.

II відміна

А. Однина

**Родовий
відмінок**

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1). Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста́, селя́; плеча́, прізвища́; знання́, знаряддя́, моря́, обличчя́, поля́*.

2) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *колле́сника, промóвця, робо́тника, студéнта, тесля́ра, учі́теля; Андрі́я, Дми́тра, Дороше́нка, Франка́*; також персоніфіковані предмети та явища: *Ві́тра, Лі́са, Моро́за* та ін.

б) Назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, ду́ба, кілка́, ко́ня, пса́, ясе́ня*.

в) Назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, олі́вця́, піджака́, плаща́, портфе́ля, стола́* (й *сто́лу*).

г) Назви населених пунктів: *Воро́нежа, Голосі́єва, Жито́мира, Киє́ва, Ленінгра́да, Лондо́на, Лу́цька, Мі́ргорода, Пари́жа, Свято́шина, Терно́поля, Харко́ва*.

Примітка. Але *-у, -ю* пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-ін)*: *Дікця, Дністра, Іртиша, Колгуєва, Орла, Остра, Пирятина, Псла, Пскова, Тетерева*.

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроші, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

є) Назви машин і їх деталей: *автомобіля, дізеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*.

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частинки: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, шків*а тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займєнника, знамєнника, імєнника, трикутника, чисельника, числєвника* тощо, але: *віду, роду*, також *сінтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 2).

2. Закінчення *-у* (у твердій і мішаній групах), *-ю* (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борщю, водню, воску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваскю, кисню, льоду, меду, медкю, піскю, пороху, сіру, спирт*у, але *хліба*.

б) Збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березнякю, вишнякю, взводу, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталбгу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманєнту, саду, сушнякю, текст*у, *товару, тому, трикувірату, хор*у; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузкю, буркуню, гороху, звіробію, молочаю, очерету, чагарникю, щавлю, ячмєню* (але *вівса*), а також назви сортів плодових дерев: *кальвілю, ренету, ренкліду* та ін.

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шийнку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажя, гаражя, куреня, млина, хліва*; *-а (-я)* вживається також в іменниках — назвах архітектур-

них деталей: *карніза, ёркара, по́ртика*; обидва закінчення — *-а (-я)* та *-у (-ю)* приймають іменники: *мо́сту й моста́, парка́ну й паркана́, плóту й плота́*.

г) Назви установ, закладів, організацій: *інститу́ту, клубу, колгоспу, комісаріату, комітету, радгоспу, університету, штабу*.

д) Переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абза́цу, ва́лу, байра́ку, кра́ю, лимáну, лу́гу, майдáну, рóву, руча́ю, світу, уривку, я́ру*, але: *горба́, ху́тора* тощо, а також зменшені форми на *-к*: *ліска́, майдáнчика, ставка́, ярка́*.

е) Явища природи: *вихору, вогню́, вітру, гра́ду, грóму, дощу́, жа́ру, землетру́су, інею, морóзу, тумáну, урага́ну, холоду́*.

є) Назви почуттів: *бо́лю, гні́ву, жа́лю, стра́ху*.

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бі́гу, ви́нятку, га́ласу, гри́пу, дисона́нсу, догма́ту, доста́тку, екза́мену, експорту, екскурсу, зву́ку* (але, як термін *зв'я́ка*), *ідеа́лу, інтере́су, канóну, ка́шлю, кло́поту, ко́лківу, кому́нізму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льóту), ма́жору, міра́жу, міні́муму, мо́дусу, момéнту, прінци́пу, про́гресу, процéсу, реалі́зму, регрéсу, ре́йсу, ремо́нту, ритму, ру́ху, світогля́ду, со́рту, соціа́лізму, спо́рту, спо́соби, сти́ду, сто́гону, тифу, то́лку, хі́сту, хо́ду, шóму*, але: *ля́паса, ривка́, стрибка́, стусана́*.

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електрóлізу, імпульсу, синтэзу, ферме́нту*, а також літературознавчі терміни: *алямана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, мі́фу, на́рису, о́бразу, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейлетóну* тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, та́нку, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хоке́ю*, але: *гопакá, козака́*.

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогóну, вододі́лу, водопро́воду, живо́пису, живоплóту, ма́нускри́пту, родо́воду, руко́пису, сухо́дóлу, трубопро́воду*, але: *електровóза, паропла́ва*.

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, відгу́ку, заробі́тку, затóру, за́пису, опі́ку, о́кху, по́буту, по́шитовху, прибу́тку, при́кладу, про́воду* (дріт), *суво́ю, ўсмі́ху, ўспі́ху*.

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Се́йму; Байка́лу,*

*Ельто́ну, Мі́чига́ну, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Па-
мі́ру, Ура́лу; Ко́тліну, Кі́пру, Крі́ту, Ро́досу, Сахалі́ну;
Ка́ніну, Пелопо́ннєсу; Алжі́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну,
Єгі́пту, Іра́ку, Кита́ю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.*

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *а́кта* (документ) — *а́кту* (дія), *апа́рата* (прилад) — *апа́рату* (установа), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *буряка́* (одичине) — *буряку́* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *елеме́нту* (абстрактне) — *елеме́нта* (конкретне), *інструме́нта* (одиничне) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одиничне) — *ка́меню* (збірне), *кла́на* (предмет) — *кла́ну* (просторове поняття), *по́яса* (предмет) — *по́ясу* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктору* (чинник) — *фа́ктора* (маклер) і т. ін.

Давальний відмінок § 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -еві або -у, -ю.**

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-еві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2б): *буді́нкові, відмі́нкові, дире́кторові, ду́бові, майстро́ві, на́хиліві, Петро́ві, піо́нєрові, робі́тниківі, ро́зумові, ве́летневі, жу́равлєві, ка́меневі, пне́ві, секрета́реві, това́ришеві, шахта́реві, доброди́єві, кра́єві, носі́єві, Серге́єві, солов'е́ві*. Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *бу́дінку, відмі́нку, дире́ктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́тку, поро́сяткові — поро́сятку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові — ягня́тку*.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-еві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симо́нєкові Васи́лю Андрі́йовичу, Леоні́дові Микола́йовичу Іване́нку, това́ришеві бригаді́ру*.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *мі́сту, селі́, свя́ту; прізви́щу, знанні́, зна́ряддю, облі́ччю, підда́щию, роздо́ріжжю; се́рцю, со́нцю*. У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *лі́хові, мі́стові, се́рцеві*.

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)**: *Ки́їв — Ки́єву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеди́н — Лебеди́ну, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Льві́в — Льво́ву, о́стрів — о́стро-ву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рі́в — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову*.

**Знахідний
відмінок**

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника, доповідача, коня, хлопця, Вітра, Мороза*.

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінків: (зрізав) *дуба* й *дуб*, (дав) *карбованця* й *карбованець*, (написав) *листа* й *лист*, (узяв) *ножа* й *ніж*, (поклав) *олівця* й *олівцець*, (поставив) *плуга* й *плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрёт, інститут, колектів, міст, нарód, полк, стиль, стіл, сон, ячмінь; дитя, козеня, коріння, місто, місце, море, село*.

**Орудний
відмінок**

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа **-єм**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *майстром, містом, робітником, селом; бійцём, кобзарём, конём, куцём, місцем, морем, ножём, плечём, прізвищем, секретарём, слухачём; пиріём, рбём, слов'ём, урожаём*.

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *життям, змаганням, знанням, знаряддям, кіллям, лістям, луб'ям, обличчям, підданцям, роздоріжжям, щастям*.

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) Іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**: *Бабкіним, Виноградовим, Звєгінцевим, Ільїнім, Ковалєвим* (від *Ковалів*), *Лєсиним*. Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бюлловом, Дарвіном, Чапліном*.

б) Іменники — географічні назви середнього роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-їн-)**, що відмінюються як прикметники: *Горбишине — Горбишиним, Котелєве — Котелєвим, Михалкове — Михалківим*.

Але іменники — географічні назви чоловічого та середнього роду із суфіксами **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бородінбм, Голосієвом*,

*Ки́вном, Лебе́дином, Оре́хово-Зу́євом, Пско́вом, Свято́ши-
ном, Ха́рковом.*

**Місцевий
відмінок**

§ 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у (-ю), -і (-ї)**.

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:

а) Іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носі́єві, на робіт-
никóві, на това́ришеві.*

б) Іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-у (-ю)**: *при ба́тьку, на робі́тнику, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на коні́, на ослі́, на тигрі́.*

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) Іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о)**, що означають неістоти: *у буди́нку, у війсь́ку, у гурт́ку, на держа́ку, на до́щику, у лі́жку, на лі́таку, у міся́чнику, у мі́шці, у підраху́нку.* Вживаються також і паралельні форми з **-ові**: *у буди́нкові, на держа́кові, на лі́такові, на лі́жкові* тощо.

б) Іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льоду́, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) Іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в акті́, на бе́резі, на гру́нті, у декре́ті, у дзвóбі, у краї́, у листі́, на міся́ці, на півверсі́, на порóзі, на стовні́, на ремо́нті, у те́мні, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в слові: *у га́й — у гаю́, у краї́ — у краю́, на то́рзі — на торго́у.*

б) Іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у місті́, на селі́, на письмі́, у слові́; на підда́шші, на плечі́, у прізви́щі, на роздорі́жжі, у станова́щі; на облі́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на по́лі.*

Примітка. Із прийменником *по* можуть уживатися паралельні закінчення *-у (-ю)* та *-і (-ї)*: *по Дніпрі — по Дніпрі, по місту — по місті, по селі — по селі*; для позначення часу вживається тільки закінчення *-і*: *по обіді, по скінченні*.

**Кличний
відмінок**

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на *-у (-ю), -е*.

1. Закінчення *-у* мають іменники твердої групи (зокрема із суфіксами *-ик, -ок, -к-о*), іншомовні імена з основою на *г, к, х* і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім *ж*): *батьку, сінку, ударнику; Джек, Жак, Лідвіг, Фрідріх; погоничу, слухачу, товаришу*; також іменники *діду, сину, тату*.

2. Закінчення *-ю* мають іменники м'якої групи: *Віталію, вчителю, Гріцю, країю, лікарю, місяцю, пролетарю, розмаю, Ясеню*.

3. Закінчення *-е* мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом *-ець* та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на *ж, ч, ш, дж* і загальні назви з основою на *р, ж*: *Богдана, голубе, друже, козаче, місте, орле, Петре, соколе, Степане, чумаче; жєнче* (від *жнець*), *крівче, молодче, хлопче, шєвче* (але: *бійцю, знавцю, комсомольцю, лєнінцю*); *гусляре, Дєбєуше, маляре, стєроже, тєсляре, школяре*.

4. Прізвища прикметникового походження на *-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)*, як *Глібов, Королів, Пушкін, Романішин, Тютчев, Чапаєв, Щоголів*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глібов і Глібове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення *-е*: *Києє, Лебєдіне, Львєве*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *товаришу бригадіре* (бригадір), *товаришу лейтенанте* (лейтенант).

Примітка 2. У звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *братє Петре, друже Гріцю, колего Степане, товаришу Віталію*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *друже Максименко; колего Іваничук, товаришко Скирда, товаришу Гончар*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володїмїре Іллїч, Галїно Іллївно, Марїє Васїлівно, Петре Кузьмич, Ярославє Андрїйовичу*.

Б. Множина

Називний
відмінок

§ 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі, береги, горби, директори, заводи, класи, комунари, ліси, піонери, робітники, татї, футляри*, але *друзі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-їн)**: *болгари, громадяни, кияни, львів'яни, молдавіни, селяни, татари, хазяї (хазяїни)*, але: *грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вєлетні, герби, ковалі, краї, лєнінці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, тєсларі, школярі; ножі, слухачі, товариші; бчі, плєчі, їші* (частіше *вўха*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *дєна* (від *дно*), *міста, пєра, стрємєна; прїзвища, ївища; знання, моря, обліччя, піддашшя, поля, прислів'я, роздоріжжя*.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: *вўси — вўса, ґрунтї — ґрунта* (збірне), *рукави — рукава, хлїбї — хлїба* (збірне), але тільки *вівса* й тільки *татї* (від *тата*).

Родовий
відмінок

§ 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв), нульове закінчення та -ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду на приголосний та іменники середн. роду на **-є, -я**: *берегів, вольтів, гербів, друзів, дощів, країв, мєтрів, бмів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, татів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, нагір'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв*.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ватів (ват), кіловатів (кіловат), чобит*, а також після числівників: *сім дєнь* (і *днів*), *сто раз* (і *разів*), але *днів сім, разів сто; сім чоловік*, тобто «сім осіб», але *сім чоловіків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин, -їн**: *болгар, громадян, селян, татар*, але: *грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о, -є** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажання, боліт, вагання, верхо-*

віт, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, знань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, обліч, пальт, питань, піддаш, полотен, посилян, прізвищ, роздоріж, серць (і сердечь), сіл, слів, сприйнять, ху́тер, яєць, але: морів, полів (рідше піль).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний *о* або *е*: *вікон, повісом, сукон; болітець, відер, віко́нець, гісел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець, пірець, ре́бер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, гробшей, коней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

**Давальний
відмінок**

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батька́м, робі́тника́м, слухача́м, товари́ша́м, трактора́м, ко́ліна́м, міста́м, прізви́щам, се́лам; кра́йа́м, пролетаря́м, шахтаря́м; також дру́зьям, місця́м, моря́м, облі́ччя́м, пита́нням, роздорі́жжя́м, узви́шся́м.*

**Знахідний
відмінок**

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення однакове з родовим відмінком множини: *вчителі́в, геро́їв, кравців, лікарі́в, олені́в, піоне́рів, робі́тників, хри́ців* (але: *пі́ті в партиза́ні, перейті́ в робі́тників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волі́в* (і *воли́*), *ко́ней* (і *кони́*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегі́, тракторі́; вантажі́, олі́вці; міста́, се́лиця; моря́, облі́ччя, поля́, узви́шся.*

**Орудний
відмінок**

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берега́ми, робі́тника́ми, товари́ша́ми, трактора́ми; ву́хами, міста́ми, прізви́щами, се́лами, я́вищами; коваля́ми, пролетаря́ми, шахтаря́ми; зна́ряддя́ми, місця́ми, облі́ччя́ми, поля́ми; роздорі́жжя́ми, узви́шся́ми.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гістьми́* (частіше *го́стя́ми*); *грішми́* (й *гроши́ма*), *кіньми́* (й *ко́нями*), *чобітьми́* (й *чоботя́ми, чобота́ми*); *коліньми́* (й *колі́нами*), *колісьми́* (частіше *коле́сами*), *кри́льми́* (частіше *кри́лами*).

Примітка. Іменники середн. роду *око, плечé* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *очима, плечима*.

Місцевий відмінок § 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берегах, на робітниках, у селищах; у календарях, на шахтарях; на місцях, на обліччях, на роздоріжжях, на узвишшях, на чоботах (чоботях)*.

Кличний відмінок § 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *браті, робітників; діячі, товариші; краї, учителі, пролетарі; моря, села*.

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *вісті, галузі, любові, мові, ночі, бсі, подорожі, сталі, тіні, фальші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височінь, глибочінь, далечінь, широчінь*, крім називного, знахідного та орудного, вживаються рідко; їх заміняють відповідні словосформи з суфіксом **-ин(а)**: *височина, глибочина, широчина*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

а) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височінню, вісню, волосінню, в'язню, галузю, загибеллю, міддю, міццю, сіллю, тінню; нічю, подорожжю*.

б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, ш**, то подовження не відбувається: *вєрф'ю, вістю, жовцю, кіновар'ю, кров'ю, любов'ю, матір'ю, нехвороцю, Об'ю, радістю, якістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і**: *при вісті, у галузі, у відповіді, на бсі, у подорожі, у тіні*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *вісте, любове, радосте, смерте*.

§ 62. Множина

1. У називному та знахідному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, оці, тіні; ночі, подорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відбмостей, відповідей, вістей, галузей, доповідей, об'ластей, осей, тіней; ночей, подорожей*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, вістям, бсям, тінням; ночам, подорожам*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, вістями, костями (кістьми), бсями; ночами, подорожами*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у вістях, на осях, у тінях; по ночах, у подорожах*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МАТИ

О д н и н а

М н о ж и н а

Н.	мат-и (рідко — мат-ір)	мат-ер-і
Р.	мат-ер-і	мат-ер-ів
Д.	мат-ер-і	мат-ер-ям
Зн.	мат-ір	мат-ер-ів
Ор.	мат-ір'-ю	мат-ер-ями
М.	...мат-ер-і	...мат-ер-ях
Кл.	мат-и	мат-ер-і

IV відміна

§ 64. О д н и н а

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галчен'я, голуб'я, гус'я, ім'я, плем'я; колиця, курча, лошя*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галчен'яти, голуб'яти, гус'яти; курчати, лошати, колицати; імені (та ім'я), плем'ені (та плем'я)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галчен'яті, гус'яті; курчаті, лошаті; імені, плем'ені*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галчен'ям, гус'ям; курча́м, лоша́м; і́менем і ім'я́м, пле́менем і плéм'ям*.

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і**: *на галчен'я́ті; на курча́ті; в і́мені, у плéмені*.

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а**: *гуся́та, теля́та; курча́та, лоша́та; і́менá, пле́менá*.

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гуся́т, теля́т; курча́т, лоша́т; і́ме́н, пле́ме́н*.

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гуся́там, теля́там; курча́там, лоша́там; і́менáм, пле́менáм*.

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *дверця́та, ко́лиця́та; і́менá, пле́менá*; з родовим відмінком (для назв людей): *ді́вча́т, хлоп'я́т*; або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т і гуся́та; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та*.

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; і́менáми, пле́менáми*.

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в і́менáх, у пле́менáх*.

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) Закінчення **-и**: *в'я́зи, гу́си, ді́ти, збо́їни, кросі́вки, ку́ри, лю́ди, но́чви, окуля́ри, са́ни, сі́ни, сходи́, и́тані́*.

Примітка. Деякі іменники, як *гу́си, ді́ти, ку́ри, лю́ди*, мають форму однини, але від інших основ: *гу́ска, дити́на, ку́рка, люди́на*.

б) Закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдоці́, граблі́, двéрі, дрі́жджі, коно́плі, помі́й, ра́доці́, хитро́ці*.

в) Закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ві́ла, воро́та, дро́ва, я́сла, я́сна, ві́нця*.

2. У родовому відмінку виступають:

а) Закінчення **-ей**: *гроші́ей, гусе́ей, двере́й, куре́й, люди́ей, сане́й, сіне́й*.

б) Закінчення **-ів**: *в'язі́в, граблі́в* (і *грабе́ль*), *дріжджі́в, кліщі́в, окуля́рів, сходи́в, хітрощі́в*.

в) Нульове закінчення: *вил, ворі́т, дров, збі́їн, конопе́ль, ле́щат, ночі́в* (частіше — *ночо́в*), *ясе́л, ясе́н*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *весело́щам, віла́м, вороба́м, в'язе́м, но́чвам, радо́щам, схода́м, штана́м* (і *штана́м*), *ясла́м*.

Винятки: *гу́сям, дітя́м, лю́дям, ку́рям, са́ням, сі́ням*.

б) Закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінця́м, грабля́м, двере́ям, помі́ям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) Однакові з називним відмінком: *ві́ла, вінця́, граблі́, коно́плі, окуля́ри, са́ни, ясла́*.

б) Однакові з родовим відмінком (для назв людей): *діте́й* (і *діти*), *люде́й*.

в) Обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й і гу́си, куре́й і ку́ри*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *віла́ми, но́чвами, схода́ми, весело́щами, радо́щами*.

б) Закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінця́ми, грабля́ми, коно́плями, помі́ями*.

в) Закінчення **-ми**: *ворітьмі́* (й *вороба́ми*), *грішми́* (й *гроші́ма*), *гусьмі́*, *двермі́* (й *двері́ма*), *дітьми́*, *курмі́*, *людьмі́*, *саньмі́* (й *са́нями*), *сіньми́*, *штаньмі́* (й *штана́ми*, рідше — *штана́нями*).

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на ві́лах, на вороба́тах* (рідше — *воробі́ях*), *у но́чвах, на штана́х* (рідше — *на штана́нях*), *у ясла́х; на грабля́х, у двере́ях, у помі́ях*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — **т** **в** **е** **р** **д** **у** **й** **м'я** **к** **у**.

**Тверда група
прикметників**

1. До твердої групи належать: а) Якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідолошний, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довичний, зможний, західний, книжний, косий, кучий, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, околичний, питомий, поперечний, поточний, трудовий, продажний, п'ятикутний, рідний, свіжий, семирічний, сизий, сірий, сліпий, старий, східний, телячий, тогочасний, тобачний, тугий, тямищий, чистий*.

б) Присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андріїв, батьків, Галин, дідів, дочин, Ігорів, Марїн, няин, шевців*.

в) Усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, гіден (згіден), готів, жив, здоров, зелен, ліден, півен, повен, повнен, прав, рад, ясен*.

**М'яка група
прикметників**

2. До м'якої групи належать:

а) Відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-їй**): *безодній, будній, верхній, весняний, вечірній, всесвітній (кругосвітній), горбодній, давній (недавній), дорожній (подорожній), досвітній, достатній, дружній (дружний — з іншим значенням), житній, задній, заміжня, крайній, кутній, літній (повнолітній), майбутній, могутній, мужній, незабутній, новітній, обідній (пообідній), освітній, осінній, останній, передній, пізній, порожній, присутній (відсутній, посутній), п'ятній, ранній, самобутній, самотній (але самотний), середній (посередній), спідній, сторонній, сусідній, хатній, художній* тощо.

б) Усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *близькій, внутрішній, вчорашній, давнішній, домашній, завтрашній, зовнішній, колишній, околишній, поздовжній, ранішній, справжній, сьогоднішній, теперішній, торішній (але цьогорічний), тутешній* та ін.; також *прийдешній, сінешній* тощо.

в) Відносні прикметники з основою на **-й**: *безкрай, довговий, короткошій*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *братній, брлий*, а також якісний прикметник *сінй*.

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

О д н и н а

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

Н.	си́н-ій	си́н-е	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-е	си́н-ю
Ор.	си́н-ім	си́н-ім	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-ій	безкра́-е	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́й-їй
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-е	безкра́-ю
Ор.	безкра́-ім	безкра́-їм	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-їй

М н о ж и н а

Тверда група

М'яка група

Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́-ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́-їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́-їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́-їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються, як прикметники: до *будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиций**: *білолиций, білолиций, круголиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

О д н и н а

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиць-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ій

М н о ж и н а

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників

1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешев-ш-ий, солід-ш-ий*.

б) Слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдійлий, більш глибокий, менш вередливий*.

Найвищий ступінь прикметників

2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*.

б) Слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що і як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
кількісних
числівників

§ 70. 1. Числівник *один, одні (одні), одна* відмінюється так:

Одинна

Множина

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	один одні (одні)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	однім
Зн.	= Н. або Р. одні (одні)	одну	= Н. або Р.
Ор.	одним	однією (одною)	одними
М.	...одному (однім)	...одній	...одних

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два дві	три	чотири
Р.	двох	трьох	чотирьох
Д.	двом	трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома	трьома	чотирма
М.	...двох	...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шесті, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шесті, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шесті, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семи, сімox	восьми, вісьмox
Д.	семи, сімом	восьми, вісьмом
Зн.	сім або сімox	вісім або вісьмox
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семи, сімox	...восьми, вісьмox

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́х
Д.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́м
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьо́х
Ор.	п'ятдесятьма́, п'ятдесятьома́
М.	...п'ятдесяти́, ...п'ятдесятьо́х

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'яте́сот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсо́т
Р.	двохсо́т	п'ятисо́т
Д.	двомста́м	п'ятиста́м
Зн.	двісті	п'ятсо́т
Ор.	двомаста́ми	п'ятьмаста́ми, п'ятьомаста́ми
М.	...двохста́х	...п'ятиста́х

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсо́т сімдесяти́ восьми́ тис́яч шістсо́т п'ятдесяти́ дев'яти́* (карбованців).

7. Числівники *соро́к, дев'яно́сто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням **-а**: *сорока́, дев'яно́ста, ста*.

8. Збірні числівники *дво́є, обо́є, тро́є* в непрямих відмінках мають форми від *два, об́а* (давня форма), *три*: *двох, двом..., обо́х, обом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва́ (обидви́)* має в непрямих відмінках такі форми: *обо́х, обом, обом́а, на обо́х*.

10. Збірні числівники *че́тверо, п'я́теро, ші́стеро, се́меро, во́сьмеро, де́в'ятеро, де́сятеро, одина́дцятьо́ро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьо́х, чотирьо́м..., п'ятьо́х, п'ятьо́м..., шістьо́х, шістьо́м...* і т. д.

11. Числові назви *тис́яча, мі́льйон, мі́льярд* відмінюються, як іменники.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

**Відмінювання
порядкових
числівників**

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюються, як прикметники твердої групи: *пе́рший (пе́рша, пе́рше), дру́гий, четве́ртий, п'я́тий, ші́стий, сьо́мий, во́сьмий, дев'я́тий, де́сятый, одина́дцятий, двана́дцятий... два́дцятий, три́дцятий, со́роковий, п'ятдеся́тий, ші́стдеся́тий, сі́мдеся́тий, ві́сімдеся́тий, дев'яно́стий, со́тий, дво́хсо́тий, трьо́хсо́тий, чоти́-*

р'юхс'отий, п'ятис'отий..., т'ісячний, двохт'ісячний, тр'юх-т'ісячний (і трит'ісячний), чотир'юхт'ісячний (і чотирит'ісячний), п'ятит'ісячний..., м'ільйонний, двохм'ільйонний, тр'юхм'ільйонний (і трим'ільйонний), чотир'юхм'ільйонний (і чотирим'ільйонний), п'ятим'ільйонний...; числівник *тр'єтій* (*тр'єтя*, *тр'єте*) відмінюється, як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: *вісімдеся́т вісьмий*, *вісімдеся́т в'осьмого*, *т'ісяча дев'я́тсот сімна́дцятого* (року), *у т'ісяча дев'я́тсот три́дцять дев'я́тому* (році).

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників § 72. 1. Дробові числівники читаються так: $\frac{1}{2}$ — *одна́ дру́га*, $\frac{1}{3}$ — *одна́ тр'є́тя*, $\frac{1}{4}$ — *одна́ четве́рта*, $\frac{5}{2}$ — *п'ять дру́гих*, $\frac{2}{3}$ — *два́ тр'є́ті*, $\frac{3}{4}$ — *три четве́рті*, $\frac{4}{3}$ — *чоти́ри тр'є́ті*, $\frac{3}{5}$ — *три п'я́ті*, $\frac{2}{7}$ — *два́ сьо́мі*, $\frac{9}{10}$ — *де́в'ять де́сятих*.

Відмінюються вони, як звичайні числівники: *двом тр'є́тім*, *трьома́ п'я́тими*; *ділі́ти на одну́ два́дцятьу*.

Половина ($\frac{1}{2}$), *третина* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) відмінюються, як звичайні іменники.

2. Числівники *півтора́* (карбованця, відра), *півторі́* (тисячі), *півтора́ста* не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

Відмінювання особових займенників

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	ме́не	тебе́	нас	вас
Д.	ме́ні	тобі́	нам	вам
Зн.	ме́не	тебе́	нас	вас
Ор.	мн'о́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...ме́ні	...тобі́	...нас	...вас

	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	ві́н	во́н	во́на	во́ні
Р.	йог'о́	(нього́)	ї́ї	(неї́)
Д.		йому́	ї́й	ї́м
Зн.	йог'о́	(нього́)	ї́ї	(неї́)
Ор.		ним	не́ю	ні́ми
М.	...ньо́му	(ні́м)	...ні́й	...них

Форми займенника третьої особи (*він, вона, воно, вони*) після прийменників уживаються з приставним **н**: *до нього, за неї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, нею, ними*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання	Н.	—	Зн.	себе
зворотного	Р.	себе	Ор.	собобо
займенника	Д.	собі	М.	...собі

Відмінювання	§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ
присвійних	
займенників	

О д н и н а				М н о ж и н а			
чол. і середн. рід				жін. рід			
Н.	мій	моє		моя		мої	
Р.	мого			моєї		моїх	
Д.	моєму			моїй		моїм	
Зн. = Н.	або Р.	моє		мою		моїх	
Ор.	моїм			моєю		моїми	
М.	...моєму (моїм)			...моїй		...моїх	

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються, як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється, як прикметник м'якої групи.

Відмінювання	§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ
вказівних	
займенників	

О д н и н а				М н о ж и н а			
чол. і середн. рід				жін. рід			
Н.	той	те		та		ті	
Р.	того			тієї (тої)		тих	
Д.	тому			тій		тим	
Зн. = Н.	або Р.	те		ту		= Н. або Р.	
Ор.	тим			тією (тою)		тіми	
М.	...тому (тім)			...тій		...тих	

Так само відмінюється займенник *той*.

Н.	цей	це		ця		ці	
Р.	цього			цієї		цих	
Д.	цьому			цій		цим	
Зн. = Н.	або Р.	це		цю		= Н. або Р.	
Ор.	цим			цією		цими	
М.	...цьому (цім)			...цій		...цих	

Так само відмінюються *оцєї* та рідковживаний займенник *сей*.

**Відмінювання
питальних
займенників**

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

О д н и н а

М н о ж и н а

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	чий	чи́є	чи́ї
Р.	чийо́го	чи́єї	чи́їх
Д.	чийо́му (чи́єму)	чи́їй	чи́їм
Зн. = Н.	або Р. чи́є	чи́ю	= Н. або Р.
Ор.	чи́їм	чи́єю	чи́їми
М.	...чийо́му (чи́єму, чи́їм)	...чи́їй	...чи́їх

Займенники *який*, *котрий* відмінюються, як прикметники твердої групи.

**Відмінювання
означальних
займенників**

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

О д н и н а

М н о ж и н а

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всьо́го	всі́єї	всі́х
Д.	всьо́му	всі́й	всі́м
Зн. = Н.	або Р. все (усе́)	всю	= Н. або Р.
Ор.	всі́м	всі́єю	всі́ма
М.	...всьо́му (всі́м)	...всі́й	...всі́х

Примітка 1. У всіх відмінках *у* й *в* чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен* (*ко́жний*), *в́сякий*, *в́сілякий*, *са́мий* і *са́мий* (напр.: *са́мий* хлі́б, але *той са́мий*), *са́м* (*са́мі*, *са́мі*) відмінюються, як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не*, *до те́бе*, *на се́бе*, *з ньо́го*, *у не́ї*, *біля ко́го* (*ко́гось*), *від то́го*, *від чо́го* (*чо́гось*), *у цьо́го*, *з усьо́го*, *на то́му*, *при цьо́му*, *в чо́му* (*чо́мусь*), *в усьо́му*.

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ ха́ти*, *до її́ до́му*.

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання
складних
займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на

кóму.

Абіякий, абіякого, абіякому, абіяким.

Дéхто, дéкого, дéкому, дé з ким, дé на кóму (й дé на кім), на дéкому.

Дéякий, дéякого, дéяким, на дéяких (і де на якіх).

Котрійсь, котрógось, котрóмусь, котрїмсь.

Ніхтó, нікóго, нікóму, нікім, ні на кóму.

Ніякий, ніякого, ніякому, ніяким, ні на якому (й ні на якім).

Хто-небудь, кого-небудь, кому-небудь, ким-небудь, на кому-небудь.

Хтось, когóсь, кому́сь, кимсь (і кімось).

Чийсь, чийогóсь, чийóмусь, чий́мсь (і чиймось).

Що-бúдь, чого-бúдь, чому-бúдь, чим-бúдь, на чому-бúдь.

Що-небудь, чого-небудь, чому-небудь, чим-небудь.

Щось, чогóсь, чому́сь, чимсь (і чиймось).

Примітка. Числові займенники *дékілька, кілька, скільки, стільки* відмінюються, як числівник *два*: *дékілько́х, дékілько́м, дékількома́*; *багáто* відмінюється так: *багáто, багaтьо́х, багaтьо́м, багaтьма́* й *багaтьмо́м*.

Числові займенники *кількана́дцять, кількадeся́т* відмінюються, як числівник *п'ять*: *кількана́дцяти* й *кількана́дцятьо́х, кількадeсятьма́* й *кількадeсятьмо́м*.

ДІЕСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній
час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

О д н и н а

М н о ж и н а

1 ос.	ід-у́	ко́л-ю́	чу́-ю	ід-емо́	ко́л-емо́	чу́-емо́
2 ос.	ід-éш	ко́л-еш	чу́-еш	ід-етé	ко́л-ете	чу́-ете
3 ос.	ід-é	ко́л-е	чу́-е	ід-у́ть	ко́л-ють	чу́-ють

II дієвідміна

О д н и н а

М н о ж и н а

1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	рoб-имо	ба́ч-имо	го́-імо
2 ос.	рoб-иш	ба́ч-иш	го́-їш	рoб-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	рoб-ить	ба́ч-ить	го́-їть	рoб-ять	ба́ч-ать	го́-ять

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

**Поділ дієслів
на дієвідміни**

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: першу й другу. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -еш (-еш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-ете), -уть (-ють).

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

**Друга
дієвідміна**

а) Дієслова, які мають в інфінітиві основу на -и, -і (-ї) або на -а (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бачи-ти	бач-у	бач-ать
варі-ти	вар-ю	вар-ять
дої-ти	до-ю	до-ять
леті-ти	леч-у́	лет-я́ть
сиді-ти	сидж-у́	сид-я́ть
крича́-ти	крич-у́	крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на -отіти: *булькотіти*, *бурмотіти*, *муркотіти*, *цокотіти*, а також такі дієслова, як *боя-тися*, *стоя-ти* (з основою на -я), *спів-ти* (з основою на -а не після шиплячого), *біг-ти* (з основою на приголосний).

**Перша
дієвідміна**

б) Усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

1) Дієслова з односкладовою інфінітивною основою на -и, -у, які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ві-ти (док. <i>завіти</i>)	ві-ю	ві-ють
жив-ти	жив-у́	жив-у́ть
крі-ти	крі-ю	крі-ють
ми-ти	ми-ю	ми-ють
ни-ти	ни-ю	ни-ють
ши-ти	ши-ю	ши-ють
чу-ти	чу-ю	чу-ють

В особових формах дієслів *біти*, *вити* (док. *звіти*), *літи*, *піти* кореневий голосний *и* не зберігається: *б'ю* — *б'ють*, *в'ю* — *в'ють*, *лю* — *лють*, *п'ю* — *п'ють*.

2) Дієслова з основою інфінітива на *-і-*, що зберігається при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на *-а-* не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це *-а-* при дієвідмінюванні зберігається; також на *-я-*:

гнати	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	пиш-у́ть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

4) Дієслова з основою інфінітива на *-ува-* (*-юва-*), які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент *-ва-*:

буд-ува́-ти	буд-у́-ю	буд-у́-ють
гор-юва́-ти	гор-ю́-ю	гор-ю́-ють
намал-юва́-ти	намал-ю́-ю	намал-ю́-ють

Примітка. Від суфікса *-ува-* (*-юва-*) слід відрізняти суфікс *-ва-*, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти* — *бу-ва́-ю*, *бу-ва́-ють*; *відчу-ва́-ти* — *відчу-ва́-ю*, *відчу-ва́-ють*. Але: *ку-ва́-ти* — *ку-ю́*, *пізна-ва́-ти* — *пізна-ю́*, *ста-ва́-ти* — *ста-ю́*.

5) Дієслова з основою інфінітива на *-оло-*, *-оро-*:

полó-ти	пол-ю́	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю́	побóр-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на *-ну-*:

гля́ну-ти	гля́н-у	гля́н-уть
кй́ну-ти	кй́н-у	кй́н-уть

7) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті́	нес-у́	нес-у́ть
па́с-ти	пас-у́	пас-у́ть
те́р-ти	тр-у	тр-у́ть

8) Дієслова з основою на *-ота-*:

бульк-отá-ти	булькоч-у́	булькóч-уть
мурк-отá-ти	муркоч-у́	муркóч-уть

9) Окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-уть
і́ржа-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ть
ре́в-ти (й <i>ревті́</i>)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= <i>поси́лати</i>)	шл-ю	шл-ю́ть
сла́-ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел-ю́	стел-ю́ть
хоті́-ти	хóч-у	хóч-у́ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *заме́р-ти* — *зам-ру́*, *замр-у́ть*, *замрі́*; *те́р-ти* — *тр-у*, *тр-у́ть*, *тр-и*; *упе́р-ти* — *упр-у́*, *упр-у́ть*, *упр-і́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́*, *дер-у́ть*, *дер-і́*; *же́р-ти* — *жер-у́*, *жер-у́ть*, *жер-і́*.

Зміни приголосних у дієсловах. 4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г** → **ж**, **к** → **ч**, **х** → **ш**, **з** → **ж**, **с** → **ш**, **т** → **ч**, **ст** → **щ**, **ск** → **щ** і віддієслівних іменників у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могті́* — *мо́жу*, *мо́жеш*; *пекті́* — *печу́*, *пече́ш*; *колиха́ти* — *коли́ш*, *коли́шиш*; *в'язá-ти* — *в'язу́*, *в'язе́ш*; *чеса́ти* — *чесу́*, *че́шиш*; *хоті́ти* — *хóчу*, *хóчеш*; *свиста́ти* — *сви́щу*, *сві́щиш*; *полоска́ти* — *поло́щу*, *поло́щиш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д**, **т**, **з**, **с** змінюються на **дж**, **ч**, **ж**, **ш**, а **зд**, **ст** — на **ждж**, **щ**: *води́ти* — *воджу́*, *верті́ти* — *верчу́*, *вози́ти* — *вожу́*, *носи́ти* — *ношу́*; *і́здити* — *і́жджу*, *ві́мостити* — *ві́мощу*.

Примітка. У дієслові *бі́гти* й похідних від нього *забі́гти*, *прибі́гти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду): *бі́гти* — *бі́ж*, *бі́жиш*.

6. Приголосні **г**, **з** змінюються в **ж**; **к**, **т** → **ч**; **с** → **ш**; **д**, **дз** → **дж**; **ст**, **ск** → **щ**:

а) У дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемо́женний*, *во́жжений*, *пече́ний*, *кру́чений*, *но́шений*, *збу́джений*, *вій́жджений*, *ві́мощений*, *пу́щений*.

б) У похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *замо́ржувати*, *вико́чувати*, *вино́шувати*, *розку́шувати*, *прина́джувати*, *ви́жджувати*, *ви́мощувати*; *походи́жати*, *сади́жати*, але *зава́жати*, хоч *зава́дити*, *зава́джу*.

в) У віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я)**: *ві́днó-шення*, *розхо́дження*, *розгні́дження*, *спро́щення*; але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *води́ння*, *вози́ння*, *крути́ння*, *носи́ння*.

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж**: **ж** чергується з **г**, **з**, а **дж** чергується з **д**: *напру́жуюсь*, *напру́ження* — *напру́га*; *вожу́* — *во́зити*; *ла́жу* — *ла́зити*; *воджу́* — *води́ти*; *ла́джу* — *ла́дити*; *ходи́жу*, *розхо́дження* — *ходи́ти*.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед *я, ю* з'являється *л*: *куплять, ловлять, лоблять, люблять*; *куплю, ловлю, лоблю, люблю*. *Л* з'являється також після губних:

- а) У дієприкметниках на **-ен(ий)**: *зроблений, куплений, розграфлений*.
- б) У дієприкметниках на **-яч(ий)**: *гублячий, роблячий*.
- в) У дієприслівниках на **-ячи**: *гублячи, люблячи, роблячи*.
- г) У віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: *здобуття, поглиблення*.

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом; причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'ється, ллється, сміється, смієшся, сміється*.

Відмінювання дієслів ДАТИ, ІСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТИ й под.), БУТИ

7. Чотири дієслова: *дати, істи, вісти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відповісти, розповісти* та ін.) і *бути* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) окрему групу.

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дастé	їстé	відповістé
3 ос.	дадуть	їдять	відповідять

Від дієслова *бути* вживається тільки форма *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єси*, а для третьої особи множини — *суть*.

8. а) Майбутній час дієслів не доконаного виду вживається в таких формах:

1) Особові форми допоміжного дієслова *бути* — *буду, будеш, буде, будемо* (зрідка *будем*), *будете, будуть* + інфінітив: *буду писати, будете ходити*.

2) Інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *яти* (*имі...*) — *-му, -меш, -ме, -мемо* (зрідка *-мем*), *-мете, -муть*, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо* (зрідка *пекти́мем*), *пекти́мете, пекти́муть*.

б) Майбутній час дієслів доконаного виду вживається в таких формах:

1) Префікс + теперішній час: *зроблю, напишу*.

2) Деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду з закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грімну, ляжу, пуцую, стікну*.

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або без закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, несла, пекла; брало, несло, пекло; брали, несли, пекли*.

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходила була, ходили були*.

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз, ніс* та *ін*, див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та *ін.*, у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягті*), *ліг* (від *лягті*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу з суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути* — *зблід*, *зблідла*; *посіхнути* — *посіхти* — *посіхнув, посіх, посіхнула, посіхла*; *слабнути* — *зслабти* — *зслаб, заслабла; тягнүти* — *тягнүти* — *тягнүв, тягнүла — потяг, потягала*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узятись, узявсь, узялась, узялось, узялись*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного **в** (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= Ø (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім(о), -мо	
2 ос.	»	-іть, -те	

1. Закінчення **-и, -ім(о), -іть** звичайно бувають:

а) Під наголосом: *бері, берім(о), беріть; живі, живім(о), живіть; іди, ідім(о), ідіть; печі, печім(о), печіть; припусти, припустім(о), припустіть*.

б) У дієсловах з наголошеним префіксом **ви-**: *вибери, виберім(о), виберіть; вижени, виженім(о), виженіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері, берім(о), беріть; жení, жeníм(о), жeníть*.

в) У дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивні́й, кивні́м(о), кивні́ть; кри́кни, кри́кні́м(о), кри́кні́ть; море́ні́й, море́ні́м(о), море́ні́ть; сту́кни, сту́кні́м(о), сту́кні́ть.*

г) У дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкреслі́й, підкреслі́м(о), підкреслі́ть; прові́три, прові́трі́м(о), прові́трі́ть.*

2. В інших дієсловах **ненаголошений** голосний **у** **закінченнях** наказового способу зникає:

а) Після голосних: *гра́й, гра́ймо, гра́йте; купі́й, купі́ймо, купі́йте; стій, стіймо, стійте; ний, ниймо, нийте.*

б) Після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р**: *не го́рб(ся), не го́рбте(сь); си́п, си́ймо, си́пте; ста́в, ста́ймо, ста́вте; ознайо́м, ознайо́мте; рі́ж, рі́ймо, рі́жте; поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте; ру́ш, ру́ймо, ру́йте; мо́ри, мо́рице; пові́р, пові́рмо, пові́рте.*

в) Після приголосних **д, т, з, с, л, н** **теж зникає**, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь, ся́дьмо, ся́дьте; тра́ть, тра́тьмо, тра́тьте; чисть, чі́стьмо, чі́стьте; зля́зь, зля́зьмо, зля́зьте; пові́сь, пові́сьмо, пові́сьте; ви́зволь, ви́звольмо, ви́звольте; ста́нь, ста́ньмо, ста́ньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те**.

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, ї́ймо, ї́жте*; для дієслів *допові́сти, розпо́вісти* звичайно вживаються форми: *допо́відай* (від *допові́да́ти*), *розпо́відай* (від *розпо́віда́ти*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бі́гти — бі́жій, бі́жі́м(о), бі́жіть; ля́гти — ля́ж, ля́ймо, ля́жте; пе́кти — пе́чи, пе́чі́м(о), пе́чіть* (пор. теперішній або майбутній час: *бі́жущі, ля́жущі, пе́чущі*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *ка́зати, пи́сати, бреха́ти* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *ка́зати — ка́жій, ка́жі́м(о), ка́жіть; пи́сати — пи́ши, пи́ші́м(о), пи́шіть; бреха́ти — (не) бре́ши, (не) бре́ші́м(о), бре́шіть*; пор. теперішній час: *ка́жущі, пи́шущі, (не) бре́шущі*.

Примітка 3. Усі дієслова з суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу **у (ю)**: *вимі́рюй, просмо́люй, розка́зуй.*

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хоті́ла б; вона́ б сказа́ла; ра́да б узя́ти; я б про це розпо́ві;* **би** — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хоті́в би; він би сказа́в; я міг би узя́ти; він би це да́вно був зробі́в.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *глібнати, годувати, годуватися (годуватись), жити, кіннути, лізти, нести, пекти, пектися (пектись), ревіти, ходити, хотіти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *брать, казатъ, кинуть, терпѣть, ходѣть*.

Примітка 2. Про форми з суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся (-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

1. Активного стану:

Дієприкметники активного стану а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуєчий, організуючий, перетворюючий, працюючий*;

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклий, навіслий, осілий, почорнілий*.

2. Пасивного стану минулого часу:

Дієприкметники пасивного стану а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -ений, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гоєний, (з)будований, (с)копійований, (с)формульований, намічуваний, виготовлюваний*;

б) на **-тий (-а, -е)**: *закрітий, мітій, початий, ужитий*.

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и, -і, -у, -я** (після шиплячого **-а**), **-ер**: *біти — бітий, гріти — грітий, взіти — взітий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий*.

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кіннути — кіннутий і кіннений, уснути — уснутий і уснений*.

в) Паралельні форми на **-тий і -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро**: *колоти — колотий і колений, поріти — поротий і порений*.

Від дієслова *молоти* паралельні форми — *молотий і мелений*.

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варити — варений; вертати — верчений, вразити — вражений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, погасити — погашений*.

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и, -і (-ї)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягти — запряжений, виїздити — виїжджений, засідати — засіджений, вигоїти — вигоєний*.

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беру́ть* — *беручи́*, *виробля́ють* — *виробля́ючи*, *іду́ть* — *іду́чи*, *ка́жуть* — *ка́жучи*; *ба́чають* — *ба́чаючи*, *летя́ть* — *летя́чи*, *сидя́ть* — *сидя́чи*, *спля́ть* — *спля́чи*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав* — *бра́вши*, *купува́в* — *купува́вши*, *ку́пів* — *ку́пивши*, *леті́в* — *леті́вши*; *ніс* — *ні́сши*, *пік* — *пі́кши*, *ріс* — *рі́сши*, *став* — *ста́вши*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

Л

§ 86. 1. **Л** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **Л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерей, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс та ін.*

б) **Л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбóg, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуоля, лініс, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія, Вілсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Садюль, Тельман та ін.*

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желé, легенда, лекція, плénum, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палéрмо, Толéдо; Галіле́й, Лéссінг.*

Г, Н

§ 87. **Г і н** звичайно передаються літерою **г**: *аванга́рд, а́гітація, а́гресор, гва́рдія, генéтика, гімна́стика, гоніо́метр, грандіо́зний, гра́фік, гроз, емба́рго, ліневі́стика, мігра́ція; гегемонія, гекта́р, герба́рій, ге́рцог, гіпо́теза, горизо́нт, го́спіталь, гуге́нот, гу́мус; Га́ага, Гава́на, Га́вр, Гаро́нна, Гвіне́я, Гельсінгфо́рс, Гіндуста́н, Гренла́ндія, Гре́ція, Люксембу́рг; Ганніба́л, Гейне, Ге́те, Гізо́, Гоме́р, Гора́цій, Горн, Гюго́, Магомéт.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *ха́бек, хо́бі, хоке́й, хол; Ха́ггард, Хемінгуей. Але: гандбо́л, гінді (мова); Га́рвард, Йога́ннесбу́рг і т. ін.*

F, Ph, Th

§ 88. **F і ph** передаються літерою **ф**: *фа́брика, фа́кт, фарту́х, фах, файнс, федера́тйвний, фейлето́н, фі́гура, фо́рма, фу́га, футля́р, офіці́йний, рефо́рма; ефе́мерний, катастро́фа, корифе́й, фарао́н, фі́зика, фізіо́-*

логія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаєн.

Тн залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою ф: арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, пафос, Федір, — то літерою т: бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, тебрія; Тадей, Теодор.

Неподвоєні
й подвоєні
приголосні

§ 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні не подвоюються: акумуляція, аналі, бароко, беладона, белетристика, бравісимо, ват (хоч Ватт), грип, гріпа,

грунето, гун (гүни), ідилічний, інтелектуальний, інтермєцо, колектив, комісія, комюна, лібрето, піанісимо, піцкато, стакато, сума, фін (фіни), фортісимо, шасі, шофєр та ін.

Тільки в таких загальних назвах зберігається подвоєння н, л, як бонна, брутто, ванна (ванний), манна (манний), мотто, нетто, панна, пенні, тонна: білль, бїлла, вілла та подвоєний р у назві рослини дїрра, а також у назві ароматичної смоли мїрра.

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: апперцепція (бо є перцепція), імміграція (бо є міграція), ірраціональний (бо є раціональний), ірреальний (бо є реальний), контрреволюція (бо є революція), сюрреалізм (бо є реалізм).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: нотація — анотація, конотація, новація — іновація), приголосний не подвоюється на пи́фмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: Андо́рра, Гаро́нна, Голла́ндія, Кальку́тта, Маро́кко, Міссу́рі, Ні́цца, Ренн, Я́ффа; Бе́тті, Джо́нні, Мю́ллер, Ру́ссо, Торріча́ллі, Фламма́ріон, Ші́ллер.

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: андо́рський (Андо́рра), марокка́нець (Маро́кко), я́фський (Я́ффа).

ПЕРЕДАЧА J (I) ПЕРЕД А, Е, О, И

Ј

§ 90. 1. Відповідно до вимови j у словах французького походження передається через ж: Жеро́м (Jérôme), жабо́ (jabot), Жа́нна (Jeanne), жу́рі (jury), у словах англійського походження — через дж: джа́з (jazz),

Джеймс (James), *джемпер* (jumper), *Джерсі* (Jersey); у словах іспанського походження — через *х*: *хунта* (junta), *Бадахос* (Badajoz).

2. Початкове **ie (hie)** звичайно передається через **іє**: *ієрарх*, *ієрархія*, *ієрєй*, *ієрєліф*, але: *єзуїт*, *Ємен*, *Єна*, *Єрусалім*; так само передається початкове **е**: *Єнсен*, *Єсперсен*.

Примітка. Через **іє** пишеться також *ієна* (грошова одиниця Японії).

3. Початкові **іо, уо, јо** передаються через **ію**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іон*, *іонізатор*, *іонійський*, *Іонічне море*; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад; *йод*, *йота*; *Йорданія*, *Нью-Йорк*, *Йон*, *Йосип* та ін.

4. **І, у** (а також **и** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) у загальних словах звичайно не передаються окремим знаком: *бюер*, *конвєєр*, *лояльний*, *параноя*, *плеяда*, *рояль*, *саквоаяж*, *секвоя*, *фаянс*, *феєрвєрк*; але: *Гавайї*, *Гойя*, *Савойя*, *Фейєрба́х*; також *ма́йя* (народність), *фойе́*.

5. **І, у** (ігрек) передаються залежно від позиції та вимови в українській мові літерами **і, ї** та **и**.

а) **І** пишеться:

1) На початку слова: *ідея*, *Іліада*, *інструкція*, *інтернаціональний*; *Індія*, *Іспанія*; *Ібсен*, *Івон*, *Ізабєлла*.

2) Після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *артеріальний*, *геніальний*, *діалектика*, *індустріалізація*, *матеріал*, *соціалізм*, *фіалка*; *аудієнція*, *гієна*, *клієнт*, *пієтєт*; *аксіома*, *революціонер*, *соціологія*, *фіолетовий*; *радіус*, *тріумф*; *партийний*, *радій*; *Біарріц*, *Фіюме*; *Віардо*, *Оссіан*, *Фіоравант*.

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *курйоз*, *серйозний*; *ар'єргард*, *бар'єр*, *вольтер'янець*, *кар'єра*, *п'єса*.

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія**: *артерія*, *індустрія*, *історія*, *хімія*; *Апулія*, *Греція*, *Дієго-Гарсія*, *Мурсія*.

3) Після приголосних в особових іменах і в географічних назвах, а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Едінбург*, *Замбєзі*, *Капрі*, *Кріт*, *Лисабон*, *Міссісіпі*, *Монтевідео*, *Нагаса́кі*, *Поті*, *Ніл*, *Севілья*, *Сідней*, *Сомалі*, *Сочі*; *Анрі*, *Білл*, *Гальвані*, *Грім*, *Дідр*, *Дізель*, *Овідій*, *Россіні*, *Тіціан*, *Ціцерон*, *Шіллер*; *шіллерівський*.

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іношомовного походження: *дизель* (хоч *Дізел*).

4) Після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *віза-ві, журі, колібри, мерсі, парі, попурі, таксі, харакірі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гра́тіс, піані́симо* й под.

5) В усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бі́знес, піло́т, вібра́ція, акаде́мік, фіна́нси, гра́фік, гіпопо́там, логи́чний, гімн, кіло-грам, кіно́, архі́в, хімі́я, хіру́рг, літе́рату́ра, респу́бліка, кому́ніст, ніша́*.

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимови **и**: *бурмі́стер* (але *бургомі́стр*), *ві́мпл, ехі́дна, імбо́р, кипа́ріс, лиман, мі́ля, мирт, ні́рка, спирт, хиле́ра* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башкі́р, гі́рля, калмі́к, кинджал, кире́йіз, кисе́т, кишла́к*.

Примітка 2. З **и, а** не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *дияко́н, єпи́скоп, єписто́лія, епита́хій, каміла́вка, мі́тра, митро-полі́т, христия́нство* тощо.

б) **ї** пишеться після голосного: *моза́йка, на́ївний, проза́їк, руї́на, те́їн; Ене́йда, Ізмаї́л, Каї́р*.

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *стари́ндійсь-кий, низо́їрла́ндський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний: *анти́сторі́чний, до́исторі́чний, поінфо́рмува́ти*.

Примітка. Після префікса *дез-* пишеться **и**: *дезинфо́рмація, дезин-фі́кція, дезинте́грація*; після інших префіксів, що закінчуються на приголосний, пишеться **і**: *безіде́йний, міжі́ригаці́йний*.

в) **И** пишеться:

1) В загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж** (**дж**), **ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дизе́ль, дина́мо, дипло́м, дире́ктор, мето́дика; інститу́т, матема́тика, сти́мул, тексті́ль, тип; зигза́г, пози́ція, фізі́чний; марксі́зм, силу́ет, систе́ма; цисте́рна, ці́фра; жирандо́ль, режі́м, джигі́т, джінси; речита́тів, чичеро́не; ши́рма, шифр; бри́гада, риф, фа́брика*.

2) У географічних назвах з кінцевими **-ида, -ика**: *Антарк-ти́да, Атланті́да, Флори́да; Адри́атика, Аме́рика, Ан-та́рктика, Аркти́ка, Атла́нтика, Афри́ка, Ба́лтика, Ко́р-сика, Ме́ксика*.

3) У географічних назвах після шиплячих приголосних: *Алжа́їр, Ваши́нгтон, Вірджі́нія, Гемпши́р, Йо́ркишир, Чи-ка́го, Чілі́*.

4) У давно узвичаєних географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним: *Великобри́танія, Маврита́нія, Мадри́д, Пари́ж, Ри́га, Рим*.

5) За традиційною вимовою в деяких географічних назвах:

Аргентіна, Бастілія, Братислава, Бразілія, Вавилон, Ватикан, Єгипет, Єрусалим, Китай, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячого **ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: *брошюра, журі, парашут*; також у словах *парфуми, парфумерія*.

Е, ѐ, Ё § 91. 1. Е передається літерою **е**: *еква́тор, екзамена́тор, ел́ектрика, ене́ргія, ентузіа́зм, е́тан, ідеа́л, каре́, силу́т, теа́тр, фае́тон, філе́; Еквадо́р, Па-де-Ка́ле, Теруе́ль; Е́нгельс, Есхі́л*.

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **е**: *європе́ць, європе́йський, є́гер, єно́т, є́ресь; Ємен, Євпа́торія, Євразі́я, Євро́па, Євфра́т, Єгипет*. Також після апострофа, **е, і, й, о, ь** пишеться **е**, а не **є**: *бар'є́р, п'єдеста́л, конве́єр, ре́єстр, феєрве́рк, абітуриє́нт, паціє́нт; В'єнна, В'єтна́м, Ов'єдо, Тріє́ст, Сьє́рра-Леоне́; Вандре́с, Діе́го, Фейєрба́х, Готьє́. Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **є**: діеле́ктрик, поліе́др, ре-евакуа́ція, реемігра́ція тощо*.

Примітка. У слові *траекто́рія* пишеться **є**; у словах *про́єкт, про-є́кція* й под. пишеться **е**.

Ое, ѐ, еи передаються літерою **е**: *Ге́те, Кельн, Вільне́в*.

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф

§ 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ю́тер, п'єдеста́л, інтєрв'ю́, прем'є́р, торф'яни́й, к'я́нті, миш'я́к, кар'є́ра; П'є́монт, П'яче́нца, Рів'є́ра, Ак'я́б, Іх'я́мас; Барб'є́, Б'є́рнсон, Б'ю́кенен, Жєнев'є́ва, Ф'є́золе, Монте́ск'є́, Руж'є́, Фур'є́*.

б) Після кінцевого приголосного префікса: *ад'ю́нкт, ад'юта́нт, ін'є́кція, кон'ю́нкту́ра*.

2. Апостроф не пишеться:

а) Перед **йо**: *кури́бз, серйо́зний*.

б) Коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бю́джет, бю́рб, бю́ітр, мю́рид, фюзеля́ж, кю́єт, рю́кзак, рюш; Барю́йс, Бю́ффон, Бю́ртемберг, Мі́ллер, Гю́го, Кю́в'є́, Рю́дберг*.

Ь

§ 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) Перед **я, ю, є, ї, йо**: *адьє, кондотьєр, конференсьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон*; *В'єнтьян, Феттьйо, Кордильєри, Севілья, Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Вінї*.

б) Відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатрєс, фільм*; *Дільфи, Нельсон*, але: *залл, катафалк і т. ін.*

в) Відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Булонь, Рафаель*, але: *бал, метал, рулон, шприц*; *Галац, Суец* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *мадьяр, малярія*; *діюна, ілюзія, нюанс, тіббик, тюль*; *Аляска, Дюма, Сю, Цюріх*.

§ 94. Дифтонги **аи, ои** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гаупт-вахта, лауреат, локаут, пауза, фауна* (але: *мавзолей*); *джобуль, клбун*; *Джорджтаун, Каунас*; *Краузе, Паульсен, Фауст, Штраус*; *Вюверман, Шбу*.

Разом із тим у цілому ряді слів **аи** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон*; *Австралія, Австрія, Август, Аврора*.

§ 95. 1. Німецький дифтонг **єі**, англійський **еу** та голландські **іу, у** передаються через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркиєйдер, капельмейстер, штрейкбрехер*; *Лейпциг, Рейн, Швейцарія, Ван-Дейк, Гейне, Ейніштейн*.

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **єі** передається через **ай (яй)**, дифтонг **еи** — через **ой**: *Айзенх, Нойбранденбург, Нортгайм*; *Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер*.

§ 96. Кінцеві **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, семєстр, театр, термометр, центр*; *сидр, циліндр*.

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається через **в**: *Вєбстер, Вільсон, Вільямс, Вістлер, Вітмен, Вотс, Вотсон*, але *Уолл-стріт*; англійське **th** — через **т**: *Ворт, Мєредіт, Агата*, але: *Голсуорсі, Рєзерфорд*.

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Анїй, Вїйон*; *Вайян, Вайєль, Шантіїї*.

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та єстонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Кюусінен, Тбомінг*.

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іношомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відміна: *капсула* — *капсули*, *капсулі*; *фізика* — *фізики*, *фізиці*; *вакуоля* — *вакуолі*, *вакуолею*; *ескадрілья* — *ескадрільї*, *ескадрільєю*; *Будда* — *Будди*, *Буддою*; *Венеція* — *Венеції*, *Венецією*.

II відміна: *арсенал* — *арсеналу*, *арсеналом*, *в арсеналі*; *блок* — *блока* (і *блоку*), *блоком*, *на блоці*; *автомобіль* — *автомобіля* — *автомобілем*; *Шіллер* — *Шіллера*, *Шіллером*; *Рафаель* — *Рафаеля*, *Рафаелем*; *Дарвін* — *Дарвіна*, *Дарвіном*; *Бюлов* — *Бюлова*, *Бюловом*.

III відміна: *магістраль* — *магістралі*, *магістралю*.

2. Деякі іменники іношомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплуа*, *боа*, *Жоффруа*; на **-е**: *кафе*, *кашнє*, *турнє*; *Беранжє*, *Гейне*, *Гете*, *Данте*; на **-є**: *ательє*, *Барб'є*, *Готьє*, *Лавуазьє*; на **-і**: *колібри*, *пони*, *таксі*; *Гальвані*, *Голсуорсі*, *Россіні*, *Фірдоусі*, *Шеллі*; на **-ї**: *Вінчі*, *Шантійї*; на **-о**: *бюро*, *депо*, *кіло*, *кінो*, *маніпо*, *метрo*, *радіо*; *Арно*, *Буало*, *Віардо*, *Гюго*, *Дідро*, *Лонгфелло*, *Тассо* (але *пальто* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо*, *Пількомайо*; на **-у**: *какаду*, *рагу*, *Шоу*; на **-ю**: *інтерв'ю*, *меню*, *Сю*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін**, **-ов**: *Аліс*, *Долорес*, *Зейнаб*; (*Ельза*) *Вірхов*, (*Джеральдіна*) *Чаплін*.

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бранко* — *Бранка*, *Давічо* — *Давіча*, *Костюшко* — *Костюши-ка*, *Тіто* — *Тіта*, *Цвєтко* — *Цвєтка*.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимоги за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловірхий, Ведмєдів, Зяець, Кривоніс, Миколєєнко, Олексієнко, Олександрович, Швець*.

Відмінювання прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища з закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Майборода — Майборода, Майбороді, Майбороду й т. д.;

Гміря — Гмірі, Гмірі, Гмірю, Гмірею й т. д.;

Гнатюк — Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) й т. д.;

Зяець — Зяйця, Зяйцеві (Зяйцю) й т. д.;

Іваньо — Іваня, Іваньові (Іваню) й т. д.;

Кривоніс — Кривоніса, Кривонісові (Кривонісу) й т. д.;

Лєбідь — Лєбеда, Лєбедеві (Лєбедю) й т. д.;

Панібудьласка — Панібудьласки, Панібудьласці й т. д.;

Симонєнко — Симонєнка, Симонєнкові (Симонєнку) й т. д.

Але: *Швєць — Швєця, Швєцеві (Швєцю)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. родів (твердої чи м'якої групи):

Авдієвський — Авдієвського, Авдієвському й т. д.;

Кобил'янська — Кобил'янської, Кобил'янській й т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковале́в-у (-лі́в-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зп.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковале́в-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковале́в-і, -у (-лі́в-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Кл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковале́в-е (-лі́в-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

М н о ж и н а

Н.	Па́влов-и	Ковале́в-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковале́в-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковале́в-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зп.	Па́влов-их	Ковале́в-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковале́в-ими (-лі́в-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковале́в-их (-лі́в-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Кл.	Па́влов-и	Ковале́в-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)

О д н и н а

Н.	Га́ршин	Романі́шин
Р.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романі́шин-ові (-у)
Зп.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Ор.	Га́ршин-им	Романі́шин-им
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романі́шин-і, -у
Кл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романі́шин-е й Романі́шин

М н о ж и н а

Н.	Гáршин-и	Романíшин-и
Р.	Гáршин-их	Романíшин-их
Д.	Гáршин-им	Романíшин-им
Зн.	Гáршин-их	Романíшин-их
Ор.	Гáршин-ими	Романíшин-ими
М.	...Гáршин-их	...Романíшин-их
Кл.	Гáршин-и	Романíшин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний *е* зберігається: *Гáшек* — *Гáшека*, *Гáшекові...*, *Локéтек* — *Локéтека*, *Локéтекові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та *о* не відмінюються: *Марії Сéник*, *Надії Балій*, з *Ніною Байко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя Сéника*, *Михайлові Балієві*, з *Андрієм Байком*.

Примітка. Про відмінювання неслів'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен § 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на *-а*, *-я*, відмінюються як відповідні імен-

ники І відміни:

О д н и н а

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-а	Гáнн-а
Р.	Микóл-и	Гáнн-и
Д.	Микóл-і	Гáнн-і
Зн.	Микóл-у	Гáнн-у
Ор.	Микóл-ою	Гáнн-ою
М.	Микóл-і	Гáнн-і
Кл.	Микóл-о	Гáнн-о

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-я	Мóтр-я
Р.	Ілл-і	Мóтр-і
Д.	Ілл-і	Мóтр-і
Зн.	Ілл-ю	Мóтр-ю
Ор.	Ілл-єю	Мóтр-єю
М.	Ілл-і	Мóтр-і
Кл.	Ілл-е	Мóтр-е
		Натáл-я
		Натáл-і
		Натáл-і
		Натáл-ю
		Натáл-єю
		Натáл-і
		Натáл-ю

М н о ж и н а

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Ганн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Ганн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	Микóл-ах	Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	чол. р.		жін. р.	
Н.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і	Натáл-і
Р.	Ілл-ів	Соломі́й	Мотр	Натáль
Д.	Ілл-я́м	Соломі-я́м	Мóтр-я́м	Натáл-я́м
Зн.	Ілл-ів	Соломі́й	Мотр	Натáль
Ор.	Ілл-я́ми	Соломі-я́ми	Мóтр-я́ми	Натáл-я́ми
М.	Ілл-я́х	Соломі-я́х	Мóтр-я́х	Натáл-я́х
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і	Натáл-і

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням **-і** змінюються на **з, ц, с**: *Ольга* — *Ользі*, *Палáжка* — *Палáжці*, *Соло́ха* — *Соло́сі*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Одáрка*, *Парáска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Одáрок*, *Парáсок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о**, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

О д н и н а

Тверда група

Н.	Оле́г	Анті́н	Дмитр-ó
Р.	Оле́г-а	Антóн-а	Дмитр-á
Д.	Оле́г-ові (-у)	Антóн-ові (-у)	Дмитр-óві (-у)
Зн.	Оле́г-а	Антóн-а	Дмитр-á
Ор.	Оле́г-ом	Антóн-ом	Дмитр-óм
М.	Оле́г-ові	Антóн-ові	Дмитр-óві
Кл.	Оле́г-у	Антóн-е	Дмі́тр-е

М'яка група			Мішана група	
Н.	Сергі-й	Їгор	Терень	Тиміш
Р.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Д.	Сергі-єві(-ю)	Їгор-єві(-ю)	Терен-єві(-ю)	Тимош-єві(-у)
Зн.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор.	Сергі-єм	Їгор-єм	Терен-єм	Тимош-єм
М.	Сергі-єві	Їгор-єві	Терен-єві	Тимош-єві
Кл.	Сергі-ю	Їгор-е	Терен-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-й
Р.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д.	Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор.	Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М.	Олэг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-й

М'яка група				Мішана група
Н.	Сергі-ї	Їгор-і	Терén-і	Тимош-і
Р.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терén-ів	Тимош-ів
Д.	Сергі-ям	Їгор-ям	Терén-ям	Тимош-ам
Зн.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терén-ів	Тимош-ів
Ор.	Сергі-ями	Їгор-ями	Терén-ями	Тимош-ами
М.	Сергі-ях	Їгор-ях	Терén-ях	Тимош-ах
Кл.	Сергі-ї	Їгор-і	Терén-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нестір, Нишнір, Прокп, Сідір, Тиміш, Фодір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих — о: *Антона, Антонові* й т. д., *Нестора, Несторові* й т. д., але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на -р, у родовому мають закінчення -а: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозір — Світозара*, але: *Ігор — Ігоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лева* й *Льва, Лєвові* й *Львові* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відмінки:

О д н и н а

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-і	Нінéл-і
Д.	Любóв-і	Нінéл-і
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любóв-і	Нінéл-і
Кл.	Любóв-е	Нінéл-е

Примітка: Форми множини від таких іменників майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я	Васи́лівн-а	(Андрі́ївн-а, Іллі́вн-а)
Р.	Марі-ї	Васи́лівн-и	(Андрі́ївн-и, Іллі́вн-и)
Д.	Марі-ї	Васи́лівн-і	(Андрі́ївн-і, Іллі́вн-і)
Зн.	Марі-ю	Васи́лівн-у	(Андрі́ївн-у, Іллі́вн-у)
Ор.	Марі-єю	Васи́лівн-ою	(Андрі́ївн-ою, Іллі́вн-ою)
М.	Марі-ї	Васи́лівн-і	(Андрі́ївн-і, Іллі́вн-і)
Кл.	Марі-є	Васи́лівн-о	(Андрі́ївн-о, Іллі́вн-о)

Фонетичні
правила правопису
слов'янських
прізвищ

§ 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слов'янських прізвищ такі:

1. Російський звук **е** (польськ. **іе**, болг., серб. **е**, чеськ. **е**, **ě**) після приголосних передається літерою **е**: *Алекса́ндров, Арте́м, Бесту́жев, Вельго́рський, Венге́ров, Весело́вський, Держа́він, Кузнецо́в, Ле́рмонтов, Озеро́в, Петро́в, Степа́нов, Турге́нев, Фе́дін, Шмелю́ва; Бе́лич, Броне́вський, Ве́слав, Зале́ський, Мечі́слав, Ми́цкевич, Міча́тек, Не́гош, Седла́чек, Сенке́вич, Серако́вський, Це́нкий, Ча́пек.*

2. Російський звук **е** передається літерою **є** в таких випадках:

а) На початку слів: *Євдокі́мов, Євтуше́вський, Єгоров, Єла́нський, Єлизáров, Єршов, Єфі́мов.*

б) У середині слів після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Благо́єв, Буєра́ков, Вереса́єв, Гуля́єв, Досто́євський, Іса́єнков; Аля́б'єв, Афанáсьєв, Григо́р'єв, Євге́ньєва, Зино́в'єв.*

в) Після приголосних (за винятком шиплячих, **р і ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських прізвищ: *Ломте́в, Медве́дов, М'ятле́в, Тимирязе́в; Алексе́єв, Вєдене́єв, Горде́єв, Матве́єв, Менделе́єв, але: Муро́мцев, Нехоро́шев, Піса́рев, Подья́чев, Усвя́тцев; Андре́єв, Аракче́єв, Маце́єв, Плеще́єв, а також у болгарських: Бо́тев, Дру́мєв і под.*

г) Коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Белі́нський, Звє́-*

рев, Лєскѡв, Мєстєчкін, Насєдкін, Пєшкѡвський, Рєпін, Столєтов, Твердохлєбов.

Е

3. Російська літера **ѣ** передається:

а) Сполученням літер **йѡ** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф**, коли **ѣ** позначає звукосполучення **й + ѡ**: *Йѡлкін; Бугайѡв, Воробйѡва, Окайѡмов, Соловейѡв.*

б) Через **ѡ** в середині слова після приголосних, коли **ѣ** позначає сполучення м'якого приголосного з **ѡ**: *Алфѣров, Верѣвкін, Дѣбрнов, Корѣвѣв, Новосѣлов, Семѣркін, Тѣркін.* Але в прізвизах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться **ѣ**: *Артѣмов, Семѣнов, Фѣдоров* і т. ін.

в) Через **ѡ** під наголосом після **ч, щ**: *Грачѡв, Лихачѡв, Пугачѡв, Хрущѡв, Щипачѡв.*

4. Польське сполучення літер **іѡ** передається:

а) Сполученням літер **йѡ** після **б, п, в, м, ф**: *Голємбйѡвський, Мйѡдбвич, Пйѡтрєвський.*

б) Через **ѡ** після м'яких приголосних: *Льѡблєк, Генсьѡрський, Кѡзѡлєцький.*

и (і)

5. **И (І)** передається через **и** в прізвизах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вєлїчков, Жївков, Хрїстов; Бєлич, Караджич, Милєтич, Радич, Ягич*; але через **ї** після голосного: *Радїч, Стбїч* та через **і** — на початку слова: *Іконѡмов, Ілїєв; Івич, Ігнатѡвич.*

У польських, чеських і словацьких прізвизах **і** передається:

а) Через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашкєвич, Зволїнський, Лїнда, Міцкєвич; Індра, Єдлічка, Мічатєк.*

б) Через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)**: *Бжозѡвич, Козїцький, Конопнїцька, Копєрник, Сенкєвич, Шїмчак; Гавлїк, Жїжєка, Міклошич, Фўчик, Шафáрик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) Літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ієнатѡв, Ієнатѣєв, Ієєв; Баєїров, Гаєарїн, Кїров, Лєнїн; Мічўрін, Пўшкін.*

б) Літерою **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосних (після **ь** та апострофа): *Вѡїнов, Гўр'їн, Ізмаїлов, Ільїн.*

в) Літерою **и**:

1) Після **ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Гáршин, Гўцин, Дорѡжєн, Лўчин, Цецїлін, Чáйчиков, Шїшкін, Щиглѡв*; це стосується й прізвиз інших народів СРСР: *Абашїдє, Джигарханян, Тажібáєв, Чиковáні* тощо; також *Чингїсхán.*

2) У прізвишах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борісов, Ботвінник, Вавилівський, Виноградів, Глінка, Данілов, Казимірський, Кантемір, Кирілов, Кисельов, Миронів, Митрофанов, Мішкін, Никіфоров, Одинцов, Писарев, Пилієв, Пісарев, Смирнов, Тимофеев, Титов, Тихоміров*, але: *Нікітін, Ніколаєв, Філіппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських.

3) У префіксі **при**: *Прибілкін, Привілов, Прішвін*.

4) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бєликов, Голік, Котельников, Крутиков, Новиков; Гнідич, Григорович, Кулінич, Станюкович, Трублаєвич; Голіцин, Паліцин; Радіщев, Татіщев*.

Ы 7. Російський звук **ы** (польськ., чеськ., словацьк. **у**) передається літерою **и**: *Крутих, Маліцин, Рибаків, Циганков, Чернишов; Висп'янський, Пташійський; Мясарик*.

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Журавський, Корсткевич*, але: *Бядуля, Янка Купала, Цьотка* й под.

А, Е 8. Польські носові **а, е** передаються:

а) Сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбровський, Заремба, Кемпа*.

б) Сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайончек, Пайонк, Пйонтек, Свьонтек; Венгжинівич, Ендриховський, Свенціцький*.

-ск(ий), -цк(ий) 9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(y), -ck(y)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Броневський, Даргом'їжський, Маяковський, Мусоргський, Острівський; Гомулицький, Городецький; Грудзький, Завадзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **ск(ой), -цк(ой)**: *Луговської (Луговська), Трубецької (Трубецька)*.

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвищах перед суфіксами **-ський, -цький** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, оскільки в українській мові в цій позиції **н, с, ц (дз)** не пом'якшуються: *Висп'янський, Яблонський; Сяйдек, Цвік*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюрівець, Сятківський*.

Прізвища з прикметниковими закінченнями 10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бєлий, Гіркий, Крайній; Бєла, Горова, Крайня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донської, Полевій, Толстой*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських **-ý**, польських **-у**, болгарських **-и** передаються через **-ий**: *Бя́лий, Га́ртний, Гуля́шкий, Не́врлий, Не́єдлий, Но́вотний, Па́лацький*.

Апостроф 11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аля́б'єв, Аре́ф'єв, Водоп'я́нов, В'язе́мський, В'я́льцева, Григо́р'єв, Заха́р'їн, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'я́ловський, Проко́ф'єв, Рум'я́нцев, Юр'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воро́бйов, Соловйов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бяду́ля, Пясе́цький, Рю́мін*.

Ь 12. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дя́конов, Панкра́тьєв, Третьяко́в, Полы́єв, Сала́сьєв, Улья́нов, Ильи́шин, Ана́нйін*.

2) Перед приголосними: *Во́льнов, Ко́ньков*.

3) У кінці слова: *Лось, Со́боль*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дя́гилєв, Зя́брєв, Ляпу́нов, Цявловський, Тюме́єв*.

б) Твердий кінцевий приголосний **ц** у прізвищах із суфіксом **-єць** пом'якшується: *Глу́ховець, Скита́лець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Кла́узєвіц, Ліфи́шиц, Мо́ріц*.

Неслов'янські прізвища § 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська) § 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. О к р е м о пишуться:

а) Прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іва́н Во́ловє О́ко, Оле́на Пре́красна, Річа́рд Ле́вовє Се́рце, Степа́н Ти́грєча Смерть*; сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Ма́ленький Вовк, Ту́пий Ні́ж* і т. ін.

б) Псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Лєся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний*.

в) Повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*.

г) Частки, артиклі та інші службові слова (*ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон* і т. ін.) в ішномовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куєва, ді Вінторіо, дю Гар, Пур ед Дін, ле Шапельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка *д* та ірландська частка *о* пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбєр, Д'Артаньян, Д'Обін'є; О'Гєнрі, О'Кєйсі, О'Коннейль*; частки *Ван-, Мак-, Сан-, Сен-*, які передують прізвищам і разом з тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магєн, Мак-Клєр, Сан-Мартїн, Сен-Сїмєн*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламеттрі, Лафонтєн, Лєсєж, Фонвізєн*.

д) Слово *дон* («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базїліо, дон Пєдро, дон Хосє*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишеться разом і з малою літери.

е) Складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Гнуєн Конг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотїнї-чит*.

2. Р а з о м пишуться:

а) Українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горїцвіт, Непїйвода, Убїйвовк*.

б) Українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвєсїр, Нетудихата, Панїбудьласка*.

в) Українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопєл, Кривонїс, Скорєхєд*.

г) Слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Яропєл*.

д) Складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можє, Дєн Сяопїн, Тає Юаньмін, Сунь Ятсєн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лїнь, Лу Сїнь, Цюй Юань*.

е) Тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, задé, мелік, оглі** й под., що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзадé, Кероглі*. Але арабське **ібн** пишеться окремо: *Ібн Русте, Ібн Сіна, Ібн Фадлан*, а тюркське **паша** — через дефіс: *Гедік-паша, Осман-паша*.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні особові імена: *Васіль-Костянтин, Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Антуанетта, Мартін-Лютер, Фрідріх-Вільгельм*.

б) Складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревса, Гулак-Артемівський, Жоліб-Кюрі, Квітка-Основа́нченко, Нечуй-Левицький, Новиков-Прибой, Римський-Корсаков*.

в) Імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царенко, Кірик-мужичок*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужи́чий син*, рідше — кома: *Іван, селя́нський син*.

Похідні
прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жа́ківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзе-дун — маоцзе́дунівський, Кім Ір Сен — кімірсéнівський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетхóвeнський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворюється від прізвища з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — де́го́ллівський, Нур ед Дін — нуредді́нівський*. Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбér* зберігають апостроф після частки: *да́ла́мбе́рівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) Від складних прізвищ, прізвищ і псевдонімів типу: *Гулак-Артемівський, Марко Вовчок, Річард Лівове Серце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Вальтер Скотт — вальтер-скоттівський, Жюль Верн — жуль-ве́рнівський, Марк Твен — марк-тве́нівський*.

б) Від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі, Осман-паша* тощо.

в) Від невідмінюваних іношомовних прізвищ типу *ді Вімторіо, Ламетрі, Д'Обіньє*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські
географічні назви

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрóвськ, Вінниця, Гребінка, Донéцьк, Дубно, Житóмир*,

Запоріжжя, Здолбунів, Кам'янець-Подільський, Київ, Козятин, Кременчук, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Новгород-Сіверський, Одеса, Охтірка, Рівне, Сіверськодонецьк, Трипілля, Харків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна, Дніпро, Дністер, Західний Буг, Ірпін, Прип'ять, Рось, Стохід, Сян, Тетерів, Тіса, Трубіж.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти -поль у небагатьох словах грецького походження (грецьке *polis* «місто»): Маріуполь, Мелітополь, Нікополь, Севастополь, Сімферополь, Тирасполь — і -піль (з українського «поле»): Бориспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль.

Географічні назви інших республік СРСР § 109. Усі географічні назви інших республік Радянського Союзу передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е 1. Російська літера *е* передається через *е*: Бєздна, Верхоянськ, Воронєж, Зеленодольськ, Новочеркаськ, Туапсє, Фрунзе; Вєтлуга, Лєна, Нєва, Онєга, Пінега, Пєнза, Тєрек, Шексна.

Але інколи *е* передається через *є*:

а) На початку слова: Євпаторія, Єйськ, Єлєць, Єнісєй, Єреван; так само після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: Єгор'євськ, Колг'єв, Посьєт.

б) Після приголосних (крім шиплячих, *р* і *ц*) у суфіксах -єв, -єєв російських назв, похідних переважно від прізвищ: м'єре Лоптевих, Лєжнєво, але: Плещєєво, Ржев, мис Рум'янєва.

в) Коли російському *е* основи відповідає в аналогічних українських основах *і* (тобто на місці колишнього *ѣ*): Бєжецьк, Бєлгород, Бєлово, Белорєцьк, Благовєщенськ, Жєлезноводськ, Орєхово-Зуєво.

Але в російських географічних назвах, що мають форму, спільну з відповідною українською, таке *е* передається через *і*: Арабатська Стрілка, Біла, оз. Біле, Біловєзька Пуца, Вітка, Лісна, Нєгоріле, Піцанє, Сіннє, Сірий мис, Цілинноград і под. Це стосується й польського *іа*: Біла Підляська, Білосток тощо.

Примітка. Польське й чеське *е*, що виступає в географічних назвах із суфіксом -ца (лат. -с-), зберігається: Бєльце, Кєльце; Кошице, Лідице, П'ардубице. Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва Закопанє має форму прикметника середнього роду (однина) *й*, отже, відмінюється за цим зразком: Зикопанє, Зикопанєго, Зикопанєму й т. д.

2. Літера *є* передається:

а) Через *йо* на початку та в середині слова, коли воно починає звукосполучення *й* + *о*: Йолкіно, Соловійово.

б) Через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Бельбѡв, мис Дежньѡва, р. Оленьѡк, але: р. Берѣзова, Орѣл.*

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачѡво, Сичѡвка, Щѡкіно.*

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбру́с, Ельто́н, Ёмба, Есто́нія.*

4. Літера **и** передається:

и

а) Через **і** або **ї**:

1) Через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Бату́мі, Бородинѡ, Вітебськ, Во́ткінськ, Іга́рка, Іже́вськ, Ірку́тськ, Кіне́шма, По́ті, Со́чі, Суху́мі, Челя́бінськ; Двіна́, оз. Ільме́нь, Індігі́рка, Ірти́ш, оз. Селі́гер.*

2) Через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Зілаі́р, Кутаі́сі, Трѡі́цьк; Ана́ньїно, Ма́р'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-**: *Берези́на, Гуси́не Озеро, Луди́нка, Жа́бинка, Карпи́нськ, Крути́нське, Пра́динськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче).

б) Російське **и** передається через **и**:

1) Після **ж, ч, ш і ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жи́здра, Жила́ Коса́; Ачинськ, На́льчик, Чиры́к; Єго́ршино, Іши́м, Камі́шин, Ту́шино; Щигрі́; Цимля́нська.*

2) У географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаври́лово, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське; але Ніко́лаєвськ-на-Аму́рі та ін.* (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. **І** зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Лео́нідово.*

3) У коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виногра́дово, Гриба́новка, Кислово́дськ, Кли́н, Крй́чев, Кури́льські острові́, Лі́пецк, Лихосла́вл, Розлі́в, Тіхві́н, Тихоре́цьк.*

4) У складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосто́к, П'ятиго́рськ, Семипала́тинськ.*

5) У префіксі **при-**: *Приво́лжя, Примѡ́р'я, Прику́мськ.*

6) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -иц-**: *Зимѡ́вники, Тупи́к; Борови́чі, Коте́льнич, Осипѡ́вичі, У́глич; Брѡ́нниці, Гли́виці, оз. Колві́цьке, Лу́ховиці; Мити́ці, Рти́щєво.*

7) У закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березни́кі, Валі́йки, Го́рки, але Жигу́лі* (бо тут м'яка основа).

8) У словах *Сибір, Симбірськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибірськ*).

• **Ы** 5. Літера **ы** передається через **и**: *Вікса, Вітегра, Іртійш, Сізрань, Сиктивкар, Чебоксари, Шахти*.

Приголосні в російських географічних назвах

6. У російських географічних назвах подвоєні приголосні не пишуться: *Росія, російський*. Так само: *Білорусія, білоруський*.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями

7. а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ый, -ой** — через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**; **-ое, -ее** — через **-е, -є**: *Грозний, Смольний, Становий* (хребет); *Великий Устюг, Оленій* (острів); *Лиха, Нижня Тунгуска, Чусова; Благодірне, Бологє, Майське, Покровське, Угловє*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-іно)**, після шиплячих — **-ино**: *Внуково, Орехово-Зуєво; Бородіно, Мар'іно, Пуїкіно; Єгоршино, Рощино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ые, -ие** передаються через **і**: *Нові Ключі, Набережні Човні, Карські Ворота, Чисті Пруді*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Банська Бістриця, Нові Замки, Стальова Воля, Чеський Крумльов*.

д) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жирардув, Жешув, Томашув-Мазовецький* і т. ін., але традиційно *Грубешів, Краків*.

е) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домброва, Дембінця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Ченстохова*.

Апостроф

8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язники, Дем'янськ, Прокіп'євськ, П'ятигорськ, Ак'яр, Амудар'я, Гур'єв*; перед **ю** апостроф не пишеться: *Муравйово*.

Примітка. Коли **я, у** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *В'язьма, Кяхта, Крюково, Рязань*.

Ь

9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д,**

т, з, с, ц, л, н:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Ульяновськ, Усольє*.

2) Перед приголосним: *Клязьма, Лісьва, Льгов.*

3) У кінці слова: *Гомель, Нахічевань, Сімферополь, Тянь-Шань.*

Примітка. Коли *я, ю* означають сполучення м'якого приголосного з *а, у*, то перед ними *ь* не пишеться: *Аляска, Челябінськ, Тюмень.*

б) Твердий кінцевий приголосний основи *ц* пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах *-ець, -аць, -иця*: *Оло́нець, Повене́ць, Черепове́ць; Кра́гуєваць, Сто́лаць; Дембі́ця, Ломні́ця, Речи́ця.*

в) Суфікси географічних назв *-ск, -цк* передаються відповідно українськими суфіксами *-ськ, -цьк*: *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнєцьк, Трбіцьк.*

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Аравійське море, мис Доброї Надії, Перська затока, Північний Льодовитий океан.*

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Вели́кий каньйо́н, Пів́жний Но́вгород, Півде́нна Аме́рика, Півні́чний по́люс.*

Іншомовні
географічні
назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Уваги до правопису слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться

відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання
географічних
назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські та інших союзних республік, а також іншомовні — відмінюються, як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відміна: *Африка — Африки, в Африці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Лохви́ця — Лохви́ці, Лохви́цею, у Лохви́ці; Махачка́ла — Махачка́лій, у Махачка́лі; Москві́я — Москві́й, Москві́єю, у Москві́; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; Ольві́я — Ольві́ї, Ольві́єю, в Ольві́; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Речи́ця — Речи́ці, в Речи́ці; Шепеті́вка — Шепеті́вки, у Шепеті́вці.*

II відміна: *Бу́г — Бу́гу, на Бу́зі (й по Бу́гу); Владивосто́к — Владивосто́ка, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку); Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бном, у Ду́бні; Е́дінбург — Е́дінбурга, в Е́дінбурзі (в Е́дінбургу); Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Ле́нинград — Ле́нинграда, Ле́нинградом, у Ле́нинграді; Лихосла́вль — Лихосла́вля, Лихосла́влем, у Лихосла́влі; Льві́в — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Оре́ла, Оре́лом, в Оре́лі; Псков — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Сві́тязь — Сві́тязю, Сві́тязем, на Сві́тязі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Тери́фель — Те-*

ру́еля, Теру́елм, у Теру́елі; Токма́к — Токмака́, у Токмаці́ (у Токмаку́); Ужгород — Ужгоро́да, Ужгородо́м, в Ужгороді́.

III відміна: Брета́нь — Брета́ні, Брета́нню, у Брета́ні; Керч — Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі; Об — О́бі, О́бю, на О́бі; Сві́р — Сві́рі, Сві́рю, на Сві́рі; Сі́зрань — Сі́зрані, Сі́зранню, у Сі́зрані.

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються, як відповідні загальні іменники: Березни́кий — Бе́резників, Бе́резника́м; Го́рки — Го́рок, Го́ркам; Есенту́кий — Есенту́ків, Есенту́ка́м; Жигу́лі — Жигу́лів, Жигу́лям; Ков'я́ги — Ков'я́г, Ков'я́гам; Лубні́ — Лубе́н, Лубна́м; Плі́ски — Плі́сок, Плі́скам; Прилу́ки — Прилу́к, Прилу́кам; Ромні́ — Роме́н, Ромна́м; Сало́ники — Сало́нік, Сало́никам; Філіппі́ни — Філіппі́н, Філіппі́нам; Чебоксáри — Чебоксáр, Чебоксáрам, у Чебоксáрах; Черні́вці — Черні́вців, Черні́вцям, у Черні́вцях.

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються, як звичайні прикметники: Борова́ — Борово́го, Борово́му; Жуко́вський — Жуко́вського, Жуко́вському; Лозова́ — Лозово́ї, Лозові́й; Рі́вне — Рі́сного, Рі́вному; Чусова́ — Чусово́ї, Чусові́й.

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) Вели́кий У́стюг — Вели́кого У́стюга; Го́ла Приста́нь — Го́лої Приста́ні, Го́лою Приста́нню; Криві́й Рі́г — Криво́го Ро́гу, Вели́кі Лу́ки — Вели́ких Лук, Єлисе́йські Поля́ — Єлисе́йських Полі́в, Мінерáльні Во́ди — Мінерáльних Вод.

б) Аска́нія-Но́ва — Аска́нії-Но́вої, Аска́нії-Но́вій; Кам'я́нець-Поді́льський — Кам'я́нця-Поді́льського, Кам'я́нцю-Поді́льському, Но́вгород-Сі́верський — Но́вгорода-Сі́верського, Но́вгороду-Сі́верському; Новогра́д-Во́лінський — Новогра́да-Во́лінського, Новогра́дові-Во́лінському; Ра́ва-Ру́ська — Ра́ви-Ру́ської, Ра́ви-Ру́ській.

5. Географічні назви, що складаються з двох-трьох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: Алма́-Ата́ — Алма́-Ати́, в Алма́-Аті́; Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені; Оре́хово-Зу́єво — Оре́хово-Зу́єва, в Оре́хово-Зу́ві; Іва́но-Франкі́вськ — Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську. Але: Ко́нча-За́сна — Ко́нчі-За́сни, у Ко́нчі-За́сні; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, приіменника на та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині: Комсомо́льск-на-Аму́рі — Комсомо́льська-на-

Ам'у́рі, у Комсомо́льську-на-Ам'у́рі; Росто́в-на-Дон'у́ — Росто́-ва-на-Дон'у́, у Росто́ві-на-Дон'у́; Фра́нкфурт-на-Ма́йні — Фра́нкфурта-на-Ма́йні, у Фра́нкфурті-на-Ма́йні.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е (є), і (ї), о, у(ю)**: *Рамбуї́є, Туапсе́, Ула́н-Уде́, Фі́уме, Фрі́нзе; Ка́прі, Порт-Луї́, По́ті, Тбілі́сі, Уссу́рі, Фуку́ї; Бордо́, Гла́зго, Маро́кко, По, Сант-Яго; Бак'у́, Беиша́у, Катманду́, Кюсю́.* Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як *Нікара́гуа*.

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси 1. У суфіксах **-инськ(ий), -інськ(ий)** прик-**-ИНСЬК(ИЙ)**, метників, утворених від географічних назв **-ІНСЬК(ИЙ)** і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ**, зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Каміши́н — каміши́нський, Ні́жін — ні́жінський, Пénжино — пénжинський, Туль-чін — тульчи́нський, Ту́шино — ту́шинський, Цюру́пинськ — цюру́пинський, Чиги́рін — чиги́рінський; грузи́н — грузи́нський, осети́н — осети́нський; Бо́лдіно — бо́лдинський, Ту-рі́нськ — турі́нський, Філіппі́ни — філіппі́нський.*

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин, -ін**, пишеться завжди **и**: *Алма́-Аті́ — алма́-ати́нський; Аля́ска — аля́скінський, Бак'у́ — ба-кінський, Кабарда́ — кабарди́нський, Караганда́ — караган-динський, По́ті — по́тинський, Со́чі — со́чинський, Чита́ — чити́нський, Ша́хти — ша́хтинський.*

Суфікси 2. У суфіксах **-овськ(ий) [-ьовськ(ий)], -евськ(ий) [-євськ(ий)], -івськ(ий) [-ївськ(ий)]**, прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов (-ьов), -ев (-єв), -ів (-їв)**, зберігається той самий голосний (**о, е, є, і, ї**), що й в основній назві: *Дніпропе́тровськ — дніпропе́тровський, Сверд-ло́вськ — свердло́вський, Тамбо́в — тамбо́вський; Кара́чев — кара́чевський, Колгу́єв — колгу́євський; Ки-шині́в — кишині́вський, Льві́в — льві́вський, Могилі́в — мого-лівський, Тете́рів — тете́рівський, Черні́гів — черні́гівський.* Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило про чергування **о, е** з **і**: *Лозова́ — ло-зі́вський, Сва́тове — сва́тівський, Хме́лєве — хме́лівський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться

-івський (-ївський): Біла Церква — білоцерківський, Вілки — вілківський, Гребінка — гребінківський, Казанка — казанківський, а також Златоуст — златоустівський. Але: Орел — орловський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ський** від географічних назв і назв народів, що закінчуються на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **Г, ж, з (дз) + ський → зький (-дзький):** Буг — бугзький, Ветліґа — ветлізький, Вйборг — вйборзький, Волга — вользький, Гаага — гаазький, Гамбург — гамбурзький, Данціґ — данцізький, Каліґа — калізький, Ладоба — ладобзький, Люксембурґ — люксембурзький, Лейпциґ — лейпцизький, Онеґа — онезький, Острбг — острбзький, Праґа — прабзький, Рйґа — рйзький, Страсбург — страсбурзький; Воронеж — воронезький (пор. назву українського селища — Вороніж — воронізький), Запоріжжя — запорізький, Паріж — парізький; Абхазія — абхазький, Кавказ — кавказький, Лодзь — лодзький, Сиракүзи — сиракүзький, францүз — францүзький.

б) **К, ц, ч + ський → -цький:** Баскунцак — баскунціцький, Великі Ліґи — великоліцький, Вішиній Волочо́к — вишньоволочоцький, Владивосто́к — владивостоцький, грек — грецький, Кагарлік — кагарлицький, Казбék — казбéцький, калмі́к — калмі́цький, Кобеля́ки — кобеля́цький, коря́к — коря́цький, Кременчу́к — кременчу́цький, Ні́цца — ні́цький, Прилу́ки — прилу́цький, слові́к — слові́цький, таджі́к — таджі́цький, ту́рок — ту́рецький, узбе́к — узбе́цький; Суе́ц — суе́цький, Черепове́ць — черепове́цький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Грі́нівч — грі́нівцький, О́вруч — о́вруцький, Солига́лич — солига́лицький. Але: Дамас́к — дама́ський, Ме́кса — ме́кський, тюрки — тюркський.

в) **С, х, ш + ський → -ський:** Арзамáс — арзамáський, Оде́са — одéський, Тбілі́сі — тбілі́ський, тунгү́с — тунгү́ський, Черка́си — черка́ський, черке́с — черке́ський, Яси́ — ясський; воло́х — воло́ський, Караба́х — караба́ський, Лепеті́ха — лепеті́ський, чех — че́ський, Золотоно́ша — золотоно́ський, Кандали́киа — кандали́кський, латі́ни — латі́ський, Сиві́ши — сива́ський, талі́ни — талі́ський, чуві́ши — чува́ський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основ, передаються з ними і на письмі: ба́ски — ба́ський, каза́х — каза́ський, Переми́шль — переми́шльський, Цю́ріх — цю́ріхський.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

1. О к р е м о пишуться:

Написання
окремо

а) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Великий Устюг, Вёрхня Сілезія, Вішиній Волочо́к, Го́ла Прістань, Голубі́й Ніл, Даві́дів Брі́д, Запорі́зька Сі́ч, За́хідна Євро́па,

Зелéна Гýра, Новé Мíсто, Новíй Сад, Повалíзька Бíстриця, Сомкóва Доли́на, Ста́ра Плани́на, Широ́кий Яр.

"б) Географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавка́зський хребéт, Канда́ла́ська губа́, Сканди́навський пів-острів, Фінська зато́ка, Чо́рне мо́ре.*

в) Географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гі́льча Дру́га, За́лісся Пе́рше, Кра́сне Дру́ге, Пе́рше Садовé.*

г) Географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *се́ло Іва́на Франка́, се́лище Лев Толсто́й, се́ло Рóзи Лю́ксембург, ста́нція Єрофе́й Па́влович, але: мі́сто Іва́но-Франкі́вськ, се́ло Миха́йло-Коцю́бінське* (бо тут маємо сполучний голосний *о* й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро́-Варва́рівка*, що складається з двох імен.

2. Р а з о м пишуться:

Написання
разом

а) Географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопíлля, Верхньодніпро́вськ, Гостролу́ччя, Дорогобу́ж, Кам'яногі́рка, Красново́дськ, Мало́яросла́вець, Нижньоко́лімськ, Новово́лінськ, Новосибі́рськ, Старокостя́нтинів, Чистово́дне, Ясногоро́дка; білопíльський, верхньодніпро́вський, гостролу́чанський, дорогобу́зький, кам'яногі́рківський, чистово́днівський* та ін.

Примітка. Якщо складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *мо́ре, гора́, хребéт, ліс, о́зеро, низовина́, о́стрів* і т. ін., то вони пишуться через дефіс: *Захі́дно-Си́бірська низовина́, Нижньо-Дуна́йська низовина́, Но́во-Сибі́рські о́строви́, Півде́нно-Украї́нський кана́л, Схі́дно-Європе́йська рівни́на, Схі́дно-Казахсти́нська о́бласть, Схі́дно-Ки́тайське мо́ре* тощо.

б) Географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворі́ччя, Першотравне́ве, П'ятиго́рськ, П'ятиха́тки, Семиго́ри, Семипі́лки, Сорокаду́би, Трипі́лля; дво́ричанський, п'ятиха́тківський, семигі́рський, семипі́лківський, сорокаду́бівський* та ін.

в) Географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигоро́док, Гуля́йпо́ле, Копа́йгород, Крутиборо́ди, Печиво́ди; вернигоро́добський, гуля́йпíльський, копа́йгоро́дський, крутиборо́дівський, печиво́дівський.*

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметни-

ки: *Верболо́зи, Індокита́й, Страхоли́сся, верболо́зівський, індокита́йський, страхоли́ський. Але: Австро-Уго́рищина, Азо́во-Чорно́м'я, Асси́ро-Вавило́нія, Че́хо-Слова́ччина.*

д) Географічні назви з другою частиною *-град, -город, -піл, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт* і похідні від них прикметники: *Белгра́д, Волгогра́д, Цілиногра́д; Кита́йгород, Нова́город; Кня́жпіль, Ольго́піль; Адріано́поль, Севасто́поль; Ашхаба́д, Ленінака́н, Бра́нденбург, Кемберле́нд, Да́угавпілс, Ке́йптаун, Йо́ркишир, Ру́дольфштадт; волгогра́дський, нова́городський, ольго́пільський, севасто́польський; бра́нденбу́рзький, да́угавпілський, ру́дольфшта́дтський.*

е) Прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника (без суфіксів *-зький, -ський, -цький* і суфіксів присвійності) та іменника: *біломо́рський* (від *Біле мо́ре*), *біл-церкві́ський* (від *Біла Це́рква*), *го́стромогі́льський* (від *Го́стра Моги́ла*), *новоми́ський* (від *Ново́ Місто*), *яснополя́нський* (від *Ясна Поля́на*); *житньо́гірський* (від *Жи́тні Го́ри*), *західноєвропе́йський* (від *Захі́дна Євро́па*), *кам'яноба́лківський* (від *Кам'яна́ Ба́лка*), *липоводо́лінський* (від *Ліпова До́ліна*).

3. Через дефіс пишуться:

Написання через дефіс	а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: <i>Ба́ня-Лу́ка — ба́ня-лу́цький, Гвіне́я-Біса́у — гвіне́я-біса́уський, Глинськ-Заго́ра — глинськ-заго́рський, Ельза́с-Лотарі́нгія — ельза́с-лотарі́нзький, Ко́ло-Миха́йлівка — ко́ло-миха́йлівський, Оре́хово-Зі́вево — оре́хово-зі́вевський, Пу́ща-Води́ця — пу́ща-води́цький; Бері́зки-Беріа́дські — бері́зки-беріа́дський, Ві́та-Поштова́ — ві́та-пошто́вий, Кам'яне́ць-Поді́льський — кам'яне́ць-поді́льський, Ра́ва-Ру́ська — ра́ва-ру́ський, Ха́рків-Това́рний — ха́рків-това́рний, Че́хо-Слова́ччина — че́хо-слова́цький. Але: Індокита́й, Югосла́вія та похідні від них прикметники.</i>
----------------------------------	--

б) Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андре́во-Іва́нівка — андре́во-іва́нівський, Дми́тро-Варва́рівка — Дми́тро-варва́рівський, Іва́но-Франкі́вськ — іва́но-франкі́вський, Миха́йло-Коцю́бінське — миха́йло-коцю́бінський, Олекса́ндро-Па́щенкове — олекса́ндро-па́щенківський, але Петропа́влівка.*

в) Географічні назви, що складаються з інішмовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Адді́с-Абе́ба, Алма́-Ата́, Бу́енос-Ай́рес, Думба́н-*

то́н-Окс, Іссі́к-Куль, Кзил-Орді́, Ко́пєт-Даг, Нар'я́н-Мар, Ріо-Не́гро, Ула́н-Уде́, Чаті́р-Даг, адді́с-абє́бський, алма́-атинський, бу́єнос-а́йреський та ін., але: Ала́тау, Амуда́р'я, Махачка́ла, Сирда́р'я; амуда́р'їнський, приамуда́р'їнський; алмаа́тї-нець, кзилорді́нець тощо.

г) Географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, санкт-, сент-, санта-, сен-, рівер-, -сіті-, -сквер-, -стріт, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Іле́цьк, Спас-Кле́пики, Усть-Каменогорський; Вест-Інді́я, Іст-Лондо́н, Нью-Йо́рк, Сан-Сальвадо́р, Сан-Франці́ско, Санкт-Га́ллен, Сент-Я́го, Са́нта-Кла́ра, Сен-Готар́д, Сент-Луї́с; Фолл-Рі́вер, Атла́нтик-Сіті́, Са́хо-сквер, Бо́нна-фіо́рд; соль-іле́цький, усть-каменогорський; вест-інді́йський, нью-йо́ркський, сан-фра́нці́ський; фолл-рі́верський, атла́нтик-сі́тинський та ін.*

д) Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Комсомо́льськ-на-Аму́рі, Ново-сі́лки-на-Дні́прі, Росто́в-на-Дону́, Фра́нкфурт-на-Ма́йні, Яр-під-За́йчиком; Було́нь-сюр-Ме́р, Бург-ель-Ара́б, Ла-Ма́ни, Ла-Пла́та, Лас-Ве́гас, Лос-А́нжелес, Па-де-Кале́, Ріо-де-Жане́йро, Се́н-е-Уа́з (департамент); комсомо́льський-на-Аму́рі, ново-сі́лківський-на-Дні́прі, ростове́ський-на-Дону́, фра́нкфуртський-на-Ма́йні, я́рський-під-за́йчиком; було́нь-сюр-ме́рський, бург-ель-ара́бський, ла-ма́нський, ла-пла́тський і т. ін.*

е) Прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин (-їн), -ськ (ий), -цьк (ий), -зьк (ий)**: *даві́дово-бри́дський (від Дави́дів Бри́д), олі́йниково-слобідський (від Олі́йникова Слобо́да), мишу́рино-рі́зкий (від Мишу́рин Рі́г), вільша́нсько-новосе́лицький (від Вільша́нська Новосе́лиця), вінницько-ста́вський (від Вінницькі́ Стави́).*

є) Прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища: *іва́но-фра́нківський (село Іва́на Фра́нка), ка́рло-лі́бкнехтівський (село Ка́рла Лі́бкнехта).*

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

*Як парость виноградної лози
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).*

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

11 березня 1990 року почав роботу Пленум Центрального Комітету КПРС. На розгляд Пленуму внесено такі питання:

1. Про внесення на позачерговий третій з'їзд народних депутатів СРСР пропозицій щодо статей 6 і 7 Конституції СРСР.

2. Про строки скликання XXVIII з'їзду КПРС, проведення звітно-виборчої кампанії в партії, норму представництва й порядок обрання делегатів з'їзду.

3. Про проект Статуту КПРС.

4. Про проект Положення про Центральну контрольно-ревізійну комісію КПРС.

5. Вибори народного депутата СРСР від КПРС (3 газети).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав

до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

Б. Як знак незакінченості слова на писемі, напр.: **т.** або **тов.** (товариш), **гр.** (громадянин) (про скорочені слова див. § 39).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) В аббревіатурах між складовими частинами: *СРСР, рад-госп, вуз.*

б) У скороченнях назв метричних мір: *г* (грам), *кг* (кілограм), *м* (метр), *мм* (міліметр), *т* (тонна).

в) У кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!

Де ж слава ваша?? На словах!

Де ваше золото, палати?

Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і знають,

Як ви сказали, благодать,

Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запитав

В принишклої блідій Катерини,

Чом на щоді сріблиться сіль крута —

Ще свіжий слід нестертої слюбини (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл

Під небом літає у теплі дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський),

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

«Нехай не говорять,— продовжує п. Михайловський,— про ті майбутні (??) блага, які принесе (?) з собою дальший розвиток капіталізму» (Ленін).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то)** за, скільки тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилося на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він зів до Сааїди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!

Слухайте, доли, слухайте, гори,

Слухай, Німеччино,

Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених з в е р т а н ь, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна

(Рильський).

Ти прекрасна, вечірня зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття зятяте

В мой крові зятято клекотить!.. (Драч).

4. Після вигуків, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський)

Ой! Що це за сопілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий! (Довженко).

М а в к а (спалахнула). Так! хто не зріс між вами, не зрозуміє вас! (Леся Українка).

— Ні! Недобре зробив батько,— глухо якомсь, з протягом, почав Чінка (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити афективність певних слів:

*І ворогам не розтоптати — **ні!** —*

Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

Се ти, мій царівниченьку?! (Леся Українка).

Де ж той світ!?

І де та правда!? Горє! Горє! (Шевченко).

— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —

Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

Пани ліберальні газетярі обдурюють народ, заявляючи, ніби земці «можуть до певної міри (!) паралізувати (!!) безперечно майбутній тиск на селянських виборців з боку земських начальників і взагалі місцевої адміністрації» (Ленін).

§ 118. КОМА (,)

КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

У стародавньому Римі ми зустрічаємо патриціїв, вершників, плебейв, рабів; у середні віки — феодалних панів, васалів, цехових майстрів, підмайстрів, кріпаків... (Маркс і Енгельс).

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався долею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло саяною хвилею хлопнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:

а) Коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, розжеве, безпомічне — то і є людина (Гончар).

б) Коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замисотіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук).

в) Коли друге й даліші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Печуй-Левницький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остан] затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Печуй-Левницький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зритій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова (Головка).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) Два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її:
підү подивлюся; сядьмо поміркуюмо тощо.

б) Два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите з запереченням *не*, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не діждуся; дививши не надививши; дивеш не надивешся; вовк не вовк і под.*):

Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навтішається своїм Івасем! (Печуй-Левницький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: *і...і* (й...й), *ні...ні* (ані...ані), *то...то* (не то...не то), *чи...чи* (чи то...чи то), або...або:

А тим часом місяць пливе оглядять

І небо, і зорі, і землю, і море (Шевченко).

Ні зради яд, ні танки, ні гармати

Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: то пригріє, то знов остудить (Вс. Шевчук).

Чи то садок видніє, чи город, чи поле? (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися або в клуні, або в садку чи деінде (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками і (**й**), **та** (= і), кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну (Сосюра).
Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Симоненко).*

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками і (**й**), **та** (= і) в парі, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

*Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минушина
й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).*

Примітка 3. Коли сполучники і (**й**), **та** (= і), **або**, **чи** не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник **або** див. ще п. 15):

Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, неначе сон чи казка (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник і або ні, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і ськ, і туді і сюді, і вдень і вночі; ні туді ні сюді, ні ськ ні так, ні сє ні тє, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо тощо.*

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвались так раптом (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками а, але, однак, проте, а проте, зате, та (= але), так, хоч (хоча).

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати муши
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).*

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, але вперто підіймаються голуби над собором (Гончар).

Хоч живемо з лучок, а проте й для нас є місце у церкві (Коцюбинський)

*Тече вода в синє море,
Та не витікає (Шевченко).*

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і**, а також, ще **й**, а то **й**, та **й**, та ще, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент: *Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головко).*

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме**, **як-от**, **як** та ін., що стоять у реченні з однорідними членами після у з а г а л ь н ю ю ч и х слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення звертань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинути в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після ви́гуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

*Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).
О, як люблю я рідну землю... (Воронько).*

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).*

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після ну, ой, ах і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додолу (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня? (Франко).*

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя! (Сосюра).*

10. Після стверджувальних слів так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж та ін., заперечення ні, запитання що, а також підсилювального що ж, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив (Павличко).*

*Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— Земляка свого бачили?.. — Аякже, бачив (Головко).*

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).
— Що, титаря вбили? (Шевченко).*

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).*

Увага. Слід відрізняти стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд**, після яких кома не ставиться:

*Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.*

Так само слід відрізняти заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

II. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину (Забаштанський).*

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).*

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

З Копачів я, бачте, родом (Білоус).

*Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Глібов).*

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далекі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), сказати б, справді, щоправда, як видно, ясна річ і деякі інші.*

Увага. Слід відрізнати вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

У нижчеподаній статті я, звичайно, не охоплю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).

Але: Концерт звичайно закінчується о 10 годині.

Ці слова, до речі, викликають сумнів.

Але: Ці слова сказані до речі.

Примітка 2. Якщо сполучник *а* (рідше *але*) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — *а власне, а втім тощо.*

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поспідає.

Пор.: Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поспідає.

Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.

Пор.: Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні*, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами *як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж і т. ін.*:

Із ступу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студеної воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ льє як звідра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана з допомогою сполучників *як, мов, ніби* тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника *як і* мають значення «у ролі кого, чого». комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Захарованій Десни» (Новиченко). Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як**, ніж у виразах (не) більш **як**, (не) раніше ніж, (не) довше ніж і т. ін.

Сидів не більш як півгодини.

Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли під'їхали до собору одержувати комбикорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:
Дай мені хоч трохи води.

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душової низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

*Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба (Тичина).*

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір (Павличко).*

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як**, **тобто** (себто, цебто), або (= тобто) тощо:

Як учений етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причинності. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.

Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім** (опріч), **за винятком**, особливо, **включаючи**, **замість**, **напри-**

клад, навіть, зокрема й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

*Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, **крім бою*** (Сизоненко).

Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо зараз**, коли треба перебудувати майже все (Довженко).

Майже всі твори видатного художника, **включаючи етюди**, були представлені на цій виставці.

На краю села, **замість** похилої хатини, стояв великий будинок.

Гризуни, **наприклад** ховрашки, завдають багато шкоди полям.

Усі мешканці села, **навіть діти й старі**, поспішали в поле.

Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, **зокрема Рада й Аліна** (Яновський).

17. Для виділення в і до к р е м л е н и х о з н а ч е н ь, виражених:

а) Дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

*Вмирав поет, **залюблений у світ**,
Вмирав поет, **здивлений у море*** (Осадчук).

*Деревця молоді, **укриті білим пухом**,
Тихенько сплять над Волгою в снігу...* (Забашта).

*Розгойдане море, **вже брудне й темне**, насакувало на берег і покривало скелі* (Коцюбинський).

б) Дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

*Ясне сонце, **тепле й приязне**, ще не встигло наложити палючих слідів на землю* (Панас Мирний).

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, **зелена і дрімлива*** (Зеров).

*Слався, мій народе, **мій гордий, чесний, добрий, молодий*** (Вінграновський).

в) Дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши...») або відділені від іменника іншими членами речення:

*Дезорганізований **раптовістю нічної атаки**, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (Гончар).

У черво́нім намисті, зав'язана вели́кою хусткою, Марта була б дуже гарною молодичею (Нечуй-Левицький).

г) Дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, *бідна*, тут *горюю*, *прийди* *подивися* (Котляревський).

Вона *стоїть* *навпроти* *Сагайди*, *маленька*, *мов куріпка* *на межі* (Гончар).

Дивився [Юрко] *на батька*, і йому стало *жаль* його, *завчасно постарілого*, *спрацьованого* (Харчук).

д) Іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока *на зріст*, *рівна станом*, *але не дуже тонка*, *з кремезними ногами*, *з рукавами*, *позакачуваними по лікті*, *з чорними косами*, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні (Нечуй-Левицький).

До неї *наближалась* *мати...* *Іллевського*, *невисока*, *досить повна* *жінка*, *з кошиком у руці* (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
я думав... (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, *по роботі*, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицах Борислава (Франко).

Сьогодні вранці, *під час перерви*, побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки (Донченко).

Там, *за горами*, давно вже день і сяє сонце, *а тут*, *на дні міжгір'я*, ще ніч (Коцюбинський).

По той бік шляху, *десь далеко в степу*, *за садками*, *тремтить червона* *заграва...* (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, *вийшовши з кімнати*, *засоромилась* (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, *лаштуючись до жнив* (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишила наше подвір'я (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменярєвого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників *і, та, а*, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхиляли сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Прощаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять курличучи клоні (Зеров).

КОМА В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі,—

Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складносурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще н'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,

І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).*

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).*

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності *і*, *та*, *а*, *але*, однак *і* под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшій самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, присався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

*Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.
А от нема. І струни його стихли (Костенко).*

Примітка 2. Якщо в складному реченні зі сполучниками *і* (*й*), *та* (= *і*) є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

*І знов моя до тебе думка лине,
Далекий краю ранньої зорі,
Де тигрів слід веде до Уссурі
І спів виноград між віт ялини (Борис Тен).*

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

*Синіють води, зеленіє яр,
І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).
О так! Минають роки і віки,
Усе спливає хвилями ріки,
Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).*

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників *і...і*, *ні...ні*, *або...або*, *то...то*, *чи...чи* тощо:

*І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).*

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

*То дощ, то сніг, то знову дощ,
І листя лопотіло (Вінграновський).*

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах,—
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).*

5. Для відокремлення в складно підрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж замерли гори та ліси... (Пушик).*

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).*

Ось чути, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).*

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).*

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко).*

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).*

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).*

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).*

Примітка 1. Кома не ставиться перед як у виразах як слід, як треба, як годиться й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комаю не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах тому що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучником що, щоб, як — залежно від змісту та інтонації:

Надворі стало темно через те, що небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою.

Примітка 4. Кома ставиться перед як у зворотах не хто інший, як...; не що інше, як...:

Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під Ганком вілли (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки не, і, то підрядне речення не відділяється від головного комою:

Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту. (Пор.: *Мене цікавить не те, як це сталося...*).

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: *Треба бути уважним і тоді, коли обставини...*).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в настиному реченні наявні співвідносні слова то, так:

І якщо пісня вийде в люди,

То племінь серця не згашу (Малишко).

Пор.: *Але* коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього *і, якщо* зможу, прийшло Вам рукопис (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (а, але, однак і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними ч л е н а м и р е ч е н н я, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,

Твоїм хорошим горам і гаям;

Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,

Цей велетень, цей титанічний дух;

Його вогонь не вигас, не заглух,—

Він вкладений навіки в наші груди (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на grindжолятах хлопчачи (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складно-сурядного речення, зв'язаними сполучниками **а, але, проте, однак, все ж таки** (рідше — сполучниками **і, та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

*І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів (Лєся Українка).*

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Лєся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вишир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро...? (Панас Мирний).

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).*

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петринівочки, шовковиця сиплется, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниця, що жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали...* (Шевченко).

Заснув, знечувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щулився,
лиш рукав сорочки теліпався* (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати,— сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радіщів (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Грінченко).

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).*

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

*Бук — дерево.
Три та сім — десять.
Київ — столиця України.
Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).*

Отже, капітал — не особиста, а суспільна сила (Маркс і Енгельс).

І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженням іменником у називному відмінку з заперечною часткою **не**, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

*Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна (Рильський).*

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед **це** (**це є**), **оце**, **то**, **ось**, (**це**) **значить**, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Продовжити життя людини — це перш за все навчитись його не скорочувати (Корнійчук).

*Класична пластика і контур строгий,
І логіки залізна течія —
Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).
Сміле слово — то наші гармати,
Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).
Зернина — то життя у сповитку (Кашук).
Серце чисте співця —
То ранкової відблиск роси (Ющенко).*

*Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).
Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).*

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:
*Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).
Повечереємо — і за роботу (Тютюнник).*

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

*Без витoku нема ріки,
Як без коріння — крони (Осадчук).*

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

*Ні спека дня, ні бурі, ні морози —
Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).*

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме**:

У своїм невеличкім гурточку він [Гуща] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх! (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

*...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквильють,
Не орли-чорнокрильці клекочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграває,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).*

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речення, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

*Защебетав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).*

*Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).*

Минали літа — росли сини (Головка).

*Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).*

*Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).*

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадався їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

*Як тільки займеться десь небо — з другого боку встав
зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).*

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Лєся Українка).*

*Закрався вечір, одишуміла праця,
Як сльози затремтіли ліхтарі, —
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).*

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:

Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

Автомобільна траса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тон.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

Опукою згори — аж вітром зашуміло —

Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулися морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома опускається:

*Не знають звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — **звісно**, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).*

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне

І ніч покриє божий мир,

І наше лихо трохи засне,

І стихне людський поговір,—

Я йду до берега крутого,

І довго там дивлюся я,

Як із-за лісу, з-за густого

Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка, — на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай!* (Самійленко).

*Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю* (Тичина).

*На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможемо — ми,
І знаємо, що не вмеремо — ніколи!* (Рильський).

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я...я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так...* (Корнійчук).

*Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь* (Тичина).

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

*Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі* (Костенко).

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й взагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

*Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам...* (Олесь).

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки вряд:

*Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводи!..* (Рильський).

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багатів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [( )]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, п. 11; § 121, п. 14):

*Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на паничині!.. (Шевченко).*

*Україно моя! (А на серці тривога).
Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).*

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

К у н и ц я (хапає її руки і притягає до себе, весь тремтючи від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

О л ь г а (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

К р е ч е т. Під час операції я прошу нікого не пускати... (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Ф р а з и, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. Прізвище автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цита-
тах для вияву ставлення автора до наведеного ним мате-
ріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не став-
ляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи
закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед
закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів,
узятих у дужки; якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять
після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок
можна в разі потреби застосовувати дужки різної форми (круглі та
квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадрат-
них.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на
автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки.
Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки,
крапку слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

*Гегель... зліше, ніж будь-хто інший, висміював насаджений Ші-
лером філістерський нахил помріяти про нездійсненні ідеали (див.,
наприклад, «Феноменологію»). (Енгельс).*

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення,
ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно
від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Ц и т а т и, причому й тоді, коли цитата входить у сере-
дину речення як його складова частина:

*...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «висо-
кого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благо-
родного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно
пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як пе-
рекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши
шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком,
залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать наці-
ональності, а й печать індивідуальності лежить на кожному
талановитому перекладі (Рильський).*

2. Слова, що їх не вважають за свої,
або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного
ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше
або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Проголосили, що «економічна основа руху затемнюється прагненням постійно не забувати політичний ідеал», що девіз робітничого руху — «боротьба за економічне становище»(!) або, ще краще, «робітники для робітників»; оголошувалось, що страйкові каси «дорожчі для руху, ніж сотня інших організацій»... (Ленін).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції різні (Франко).

3. Індивідуальні назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20):

Завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», крейсер «Аврора», фірма «Світанок», видавництво «Наукова думка», колгосп «Дружба», «Капітал» К. Маркса, трилогія «Пропороносі», газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) Власні назви неумовного характеру:

Видавництво політичної літератури України; Львівський політехнічний інститут; Київська обласна лікарня імені Жовтневої революції; Харківський тракторний завод.

б) Власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництв і т. ін.: *Дніпрогес, Київенерго, Точелектроприлад, Політвидав.*

в) Назви телеграфних агентств: *Телеграфне агентство Радянського Союзу (ТАРС); агентство Пренса Латіна.*

г) Назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з аббревіатури та номера:

шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334.

д) Назви марок машин, виробів, які стали загальноновживаними: *форд, макінтош, наган* і т. ін.

е) Назви рослин, квітів, плодів:

антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: *яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Воинка* тощо.

в) Назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор. — К. : Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прякій мові див. § 125.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюють-

ся; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них.

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у куцах бузку,... Льоня одразу спитав:

— Ти звідки?

— З дому. З Підлісного,— відповіла Яринка.

— Маєш якусь справу?

— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось їде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) Стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач).

б) Стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.

— Голуб'ята! — батько простер руки
(Тичина).

— Краще померти стоячи,

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— *Хто там?* — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— *Я, я!* — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— *Ось ви, прославлений пійт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узакоiniti на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівна.*

— *Це неможливо,* — категорично заперечив Капніст... — *Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, хто буде читати писане нею?*

— *Будуть, Василю Васильовичу,* — вперто відказав Котляревський. — *Якраз простонародна мова й має стати засобом нашої боротьби* (Іваничук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«*Як живе?*» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] запитуює (Білоус).

«*Трава — що воно таке?*» — запитав мене син (Драч).

в) Розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються такі правила:

1) Коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире, то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— *У мене,* — вів своє дід, — *сини, двоє, на фронтах* (Смілянський).

— *Батьку,* — мовила тихо, — *ви так гарно співали, так гарно...* (Загребельний).

«*Мамо,* — каже старший брат, — *ходім додому!*» (Марко Вовчок).

2) Коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Нічого, нічого, Петю,* — заспокоював майор. — *Мати розуміється на цьому* (Іван Ле).

— *Зроду не чув, щоб так лисиці кидались на людей.*

— *А я чув,* — сказав Жадан. — *І не тільки чув. Бачив* (Щербак).

3) Коли на місці розриву мав бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *А, це ти, Максиме?* — зрадів Карто. — *Заходь, заходь!* (Кошобинський).

— *Оце довчивсь!* — почав батько мені. — *Що ж тепер?..* (Тесленко).

4) Коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире:

Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко).

5) Коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Ходім,* — сказав він і спитав: — *Чого ж ти мовчиш?*

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— *Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, силасилена... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду»* (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».*

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивися кінофільм «Денило — князь галицький?» — спитав він товариша.

Але: Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».

ПОКАЖЧИК

А

Аарне § 99
абажур § 45, II, п. 1
Абашидзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1
абзац — абзацу § 48, п. 2, д
абікуди § 30, п. 1, ж
абі-то § 30, п. 3, в
абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на кому § 79
абіщо § 33, А, п. 1, а
абіяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
абіякий, абіякого, абіякому, абіяким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
або ж § 32, п. 2, а
абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г, прим. 1
Абхазія § 113, п. 2, а
абхазський § 113, п. 2, а
авангард § 87
аванпост § 19, п. 1, прим.
аванпостний § 19, п. 1, прим.
авіаєві стайні § 38, п. 26, в, прим., б
Август § 94
Авдієвський, Авдієвського, Авдієвському § 102, п. 2
Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1.
авжеж § 33, А, п. 1, б
аврал — авралу § 48, п. 2, ж
Аврора § 94
Австралійський конгрес тред-юніонів § 38, п. 14, в
Австралія § 94
Австрія § 94
Австро-Угорщина § 114, п. 2, в
автенічний § 94
автобіографія § 94
автомобіль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48, п. 1, е; § 100, п. 1, II; *автомобілем* § 100, п. 1, II
автомотогурток § 26, п. 1, е

автор § 94
авторитет § 94
Автор і Видавництво § 38, п. 3, прим. 4
автострада § 26, п. 1, в
автохтон § 94
Агата § 97
агентство Пренса Латіна § 38, п. 17
агентство Франс Пресс § 38, п. 17
агітація § 14; § 87
аграрний § 29, п. 2, б
аграрно-сировинний § 29, п. 2, б
агресія § 14
агресор § 87
агроном § 8, п. 2, е
агрус § 15
Аддіс-Абеба § 114, п. 3, в
аддіс-абібський § 114, п. 3, в
адже § 32, п. 1
адже ж § 32, п. 2, а
Адріанополь § 114, п. 2, д
Адріатика § 90, п. 5, в, 2
адьє § 93, п. 1, а
ад'юнкт § 92, п. 1, б
ад'ютант § 92, п. 1, б
аероплан § 86, п. 1, а
Азербайджанська Радянська Соціалістична Республіка § 38, п. 12
Азія § 38, п. 8
Азово-Чорномор'я § 114, п. 2, г
азот — азоту § 48, п. 2, а
Айзенх § 95, п. 2
акад. — академік § 40; *академік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академічний § 23, п. 3
Академія наук СРСР § 38, п. 15, б
Академія наук УРСР § 38, п. 15, б; § 39, п. 1, а
акмеїст § 22, п. 13
аксіома § 90, п. 5, а, 2
акт — акта, акту § 48, п. 2, й, прим.; *в акті* § 52, п. 3, а
актив § 38, п. 16
аккумуляція § 89, п. 1
Ак'яб § 92, п. 1, а

Ак'яр § 109, п. 8
 Алатау § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 Албанія § 86, п. 1, а
 але ж § 32, п. 2, а
 Александров § 104, п. 1
 Алексєєв § 104, п. 2, в
 Алжир § 90, п. 5, в, 3; Алжиру § 48, п. 2, й
 Аліс § 100, п. 2
 Алма-Ата § 112, п. 5; § 113, п. 1; § 114, п. 3, в; Алма-Атій, в Алма-Аті § 112, п. 5
 алмаатінець § 114, п. 3, в
 алма-атінський § 113, п. 1; § 114, п. 3, в
 алмаз — алмаза, алмазу § 48, п. 2, й, прим.
 Алтай — Алтаю § 48, п. 2, й
 Альбєров § 104, п. 3, б
 альбатрос § 93, п. 1, б
 альманах — альманаху § 48, п. 2, з
 Альтаміра-і-Кревда § 106, п. 3, б
 алюмінієвий § 23, п. 7
 алюміній § 86, п. 1, б
 Аляб'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
 Аляска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
 аляскинський § 113, п. 1
 Аме́рика § 90, п. 5, в, 2
 Америкáнська федера́ція пра́ці § 38, п. 14, в
 ампу́а § 100, п. 2
 амудар'їнський § 114, п. 3, в
 Амудар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
 Амур — Амру § 48, п. 2, й
 ана́лі § 89, п. 1
 ана́ліз — ана́лізу § 48, п. 2, з
 Ана́нїн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
 Ана́нїно § 109, п. 4, а, 2
 анархі́чний § 23, п. 3
 а́нгел § 38, п. 2, а, прим. 1
 Ангелія § 14
 Андо́рра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
 андо́рський § 89, п. 3, прим.
 Андре́єв § 104, п. 2, в
 Андре́єво-Іва́нівка § 114, п. 3, б
 андре́єво-іва́нівський § 114, п. 3, б
 Андрі́єв § 67, п. 1, б; Андрі́єва, Андрі́єве § 23, п. 7; Андрі́єві кни́жкі § 38, п. 26, а
 Андрі́євська це́рква § 38, п. 21
 Андрі́євський узві́з § 38, п. 9
 Андрі́й § 23, п. 7; Андрі́я § 48, п. 1, а
 Андрі́й Байко — з Андрі́єм Байком § 102, п. 4

«Андрі́й Солове́йко, або Вче́ннє сві́т, а невче́ннє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
 ані́ж § 32, п. 1
 ані́скільки § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 аніте́лень § 30, п. 1, ж
 анітро́хи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анічи́йкр § 30, п. 1, ж
 анічогісі́нько § 33, А, п. 1, а
 ані́як § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 ано́тація § 89, п. 2, прим.
 Анрі́ § 90, п. 5, а, 3
 анса́мбль — анса́мбл § 48, п. 2, б
 анса́мбль пі́сні й та́нцю іме́ні П. Ві́рського § 38, п. 15, а
 Анта́нта § 38, п. 11
 Антаркти́да § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
 Анта́рктика § 90, п. 5, в, 2
 Анте́й § 38, п. 2, а
 «Анте́й» § 38, п. 25
 а́нтиісто́ричний § 90, п. 5, б
 а́нтичний сві́т § 38, п. 22, прим. 1.
 Анті́н (парадігма) § 103, п. 2; Анті́н § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́на § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́нові § 103, п. 2, прим. 1
 анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нієна § 22, п. 10, прим.
 Анто́нович § 22, п. 10, прим.
 Ану́й § 98
 Аньо́лек § 104, п. 4, б
 апа́ра́т — апа́рата, апа́рату § 48, п. 2, й, прим.
 АПН § 39, п. 2
 Аполло́н § 38, п. 2, а
 Апо́стол § 38, п. 18, прим. 2
 а́пперце́нція § 89, п. 2
 Апу́лія § 90, п. 5, а, 2
 ара́б — ара́би § 38, п. 1, прим. 6
 Ара́бська Респу́бліка Єгі́пет § 38, п. 12
 Араві́йське мо́ре § 110
 Ара́кче́єв § 104, п. 2, в
 Ара́бська Стрі́лка § 109, п. 1, в
 Арге́нтіна § 90, п. 5, в, 5
 арге́нтінець § 90, п. 5, в, 5
 арге́нтіньський § 90, п. 5, в, 5
 Аре́ф'єв § 104, п. 11
 ар'єрга́рд § 90, п. 5, а, 2
 Арза́мас § 113, п. 2, в
 арза́маський § 113, п. 2, в
 арифме́тика § 88

арка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47,
 Б, п. 2, в, прим. 1; *арок* § 8,
 п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
Аркадій Журавський § 104, п. 7
Арктика § 90, п. 5, в, 2
Арль § 86, п. 1, б
Арно § 100, п. 2
арсенал § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II;
арсеналу, арсеналом, в арсеналі
 § 100, п. 1, II
Артём (Федір Андрійович Сергєєв)
 § 38, п. 1; § 104, п. 1
Артёмов § 104, п. 3, б
Артёмовський § 8, п. 3, д, 7
артеріальний § 90, п. 5, а, 2
артєрія § 90, п. 5, а, 2
арфа — *арф* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
архаїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
археологічний § 23, п. 3
архів § 90, п. 5, а, 5
архімедова спіраль § 38, п. 26, в,
 прим., б
Асканія-Нова, Асканії-Нової, Ас-
канії-Новій § 112, п. 4, б
Ассиро-Вавилонія § 114, п. 2, г
асфальт § 86, п. 1, б; *асфальту*
 § 48, п. 2, а
ателєв § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Атлантида § 90, п. 5, в, 2
Атлантика § 90, п. 5, в, 2
атлантик-сінтинський § 114, п. 3, г
Атлантик-Сіті § 114, п. 3, г
Атлантичний океан § 86, п. 1, а
атлас — *атласу* § 48, п. 2, б
атом § 33, А, п. 1, б
атом — *атома* § 48, п. 1, ж
атомохід § 25, п. 2, а
АТС § 39, п. 2
аудиторія § 94
аудієнція § 90, п. 5, а, 2; § 94
Афанасьєв § 104, п. 2, б
Афганістан — *Афганістану* § 48,
 п. 2, й
Афіна § 38, п. 2, а
Африка § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1,
 I; *Африки, в Африці* § 112,
 п. 1, I
африканець — *африканці* § 38,
 п. 1, прим. 6
Ахіллєс § 38, п. 2, а
ахіллєсова п'ята § 38, п. 26, в,
 прим., б
ацтек — *ацтеки* § 38, п. 1, прим. 6
Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
Ашхабад § 114, п. 2, д
Аю-Даг § 38, п. 8, прим. 3
а як же § 32, п. 2, а

Б

баба § 23, п. 4; *бабі* § 47, Б, п. 7;
баб (і бабіє) § 47, Б, п. 2, а
баба-ляг § 38, п. 2, б, прим.
бабин § 23, п. 4
бабіще § 45, II, п. 3
бабка § 18, п. 4, прим. 2
Бабкін — *Бабкіним* § 51, п. 3, а
бабўся — *бабўсю* § 47, А, п. 6, в
багатий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багатір § 1, п. 2
багато § 1, п. 2; § 79, прим.;
багатьох, багатьом, багатьма,
багатьом § 79, прим.
багато-багато § 25, п. 4, а
багатотисячний § 28, п. 1, б
багатство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багаття § 1, п. 2
багачко § 16, п. 2, а, 1
багач § 1, п. 2
Багіров § 104, п. 6, а
Бадахос § 90, п. 1
Баден-Баден — *Баден-Бадена, у*
Баден-Баден § 112, п. 5
бажаний § 23, п. 2
бажання — *бажаны* § 16, п. 2, в;
 § 55, п. 2
базар § 45, II, п. 1
базедова хвороба § 38, п. 26, в,
 прим., б
Базель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
Байкал — *Байкалу* § 48, п. 2, й
Байкало-Амурська магістраль § 38,
 п. 9
байрак — *байраку* § 48, п. 2, д
бакінський § 113, п. 1
Бакў § 112, п. 7; § 113, п. 1
бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
баланс § 86, п. 1, а
баласт § 19, п. 1, прим.
баластний § 19, п. 1, прим.
балка, балці § 16, п. 2, б, прим.
Балканський півострів § 38, п. 8
Балканські країни § 38, п. 11
Балтика § 90, п. 5, в, 2
бальзам — *бальзаму* § 48, п. 2, а
БАМ — з *БАМу, на БАМі* § 39,
 п. 2, прим.
бандурист § 22, п. 13
банк «Гаранті траст компані»
 § 38, п. 17
Банська Бістриця § 109, п. 7, в
Баня-Ліжка § 114, п. 3, а
бана-ліцький § 114, п. 3, а
Барб'є § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
Барбїс § 92, п. 2, б
барвістий § 23, п. 6

барвінок — *барвінку* § 48, п. 2, б
бар'єр § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
бароко § 89, п. 1
барометр § 96
барон § 38, п. 3, прим. 2
бартолетова сіль § 38, п. 26, в,
 прим., б
баск — *баски* § 113, п. 2, в, прим.
баскетбол — *баскетболу* § 48,
 п. 2, и
баский § 16, п. 2, а, 1, прим.
баско § 16, п. 2, а, 1, прим.
баскський § 113, п. 2, в, прим.
Баскунчак § 113, п. 2, б
баскунчакський § 113, п. 2, б
Бастілія § 90, п. 5, в, 5
батальйон § 7, п. 1, б; *баталь-*
йону § 48, п. 2, б
батенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Батумі § 109, п. 4, а, 1
батьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
батькового, батькова § 8, п. 1, а, 3
Батьківщина § 38, п. 12, прим.
батько § 44, II, а; § 45, II, п. 1;
при батькові § 52, п. 1, а; *при*
батьку § 52, п. 1, б, прим.;
батьку § 53, п. 1; *батьки* § 54,
 п. 1; *батькам* § 56
батько-мати § 25, п. 4, б
бахмацький § 113, п. 2, б
Бахмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
бачачи § 85, п. 1
бачити (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; *бачити, бачу*
 § 80, п. 3, а; *бачать* § 80, п. 3, а;
 § 85, п. 1
башкір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджола § 9, п. 1; § 9, п. 2, б;
бджолу, бджолі, на бджолі § 9,
 п. 2, б
бджолиний § 23, п. 5
безбатьченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безвінний § 20, п. 1, в
безвінність § 20, п. 1, в
безвінно § 20, п. 1, в
без відомо § 30, п. 2, а
безвісти § 30, п. 1, б
безголів'я § 8, п. 3, б, 3
безголосья § 8, п. 3, б, 3
Бездна § 109, п. 1
бездоріжжя § 8, п. 3, б, 3
без жалю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б, прим.
безіменний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця § 30, п. 2, а
без кінця-краю § 30, п. 2, а

безкорисливий § 21, п. 2
безкрай, безкрая, безкрає (пара-
 дигма) § 68; *безкрай* § 21, п. 2;
 § 67, п. 2, в; *безкрайого, безкра-*
йому, безкрайої, безкрайою § 9,
 п. 2, в
безкраїсть — безкрайості § 9, п.
 2, а
без краю § 30, п. 2, а
безладний § 67, п. 1, а
без ладіу § 30, п. 2, а
без ліку § 30, п. 2, а
без мети § 30, п. 2, а
без наміру § 30, п. 2, а
безодній § 67, п. 2, а
безпека § 18, п. 4
безперестанку § 30, п. 1, б
безпечний § 18, п. 4
безпечність § 18, п. 4
безпечно § 18, п. 4
безпорадний § 67, п. 1, а
безпуття § 30, п. 2, а
безробітний § 67, п. 1, а
без сліду § 30, п. 2, а
без смаку § 30, п. 2, а
без сумніву § 30, п. 2, а
без угаду § 30, п. 2, а
без упину § 30, п. 2, а
без чєреи § 30, п. 2, а
без'язикий § 6, п. 3
беладона § 89, п. 1
Белград § 114, п. 2, д
белетристика § 89, п. 1
Бєлчи § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельгєць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бєльце § 109, п. 1, в, прим.
Бенєдво § 45, II, п. 2
Беранжє § 100, п. 2
бєрег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; *на*
бєрезі § 52, п. 3, а; *бєрегі* § 45, п. 1;
 § 57, п. 2; *бєрегів* § 55, п. 1; *бє-*
регами § 58, п. 1; *на бєрегax* § 59
Бєрегівський округ § 38, п. 12
бєрєза — беріз § 8, п. 3, д, 2
бєрєзєнь, бєрєзня § 2, п. 2, в
Бєрезина § 109, п. 4, а, 2, прим.
Бєрезівський § 101
бєрєзка § 8, п. 3, д, 2
бєрєзнєвий § 23, п. 7
Бєрезників § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; *Бєрезників, Бєрезникам*
 § 112, п. 2
бєрєзняк, бєрєзняку § 48, п. 2, б
Бєрєзова § 109, п. 2, б
бєрїзка § 8, п. 3, д, 2
бєрїзки-бєрїшадський § 114, п. 3, а
Бєрїзки-Бєрїшадькї § 114, п. 3, а

Берінгове море § 38, п. 8
беручий § 85, п. 1
Бестужев § 104, п. 1
Бетті § 89, п. 3
бетхovensкий § 107, п. 3
Бештау § 112, п. 7
Бёжецьк § 109, п. 1, в
Бёла § 104, п. 10
Бёлгород § 109, п. 1, в
Бёлий § 104, п. 10
Бёликов § 104, п. 6, в, 4
Белінський § 104, п. 2, г
Белово § 109, п. 1, в
Белорёцьк § 109, п. 1, в
Бельов § 109, п. 2, б
Б'єрнсон § 92, п. 1, а
Б'єф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
бйти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; *б'ю* § 6, п. 1; *б'ють* § 80, п. 3, б, 1
бйтий § 84, п. 2, прим. 1, а
бйтися — *б'ється* § 80, п. 6, в, прим. 3
Біарріц § 90, п. 5, а, 2
бібліотека § 88
Біблія § 38, п. 18, прим. 2
біг — *бігу* § 48, п. 2, ж
бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжю* § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжійш* § 80, п. 5, прим.; *біжій*, *біжій(о)*, *біжійть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бідолашний § 67, п. 1, а
бізнес § 90, п. 5, а, 5
бій — *у бою* § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Біла § 109, п. 1, в
Біла Підляська § 109, п. 1, в
Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
Біле § 109, п. 1, в
Біле море § 114, п. 2, е
Білет § 86, п. 2
білий-білий § 25, п. 4, а
Білий налив § 38, п. 5
біліти, *білію*, *біліють* § 80, п. 3, б, 2
Біло § 90, п. 5, а, 3
біль § 89, п. 1
Біловезька Піща § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в
Біловёрхий § 101
блокрівці § 26, п. 1, б
білолиций, *білолиця*, *білолице (парадигма)* § 68, прим. 2
біломорський § 114, п. 2, е
Білопілля § 114, п. 2, а
білопільський § 114, п. 2, а
білорус § 38, п. 1, прим. 6
Білорусія § 109, п. 6
«Білорусь» § 38, п. 25
білоруський § 109, п. 6
Білосток § 109, п. 1, в
білоцерківський § 113, п. 2; § 114, п. 2, е
біль — *бóлю* § 48, п. 2, е
більш вдалий § 69, п. 1, б
більш глибокий § 69, п. 1, б
більш-менш § 25, п. 4, б
більшовизм § 22, п. 13
більшовик § 18, п. 2, а
більшовицький § 18, п. 2, а
бісмарківський § 107, п. 3
б-ка (бібліотека) § 26, п. 2, 5
Благовещенськ § 109, п. 1, в
Благовіщення § 38, п. 22
Благодарне § 109, п. 7, а
Благово § 104, п. 2, б
благословенний § 20, п. 2, в
блаженний § 20, п. 2, в
блакитно-синій § 29, п. 2, е
блійський § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
блійжати § 18, п. 3
близький § 16, п. 2, а, 1
близькість § 16, п. 2, а, 1
близько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
бліск § 19, п. 2
бліскавка § 2, п. 3, б
бліснути § 19, п. 2
бліщати § 2, п. 3, б
блідолиций § 68, прим. 2
бліндаж — *бліндажа* § 48, п. 2, в
блок § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; *блока*, *блоку* § 48, п. 2, й, прим.; § 100, п. 1, II; *блоком*, *на блоці* § 100, п. 1, II
блок-система § 26, п. 2, 1, а
бліза § 86, п. 1, а
блімінг § 86, п. 1, б
боа § 100, п. 2
бобовиння § 22, п. 5
бовеан § 20, п. 3
бовеанити § 20, п. 3
Бог § 8, п. 3, д, 7; § 38, п. 18, прим. 2
богатір § 1, п. 2
богатір хліпець § 27, п. 2
Богдан — *Богдана* § 53, п. 3
Богородиця § 38, п. 18, прим. 2
богздатність § 25, п. 2, в
боєць § 45, II, п. 2; *бійцём* § 51, п. 1; *бійцю* § 53, п. 3
бо ж § 32, п. 2, а

Ббжа *Máitir* § 38, п. 18, прим. 2
ббйна — *ббень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
бойовий § 23, п. 7
болгáрин — *болгáри* § 54, п. 1, прим.; *болгáр* § 55, п. 1, прим.
Болгáрська соціалістична партія § 38, п. 14, б
Болгáрд § 25, п. 3, б
Болдiно § 113, п. 1
бóлдiнський § 113, п. 1
болiтце § 8, п. 3, б, 2; *болiтець* § 55, п. 2, прим.
Бологé § 109, п. 7, а
болóто § 8, п. 3, б, 2; *болiт* § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
бом-бóm § 25, п. 4, г
бóндар, *бóндаря* § 45, II, п. 2
бóнна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *бонн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Бóнна-фiорд § 114, п. 3, г
Бордó § 112, п. 7
борéць, *борця*, *борцéв*, *борцém* § 8, п. 3, д, 1
Борисiвна § 22, п. 10
Борисов § 104, п. 6, в, 2
Бориспiль § 108, прим.
Бóричiв *Тiк* § 38, п. 9
борiдка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4, прим. 2
борiнка § 8, п. 3, б, 1
Боровé, *Боровóго*, *Боровóму* § 112, п. 3
Боровикóвський § 8, п. 3, д, 7
Боровичi § 109, п. 4, б, 6
борода́, *борiд* § 8, п. 3, б, 1
Бородiно́ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 7, б; *Бородiно́м* § 51, п. 3, б
боронá, *борiн* § 8, п. 3, б, 1
борóти § 18, п. 4, прим. 2; *борóв*, *борóла* § 8, п. 3, в
боротьбá § 18, п. 4, прим. 2
боротьбiст § 22, п. 13
борщ — *борщi* § 48, п. 2, а
боснiж § 30, п. 1, е
бостон § 38, п. 10
Ботзiнник § 104, п. 6, в, 2
Бóтeв § 104, п. 2, в
боягу́з § 18, п. 2, б
боягу́зтво § 18, п. 2, б
боягу́зький § 18, п. 2, б
боязкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
бóязкiсть § 16, п. 2, а, 1, прим.
бóязко § 1, п. 1
бóятися § 80, п. 3, а; *бо́юся*, *бiйся* § 8, п. 1, а, 6; *боiтсья* § 1, п. 1
бравiсимо § 89, п. 1

бравiши § 85, п. 2
Бразiлiя § 90, п. 5, в, 5
Бранденбург § 114, п. 2, д
Бранденбурзький § 114, п. 2, д
Бранко, *Бранка* § 100, п. 2, прим.
брат § 18, п. 2, в; *на брáтовi* § 52, п. 1, а; *братi* § 60; *брáте* *Пётре* § 53, п. 4, прим. 2
брати § 10, п. 2; *брать* § 83, прим. 1; *берi* § 10, п. 2; *берiть* § 85, п. 1; *брав* § 80, п. 9; § 85, п. 2; *брáла*, *брáло*, *брáли* § 80, п. 9; *берi*, *берiм(о)*, *берiть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
брáтик § 22, п. 1
Братислáва § 90, п. 5, в, 5
брáтiв, *брáтова*, *брáтове* (парадигма) § 68; *брáтiв*, *брáтового*, *брáтова* § 8, п. 1, а, 3
брат-i-сестрá § 26, п. 2, 4
брáтний § 23, п. 1; § 67, п. 2, в
брáтство § 18, п. 2, в
Братськ § 109, п. 9, в
брáтський § 18, п. 2, в
браунiнг § 38, п. 1, прим. 5
брéнькiт § 17, п. 2
Бретáнь, *Бретáни*, *Бретáнню*, *у Бретáни* § 112, п. 1, III
Бретон де лос Еррéрос § 38, п. 1, прим. 1
брехáти § 10, п. 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; (не) *брешi*, (не) *брешiй*, (не) *брешiть* § 81, п. 2, в, прим. 2
брига́да § 90, п. 5, в, 1
бригади́р § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
бри́ж § 19, п. 2
бри́жнути § 19, п. 2
бринiти § 2, п. 3, а
бриньчáти § 17, п. 2
брiд § 38, п. 9
Бронéвський § 104, п. 1; § 104, п. 9
Брóнниці § 109, п. 4, б, 6
брошíра § 90, п. 6
бру́тто § 89, п. 1
бряжчáти, *бряжчи́*, *бряжчи́ш* § 18, п. 1, г
бряж § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
бръзнути § 19, п. 2
Брянськ § 109, п. 9, в
Буалó § 100, п. 2
бува́ти, *бува́ю*, *бува́ють* § 80, п. 3, б, 4, прим.
Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а; *Бугу* § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; *на Бугi*, *по Бугу* § 112, п. 1, II
Бугайóв § 104, п. 3, а
Будда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, I; *Будди*, *Буддою* § 100, п. 1, I

будінок § 50, п. 2; будінкові, будінку § 49, п. 1; у будінку, у будінкові § 52, п. 2, а
 Будінок учителя § 38, п. 15, в
 будіночок § 9, п. 1
 будити — будить, будять § 16, п. 2, г
 будівник § 8, п. 1, б; будівника § 50, п. 1
 будівничий, до будівничого, будівничі, з будівничими § 68, прим. 1
 будній § 67, п. 2, а
 будова § 8, п. 1, б; будов § 8, п. 3, д, 3
 будувати, будую, будують § 80, п. 3, б, 4
 будуватися — будується § 33, А, п. 1, в
 будь-де § 30, п. 3, в
 будь-коли § 30, п. 3, в
 будь-котрий § 28, п. 2, б
 будь-куди § 30, п. 3, в
 будь-хто, будь у кого § 28, п. 2, б
 будьчий § 28, п. 2, б
 будь-що, будь на чому § 28, п. 2, б
 будь-що-будь § 30, п. 3, д
 будь-який § 28, п. 2, б
 Буда § 38, п. 2, б
 Буенос-Айрес § 114, п. 3, в
 буенос-айреский § 114, п. 3, в
 бугер § 90, п. 4
 Бугаков § 104, п. 2, б
 бузбк — бузку § 48, п. 2, б
 бузький § 113, п. 2, а
 буй-тур § 26, п. 2, 1, а
 буквар, букваря § 45, II, п. 2
 Букovina § 38, п. 12, прим.
 буколіко-романтичний § 29, п. 2, в
 буксірувати § 24, п. 3
 буксувати § 24, п. 3
 була § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; бул § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Булонський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
 Булонь § 93, п. 1, в
 Булонь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
 булонь-сюр-мерський § 114, п. 3, д
 бульвар Тараса Шевченка § 38, п. 9
 бульдог § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
 бульбон § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
 булькотати, булькочу, булькочуть § 80, п. 3, б, 8
 булькотіти § 80, п. 3, а
 бундесрат § 38, п. 13, прим. 2
 Бург-ель-Араб § 114, п. 3, д

бург-ель-арабський § 114, п. 3, д
 бургомістр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Буревісник § 38, п. 2, б
 бурелом § 25, п. 2, б
 буркун — буркуні § 48, п. 2, б
 бурмістер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 бурмотіти § 80, п. 3, а
 бұра § 45, I, п. 2; бұрі § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; бұрю § 47, А, п. 3; бұрею § 47, А, п. 4; у бұрі § 47, А, п. 5; бур § 47, Б, п. 2, а; бұрам § 47, Б, п. 3, б
 буряк § 6, п. 2, прим.; буряка, буряку § 48, п. 2, й, прим.; бур'ян § 6, п. 2
 бұрянний § 6, п. 2, прим.
 бўти § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1; е, еси, есть, суть § 80, п. 7; бўду, бўдеси, бўде, бўдемо (рідше бўдем), бўдете, бўдуть § 80, п. 8, а, 1; будь, будьте § 16, п. 2, г
 буття § 17, п. 5
 буц § 17, п. 7
 бюджет § 92, п. 2, б
 Б'юккенен § 92, п. 1, а
 Біолов § 100, п. 1, II; Білово § 100, п. 1, II; Білово § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
 бюрб § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
 Бюффон § 92, п. 2, б
 Бядуля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
 бязь § 92, п. 2, б
 Бялий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
 Вавилонський § 104, п. 6, в, 2
 Вавилон § 90, п. 5, в, 5
 вага § 44, I
 вагання — вагання § 55, п. 2
 важкий-таки § 33, А, п. 3, а
 важкоатлет § 25, п. 1
 важкохворий § 29, п. 1, г
 Вайфель § 98
 Вайзенборн § 95, п. 2
 Вайян § 98
 ВАК — з ВАКу § 39, п. 2, прим.
 вакубля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, I;
 вакубі, вакублею § 100, п. 1, I
 вал § 38, п. 9; вала § 48, п. 2, й, прим.; валу § 48, п. 2, д; § 48, п. 2, й, прим.
 Валенсія § 86, п. 2
 Вальки § 113, п. 2
 вальківський § 113, п. 2

Валійки § 109, п. 4, 6, 7
вальс — *вальсу* § 48, п. 2, и
Вальтер Скотт § 107, п. 4, а,
 прим.
ва́лтер-скотті́вський § 107, п. 4,
 а, прим.
вампір § 22, п. 13
ван Бетховен § 106, п. 1, г; § 107,
 п. 3
Ван-Дейк § 95, п. 1; § 106, п. 1, г,
 прим. 1
Вандрієс § 91, п. 2
ва́нна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1, *ванн* § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 2
ва́нний § 89, п. 1
ванта́ж § 45, II, п. 3; *вантажі*
 § 57, п. 2
ванта́жно-розванта́жувальний § 29,
 п. 1, в, прим.
Варангер-фіорд § 38, п. 8
ва́рений § 20, п. 2, в, прим.; § 84,
 п. 2, прим. 1, г
ва́рений § 20, п. 2, в, прим.
ва́рення § 8, п. 3, г
ва́рення § 8, п. 3, г
ва́риво § 22, п. 2
ва́рити § 80, п. 3, а; § 84, п. 2,
 прим. 1, г; *ва́рю*, *ва́рять* § 80,
 п. 3, а
ва́ріння § 8, п. 3, г
Варнгобен фон Ензе § 38, п. 1,
 прим. 1
ва́рт § 67, п. 1, в
Васи́лів § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
Васи́левого § 8, п. 1, а, 3; *Васи́-*
лева § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
Васи́лівна § 22, п. 10
Васи́ль-Костянти́н § 106, п. 3, а
Васи́льович § 22, п. 10
Васи́ль Сєнік — *Васи́ля Сєніка*
 § 102, п. 4
Васко́ § 18, п. 1, д
ва́т § 55, п. 1, прим.; § 90, п. 5, а,
 3, прим.; *ва́тів* § 55, п. 1, прим.
Вати́кан § 90, п. 5, в, 5
Ватт § 90, п. 5, а, 3, прим.
ва́ш § 75
Ваши́нгто́н § 90, п. 5, в, 3
Ва́щенко § 18, п. 1, д
Ва́щук § 18, п. 1, д
ва́ік § 30, п. 1, б
ва́єчєрі § 30, п. 1, б
ва́іч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
ва́ічливий § 20, п. 1, а
ва́ілю § 30, п. 1, б
ва́іло́с § 30, п. 1, б
ва́іорі § 30, п. 1, б

ва́іору § 30, п. 1, б
ва́іча § 11, п. 3, а
ва́іов § 30, п. 1, г
ва́ієнь § 30, п. 1, б
Вовє́єнко § 11, п. 3, б
ва́іові́та § 30, п. 1, е
ва́іру́ге § 30, п. 1, г
Ва́бстер § 97
Ва́єдє́єв § 104, п. 2, в
ва́єдє́іця — *ва́єдє́іць* § 47, Б,
 п. 4, а
Ва́єдє́ієв § 101
ва́єдє́і — *ва́єдє́іа* § 48, п. 1, б
ва́єжа § 45, I, п. 3
ва́єзі — *ва́із* § 80, п. 9, прим. 1
Ва́єскєс § 86, п. 1, а
ва́єлєтє́нь § 22, п. 4; § 44, II, а;
 § 45, II, п. 2; *ва́єлєтє́вєі* § 49,
 п. 1; *ва́єлєтні* § 54, п. 2
Ва́єліка Ва́єдє́іця § 38, п. 6
Ва́єліка Ві́тєізі́єніа ві́іна § 38, п. 22
Ва́єліка Жовтні́єва соціалі́стична ре-
волю́ція § 38, п. 22
Ва́єліка францу́зька револю́ція § 38,
 п. 22
Ва́єлікдє́нь § 38, п. 22
ва́єлі́кий § 2, п. 1; *у ва́єлі́кому*,
у ва́єлі́кім § 8, п. 1, а, 1
Ва́єлі́кий Ві́з § 38, п. 6
Ва́єлі́кий каньйо́н § 110
Ва́єлі́кий На́ро́дний Хура́л Мон-
го́льської На́ро́дної Рєспу́бліки
 § 38, п. 13
Ва́єлі́кий пі́ст § 38, п. 22
ва́єлі́кий-прева́єлі́кий § 25, п. 4, б
Ва́єлі́кий теа́тр (Державний др-
 де́на Ле́ніна акаде́мі́чний Ва́єлі́-
 кий теа́тр СРСР) § 38, п. 15, в,
 прим.
Ва́єлі́кий У́стюг § 109, п. 7, а;
 § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
Ва́єлі́кого У́стюга § 112, п. 4, а
Ва́єлі́кі Лу́ки § 38, п. 8, прим. 1;
 § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б;
Ва́єлі́ких Лу́к § 112, п. 4, а
Ва́єлікобри́та́нія § 90, п. 5, в, 4
ва́єліколу́цький § 113, п. 2, б
ва́єліч § 2, п. 1
ва́єлічє́зний § 2, п. 1
Ва́єлі́чков § 104, п. 5
ва́єлі́чний § 67, п. 1, а
ва́єлосипє́д § 86, п. 1, а
ва́єлєт́рєк § 26, п. 1, в
Ва́єльго́рський § 104, п. 1
ва́єльмо́жа § 45, I, п. 3
Ва́єнгє́ров § 104, п. 1
Ва́єнгє́жінєвіч § 104, п. 8, г
Ва́єнє́ра § 38, п. 2, а

Венеція, Венeції, Венeцією § 100,
п. 1, I
верболіз § 26, п. 1, в
Верболізи § 114, п. 2, г
верболізізський § 114, п. 2, г
вeрб'я § 6, п. 1, прим.
Вересав § 104, п. 2, б
вeрeск § 18, п. 1, г
верещати, верещі, верещиш § 18,
п. 1, г
Вериківський § 8, п. 3, д, 7
вeрнeний § 84, п. 2, прим. 1, б
Вернигородок § 114, п. 2, в
вернигородоцький § 114, п. 2, в
вернiти § 84, п. 2, прим. 1, б
вeрнyтий § 84, п. 2, прим. 1, б
Версаль § 38, п. 8, прим. 4
Версальський мир § 37, п. 23
вeрстá, вeрст § 47, Б, п. 2, а
вeрстá, вeрств (і вeрстóв — з ін-
шим значенням) § 47, Б, п. 2, а
вeртiти § 80, п. 5; § 84, п. 2,
прим. 1, г; вeрчy § 80, п. 5
вертоліт § 26, п. 1, а
верф — вeрф'ю § 61, п. 3, б
верхів'я — вeрхів'ів § 55, п. 1
вeрхній § 67, п. 2, а
Вeрхня Сiлeзія § 114, п. 1, а
Верхньодніпрóвськ § 108, § 114,
п. 2, а
верхньодніпрóвський § 25, п. 1;
§ 114, п. 2, а
верховіття — вeрховіть § 55, п. 2
Верховна Рада Союзу Радянських
Соціалістичних Республік § 38,
п. 13
вeрхóвний § 8, п. 3, д, 7
Верховний Суд СРСР § 38, п. 13
Верховний Суд США § 38, п. 13
Вeрхoя́нськ § 109, п. 1
вeрчeний § 84, п. 2, прим. 1, г
вeршeчок § 22, п. 7
вeршóк § 22, п. 12
Вeрьoвкін § 104, п. 3, б
вeсeлий § 67, п. 1, а
Вeсeлoвський § 104, п. 1
вeсeлoщі — вeсeлoщам § 66, п. 3, а;
вeсeлoщами § 66, п. 5, а
вeсiлля § 44, П, 6; вeсiль § 55, п. 2
вeсiнній § 67, п. 2, а
Вeслaв § 104, п. 1
вeснáний § 67, п. 1, а
вeстий, вiв, вeлá § 8, п. 1, а, 7
вeст-iндiйський § 114, п. 3, г
Вeст-Индiя § 114, п. 3, г
вeсь (увeсь, вeсeь), вcя (ycя), вce (yce)
(парадигма) § 78; вcьoгo § 7, п. 2;
з вcьoгo, в вcьoмy § 78, прим. 2

Вeтлiгa § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
вeтлiзський § 113, п. 2, а
вeчeрл § 9, п. 1
вeчiр — вeчoрa § 9, п. 2, б; § 9,
п. 2, г; вeчoрoвi § 9, п. 2, г; нa
вeчoрi § 9, п. 2, б; вeчoрiй § 9,
п. 1; § 9, п. 2, б
вeчiрний § 67, п. 2, а
вeчoрiти, вeчoрiє § 9, п. 2, г
В'eнна § 91, п. 2
В'eнтiян § 93, п. 1, а
В'eтнáм § 91, п. 2
вeзaмiни § 11, п. 3, а
в зáтишкy § 30, п. 2, а
взвoд — вeзoдy § 48, п. 2, б
взiмкy § 30, п. 1, б
взнaкiй § 30, п. 1, б
взiти § 84, п. 2, прим. 1, а
взyтий § 84, п. 2, прим. 1, а
взяти § 84, п. 2, прим. 1, а
взятий § 84, п. 2, прим. 1, а
вибирáти § 10, п. 2
вибiй — вибoю § 48, п. 2, i
вибiйстий § 23, п. 6
Вибoрa § 113, п. 2, а
вибoрeць, вибoрця § 8, п. 3, д, 1
вибoрцький § 113, п. 2, а
вибрати — вибeри, вибeрим(o), ви-
бeрить § 81, п. 1, б
виeршeний § 20, п. 2, в, прим.
виeршyваний § 24, п. 1
виeршyвaння § 24, п. 1
виeршyвaти § 10, п. 2; § 24, п. 1
виeчoлáти § 10, п. 2
виeчoлoкти § 10, п. 2
вигнати — вигнeни, вигнeним(o),
вигнeнiть § 81, п. 1, б
вигoдa, вигiд § 47, Б, п. 2, а
вигoдa, вигoд § 47, Б, п. 2, а
вигoдний § 84, п. 2, прим. 2
вигoїти § 84, п. 2, прим. 2
вигoтoвлюваний § 84, п. 2, а
виeрeбти § 10, п. 2
вигpибáти § 10, п. 2
вид — вiду § 48, п. 1, ж
вид.— видáння § 40
вид-вo (видавництво) § 26, п. 2, 5
вiдiмo-нeзiдiмo § 25, п. 4, б
виdовжeнoтyпoкoнiчний § 29, п. 1,
г, прим. 2
визвoлити — визвoль, визвoльмo,
визвoльтe § 81, п. 2, в
виїжджeний § 80, п. 6, а; § 84,
п. 2, прим. 2
виїжджyвaти § 80, п. 6, б
виїзди́ти § 19, п. 1; § 84, п. 2,
прим. 2
виїзний § 19, п. 1

Виконавчий комітет Донечкої обласної Ради народних депутатів § 38, п. 14, а
 виконком § 25, п. 3, б
 виконуючий § 84, п. 1, а
 викоренення § 10, п. 2
 викоренити § 10, п. 2
 викорінювання § 10, п. 2
 викорінювати § 10, п. 2
 викобчувати § 80, п. 6, б
 Вікса § 109, п. 5
 віла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
 вил § 66, п. 2, в; вілам § 66, п. 3, а;
 вілами § 66, п. 5, а; на вілах § 66, п. 6
 вилити — віллю § 20, п. 4, д
 вимагати § 10, п. 1
 вимірювати — вимірюй § 81, п. 2, в, прим. 3
 вимовити § 10, п. 1
 вимовляти § 10, п. 1
 вимостити, вимошчу § 80, п. 5
 вимошчний § 80, п. 6, а
 вимощувати § 80, п. 6, б
 вимпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 вина § 20, п. 1, в
 віннен § 67, п. 1, в
 Виноградов § 104, п. 6, в, 2; Виноградовим § 51, п. 3, а
 Виноградово § 109, п. 4, б, 3
 винсити — винось, виносьте § 16, п. 2, г
 винситися — виносься § 16, п. 2, г;
 вініся § 20, п. 1, г
 винюшувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
 віняток — вінятку § 48, п. 2, ж
 випадок — випадку § 48, п. 2, і
 випекти § 10, п. 2
 випікати § 10, п. 2
 виполіскувати § 10, п. 2
 виполоскати § 10, п. 2
 випровадити § 10, п. 1
 випроводжати § 10, п. 1
 випуск § 19, п. 2
 випускний § 19, п. 2
 вир § 45, II, п. 1
 виробляти — виробляють § 85, п. 1
 виробляючи § 85, п. 1
 виробництво § 8, п. 3, д, 7
 виробниче об'єднання «Кристал» § 38, п. 15, а
 вірок § 8, п. 3, д, 7
 віростити § 10, п. 1
 вірощувати § 10, п. 1
 віселок, вісілка § 8, п. 1, а, 1
 сиск § 19, п. 2
 віскнути § 19, п. 2
 віслати, вістелю § 10, п. 2

віслів — віслову § 48, п. 2, і
 високій § 18, п. 3
 Високі Договірні Сторони § 38, п. 3, прим. 4
 височина, височінь § 61, п. 1, прим.;
 височінню § 61, п. 3, а
 Вислянський § 104, п. 7; § 104, п. 9
 віссати § 20, п. 3
 вистилати § 10, п. 2
 Вітегра § 109, п. 5
 вітерти — вітер, вітру § 8, п. 2, а
 віти, вію, віють § 80, п. 3, б, 1
 війти, вію, віють § 80, п. 3, б, 1
 віхований § 20, п. 2, в, прим.
 вихователі § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
 виховний § 29, п. 2, б
 віхор § 45, II, п. 1; віхору § 48, п. 2, е
 Вішній Волочок § 113, п. 2, б; § 114, п. 1, а
 вишпня — вишені § 9, п. 1
 вишняк, вишняк § 48, п. 2, б
 вишньоволоцький § 113, п. 2, б
 вищезаданий § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
 вищий, вище § 18, п. 3
 Віардб § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
 вібрація § 90, п. 5, а, 5
 вітброк — вітбрка § 48, п. 1, е
 вівця, овця § 8, п. 1, а, 5; гнати овця (і вівці) § 47, Б, п. 4, а, прим.
 вівар, віваря § 45, II, п. 2
 віварка § 38, п. 4, прим.
 віви § 8, п. 1, а, 7
 відбій — відбою § 48, п. 2, і
 відвар § 45, II, п. 1
 відгорбджувати § 10, п. 1
 відгук — відгуку § 48, п. 2, і
 віддана § 30, п. 1, в
 віддати § 20, п. 1, а
 відділ § 20, п. 1, а
 відділення мови, літератури та мистецтвознавства АН УРСР § 38, п. 16
 від'їзд § 6, п. 3
 відкриття § 20, п. 4, а; § 21, п. 2; відкриттів § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
 відмінок — відмінка § 48, п. 1, ж; відмінкові, відмінку § 49, п. 1
 відніні § 30, п. 1, а
 відношення § 80, п. 6, в
 відомість — відомостей § 62, п. 2
 відповідальність § 22, п. 3

відповідний § 67, п. 1, а
 відповідь — відповіді § 62, п. 1;
 відповідей § 62, п. 2; відповідям
 § 62, п. 3; відповідями § 62, п. 4;
 у відповідях § 62, п. 5
 відповісті (парадигма в майбутньо-
 му часі) § 80, п. 7
 відрізу § 30, п. 1, б
 від ранку до вечора § 30, п. 2, б
 відрі — відер § 55, п. 2; § 55, п. 2,
 прим.
 відстань § 21, п. 2
 відсутній § 66, п. 2, а
 від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
 відтепер § 30, п. 1, а
 відчувати, відчуваю, відчують
 § 80, п. 3, б, 4, прим.
 візаві § 90, п. 5, а, 4
 війна — вбєн (і війн) § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 1
 Війон § 98
 військкомат § 20, п. 1, б
 військо § 16, п. 2, а, 1; у війську
 § 52, п. 2, а
 Військово-Грузинська дорога § 38,
 п. 9
 військовозобов'язаний § 29, п. 2, г,
 прим.
 військово-морський § 29, п. 2, г
 Військово-Морський Флот § 38,
 п. 13
 військовополонений § 29, п. 2, г,
 прим.
 військово-спортивний § 29, п. 2, г
 війя, війю, на війї § 5, п. 1
 вік § 18, п. 4; віку § 48, п. 1, е
 вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2;
 § 44, II, б; § 45, II, п. 1; вікон
 § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55,
 п. 2; § 55, п. 2, прим.
 віконечко § 22, п. 7
 віконниця § 20, п. 1, в
 віконце — віконць § 55, п. 2, прим.
 Віктор, Віктора § 103, п. 2,
 прим. 2
 віл — волів (і волі) § 57, п. 1,
 прим.
 вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; вілл § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
 Вілуйо Пуспоюдо § 38, п. 1, прим. 3
 Вільнєв § 91, п. 2
 вільний § 8, п. 1, б
 Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
 Вільшанська Новоселиця § 114,
 п. 3, е
 вільшансько-новоселицький § 114,
 п. 3, е

Вільямс § 97
 він, вона, вони (парадигма) § 73;
 йому, їй, їм § 7, п. 1, а; з нього,
 у неї § 78, прим. 2; їх § 4, п. 1;
 до нього, за неї, з них § 73
 Вінниця § 20, п. 1, в; § 108
 Вінницькі Стави § 114, п. 3, е
 вінницько-ставський § 114, п. 3, е
 Вінниччина § 38, п. 12, прим.
 вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в;
 § 66, п. 4, а; вінцям § 66, п. 3, б;
 вінцями § 66, п. 5, б
 віньетка § 93, п. 1, а
 Віньї § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100,
 п. 2
 Вірджинія § 90, п. 5, в, 3
 вірити — вірте § 17, п. 1
 вісім (парадигма) § 70, п. 2
 вісімдесят § 70, п. 4
 вісімдесят восьмий, вісімдесят
 восьмого § 71, п. 2
 вісімдесятий § 71, п. 1
 вісімнадцять § 70, п. 3
 вісімсот § 70, п. 5
 віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
 вісник § 19, п. 1
 Віслер § 97
 вість § 19, п. 1; § 44, III; вісті
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; вістю
 § 61, п. 3, б; при вісті § 61, п. 4;
 вісте § 61, п. 5; вістей § 62, п. 2;
 вістям § 62, п. 3; вістями § 62,
 п. 4; у вістях § 62, п. 5
 вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а;
 § 20, п. 4, в; вісю § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а; вісі § 8, п. 1, а, 5;
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; на вісі § 61,
 п. 4; вісї § 62, п. 2; вісям § 62,
 п. 3; вісями § 62, п. 4; на вісях
 § 62, п. 5
 Віталій — Віталію § 53, п. 2
 Віта-Пошта § 114, п. 3, а
 віта-поштовий § 114, п. 3, а
 Вітебськ § 109, п. 4, а, 1
 Вітебське заводство § 38, п. 12
 вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а;
 § 44, II, б; вітру § 2, п. 2, в;
 § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
 Вітер — Вітра § 48, п. 1, а; § 50,
 п. 1
 Вітка § 109, п. 1, в
 Вітмен § 97
 вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
 вітровий § 23, п. 7
 віттова хвороба § 38, п. 26, в,
 прим., б
 віце-президент § 26, п. 2, 2
 віце-президентський § 29, п. 2, а

вічко, вічок § 8, п. 3, а, 2
 віч-на-віч § 30, п. 3, д
 вічний § 18, п. 4
 вічність — вічності § 9, п. 2, а
 вічно § 18, п. 4
 війкати § 7, п. 1, б
 вклад § 11, п. 3, а
 Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
 екрай § 30, п. 1, б
 екуні § 30, п. 1, б
 елад § 30, п. 1, б
 елада § 11, п. 3, а
 еладар § 11, п. 3, а
 Владивосток § 11, п. 3, б; § 109,
 п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113,
 п. 2, б; Владивостіка, у Влади-
 востіці (у Владивостоку) § 112,
 п. 1, II
 владивостіцький § 113, п. 2, б
 Владислав § 106, п. 2, г
 власний § 11, п. 3, а
 власноруч., власноручн. (власноруч-
 ний) § 40
 власт. (властивий) § 40
 властивість § 11, п. 3, а
 влітку § 30, п. 1, б
 ВЛКСМ § 39, п. 2
 в міру § 30, п. 2, а
 в нагороду § 30, п. 2, а
 внаслідок § 31, п. 1, а
 внизю § 30, п. 1, б
 внічий § 30, п. 1, д
 в ноду § 30, п. 2, а
 вночі § 30, п. 1, б
 Внуківо § 109, п. 7, б
 внутрішній § 67, п. 2, б
 внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
 в обмін § 30, п. 2, а
 в обріз § 30, п. 2, а
 вовк § 8, п. 2, б; вівка § 8, п. 2,
 б; § 48, п. 1, б
 вовк-жадний § 27, п. 2
 вовчення § 22, п. 6
 вовчійця — вовчийць § 47, Б, п. 4, а
 вівкий § 18, п. 4, прим. 2
 вівничок § 22, п. 7
 вівнище § 22, п. 9
 вогонь § 8, п. 2, а; вогню § 8, п. 2, а;
 § 48, п. 2, е
 вода — вод § 8, п. 3, д, 3
 водень § 8, п. 3, д, 1; водню § 8,
 п. 3, д, 1; § 48, п. 2, а
 водіти, воджу § 80, п. 5; § 80,
 п. 6, в, прим. 1
 водіння § 80, п. 6, в
 водно § 30, п. 1, г
 водовоз § 8, п. 3, д, 6
 водогін — водогаду § 48, п. 2, і

вододіл — вододілу § 48, п. 2, і
 Водолазченко § 18, п. 1, д
 Водолазький § 18, п. 1, д
 водопій, водопою § 8, п. 1, а, 1
 водопровід § 8, п. 3, д, в; водопро-
 воду § 48, п. 2, і
 Водоп'янов § 104, п. 11
 воввода § 44, І
 воєнно-стратегічний § 29, п. 2, в
 вожений § 80, п. 6, а
 возіти, возжу § 80, п. 5; § 80, п. 6,
 в, прим. 1
 возіння § 80, п. 6, в
 Воїнов § 104, п. 6, б
 вокзал — вокзалу § 48, п. 2, в
 Волга § 112, п. 1, І; § 113, п.
 2, а; Волги, на Волзі § 112,
 п. 1, І
 Волгоград § 114, п. 2, д
 волгоградський § 114, п. 2, д
 волейбол § 95, п. 1; волейболу § 48,
 п. 2, и
 волюбний § 29, п. 1, в
 волзький § 113, п. 2, а
 Волинська область § 38, п. 12
 волинський § 17, п. 2
 волішки § 8, п. 3, в
 Володимир § 106, п. 2, г
 Володимир Великий § 38, п. 26, б
 Володимир-Волинський § 38, п. 8
 Володимир Ілліч — Володимире
 Ілліч § 53, п. 4, прим. 4
 волоктей, волік, волоклад, волокло
 § 8, п. 3, в
 вблос § 8, п. 2, в
 волосін — волосінню § 61, п. 3, а
 волосья § 17, п. 5
 волоський § 113, п. 2, в
 воліх § 113, п. 2, в
 волочильник § 22, п. 3
 воля § 8, п. 1, б; вбле § 47, А, п.
 6, б
 Вольнов § 104, п. 12, а, 2
 вольт — вольтів § 55, п. 1
 вольтер'янець § 90, п. 5, а, 2
 ворітця § 8, п. 3, б, 2
 Воробійов § 7, п. 1, б; § 104, п. 11;
 Воробіова § 104, п. 3, а
 ворбіже § 9, п. 2, г, прим.
 Ворон § 38, п. 2, б
 Воронеж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а;
 Воронежца § 48, п. 1, б, 4
 воронезький § 113, п. 2, а
 Вороніж § 113, п. 2, а
 воронізький § 113, п. 2, а
 ворота § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9;
 § 66, п. 1, в; воріт § 8, п. 3, б,
 2; § 66, п. 2, в; ворітам § 66,

п. 3, а; *ворітьмий* (й *воробітами*) § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в; *на воробітах* (рідше *воробіях*) § 66, п. 6

Ворт § 97

восені § 30, п. 1, б

воск — *воську* § 48, п. 2, а

а основному § 30, п. 2, г

востанні § 30, п. 1, в

8 Бєрезня § 38, п. 22, прим. 2

восьмеро § 70, п. 10

восьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1

Воткінськ § 109, п. 4, а, 1

Вотс § 97

Вотсон § 97

Вовзерман § 94

воцаній § 18, п. 1, в

воцанка § 18, п. 1, в

воціна § 18, п. 1, б

войцкський § 18, п. 1, а

волячина § 18, п. 1, а

впам'ятку § 30, п. 1, б

впень § 30, п. 1, б

вперед § 30, п. 1, б

впереміж § 30, п. 1, б

впереміш § 30, п. 1, б

вперше § 30, п. 1, г

вплав § 30, п. 1, б

вплач § 30, п. 1, б

вплив § 11, п. 3, а

вподбав § 30, п. 1, е; § 31, п. 1, а

в позику § 30, п. 2, а

впоперек § 30, п. 1, б

впору § 30, п. 1, б

вправа § 11, п. 3, а

вразжений § 84, п. 2, прим. 1, г

вразження § 8, п. 3, г

враз § 30, п. 1, б

вразити § 84, п. 2, прим. 1, г

вранці § 30, п. 1, б

врішті § 30, п. 1, б

врівень § 30, п. 1, б

врівні § 30, п. 1, б

врізатися — *не вріжся* § 18, п. 4, прим. 1

вробкид § 30, п. 1, б

вробліт § 30, п. 1, б

вробцип § 30, п. 1, б

вробіт § 30, п. 1, б

Врубель § 11, п. 3, б

вручній § 30, п. 1, в

вряд § 30, п. 1, б

вряді-годи § 30, п. 3, а

всередині § 30, п. 1, б

«Всесвіт» § 38, п. 18

всесвітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а

Всесвітній конгрес прихильників міру § 38, п. 14, в

Всесвітня Рада Міру § 38, п. 11

Всесвітня федерація демократичної молоді § 38, п. 14, в

всесвітньо-історичний § 29, п. 2, б

Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді § 38, п. 13

Всесоюзна партійна конференція § 38, п. 16

Всесоюзна Центральна Рада Професійних Спілок § 38, п. 13

Всесоюзний заочний поліграфічний інститут імені І. Федорова § 38, п. 15, а

всілякий § 78, прим. 1

вслід § 30, п. 1, б

всмак § 30, п. 1, б

вступ § 11, п. 3, а

вступний § 11, п. 3, а

всього-на-всього § 30, п. 3, д

всюдихід § 8, п. 3, д, в; § 25, п. 3, а

всілякий § 78, прим. 1

втім § 30, п. 1, д; § 32, п. 1

втрєте § 30, п. 1, г

втрєс § 30, п. 1, г

втуз, до втузу § 39, п. 2, прим.

вугляр, вугляра § 45, II, п. 3

вужчати § 18, п. 3

вужчий, вужче § 18, п. 3

вуз, у вузах § 39, п. 2, прим.

вузлик § 22, п. 1

вузький § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3

вузькодіалектний — *вузькодіалектне* § 29, п. 1, д

вўлиця — *вўлиці* § 47, Б, п. 4, б;

вўлицями § 47, Б, п. 5 б

вўлиця Маршала Грєчка, 38, п. 8, прим. 1

вўлиця Петра Сагайдачного § 38, п. 9

вўличка § 22, п. 7

вулкан § 86, п. 1, а

вус — *вўси, вўса* § 54, п. 3

вўхо — *вўха, вўші* § 53, п. 2; *ушєй* (перев. *вух*) § 55, п. 3; *вўхами* § 58, п. 1

в цілому § 30, п. 2, г

в цілості § 30, п. 2, а

вчєння § 8, п. 3, г

вчєтсєро § 30, п. 1, г

вчитель — *при вчитєлєві* § 52, п. 1, а; *вчитєлю* § 53, п. 2; *вчитєлєв* § 57, п. 1

вчорашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

вщєрть § 30, п. 1, б

Вюртемберг § 92, п. 2, б

в'язати, в'язжї, в'язєш § 80, п. 4

В'яземський § 104, п. 11

в'язєнь § 22, п. 4

в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а; в'язів § 66, п. 2, б; в'язам § 66, п. 3, а
в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
В'язників § 109, п. 8
в'язь — в'язю § 61, п. 3, а
Вязьма § 109, п. 8, прим.
В'яльцевей § 104, п. 11
В'ячеслав § 6, п. 1

Г

Гадага § 14; § 87; § 113, п. 2, а
гадзкий § 113, п. 2, а
Гавайі § 90, п. 4
Гавона § 87
Гавлик § 104, п. 5, б
Гавр § 87
Гаврілю § 8, п. 3, д, 4
гаврілівський § 8, п. 3, д, 4
Гаврілово § 109, п. 4, б, 2
Гагарін § 104, п. 6, а
гайда § 14
газета § 14
газетник § 22, п. 1
газотривід § 8, п. 3, д, 6
газопровідний § 8, п. 3, д, 6
гай — гаю § 48, п. 2, б; у гаї,
у гаю § 52, п. 3, а, прим.
гайморова порожнина § 38, п. 26, в,
прим., б
гайовий § 23, п. 7
гайок § 22, п. 12
Гайсин, Гайсина, Гайсином, у Гай-
сині § 112, п. 1, II
Гай Юлій Цезар § 106, п. 1, в
галантерей § 86, п. 1, а
галас — галасу § 48, п. 2, ж
Галаці § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
Галин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
Галица Іллівна — Галино Іллівно
§ 53, п. 4, прим. 4
галицький § 18, п. 1, а; § 113,
п. 2, б
Галич § 113, п. 2, б
Галичина § 18, п. 1, а
Галілей § 86, п. 2
галіфе § 38, п. 1, прим. 5
галка, галці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
галузя § 17, п. 5
галузь — галузі § 61, п. 1; га-
лузю § 61, п. 3, а; у галузі § 61,
п. 4; галузей § 62, п. 2
галченя § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
п. 1; галченяти § 64, п. 2; гал-
ченяті § 64, п. 3; галченям § 64,
п. 4; на галченяті § 64, п. 5

Гала § 23, п. 4; Гало § 47, А, п.
6, в
Гальвані § 90, п. 5, а, 3; § 100,
п. 2
Галька, Гальці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
Гальчин § 16, п. 2, б, прим.
Гамбург § 113, п. 2, а
гамбурзький § 113, п. 2, а
Ганг — Гангу § 48, п. 2, й
гандбол § 87
Ганна (парадигма) § 103, п. 1;
Ганна § 20, п. 3; Ганно § 47,
А, п. 6, а
Ганна Іванівна — Ганно Іванівно
§ 47, А, п. 6, в, прим.
Ганнин § 20, п. 3
Ганнібал § 87
ганяти § 10, п. 1
ганьба § 16, п. 1, а
гараж — гаража § 48, п. 2, в
гарезд § 1, п. 2
гарбузіння § 22, п. 5
Гарвард § 87
Гарібальді § 15, прим.
гарненький § 16, п. 2, а, 2
гárníй, гárна, гárне (парадигма).
§ 68
гарнір § 22, п. 13
Гаронна § 87, § 89, п. 3
Гартний § 104, п. 10
Гаршин (парадигма) § 102, п. 3;
§ 104, п. 6, в, 1
гáряче § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
гарячий § 1, п. 2; гарячої, гарячою
§ 9, п. 2, в
гарячка § 1, п. 2
гас — гасу § 48, п. 2, а
гасло — гасел § 55, п. 2, прим.
гауптвахта § 94
Гашек, Гашека, Гашкові § 102,
п. 3, прим.
гвардія § 87
гвинт — гвинта § 48, п. 1, в
Гвінея § 87
Гвінея-Бісау § 114, п. 3, а
гвінея-бісдуський § 114, п. 3, а
Гданськ § 15, прим.
Гегель § 14
гегемонія § 87
Гедік-паша § 106, п. 2, е
гей § 14
гей-гей § 25, п. 4, г
гейзер § 95, п. 1
Гейне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
гектар § 45, II, п. 1; § 87; гектара
§ 48, п. 1, е
Гельсінгфорс § 87

Гемшир § 90, п. 5, в, 3
генерал § 14
генерал-губернатор § 26, п. 2, 1, 6
генерал-губернаторський § 29, п. 2, а
генерал-лейтенант § 26, п. 2, 1, 6; § 38, п. 3, прим. 1
Генеральний прокурор СРСР § 38, п. 3
Генеральний секретар ЦК КПРС § 38, п. 3
Генеральні Штати Королівства Нідерландів § 38, п. 13
генетика § 87
геніальний § 90, п. 5, а, 2
геніальність § 22, п. 3
Генсбурський § 104, п. 4, б
географія § 14
геологія § 14
гербарій § 87
героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
герой — герої § 54, п. 2; героїва § 55, п. 1; § 57, п. 1
Герой Радянського Союзу § 38, п. 3
Герой Соціалістичної Праці § 38, п. 3
герцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
Гете § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2; § 100, п. 2
гідко-бридоко § 25, п. 4, б
гір'я § 44, I; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Гібралтар § 15, прим.
гієна § 90, п. 5, а, 2
Гізю § 87
гілка, гілок § 8, п. 3, а, 2
гілля, гілля, на гіллі § 20, п. 4, а
гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
гіллячка § 20, п. 4, а
гільза § 86, п. 1, б
Гільча Друга § 114, п. 1, в
гімн § 90, п. 5, а, 5
гімнастика § 87
гінді § 87
Гіндустан § 87
гіпопотам § 90, п. 5, а, 5
гіпотеза § 87
гіпс — гіпсу § 48, п. 2, а
гіпюр § 45, II, п. 1
гірка § 8, п. 3, а, 3
гіркий § 67, п. 1, а
гіркувато-солоний § 29, п. 2, е
гірник § 22, п. 1
гірничопромисловий § 25, п. 1
гіронька § 8, п. 3, а, 3
гість — гостей § 55, п. 3; гістьмі, гостями § 58, п. 2
Гіздео § 112, п. 7

глазир § 86, п. 1, а
глибочинй, глибочинь § 61, п. 1, прим.
глибшати § 83
гліва § 38, п. 5
Глівіци § 109, п. 4, б, 6
Глінка § 104, п. 6, в, 2
Глинськ-Загора § 114, п. 3, а
глинськ-загорський § 114, п. 3, а
«Глитай, або ж Павук» § 38, п. 18, прим. 1
елитати § 2, п. 3, а
Глібов, Глібове § 53, п. 4
глухий § 67, п. 1, а
Глуховець § 104, п. 12, б
глухонімий § 29, п. 1, д
глянути, гляну, глянуть § 80, п. 3, б, 6
Гміря, Гмірі, Гмірю, Гмірею § 102, п. 1
знати, жену, женуть § 80, п. 3, б, 3; жені, женім(о), женіть § 81, п. 1, б
Гнатюк, Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) § 102, п. 1
гнів — гніву § 48, п. 2, е
Гнідич § 104, п. 6, в, 4
Гнідко § 38, п. 4
гніт, гноті § 8, п. 2, е, прим.
гноїстий § 23, п. 6
гноїсько § 22, п. 9
годен § 67, п. 1, в
година-дві § 25, п. 4, в
годинник § 20, п. 1, в
годувати § 83
годуватися (годуватись) § 83
гоїти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1
Гойя § 90, п. 4; § 91, п. 2
Гюла Пристань § 38, п. 9; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; Гюлої Пристані, Гюлою Пристанню § 112, п. 4, а
Голембівський § 104, п. 4, а
Гоблік § 104, п. 6, в, 4
Голіцині § 104, п. 6, в, 4
голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
голівонька § 16, п. 2, а, 2
Голландія § 89, п. 3
голові § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1; голів § 8, п. 3, б, 1
Голова Верховного Суду СРСР § 38, п. 3
Голова Верховної Ради УРСР § 38, п. 3
Голова Ради Міністрів СРСР (УРСР) § 38, п. 3

Голова Рáди Національностей § 38, п. 3
 голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 головно́гі § 29, п. 2, д, прим.
 голосистий § 23, п. 6
 Голосіів — Голосієва § 48, п. 1, 2;
 Голосієвом § 51, п. 3, б
 Голсу́орсі § 86, п. 1, а; § 97;
 § 100, п. 2
 го́луб § 1, п. 1; го́лубе § 53, п. 3
 Голубий Ніл § 114, п. 1, а
 голуби́ний § 23, п. 5
 голубка § 1, п. 1
 голуб'я § 64, п. 1; голуб'яти § 64,
 п. 2
 го́льф § 86, п. 1, б
 Го́мель § 109, п. 9, а, 3
 Го́мер § 14; § 87
 Го Можо́ § 106, п. 2, д
 Гому́лицький § 104, п. 9
 гони́ти § 10, п. 1
 гони́метр § 87
 гонча́р § 1, п. 2
 гопа́к — гопакá § 48, п. 2, и
 гора́ § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
 прим.; гір § 8, п. 1, а, 2
 гора́ Го́верла § 38, п. 8
 Гора́цій § 87
 горб — горба́ § 48, п. 2, д
 горбита́ся — не го́рб(ся), не го́рб-
 те(сь) § 81, п. 2, б
 горбува́тий § 23, п. 8
 Горді́єв § 104, п. 2, в
 Горді́єнко § 22, п. 8
 горді́їв ві́зол § 38, п. 26, в, прим., б
 Горді́їєна § 22, п. 10
 гордо́вийтий § 23, п. 8
 го́рдоші § 66, п. 1, б
 го́ре § 45, 11, п. 2
 горизóнт § 14; § 87
 горю́вати § 26, п. 1, г
 Горю́вати § 106, п. 2, а
 горі́ння § 22, п. 5
 горі́ти § 1, п. 2; § 22, п. 5
 Го́рки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Го́рок, Го́ркам § 112, п. 2
 Горн § 87
 горобі́ний § 23, п. 5
 Горова́ § 104, п. 10
 горóд § 8, п. 2, в; горóди § 54,
 п. 1
 Городе́цький § 104, п. 9
 горóдній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 горóх — горóху § 48, п. 2, б
 Горóшине, Горóшиним § 51, п. 3, б
 Горь́кий § 104, п. 10
 го́рьківський — го́рьківські тра-
 ди́ції § 38, п. 26, в, прим., а

горюва́ти, горю́ю, горю́ють § 80,
 п. 3, б, 4
 го́спіталь § 87
 Го́стра Моги́ла § 114, п. 2, е
 гостролу́чанський § 114, п. 2, а
 Гостролу́ччя § 114, п. 2, а
 гостромоги́льський § 114, п. 2, е
 готóв § 67, п. 1, в
 Готь́є § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
 го́ц § 17, п. 7
 гр. — громадя́нин § 40
 грабі́л § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
 грабі́ля (і грабе́ль) § 66, п. 2, б;
 грабі́лям § 66, п. 3, б; грабі́лями
 § 66, п. 5, б; на грабі́лях § 66,
 п. 6
 Грабóвський § 8, п. 3, д, 7
 град — гра́ду § 48, п. 2, е
 грам — гра́ма § 48, п. 1, е
 гра́мота § 14
 гранді́зний § 87
 грані́т — грані́ту § 48, п. 2, а
 гра́ти — гра́й, гра́ймо, гра́йте § 81,
 п. 2, а
 гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
 граф § 38, п. 3, прим. 2
 гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
 Грачо́в § 104, п. 3, в
 гребі́нець, гребі́нця § 8, п. 3, а, 1
 Гребі́нка § 108, § 113, п. 2
 гребі́нківський § 113, п. 2
 грек § 113, п. 2, б
 гре́ко-пе́рські війни § 38, п. 22,
 прим. 1
 Гренла́ндія § 15, прим.; § 86, п. 1,
 а; § 87
 Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
 гре́цький § 113, п. 2, б
 Гриба́новка § 109, п. 4, б, 3
 Гри́бова губа́ § 38, п. 8
 гри́б-паразі́т § 27, п. 4
 Гри́гор'єв § 104, п. 2, б; § 104,
 п. 11
 Григо́рієна § 22, п. 10
 Григо́рій § 22, п. 10
 Григо́рович § 22, п. 10
 Григо́рович § 104, п. 6, в, 4
 гри́міти § 2, п. 3, а
 грáмнути — грáмну § 80, п. 8,
 б, 2
 Гринчи́шин § 17, п. 6
 грип § 89, п. 1; грáпу § 48, п. 2, ж
 Гри́ць — Грýцю § 53, п. 2
 Гри́цько § 16, п. 1, а
 грі́м — грóму § 48, п. 2, е
 Грі́мм § 90, п. 5, а, 3
 грі́нівський § 113, п. 2, б

Грінвіч § 113, п. 2, б
 Грінченків словник § 33, п. 26, а
 еріти § 84, п. 2, прим. 1, а
 ерітий § 84, п. 2, прим. 1, а
 гріш — грѣш § 48, п. 1, е;
 грѣшей § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
 грѣшми (й грѣшіма) § 58, п. 2;
 § 66, п. 5, в
 грог § 87
 Грозний § 109, п. 7, а
 громаджений § 84, п. 2, прим. 1, г
 громадити § 84, п. 2, прим. 1, г
 громадянин — громадяни § 54,
 п. 1, прим.; громадян § 55, п. 1,
 прим.
 громадянство § 17, п. 2
 громадянська війна § 38, п. 22,
 прим. 1
 громадянський § 17, п. 2
 грошовий § 23, п. 7
 грошовитий § 23, п. 8
 Грубешів § 109, п. 7, д
 Грудзький § 104, п. 9
 грудочеревна § 29, п. 1, д; § 29,
 п. 2, д, прим.
 грузин § 113, п. 1; грузини § 54,
 п. 1, прим.; грузинів § 55, п. 1,
 прим.
 грузинка-дівчина § 27, п. 3
 грузинський § 113, п. 1
 група § 89, п. 1
 групето § 89, п. 1
 грушевий § 23, п. 7
 грушоподібний § 25, п. 2, а
 губа — губ (і губів) § 47, Б, п. 2, а
 гублячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 гублячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
 гугенот § 87
 гузір, гузіря § 45, II, п. 2
 гукання § 22, п. 5
 гукати § 22, п. 5
 Гулак-Артемівський § 106, п. 3, б;
 § 107, п. 4, а
 Гуляв § 104, п. 2, б
 гуляйпільський § 114, п. 2, в
 Гуляйпіль § 114, п. 2, в
 гуляння § 22, п. 5
 гуляти § 22, п. 5
 Гуляшкий § 104, п. 10
 гѹмус § 87
 гун, гѹни § 89, п. 1
 Гур'єв § 109, п. 8
 Гур'їн § 104, п. 6, б
 гурт — гѹрту § 48, п. 2, б
 гурток — у гуртку § 52, п. 2, а
 гусеня § 22, п. 6
 гуси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.; § 66, п. 4, в; гусей § 66,

п. 2, а; § 66, п. 4, в; гусям § 66,
 п. 3, а; гусьмі § 66, п. 5, в
 Гусине Озеро § 109, п. 4, а, 2, прим.
 гуска § 66, п. 1, а, прим.
 гусляр — гусляре § 53, п. 3
 гуся § 44, IV, а; § 64, п. 1; гусяти
 § 44, IV, а; § 64, п. 2; гусяти
 § 64, п. 3; гусям § 64, п. 4; гу-
 сята § 65, п. 1; § 65, п. 4; гу-
 сят § 65, п. 2; § 65, п. 4; гуся-
 там § 65, п. 3; гусятами § 65,
 п. 5; на гусятах § 65, п. 6
 гѹща § 45, I, п. 3
 Гѹщин § 104, п. 6, в, 1
 Гюб § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

Гѹва § 15
 Гѹзда § 15
 Галаган § 15
 Гандж § 15
 Ганок § 15; Ганку § 48, п. 2, в
 Гарібальді § 15, прим.
 Гатѹнок § 15
 Гвалт § 15
 Гвалтувати § 15
 Гданськ § 15, прим.
 Гѹгати § 15
 Гедзь § 15; § 16, п. 1, а
 Гелготати § 15
 Герготати § 15
 Герготити § 15
 Гѹте § 15, прим.
 Гѹгнути § 15
 Гирліга § 15
 Гібралтар § 15, прим.
 Глей § 15
 Гніт § 15
 Гѹгель-мѹгель § 15
 Грасувати § 15
 Грати § 15
 Гратчастий § 15
 Гренландія § 15, прим.
 Грѣчний § 15
 Гринджобли § 15
 Грунт § 15; на Грѹнті § 52, п. 3, а;
 Грѹнті, Грѹнта § 54, п. 3
 Гѹдзик § 15
 Гудзь § 15
 Гѹля § 15

Д

давай-но § 33, А, п. 3, а
 Давидів Брід § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 3, е; Давидового Брѹду § 48,
 п. 1, г, прим.

- давидово-брідський* § 114, п. 3, е
давічо, Давіча § 100, п. 2, прим.
да Вінчі § 106, п. 1, г
давнім-давно § 25, п. 4, б
давній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
давнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давнішньонімецька § 29, п. 1, д
давньоруський § 25, п. 1
Д'Аламбёр § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 3
д'аламберівський § 107, п. 3
далеко § 33, А, п. 2, е, прим.
далеко-далеко § 30, п. 3, д
далечінь § 61, п. 1, прим.
Дамаск § 113, п. 2, б
дамаський § 113, п. 2, б
дамоклів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Данілов § 104, п. 6, в, 2; § 109,
 п. 4, б, 2
Даніло Галицький § 38, п. 1; § 38,
 п. 26, б
Данте § 100, п. 2
дантїст § 22, п. 13
Данціє § 113, п. 2, а
данцізький § 113, п. 2, а
Дарвін, Дарвіна § 100, п. 1, II;
Дарвіном § 51, п. 3, а; § 100,
 п. 1, II
Даргоміжський § 104, п. 9
дарма що § 30, п. 1, ж; § 32, п. 2, б;
 § 33, А, п. 2, а
Дарницький райком Компартії Ук-
раїни міста Києва § 38, п. 14, а
дарований § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артаньян § 106, п. 1, г, прим. 1
дарувати § 84, п. 2, прим. 1, г
дати (парадигма в майбутньому
 часі) § 80, п. 7
Даугавпілс § 114, п. 2, д
даугавпілський § 114, п. 2, д
дах — даху § 48, п. 2, в
два, дві (парадигма) § 70, п. 2;
два § 70, п. 8
двадцятий § 71, п. 1
двадцятиповерховий § 29, п. 1, е
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, ж
двадцять § 70, п. 3
XXVII з'їзд Компартії України
 § 38, п. 16
дванадцятий § 71, п. 1
дванадцятитонка § 26, п. 1, д
дванадцять § 70, п. 3
двері § 66, п. 1, б; *дверей* § 66, п. 2,
 а; *дверям* § 66, п. 3, б; *дверми*
 (й *дверима*) § 66, п. 5, в; *у дверях*
 § 66, п. 6
дверцята § 65, п. 4
Двіна § 109, п. 4, а, 1
двір § 45, II, п. 1; *двора* § 8, п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
²/₇ — *дві сьомі* § 72, п. 1
²/₃ — *дві треті, двом третім* § 72,
 п. 1
двобічний § 25, п. 4, б
двоуглекислий § 29, п. 1, л
двоє, двох, двом § 70, п. 8
двоїстий § 23, п. 6
дворічанський § 114, п. 2, б
Дворіччя § 114, п. 2, б
дворішник § 18, п. 4
двохмільйонний § 71, п. 1
двохосовий § 25, п. 3, б
двохостий § 71, п. 1
двохтїсячний § 71, п. 1
двоярусний § 25, п. 3, а
Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
дев'яностий § 71, п. 1
дев'яносто, дев'яноста § 70,
 п. 7
дев'ятеро § 70, п. 10
Дев'яте січня § 38, п. 22
9 Січня § 38, п. 22, прим. 2
дев'ятий § 71, п. 1
дев'ятисотий § 28, п. 1, б
дев'ятнадцять § 70, п. 3
дев'ясот § 70, п. 5
дев'ять § 70, п. 3
⁹/₁₀ — *дев'ять десятих* § 72, п. 1
дегोलівський § 107, п. 3
де Голль § 107, п. 3
дедалі § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
дезинтеграція § 90, п. 5, б, прим.
дезінфекція § 90, п. 5, б, прим.
дезінформація § 90, п. 5, б, прим.
деінде § 30, п. 1, ж
«Дійлі телеграф енд Морнінг
пост» § 38, п. 18, прим. 2
декан § 38, п. 3, прим. 1
Декандоль § 106, п. 1, г, прим. 2
декілька, декількох, декільком, де-
кількома § 79, прим.
Декларація прав людини § 38,
 п. 23
деколи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
декотрий § 33, А, п. 1, а
декрет § 50, п. 2; *у декреті* § 52,
 п. 3, а
декуди § 30, п. 1, ж
де ла Куєва § 106, п. 1, г
Деліль § 106, п. 1, г, прим. 2
Дельфи § 93, п. 1, б
Дембція § 109, п. 7, е; § 109, п. 9, б
демон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'янськ § 109, п. 8

де-небудь § 30, п. 3, в
 де-не-де § 30, п. 3, д
 денний § 20, п. 1, в
 ден. норма (денна норма) § 40
 Ден Сяопін § 106, п. 2, д
 день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в;
 дня § 8, п. 2, а; *сім день* (і днів),
днів сім § 55, п. 1, прим.
 день-другий § 25, п. 4, в
 День космонавтики § 38, п. 22
 деньок § 22, п. 12
 день у день § 30, п. 2, б
 День учителя § 38, п. 22
 депó § 100, п. 2
 дерево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2;
 дерев § 8, п. 3, б, 2
 деревообрóбний § 29, п. 1, в
 деревце § 8, п. 3, б, 2
 Держава Бахрейн § 38, п. 12
 «Держава і революція» § 38, п. 18
 Державін § 104, п. 1
 Державна дiмá § 38, п. 13, прим. 1
 Державний академічний театр
 опери та балету імені Т. Г. Шев-
 ченка § 38, п. 15, б
 Державний банк СРСР § 38, п. 14
 Державний комітет Ради Мі-
 ністрів СРСР у справах коорди-
 нації наукової роботи § 38,
 п. 14
 Державний музей українського мис-
 тецтва § 38, п. 15, б
 державно-монополістичний § 29,
 п. 2, б
 держак — на держакі, на держа-
 кові § 52, п. 2, а
 держално § 17, п. 4
 держальце § 17, п. 4
 держати — держу § 2, п. 1
 держбанк § 25, п. 4, а
 держкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Дерібас § 106, п. 1, г, прим. 2
 дерти, деру, деруть, деру § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 Десна § 108
 десь § 33, А, п. 1, г
 десь-інде § 30, п. 3, г
 десь-інколи § 30, п. 3, г
 десь-то § 30, п. 3, в
 десятеро § 70, п. 10
 десятий § 71, п. 1
 10-й—10-ї § 28, п. 2, а
 10-В § 25, п. 4, е
 10-поверховий § 29, п. 2, ж
 Десятий міжнародний з'їзд сла-
 вистів § 38, п. 15, а
 десятка § 48, п. 1, е
 десять § 70, п. 3

дехто, дёкого, декому, де з ким,
 де на кому (і де на кім), на де-
 кому § 79
 дешевіший § 69, п. 1, а
 дециця § 33, А, п. 1, а
 децо § 33, А, п. 1, а
 деякий, деякого, деяким, на деяких
 (і де на якіх) § 79
 джаз § 90, п. 1
 Джек — Джеку § 53, п. 1
 Джек Лондон § 106, п. 1, б
 джемпер § 90, п. 1
 Джемс § 90, п. 1
 Джеральдіна Чеплін § 100, п. 2
 джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1;
 джерел § 8, п. 3, б, 2
 джерельце § 8, п. 3, б, 2
 Джерсі § 90, п. 1
 Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
 джигит § 90, п. 5, в, 1
 джигу́н § 15
 джінси § 90, п. 5, в, 1
 джирга § 38, п. 13, прим. 2
 Джонні § 89, п. 3
 Джорджтаун § 94
 джоуль § 94
 дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвін-
 ком § 8, п. 3, а, 1
 дзвякнути § 6, п. 1, прим.
 дзіґа § 15
 дзіґлик § 15
 Дзісь § 104, п. 9
 дзьоб § 16, п. 1, б; у дзьобі § 52,
 п. 3, а
 Дзюравець § 104, п. 9
 див.— дивись § 40
 дизель § 38, п. 1, прим. 5; § 90,
 п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5,
 в, 1; дизеля § 48, п. 1, б, 7
 дизель-мотор § 26, п. 2, 1, а
 дизель-моторний § 29, п. 2, а
 динамо § 90, п. 5, в, 1
 диплом § 90, п. 5, в, 1
 директор § 38, п. 3, прим. 1; § 45,
 II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; дирек-
 торові, директору § 49, п. 1;
 директорі § 54, п. 1
 дисонанс — дисонансу § 48, п. 2, ж
 дитина § 66, п. 1, а, прим.
 дитя § 50, п. 2
 дит'ясла § 6, п. 3
 дитятко — дитяткові, дитятку
 § 49, п. 1; на дитяткові § 52,
 п. 1, б; на дитятку § 52, п. 1, б,
 прим.
 дихати § 18, п. 4, прим. 2
 Дихтау § 38, п. 8, прим. 3
 диакон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2

діалектика § 90, п. 5, а, 2
 діалектико-матеріалістичний § 29, п. 2, в
 діаметр § 96
 діаметрально протилежний § 29, п. 1, г, прим. 1
 ді Вітторіо § 106, п. 1, г; § 107, п. 4, в
 дівч § 44, II, б; § 44, IV, а; дівчати § 44, IV, а; дівчат § 65, п. 4
 дівчина-грузинка § 27, п. 3
 дівчина-красуня § 27, п. 2
 дівчинінька, дівчиніньці § 17, п. 3, прим.
 дівчисько § 22, п. 9; § 44, II, б
 дігтяр § 18, п. 4, прим. 2
 дід — діду § 53, п. 1; дідів § 67, п. 1, б
 дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
 Дід Мороз § 38, п. 2, б
 Дідрó § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 діелектрик § 91, п. 2
 дієвий § 23, п. 7
 Дієго § 91, п. 2
 Дієго-Гарсія § 90, п. 5, а, 2
 діжечка § 22, п. 7
 діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
 Дізель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а, 3, прим.
 діювий § 23, п. 7
 діловод § 8, п. 3, д, 6
 діловодство § 8, п. 3, д, 6
 Дін Лінь § 106, п. 2, д, прим.
 дістав-таки § 33, А, п. 3, а
 діти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; дітям § 66, п. 3, а; дітей (і діти) § 66, п. 4, б; дітьми § 66, п. 5, в
 діяч — діячі § 60
 для того щоб § 32, п. 2, б
 Дмитро (парадигма) § 103, п. 2; Дмитра § 48, п. 1, а
 Дмитров § 109, п. 4, б, 2
 Дмитро-Варварівка § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
 Дмитро-варварівський § 114, п. 3, б
 Дніпро § 44, II, а; § 108; по Дніпру, по Дніпрі § 52, п. 3, б, прим.
 Дніпропетровськ § 113, п. 2
 дніпропетровський § 113, п. 2
 Дністér § 108; Дністра § 48, п. 1, д
 дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.; дена § 54, п. 3; ден § 55, п. 2, прим.
 доба феодалізму § 38, п. 22, прим. 1
 Д'Обіньє § 106, п. 1, г, прим. 1;

§ 107, п. 4, в
 до біса § 30, п. 2, а
 добриво § 22, п. 2
 Добрийвечір § 106, п. 2, б
 Добрий Шлях § 38, п. 9
 добродій — добродієві § 49, п. 1
 Довбуш — Довбуше § 53, п. 3
 довговий § 67, п. 2, в
 довгожданий § 20, п. 2, в, прим.
 Довгопол § 106, п. 2, в
 довірху § 30, п. 1, б
 довіку § 30, п. 1, б
 довічний § 67, п. 1, а
 довкола § 30, п. 1, б
 доволі § 30, п. 1, б
 до впадоби § 30, п. 2, а
 догма — догм § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 догмат — догмати § 48, п. 2, ж
 договорювати § 10, п. 1
 догола § 30, п. 1, в
 догорі § 30, п. 1, б
 до гурту § 30, п. 2, а
 додаток — додаток § 48, п. 1, ж
 до діла § 30, п. 2, а
 додблү § 30, п. 1, б
 додбму § 30, п. 1, б
 до завітра § 30, п. 1, а, прим.
 до загину § 30, п. 2, а
 доісторичний § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
 доіти, доію, доіять § 80, п. 3, а
 доіхати § 4, п. 1
 до краю § 30, п. 2, а
 до кріхти § 30, п. 2, а
 доктор нау́к § 38, п. 3, прим. 1
 докўпи § 30, п. 1, б
 до ладу § 30, п. 2, а
 доллар — долара § 48, п. 1, е
 до лиха § 30, п. 2, а
 до лиця § 30, п. 2, а
 долівка § 22, п. 11
 долітце § 8, п. 3, б, 2
 долбня — долонь § 8, п. 3, д, 2; § 47, Б, п. 2, а
 долонька § 8, п. 3, д, 2
 Долорес § 100, п. 2
 долотó § 8, п. 3, б, 2; доліт § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 дамашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Домбровá § 109, п. 7, е
 Домбровський § 104, п. 8, а
 до міри § 30, п. 2, а
 домна — домен § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Дон — Дону § 48, п. 2, й
 дон Базіліо § 106, п. 1, д
 Донбас — Донбасу § 48, п. 2, й

Донéць — Дінця § 48, п. 1, б, 5
 Донéцьк § 108
 Донéцька шáхта «Вітка-Глибóка» § 38, п. 15, а
 донéцький § 16, п. 2, а, 1
 донжуáн § 38, п. 1, прим. 5; § 106, п. 1, д, прим.
 Дон Жуáн § 106, п. 1, д
 донізу § 30, п. 1, б
 доніні § 30, п. 1, а
 Дон Кіхóт § 106, п. 1, д
 до ногі § 30, п. 2, а
 дон Пéдро § 106, п. 1, д
 Донськóй § 104, п. 10
 дон Хосé § 106, п. 1, д
 доня — доню § 47, А, п. 6, в
 донька § 17, п. 2
 доньчин § 17, п. 2
 до обіду § 30, п. 2, а
 до остáнку § 30, п. 2, а
 до páри § 30, п. 2, а
 допíзна § 30, п. 1, в
 до пня § 30, п. 2, а
 до побáчення § 30, п. 2, а
 доповідáти, доповідáй § 81, п. 2, в, прим. 1
 доповідач — доповідача § 50, п. 1
 доповідь — у доповіді § 61, п. 4;
 доповідей § 62, п. 2
 доповістий § 81, п. 2, в, прим. 1
 допомагáти § 10, п. 1
 допомогти § 10, п. 1
 до порі § 30, п. 2, а
 до пуття § 30, п. 2, а
 до речі § 30, п. 2, а
 до рéшити § 30, п. 2, а
 доріжка § 8, п. 3, д, 2
 дорóга — доріг § 8, п. 3, д, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 дорогий § 18, п. 3
 Дорогобúж § 114, п. 2, а
 дорогобúзький § 114, п. 2, а
 Дорóжин § 104, п. 6, в, 1
 дорóжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 дорóжчий, дорóжче § 18, п. 3
 Дорошéнко — Дорошéнка § 48, п. 1, а
 Дóрошович § 22, п. 10
 дорúчений § 2, п. 2, б
 досвітний § 67, п. 2, а
 до сих пiр § 30, п. 2, а
 до смаку § 30, п. 2, а
 до смéрти § 30, п. 2, а
 до снаги § 30, п. 2, а
 достáтний § 67, п. 2, а
 достáток — достáтку § 48, п. 2, ж
 Достóєвський § 104, п. 2, б
 до сьогóдні § 30, п. 2, а

дотепér § 30, п. 1, а
 дотлá § 30, п. 1, б
 дохíд, дохóбду § 8, п. 1, а, 1
 доц.— доцéнт § 40
 дочка § 23, п. 4, прим.; дочкй § 47, А, п. 1, б, прим.; дочці § 18, п. 4, прим. 1; дочкй § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
 дочок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 до чóго § 30, п. 1, д
 доччйн § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
 дóшка § 18, п. 1, в
 Дóшка пошáни Залізничного ра-
 йóну § 38, п. 15, в
 дощ § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; дощý
 § 1, п. 1; § 48, п. 2, е; дощів
 § 55, п. 1
 дощаний § 18, п. 1, в
 дощéнту § 30, п. 1, б
 дóщик — на дóщику § 52, п. 2, а
 дощовий § 23, п. 7
 дощомір § 25, п. 2, а
 д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
 дрейф § 95, п. 1
 дрижáти § 2, п. 3, а
 дріжджі § 66, п. 1, б; дріжджів
 § 66, п. 2, б
 дрімáти § 2, п. 3, б
 дрімливий § 2, п. 3, б
 дрімóта § 2, п. 3, б
 дрóва § 66, п. 1, в; дрóв § 66, п. 2, в
 дрóвонóс § 8, п. 3, д, 6
 друг — дрі́же § 53, п. 3; дрі́зі § 54, п. 1; дрі́зів § 55, п. 1; дрі́зям § 56; дрі́же Грйцю § 53, п. 4, прим. 2; дрі́же Максименко § 53, п. 4, прим. 3
 дрі́гий § 71, п. 1; дрі́гої § 9, п. 2, в
 дрі́гого дня § 30, п. 2, в
 дружíна § 45, I, п. 1; дружíно § 47, А, п. 6, а
 дрі́жний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 дрі́жний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 друкар, друкаря § 45, II, п. 2
 друкарня § 45, I, п. 2; друкарні § 47, Б, п. 4, б; друкарень § 16, п. 2, в; друкарнями § 47, Б, п. 5, б
 друкований § 24, п. 1
 друкувáння § 24, п. 1
 друкувáти § 24, п. 1
 Дрі́мев § 104, п. 2, в
 дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
 дуба § 48, п. 1, б; § 50, п. 1, прим.; дубові § 49, п. 1
 Дубно § 108; § 112, п. 1, II; Дубна,
 Дубном, у Дубні § 112, п. 1, II
 Дудíнка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 дужий § 18, п. 3

дужий, дужче § 18, п. 3
Думбартон-Окс § 114, п. 3, в
Дунай — Дунію § 48, п. 2, й
дуплуватий § 23, п. 8
дурра § 89, п. 1
духівка § 22, п. 11
душá — душе § 47, А, п. 6, б
дубоготь § 16, п. 1, б
Дьбрнов § 104, п. 3, б
Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма § 93, п. 2
Дюма Старший § 38, п. 26, б
дюна § 93, п. 2
Дю-фіорд § 38, п. 8
Дягилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
дядя § 44, 1
дядько § 16, п. 1, а

Е

егоїзм § 4, п. 4
егоїстичний § 4, п. 4
Едінбург § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 1, II; *Едінбурга, в Едінбурзі (в Едінбургу)* § 112, п. 1, II
езопівська мова § 38, п. 26, в, прим., б
Ейніттейн § 95, п. 1
Екзадор § 91, п. 1
екзатор § 91, п. 1
екзамен — екзаміну § 48, п. 2, ж
екзаменатор § 91, п. 1
екскурс — екскурсу § 48, п. 2, ж
екскурсовод § 8, п. 3, д, б
експорт — експорту § 48, п. 2, ж
екс-чемпіон § 26, п. 2, 2
еле́ктрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електровоз § 8, п. 3, д, б; *електровоза* § 48, п. 2, і
електроліз — електролізу § 48, п. 2, з
електронно-обчислювальний § 29, п. 2, б
електропровід § 8, п. 3, д, б
електросиловий § 29, п. 1, а
елемент — еле́мента, еле́менту § 48, п. 2, й, прим.
еліпсоїд § 4, п. 4
Ельбру́с § 109, п. 3; *Ельбру́су* § 48, п. 2, й
Ельза Вірхов § 100, п. 2
Ельза́с — Ельза́су § 48, п. 2, й
Ельза́с-Лотарі́нгія § 114, п. 3, а
ельза́с-лотарі́нзький § 114, п. 3, а
Ельтон § 109, п. 3; *Ельтону* § 48, п. 2, й
Емба § 109, п. 3

емба́рго § 87
Енгельс § 91, п. 1
Енеїда § 90, п. 5, б
«Енеїда» § 38, п. 18
е́не́ргія § 91, п. 1
ентузіа́зм § 91, п. 1
е́пі́чний § 23, п. 3
е́пос — е́посу § 48, п. 2, а
е́по́ха Відродже́ння § 38, п. 22
е́рке́р — е́рке́ра § 48, п. 2, в
ескадрі́лья, ескадрі́льї, ескадрі́лею § 100, п. 1, 1
Есто́нія § 109, п. 3
Есхі́л § 91, п. 1
ета́н § 91, п. 1
ефе́ме́рний § 88
ефі́р § 88

Є

Євaнгелі́є § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євге́ньєва § 104, п. 2, б
Євдокі́мов § 104, п. 2, а
Євпа́торія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
Євразі́я § 91, п. 2
Євре́йська аавтоно́мна о́бласть § 38, п. 12
Євро́па § 91, п. 2
європе́ць § 91, п. 2
Європе́йське Економі́чне Тозари́ство § 38, п. 11
європе́йський § 91, п. 2
Євтуше́вський § 104, п. 2, а
Євфра́т § 91, п. 2
єгер § 91, п. 2
Є́йпте́т § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2; *Є́йпту* § 48, п. 2, й
Єво́р'євськ § 109, п. 1, а
Єво́ров § 104, п. 2, а
Єво́ришино § 109, п. 4, б, 1; § 109, п. 7, б
Єді́чка § 104, п. 5, а
єзу́їт § 90, п. 2
Єйськ § 109, п. 1, а
Єла́нський § 104, п. 2, а
Еле́ць § 109, п. 1, а
Елиза́ров § 104, п. 2, а
Елисе́йські Поля́, Елисе́йських Поля́в § 112, п. 4, а
Єме́н § 90, п. 2; § 91, п. 2
Єна § 90, п. 2
Єндрихо́вський § 104, п. 8, б
Єнісе́й § 109, п. 1, а; *Єнісе́ю* § 48, п. 2, й
єно́т § 91, п. 2
Єнсен § 90, п. 2
єпі́скоп § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпі́тімія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпітрахі́ль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2

Єреван § 109, п. 1, а
 Єресь § 91, п. 2
 Єрофей Павлович (станція) § 114,
 п. 1, г
 Єрусалим § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
 Єрихов § 104, п. 2, а
 Єсентукій, Єсентуків, Єсентукам
 § 112, п. 2
 Єсперсен § 90, п. 2
 Єфімов § 104, п. 2, а
 ехідна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жабинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 жабó § 90, п. 1
 жада́ний § 23, п. 2
 жа́днийога вовк § 27, п. 2
 Жак — Жа́ку § 53, п. 1
 жаль — жа́лю § 48, п. 2, е
 Жан-Жак (Руссо) § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а; § 107, п. 1
 жан-жа́ківський § 107, п. 1
 Жа́нна § 90, п. 1
 жанр — жа́нру § 48, п. 2, з
 жар — жа́ру § 48, п. 2, е
 жар-птиця § 26, п. 2, 1, а
 жаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
 жа́ти § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2,
 прим. 1, а; жєну, жєнуть § 80,
 п. 3, б, 9
 жа́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 ЖЕК § 39, п. 2
 желе́ § 86, п. 2
 Желехівський § 8, п. 3, д, 7
 Железноводськ § 109, п. 1, в
 Жєв'єва § 92, п. 1, а
 жєні́ти § 9, п. 1
 Жєром § 90, п. 1
 жє́рти, жєру́, жєру́ть, жєру́ § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 Жєшує § 109, п. 7, д
 жєв § 67, п. 1, в
 Жєвков § 104, п. 5
 живóпис — живóпису § 48, п. 2, 1
 живо́пліт — живо́плóту § 48, п. 2, 1
 Жидéлово § 109, п. 4, б, 1
 Жигулí § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Жигулів, Жигульм § 112,
 п. 2
 Жй́жка § 104, п. 5, б
 Жй́здра § 109, п. 4, б, 1
 Жилá Косá § 109, п. 4, б, 1
 жир § 45, II, п. 1
 жирандóль § 90, п. 5, в, 1
 Жи́рдуде § 109, п. 7, д
 жи́ти § 80, п. 3, б, 1; § 83; жи́ву,
 жи́вють § 80, п. 3, б, 1; жи́вий,
 жи́вим(о), жи́вить § 81, п. 1, а

житловий кооператив «На́йка»
 § 38, п. 15, а
 Жй́тні Гóри § 114, п. 2, е
 жи́тний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 житньові́гський § 114, п. 2, е
 Житóмир § 108; Житóмира § 48,
 п. 1, г
 Житóмирська автостра́да § 38,
 п. 9
 життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 життєздатний § 25, п. 2, в
 життє́нис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
 життє́вовий § 20, п. 4, а; § 23,
 п. 7
 житт́я § 17, п. 5; § 20, п. 4, а;
 § 44, II, б; § 45, II, п. 2; житт́ю
 § 20, п. 4, а; житт́ям § 51,
 п. 2; у житт́і § 20, п. 4, а; § 52,
 п. 3, б; житт́ів § 55, п. 1
 жй́нка § 45, I, п. 1; жй́нкі § 47,
 Б, п. 7
 жє́нець, жє́нче § 53, п. 3
 жóвтєнь — жóвтєня § 48, п. 1, е
 Жóваті Вóди § 38, п. 8, прим. 1
 жовті́ти, жовті́ю, жовті́ють § 80,
 п. 3, б, 2
 жовтогаря́чий § 29, п. 2, е
 жовч — жóвчу § 61, п. 3, б
 Жоліó-Кюрі § 106, п. 3, б
 жонáтий § 9, п. 1
 Жорж Занд § 106, п. 1, б
 Жо́ффрау § 100, п. 2
 жу́к-коро́їд § 27, п. 4
 Жу́ковський — Жу́ковського, Жу́-
 ковськóму § 112, п. 3
 Жу́ль Верн § 107, п. 4, а, прим.
 жу́ль-вє́рнівський § 107, п. 4, а,
 прим.
 жу́равель — жу́равлє́ві § 49, п. 1
 Жу́равський § 104, п. 7
 Жу́рбіє § 47, Б, п. 2, в
 жу́рі § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4;
 § 90, п. 6
 жу́рнал — жу́рналу § 48, п. 2, з
 Жуськ § 93, п. 1, а

З

з (із, зі (зрідка зо)) § 13, п. 1;
 § 13, п. 2; § 13, п. 3
 забага́то § 30, п. 1, а
 за бага́то § 30, п. 1, а, прим.
 забі́гати § 80, п. 5, прим.
 забі́лювати § 24, п. 1
 Зава́дзький § 104, п. 9
 зава́дити, зава́джу § 80, п. 6, б
 зава́жати § 80, п. 6, б
 зава́більшки § 30, п. 1, е

завейшики § 20, п. 1, а
 заглядішки § 30, п. 1, е
 заведення § 45, II, п. 2; *заведінь*
 § 55, п. 2
 завдовжки § 30, п. 1, е
 заєртіти § 10, п. 2
 завершення § 8, п. 3, г
 завершувати § 10, п. 2
 завідна § 30, п. 1, в
 завійти § 80, п. 3, б, 1
 завірчувати § 10, п. 2
 за віщо § 30, п. 1, д
 замірті, замру, замруть, замір
 § 10, п. 2; *замрі* § 10, п. 2;
 § 80, п. 3, б, 9, прим.
 замирати § 10, п. 2
 завод § 18, п. 2, в; § 44, II, а; за-
 воду § 48, п. 2, в; *заводи* § 54,
 п. 1
 завод «Тринсигнал» § 38, п. 15, а
 заводський § 18, п. 2, в
 завоюваний § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
 завоювання § 24, п. 2
 завоювувати § 24, п. 2
 заводишки § 30, п. 1, е
 завітрашній § 67, п. 2, б
 завчасу § 30, п. 1, е
 завишійрки § 30, п. 1, е
 загал — загалу § 48, п. 2, б
 загальнодержавний § 29, п. 1, г
 загальноосвітній § 29, п. 1, б
 загібель — загібеллю § 61, п. 3, а
 загітований § 24, п. 3
 загітувати § 6, п. 3, прим. 1;
 § 24, п. 3
 за години § 30, п. 2, а
 загбений § 84, п. 2, а
 загс, до загсу § 39, п. 2, прим.
 задля § 31, п. 1, б
 задній § 23, п. 1, і; § 67, п. 2, а
 за дня § 30, п. 2, а
 задвого § 30, п. 1, а
 Заць § 101; § 102, п. 1; *Зайця*,
Зайцеві (Зайцю) § 102, п. 1
 Заць § 38, п. 2, б
 заць-русак § 27, п. 4
 займєнник — займєнника § 48,
 п. 1, ж
 Зайбнчек § 104, п. 8, б
 зайті — зайшов би § 33, Б, б
 Зайчик-Побідайчик § 26, п. 2, 1, в
 Закавказзя § 38, п. 12, прим.
 Закарпаття § 38, п. 12, прим.
 закисати, закисаю, закисають § 80,
 п. 3, б, 3
 закон § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 законний § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 законність § 20, п. 1, в

законно § 20, п. 1, в
 законодавчо § 9, п. 2, г, прим.
 Закопане, *Закопаного, Закопано-*
му § 109, п. 1, в, прим.
 за кордон § 30, п. 2, а
 за кордоном § 30, п. 2, а
 закрийтий § 84, п. 2, б
 зал — залу § 48, п. 2, в
 Залеський § 104, п. 1
 Залізні Ворота § 38, п. 8, прим. 1
 залізо § 45, II, п. 1
 залісся § 18, п. 2, в
 Залісся Перше § 114, п. 1, в
 заліський § 18, п. 2, в
 залп § 93, п. 1, б
 Замбєзі § 90, п. 5, а, 3
 заместі § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
замів, замелі § 8, п. 1, а, 7
заміши § 8, п. 1, а, 7
заміж § 30, п. 1, б
заміжжя § 67, п. 2, а
замість § 31, п. 1, а
замість того щоб § 32, п. 2, б
замітати § 10, п. 2
замкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
замкнути § 84, п. 2, прим. 1, б
замкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
заможний § 67, п. 1, а
замок — замку § 48, п. 2, в
замок — замка § 48, п. 1, в
замолоду § 30, п. 1, в
заморюжувати § 80, п. 6, б
замужем § 30, п. 1, б
занадто § 30, п. 1, а
заново § 30, п. 1, в
заодно § 30, п. 1, г
заочи § 30, п. 1, б
запанібрата § 30, п. 1, б
запирати, запєр, запрі § 10, п. 2
запис — запису § 48, п. 2, і
запівніч § 30, п. 1, б
Запоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18,
 п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
Запорізька Січ § 114, п. 1, а
запорізький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
запоріжець — запоріжці § 38, п. 1,
 прим. 6
«Запоріжець за Дунаєм» § 38,
 п. 18
«Запоріжці пийшуть листа ту-
рецькому султанові» § 38, п. 18
запрягтий § 80, п. 9, прим. 1; § 84,
 п. 2, прим. 2; *запріг* § 80, п. 9,
 прим. 1
запряжений § 84, п. 2, прим. 2
зап'ястний § 19, п. 1
заради § 31, п. 1, б

з́араз § 30, п. 1, б
 заразо́м § 30, п. 1, б
 зара́ні § 30, п. 1, б
 зара́ння § 30, п. 1, б
 за раху́нок § 30, п. 2, а
 зареє́стрований § 24, п. 3
 зареє́струва́ти § 24, п. 3
 За́ре́мба § 104, п. 8, а
 зарисо́вка § 22, п. 11
 зарабо́ток — зарабо́тку § 48, п. 2, і
 за́сві́тла § 30, п. 1, б
 за сві́тла § 30, п. 2, а
 заси́джений § 84, п. 2, прим. 2
 заси́дити § 84, п. 2, прим. 2
 заси́дання — заси́дань § 55, п. 2
 заси́дання прези́дії Украї́нського
 товари́ства охоро́ни пам'я́ток істо́-
 рі́ї та культу́ри § 38, п. 16
 засла́бити, засла́б, засла́бла § 80,
 п. 9, прим. 2
 заслу́жений ді́яч мисте́цтв § 38,
 п. 3, прим. 1
 заспоко́ювати § 10, п. 1
 за́те § 32, п. 1; § 32, п. 1, ува́га
 за́тисувати § 10, п. 2
 за́то́ка § 38, п. 8
 за́то́ка Свято́го Лавре́нтія § 38,
 п. 8, прим. 1
 за́то́н, за́то́ну § 8, п. 3, д, 5
 за́то́р § 8, п. 3, д, 5; за́то́ру § 8,
 п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
 за́тхлий § 18, п. 4, прим. 2
 За́ха́р'їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
 за́хід § 38, п. 7
 За́хід — кра́їни За́ходу § 38, п. 7
 За́хідна Євро́па § 114, п. 1, а;
 § 114, п. 2, е
 За́хідна Украї́на § 38, п. 7
 за́хідний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
 За́хідний Бу́г § 108
 за́хідноєвропе́йський § 114, п. 2, в
 За́хідно-Сибі́рська низови́на § 114,
 п. 2, а, прим.
 за що́ § 30, п. 1, д
 зба́вити § 21, п. 1
 збере́гти § 8, п. 3, в; § 10, п. 2;
 збере́г, збере́гла, збере́гло § 8,
 п. 3, в
 збере́гати § 10, п. 2
 збере́гти § 8, п. 3, в
 збі́жжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 збі́жжю, у збі́жжі § 20, п. 4, а
 зби́льшення § 8, п. 3, г
 зби́днути, зби́д, зби́дла § 80,
 п. 9, прим. 2
 збо́їни § 66, п. 1, а; збо́їн § 66, п. 2, в
 збо́ку § 30, п. 1, б
 з бо́ку на бі́к § 30, п. 2, б

з бо́лю § 30, п. 2, а
 збо́ри § 38, п. 16
 збу́джений § 80, п. 6, а
 збу́дований § 84, п. 2, а
 Зве́гінцев — Зве́гінцевим § 51,
 п. 3, а
 зве́рнення § 22, п. 5
 зве́рху § 30, п. 1, б
 зве́сти § 21, п. 1
 Зве́рев § 104, п. 2, г
 зве́сока § 30, п. 1, в
 зве́йти § 80, п. 3, б, 1
 зве́ичай § 45, II, п. 2
 зве́йку § 30, п. 1, б
 зве́р, зве́рі § 45, II, п. 1
 зве́робіи-трава́ § 27, п. 1
 зве́робій — зве́робо́ю § 48, п. 2, б
 Зволи́нський § 104, п. 5, а
 звук — зву́ку, зву́ка § 48, п. 2, ж
 зв'язо́к § 6, п. 1
 зв'я́ляти § 6, п. 1
 зга́рччу § 30, п. 1, в
 зга́слий § 21, п. 1
 зго́ден § 67, п. 1, в
 згорі́ § 30, п. 1, б
 здава́тися — зда́ється § 16, п. 2, г
 з да́вніх-даве́н § 25, п. 4, б
 зда́тність § 22, п. 4
 зди́євлення § 80, п. 6, в, прим.
 2, г
 з ди́да-пра́дида § 25, п. 4, б
 зди́йснений § 20, п. 2, в, прим.
 зди́йснений § 20, п. 2, б; § 20,
 п. 2, в, прим.
 зди́йсненість § 20, п. 2, в
 з дня на де́нь § 30, п. 2, б
 здо́лбу́нів § 108
 здо́ров § 67, п. 1, в
 здо́ровенний § 20, п. 2, а
 здо́ров'я § 45, II, п. 2; у здо́ров'ї
 § 6, п. 1
 «Здо́ров'я» § 38, п. 20
 зду́ру § 30, п. 1, б
 Зейна́б § 100, п. 2
 зekoно́мити § 6, п. 3, прим. 1;
 § 21, п. 1
 зе́лен § 67, п. 1, в
 Зе́лена́ Гу́ра § 114, п. 1, а
 зе́лений § 8, п. 1, б
 Зе́лений Га́й § 38, п. 8, прим. 1;
 Зе́леного Га́ю § 48, п. 1, г, прим.
 Зе́лений мис § 38, п. 8
 Зеленодо́льськ § 109, п. 1
 зе́лень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 земле́тру́с § 25, п. 2, б; земле́-
 тру́су § 48, п. 2, е
 землі́я § 8, п. 2, а; § 38, п. 6,
 прим. 2; § 45, I, п. 2; землі́

§ 47, А, п. 1, б, прим.; *зёмле*
 § 47, А, п. 6, б; *зёмлі* § 47, А,
 п. 1, б, прим.; *зёмель* § 8, п. 2, а
Зёмський собор § 38, п. 13, прим. 1
з'єднаний § 6, п. 3
з'єднувати § 21, п. 1
зжитися § 21, п. 1
зжовклий § 84, п. 1, б
з-за § 31, п. 2
зідду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
з-за кордону § 30, п. 2, а
ззирнутися § 21, п. 1
зиґзаґ § 90, п. 5, в, 1
Зимовники § 109, п. 4, б, 6
Зинів'єв § 104, п. 2, б
Зинівий-Богдан § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а
зібґати § 21, п. 1
зів'ялий § 21, п. 1
зігнаний § 84, п. 2, а
зігнорувати § 21, п. 1
зігнути § 21, п. 1
зігрівати § 21, п. 1
зідрати § 21, п. 1
зізнатися § 21, п. 1
Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
зілля § 8, п. 1, б
ЗІЛ-ІІІ § 25, п. 4, е
зімкнути § 21, п. 1
зімлівати § 21, п. 1
зім'яти § 21, п. 1
зіпрівати § 21, п. 1
зіпсуватися § 21, п. 1
зіп'ястися § 21, п. 1
зірвоглова § 26, п. 1, г
зірка, зірок § 8, п. 3, а, 2
зісподу § 30, п. 1, б
зіставити § 21, п. 1
зіткнення § 21, п. 1
зітліти § 21, п. 1
зітхнути § 18, п. 4, прим. 2
зіццупитися § 21, п. 1
з'їзд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
з'їхати § 6, п. 3
з краю в край § 30, п. 2, а
злазити — злазь, злазьмо, злазьте
 § 81, п. 2, в
Златоуст § 113, п. 2
златоустівський § 113, п. 2
злєґка § 30, п. 1, в
зліва § 30, п. 1, в
злітати § 2, п. 3, б
злодійкуватий § 23, п. 8
змагання § 45, II, п. 2; *змаганням*
 § 51, п. 2
змазати § 21, п. 1
змітний § 23, п. 5
змогти § 10, п. 1

знавєць — знавцю § 53, п. 3
з-над § 31, п. 2
знадвору § 30, п. 1, е
знадлівий § 21, п. 1
знаменний § 23, п. 1, прим.
знаменник — знаменника § 48,
 п. 1, ж
знання § 20, п. 4, а; § 44, II, б;
 § 48, п. 1, 1; § 54, п. 3; *знанням*
 § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знан-*
ням § 51, п. 2; *у знанні* § 20
 п. 4, а; *знань* § 16, п. 2, в; § 20,
 п. 4, а; § 55, п. 2
знаряддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 § 48, п. 1, 1; *знаряддю* § 20,
 п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знаряддям*
 § 51, п. 2; *на знарядді* § 20,
 п. 4, а; *знарядь* § 20, п. 4, а;
знаряддями § 58, п. 1
знати — знати § 5, п. 1
значеннєвий § 23, п. 7
значення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г;
значень § 8, п. 2, г
значіння § 8, п. 3, г
знизу § 30, п. 1, б
зноу § 30, п. 1, в
зовнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
зовсім § 33, А, п. 1, е, прим.
зогрівати § 21, п. 1
збзла § 30, п. 1, б
збкола § 30, п. 1, б
зокрема § 6, п. 3, прим. 1
«Золотий кілос» § 38, п. 20
Золоті ворота § 38, п. 21
Золотовєрхий (Київ) § 38, п. 12,
 прим.
золотоніський § 113, п. 2, в
Золотоніша § 113, п. 2, в
Золя § 86, п. 1, б
зомлівати § 21, п. 1
зопрівати § 21, п. 1
зорієнтуватися § 21, п. 1
«Зоря» § 38, п. 20
зоря Альтаїр § 38, п. 6, прим. 1
зотліти § 21, п. 1
з-перед § 31, п. 2
з переляку § 30, п. 2, а
з-під § 31, п. 2
з-поза § 31, п. 2
з-поміж § 31, п. 2
з-понад § 31, п. 2
з-побід § 31, п. 2
з-посеред § 31, п. 2
з-проміж § 31, п. 2
з радості § 30, п. 2, а
зразу § 30, п. 1, б
зранку § 30, п. 1, б
зрання § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б

зрештою § 30, п. 1, б
 зрідка § 30, п. 1, в
 зробіти — зроблю § 80, п. 8, б, 1
 зроблений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 зроду § 30, п. 1, б
 зроду-віку § 25, п. 4, б
 з розв'язу § 30, п. 2, а
 зроста́ння § 22, п. 5
 зроста́ти § 22, п. 5
 зроста́ючий § 84, п. 1, а
 зсади́ти § 21, п. 1
 зсереди́ни § 30, п. 1, б
 з т́йм щоб § 32, п. 2, б
 з то́го ча́су як § 32, п. 2, б
 зумі́ти § 6, п. 3, прим. 1
 зумови́ти § 21, п. 1
 зці́нити § 21, п. 1
 зчепи́ти § 21, п. 1
 зши́ток § 21, п. 1
 Зя́бров § 104, п. 12, а, 3, прим.
 з'я́витися § 6, п. 3

І

і (й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
 Ібн Рўсте § 106, п. 2, е
 Інї Сіна § 106, п. 2, е
 Ібн Фадла́н § 106, п. 2, е
 Ібсен § 90, п. 5, а, 1
 Іва́на Купа́ла § 38, п. 22
 Іва́на Франка́ (село) § 114, п. 1, г;
 § 114, п. 3, е
 Іва́н Во́ловє О́ко § 106, п. 1, а
 Іва́ненко див. Леоні́д
 Іва́н — мужи́чий син § 106, п. 3, в
 Іва́но-Франкі́вськ § 112, п. 5; § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б; Іва́но-
 Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́всь-
 ку § 112, п. 5
 іва́но-фра́нківський § 114, п. 3, б;
 § 114, п. 3, е
 Іва́н Петро́вич Котля́рєвський
 § 38, п. 1
 іва́н-покива́н § 38, п. 2, б, прим.
 Іва́н, селя́нський син § 106, п. 3, в
 Іва́н-царе́нко § 106, п. 3, в
 Іва́нко, Іва́ня, Іва́нкові́ (Іва́ню)
 § 102, п. 1
 Іва́шківє́ч § 104, п. 5, а
 Іви́ч § 104, п. 5
 Іво́н § 90, п. 5, а, 1
 Іга́рка § 109, п. 4, а, 1
 Іга́натов § 104, п. 6, а
 Іга́натови́ч § 104, п. 5
 Іга́нтьє́в § 104, п. 6, а
 Ігор (парадигма) § 103, п. 2; Ігор
 § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;

Ігоря § 103, п. 2, прим. 2
 Ігорі́в § 67, п. 1, б; Ігоре́ва, Іго-
 ре́вє § 23, п. 7
 Ігорови́ч § 22, п. 10
 ігра́ — Ігор § 47, А, п. 2, в, прим. 1
 іграшка — іграшок § 9, п. 1
 ідеа́л § 91, п. 1; ідеа́лу § 48, п. 2, ж
 іде́я § 90, п. 5, а, 1
 іди́-бо § 33, А, п. 3, а
 іди́лі́чний § 23, п. 3; § 89, п. 1
 іду́чий § 85, п. 1
 іе́на § 90, п. 2, прим.
 ієра́рх § 90, п. 2
 ієра́рхія § 90, п. 2
 ієре́й § 90, п. 2
 ієро́гліф § 90, п. 2
 Іже́сьєвск § 109, п. 4, а, 1
 Ізабе́лла § 90, п. 5, а, 1
 із-за § 30, п. 2
 Ізмаї́л § 90, п. 5, б
 Ізмаї́лбей § 106, п. 2, е
 Ізмаї́лов § 104, п. 6, б
 ізно́в § 21, п. 1
 із-ни́д § 31, п. 2
 Іконо́мов § 104, п. 5
 Іліа́да § 90, п. 5, а, 1
 Ілі́єв § 104, п. 5
 Ілі́євна § 22, п. 10
 Ілі́ч § 22, п. 10
 Ілля́ (парадигма) § 103, п. 1; § 20,
 п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, І, п. 2;
 Іллі́, Ілля́, Ілле́ю § 20, п. 4, б;
 Ілле́ § 47, А, п. 6, б
 Ільи́н § 104, п. 6, б; Ільи́нім § 51,
 п. 3, а
 Ілю́шин § 104, п. 12, а, 1
 ілю́зія § 93, п. 2
 ім.— іме́ні § 40
 імба́р § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 імба́рльой § 100, п. 2
 іме́нник — іме́нника § 48, п. 1, б, 8
 іме́ння § 12, п. 2, б, прим.
 іми́гра́ція § 89, п. 2
 імові́рний § 12, п. 2, б, прим.
 імпе́рато́р § 38, п. 3, прим. 2
 імпульс — імпульсу § 48, п. 2, з
 ім'я́ (парадигма) § 46, IV; ім'я́
 § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1;
 іме́ні § 44, IV, б; § 64, п. 2;
 ім'я́ § 64, п. 2; іме́ні § 64, п. 3;
 іме́нем, ім'ям § 64, п. 4; в іме́ні
 § 64, п. 5; іме́на § 65, п. 1;
 § 65, п. 4; іме́н § 65, п. 2;
 іме́на́м § 65, п. 3; іме́на́ми § 65,
 п. 5; в іме́на́х § 65, п. 6
 інва́нтар, і́нвєнта́р § 45, II, п. 2
 Інди́гірка § 109, п. 4, а, 1
 інді́к § 3

Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокитай § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
індокуитайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в, прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2; § 45, II, п. 1
іній § 3; *інею* § 48, п. 2, е
інколи § 3
іновачія § 89, п. 2, прим.
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1; *інституту* § 48, п. 2, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — *інструмента*, *інструменту* § 48, п. 2, й, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1
інтелігент § 18, п. 2, в
інтелігентський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 99, п. 2
інтерес — *інтересу* § 48, п. 2, ж
інтермецю § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — *і подібне* § 40
Ірак — *Іраку* § 48, п. 2, й
іржати, *іржу*, *іржуть* § 80, п. 3, б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокёз — *ірокёзи* § 38, п. 1, прим. 3, 6
Ірпінь § 108
іраціональний § 89, п. 2
іреальний § 89, п. 2
Іртийш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; *Іртіш* § 48, п. 1, б, 5
Ісав § 104, п. 6, а
Ісавков § 104, п. 2, б
іскристий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 7, а, 1
Іссык-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в

Істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істога — *істот* § 8, п. 3, д, 3
Ісько § 18, п. 1, д
і т. д. — *і так далі* § 40
іті (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *іті*, § 12, п. 2, б, прим.; *ідуть* § 85, п. 1; *іді*, *ідім(о)*, *ідіть* § 81, п. 1, а; *ітіся* § 12, п. 2, б, прим.; *ідється* § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін. — *і такє інше* § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішійм § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, д
Іцук § 18, п. 1, д

І

ідальня § 16, п. 2, б; *ідалень* § 16, п. 2, в
іжа § 4, п. 1; § 45, I, п. 3
іжак § 4, п. 1
іздець § 4, п. 1
іздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; *іжджу* § 80, п. 5
істи (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; *істи*, *іж*, *іжмо*, *іжте* § 81, п. 2, в, прим. 1
іхати § 4, п. 1
іхній § 75

Й

ймення § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, д
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йті § 12, п. 2, б, прим.
йтіся *йдється* § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1
Кавказ § 113, п. 2, а; *Кавказу* § 48, п. 2, й

кавказський § 113, п. 2, а
 Кавказський хребет § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
 Қазарлық § 113, п. 2, б
 кагарлицький § 113, п. 2, б
 кажан § 1, п. 2
 кажучи § 85, п. 1
 Казанка § 113, п. 2
 казанківський § 113, п. 2
 казати § 81, п. 2, в, прим. 2;
 казати § 83, прим. 1; кажу § 81, п. 2, в, прим. 2; кажуть § 85, п. 1; кажи, кажим(о), кажіть § 81, п. 2, в, прим. 2
 казах § 113, п. 2, в, прим.
 Қазақстан — Қазақстану § 48, п. 2, й
 казахський § 113, п. 2, в, прим.
 Казбек § 113, п. 2, б
 казбєцький § 113, п. 2, б
 Казимірський § 104, п. 6, в, 2
 কাজка § 8, п. 2, а; казок § 8, п. 2, а; § 8, п. 2, а, прим. 2
 казковий § 23, п. 7
 казна-де § 30, п. 3, в
 казна-коли § 30, п. 3, в
 казна-хто — казна з яким, казна при кому § 28, п. 2, б
 казна-що § 28, п. 2, б
 Kaір § 90, п. 5, б
 Кайзер § 95, п. 2
 Кайзер-плац § 38, п. 8
 какаду § 100, п. 2
 каламбур § 45, II, п. 1
 калач § 1, п. 2
 Каледонія § 86, п. 2
 календар, календаря § 45, II, п. 2;
 у календарях § 59
 каліка § 45, I, п. 1
 калмик § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; § 113, п. 2, б
 калмицький § 113, п. 2, б
 Калуга § 113, п. 2, а
 калужський § 113, п. 2, а
 кальвіль — кальвілю § 48, п. 2, б
 Калькютта § 89, п. 3
 каменяр, каменяря § 45, II, п. 3
 Каменяр § 38, п. 1
 камилівка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Камішин § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
 камішинський § 113, п. 1
 камінець, камінця § 8, п. 3, а, 1
 каміння § 17, п. 5; § 22, п. 5
 камінь § 8, п. 1, а, 1; каменя § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, й, прим.; каменю § 48, п. 2, й, прим.; каменеві § 49, п. 1

Кам'яна Балка § 114, п. 2, е
 кам'янець-подільський § 114, п. 3, а
 Кам'янець-Подільський § 108; § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; Кам'яний-Подільського, Кам'янець-Подільському § 112, п. 4, б
 кам'янобалківський § 114, п. 2, е
 Кам'яногірка § 114, п. 2, а
 кам'яногірківський § 114, п. 2, а
 канал — каналу § 48, п. 2, в
 кандалакський § 113, п. 2, в
 Кандалякша § 113, п. 2, в
 Кандалякська губа § 114, п. 1, б
 кандидат наук § 38, п. 3, прим. 1
 Канів, Канєва § 8, п. 1, а, 4
 Канін — Каніну § 48, п. 2, й
 Канни § 38, п. 8, прим. 4
 канон — канону § 48, п. 2, ж
 Кантемір § 104, п. 6, в, 2
 каньйон § 93, п. 1, а
 капелмейстер § 95, п. 1
 капітал § 86, п. 1, а; капіталу § 48, п. 2, б
 Капри § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 7
 капсула, капсули, капсулі § 100, п. 1, 1
 карабаський § 113, п. 2, в
 Карабах § 113, п. 2, в
 караван — каравану § 48, п. 2, б
 Карагандя § 113, п. 1
 карагандінський § 113, п. 1
 Караджич § 104, п. 5
 Карачев § 113, п. 2
 карачевський § 113, п. 2
 карбонанець § 50, п. 1, прим.; карбонанця § 48, п. 1, е; § 50, п. 1, прим.
 каре § 91, п. 1
 Карельська Автономна Соціалістична Республіка § 38, п. 12
 кар'єра § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 1, а
 карколомний § 29, п. 1, в
 Карла Лібкнехта (село) § 114, п. 3, е
 карло-лібкнехтівський § 114, п. 3, е
 Карл Сміливий § 38, п. 26, б
 карніз — карніза § 48, п. 2, в
 Карпінськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Карські Ворота § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 7, в
 картоплесаджальний § 29, п. 1, а
 картоплиння § 22, п. 5
 касір § 45, II, п. 1
 каталог — каталогу § 48, п. 2, б
 катастрофа § 88

катафалк § 93, п. 1, б
 Катманду § 112, п. 7
 катод — катода § 48, п. 1, ж
 Катря — Катре § 47, А, п. 6, б
 Каунас § 94
 кафе § 100, п. 2
 кафедра § 88
 кафедра української літератури
 Полтавського пединституту § 38,
 п. 16
 качан § 1, п. 2
 качати § 10, п. 1
 качиний § 23, п. 5
 каша § 45, 1, п. 3
 кашель — кашлю § 48, п. 2, ж
 кашні § 100, п. 2
 кварц § 17, п. 7
 кварцовий § 23, п. 7
 квас — квасу § 48, п. 2, а
 квасок — кваску § 48, п. 2, а
 квіслінг § 38, п. 1
 квітка — квітці § 18, п. 4, прим. 1
 Квітка-Основа Яненко § 38, п. 1;
 § 106, п. 3, б
 Квочка § 38, п. 6
 Кейптаун § 114, п. 2, д
 Кельн § 91, п. 2
 Кельце § 109, п. 1, в, прим.
 Кемберленд § 114, п. 2, д
 Кемпа § 104, п. 8, а
 Керогли § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
 керувати § 24, п. 1
 Керч, Керчі, Керчу, у Керчі § 112,
 п. 1, III
 Кзил-Орда § 114, п. 3, в
 кзилордїнець § 114, п. 3, в
 кивнути — кивні, кивнім(о), кив-
 нить § 81, п. 1, в
 Київ § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б;
 § 108; § 112, п. 1, II; Кїева § 8,
 п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; § 112,
 п. 1, II; Кїеву § 49, п. 2, б; Кїе-
 вом § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; у
 Кїеві § 112, п. 1, II; Кїеве § 53, п. 4
 Кїївська швейна фабрика «Маяк
 революції» § 38, п. 15, а
 Кїївський будинок мод § 38, п.
 15, в
 Кїївський військовий округ § 38,
 п. 15, а
 Кїївський вокзал § 38, п. 19
 Кїївський завод «Арсенал» імені
 В. І. Леніна § 38, п. 15, а
 кийок § 22, п. 12
 кинджал § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 кінений § 84, п. 2, прим. 1, б
 кіннути § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84,
 п. 2, прим. 1, б; кину § 80, п. 3, б,

б; кінуть § 80, п. 3, б, 6; § 83,
 прим. 1; кинь, кіньте § 16,
 п. 2, г
 кінутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 кипарис § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 киргиз § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Кїрик-мужичок § 106, п. 3, в
 Кирілов § 104, п. 6, в, 2
 Кисельов § 104, п. 6, в, 2
 кісень — кісно § 48, п. 2, а
 кісет § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Кисловодськ § 109, п. 4, б, 3
 кісло-солодкий § 29, п. 2, е
 Китай § 90, п. 5, в, 5; Китайю § 48,
 п. 2, й
 Китайгород § 114, п. 2, д
 Китайська Народна Республіка § 38,
 п. 12
 кишеня § 2, п. 1
 Кишинів § 113, п. 2
 кишинівський § 113, п. 2
 кишляк § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 киянин § 38, п. 1, прим. 6; кияни
 § 54, п. 1, прим.
 кіготь, кігтя § 8, п. 3, а, 1; кігті
 § 18, п. 4, прим. 2
 кіл § 8, п. 3, а, 3; кола § 8, п. 1, б
 кілля § 8, п. 1, б; кіллям § 51, п. 2
 кіло § 100, п. 2
 кіловат, кіловатів § 55, п. 1, прим.
 кіловат-година § 26, п. 2, 1, в
 кілограм § 14; § 90, п. 5, а, 5
 кілок § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12;
 кілка § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а,
 3; § 48, п. 1, б
 кілочок § 8, п. 3, а, 3
 кілька § 79, прим.
 кількадесят, кількадесятьма, кіль-
 кадесятьома § 79, прим.
 кількамільйонний § 28, п. 1, б
 кільканадцять, кільканадцяті,
 кільканадцятьох § 79, прим.
 кількаразовий § 25, п. 3, а
 кільце § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а;
 § 16, п. 2, б; кілець § 8, п. 3, а,
 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 55,
 п. 2, прим.
 Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3;
 § 106, п. 1, е; § 107, п. 2
 кімірсенівський § 107, п. 2
 кінець § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4
 кінця § 8, п. 3, а, 1
 кінець кінцем § 25, п. 4, б, прим.
 кінечний § 18, п. 4
 Кінешма § 109, п. 4, а, 1
 кінний § 20, п. 1, в
 кінс § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
 кїновар — кїновар'ю § 61, п. 3, б

Кінотеатр ім. О. Довженка § 38, п. 15, б
кінцівка § 17, п. 3
кінчик § 17, п. 2
кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а; § 20, п. 1, в; **коня** § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 1, б; § 50, п. 1; **конём** § 51, п. 1; **на коневі** § 52, п. 1, а; **на коні** § 52, п. 1, б, прим.; **кони** § 57, п. 1, прим.; **конеі** § 55, п. 3; § 57, п. 1, прим.; **кіньми** (й **кони́ями**) § 58, п. 2
Кіпр — **Kıpru** § 48, п. 2, й
Кіров § 104, п. 6, а
кістлявий § 19, п. 1
кість — **костями**, **кістмй** § 62, п. 4
клас § 86, п. 1, а; **класи** § 54, п. 1
класицизм § 22, п. 13
класичний § 23, п. 3
Класузевиц § 104, п. 12, б, прим.
кляц § 17, п. 7
кля́кіт § 2, п. 1
клекотіти § 2, п. 1
клин — **кли́на**, **кли́ну** § 48, п. 2, й, прим.
Клин § 109, п. 4, б, 3
клієнт § 90, п. 5, а, 2
кліщі — **кліщів** § 66, п. 2, б
кло́піт — **кло́поти** § 48, п. 2, ж
кло́ун § 94
клуб — **клубу** § 48, п. 2, г
Клуб письменників § 38, п. 15, в
клош § 86, п. 1, б
Клязьма § 109, п. 9, а, 2
книжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1, прим.; **книжечок** § 9, п. 1, прим.
книжка § 18, п. 4, прим. 2; **книжки** § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б, прим.; **книжці** § 18, п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2; **книжку** § 47, А, п. 3; **книжкою** § 47, А, п. 4; **на книжці** § 47, А, п. 5; **книжко** § 47, А, п. 6, а; **книжкий** § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; **книжок** § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; **книжкам** § 47, Б, п. 3, а; **книжками** § 47, Б, п. 5, а; **у книжках** § 47, Б, п. 6
Книжкова палата § 38, п. 15, б
Книжкова фабрика «Жовтень» § 38, п. 15, а, прим.
книжний § 67, п. 1, а
КНР § 39, п. 2
Князіпіль § 114, п. 2, д
Князівство Монако § 38, п. 12
князь § 38, п. 3, прим. 2
Кобеляки § 113, п. 2, б

кобеляцький § 113, п. 2, б
«Кобета і жінця» § 38, п. 18
кобза́р § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45, II, п. 2; **кобзаря́** § 45, II, п. 2; **кобзарём** § 51, п. 1
Кобза́р § 38, п. 1
кобзарів — **кобзарёва**, **кобзарёве** § 23, п. 7
Кобилля́нська, Кобилля́нської, Кобилля́нській § 102, п. 2
ковале́нко § 22, п. 8
ковалів, ковалёвого, ковалёва § 8, п. 1, а, 3
Ковалів (парадигма) § 102, п. 3; **Ковалів, Ковалёвим** § 51, п. 3, а
коваль § 22, п. 4; **ковалі** § 54, п. 2; **ковальми** § 58, п. 1
Ковальов § 7, п. 2
ковальський § 16, п. 2, б
ковзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
Ков'яи, Ков'яе, Ков'ягам § 112, п. 2
ко́лекс — **ко́дексу** § 48, п. 2, б
ко́лєсен § 78, прим. 1
ко́жний § 78, прим. 1
ко́жум'яка § 25, п. 2, а
коза́к — **козака́** § 48, п. 2, и; **коза́че** § 53, п. 3
коза́цький § 18, п. 1, а
коза́ччина § 18, п. 1, а
козе́ня § 2, п. 2, б; § 50, п. 2
козе́ріг § 8, п. 3, д, 6
Козе́ріг § 8, п. 3, д, 6; § 38, п. 6
Козі́ний Брі́д § 38, п. 9
Козі́нські Горби́ § 38, п. 9
ко́зир, ко́зи́ря § 45, II, п. 2
ко́зир-ді́вка § 26, п. 3, д, 1, а
Козі́цький § 104, п. 5, б
Козьоло́цький § 104, п. 4, б
Козя́тин § 108
Колві́цьке § 109, п. 4, б, 6
колго́сп § 8, п. 2, д; § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б; **колго́спу** § 48, п. 2, г
колго́сп «Дру́жба» § 38, п. 15, а
колго́спник — **колго́спника** § 48, п. 1, а
Колгу́в § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а; § 113, п. 2; **Колгу́ева** § 48, п. 1, д; **Колгу́еву** § 49, п. 2, б
ко́лгу́євський § 113, п. 2
ко́ле́га — **ко́ле́го Іва́ниці́к** § 53, п. 4, прим. 3; **ко́ле́го Степа́не** § 53, п. 4, прим. 2
ко́ле́зький асе́сор § 38, п. 3, прим. 2
ко́лектів § 50, п. 2; § 89, п. 1; **ко́лектіву** § 48, п. 2, б
ко́лений § 84, п. 2, прим. 1, в

- колесо — коліс § 55, п. 2; колісьми, колісами § 58, п. 2
 колій б § 32, п. 2, а
 колій б то § 32, п. 2, а
 колій-будь § 30, п. 3, в
 Кóлин § 23, п. 4
 коли-небудь § 30, п. 3, в
 колій-не-колі § 30, п. 3, д
 колісь § 33, А, п. 1, г
 колишати, колишу, колишеш § 80, п. 4
 колишній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 колібри § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 Колізей § 38, п. 21
 Колівищина § 38, п. 22
 коліно — колінам § 56; коліньми (й колінами) § 58, п. 2
 колір, кольору § 8, п. 2, е, прим.
 коліца § 64, п. 1; коліцати § 64, п. 2; коліцата § 65, п. 4
 коло § 45, II, п. 1; кіл § 55, п. 2
 колода — колід § 8, п. 3, д, 2
 колідка § 8, п. 3, д, 2
 колібквіум — колібквіуму § 48, п. 2, ж
 Кóло-Михайлівка § 114, п. 3, а
 коло-михайлівський § 114, п. 3, а
 колонія § 86, п. 1, а
 колосся, колоссю, у колоссі § 20, п. 4, а
 колоти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; колоти § 84, п. 2, прим. 1, в; колів, коліла § 8, п. 3, в
 колотий § 84, п. 2, прим. 1, в
 Кóля § 23, п. 4
 командір § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 комар § 45, II, п. 1; комарі § 45, II, п. 1
 комбайн — комбайна § 48, п. 1, е
 Комбінат «Прогрès» § 38, п. 15, а, прим.
 комета Галлея § 38, п. 6, прим. 1
 комісар § 45, II, п. 1
 комісаріат — комісаріату § 48, п. 2, г
 комісія § 89, п. 1
 комітет — комітету § 48, п. 2, г
 Комітет Народного Контролю СРСР § 38, п. 13
 компанія «Джéнерал мóторс» § 38, п. 17
 компост § 19, п. 1, прим.
 компостний § 19, п. 1, прим.
 комп'ютер § 92, п. 1, а
 комсомол § 8, п. 2, д; § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
 комсомблєць — комсомблєцю § 53, п. 3
 комсомолка, комсомольці § 16, п. 2, б, прим.
 комсомольський § 16, п. 2, б; § 25, п. 4, а
 комсомольський-на-Амўрі § 114, п. 3, д
 Комсомольськ-на-Амўрі § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; Комсомольська-на-Амўрі, у Комсомольську-на-Амўрі § 112, п. 6
 комўна § 89, п. 1
 комунар (парадигма) § 46, II; комунари § 54, п. 1
 комунізм § 22, п. 13; комунізму § 48, п. 2, ж
 комуніст § 90, п. 5, а, 5
 Комуністична партія Радянського Союзу § 38, п. 13
 Комуністична партія України § 38, п. 13
 комуністичний § 23, п. 3
 конвєер § 90, п. 4; § 91, п. 2
 конвоїр § 22, п. 13
 конгрєс § 38, п. 13, прим. 2
 Конгрєс захисту культури § 38, п. 23
 кондотьєр § 93, п. 1, а
 коничєнько § 22, п. 8
 конів'язь § 25, п. 2, б
 коногón § 25, п. 2, б
 коноплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; конопєль § 66, п. 2, в; коноплями § 66, п. 5, б
 Конопнийцька § 104, п. 5, б
 конотация § 89, п. 2, прим.
 Конституція СРСР § 38, п. 28
 Конт § 109, п. 7, е
 контр-адмірал § 26, п. 2, 1, б
 контраст § 19, п. 1, прим.
 контрастний § 19, п. 1, прим.
 контрольнo-вимірювальний § 29, п. 1, в, прим.
 контрреволюція § 89, п. 2
 конус — конуса § 48, п. 1, ж
 конференсьє § 93, п. 1, а
 конференція § 38, п. 16
 конфлікт — конфлікту § 48, п. 2, ж
 Кóнча-Зáсна, Кóнчі-Зáспи, у Кóнчі-Зáспі § 112, п. 5
 Коньков § 104, п. 12, а, 2
 кон'юктўра § 92, п. 1, б
 Кооператив «Садіванік» § 38, п. 15, а, прим.
 Копайгород § 114, п. 2, в
 копайгородський § 114, п. 2, в
 копальня — копальєнь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Копєрник § 104, п. 5, б

Копет-Дэг § 114, п. 3, в
копієчка § 22, п. 7
копійка — *копійок* § 9, п. 1
копійований § 84, п. 2, прим. 1, г
копівати § 84, п. 2, прим. 1, г
Коран § 38, п. 18, прим. 2
Кордільєри § 93, п. 1, а
Корейська Народно-Демократична Республіка § 38, п. 12
коридор — *коридору* § 48, п. 2, в
корисний § 19, п. 1
користь § 19, п. 1; *користю* § 17, п. 3
корифей § 88
корівка § 8, п. 3, д, 2
коріння § 22, п. 5; § 50, п. 2
короба — *корів* § 8, п. 3, д, 2; *пас-ти корів* (і *корови*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
Королів § 53, п. 4
Королівство Бельгія § 38, п. 12
король § 38, п. 3, прим. 2
Корольов § 104, п. 3, б
Короткевич § 104, п. 7
короткошеруноподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
короткоший § 67, п. 2, в
Корсика § 90, п. 5, в, 2
корявий § 1, п. 2
коряк § 113, п. 2, б
коряцький § 113, п. 2, б
косий § 67, п. 1, а
косити — *косить*, *косять* § 16, п. 2, г
коситися — *коситься* § 16, п. 2, г
костогриз § 25, п. 2, б
костоправ § 25, п. 2, б
Костишко, *Костишка* § 100, п. 2, прим.
Костянтин Багрянородний § 38, п. 26, б
котёл, *котла* § 8, п. 3, д, 1
Котелёве, *Котелёвим* § 51, п. 3, б
Котельников § 104, п. 6, в, 4
Котельнич § 109, п. 4, б, 6
котірувати § 24, п. 3
котити § 10, п. 1
Котлін — *Котліну* § 48, п. 2, й
Котлярівський § 8, п. 3, д, 7
котрий § 77
котрий-будь § 28, п. 2, б
котрий-небудь § 28, п. 2, б
котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79; *котрогось*, *котро́мусь*, *котрімсь* § 79; *котра́сь*, *котресь* § 33, А, п. 1, г
Кощице § 109, п. 1, в, прим.
кошичок § 22, п. 7
КПРС § 39, п. 2

кравець — *кравче* § 53, п. 3; *крав-ців* § 57, п. 1
Кравченко § 22, п. 8
Кравчуєваць § 109, п. 9, б
краєзнавство § 25, п. 2, в
крайчок § 22, п. 7
крайна § 4, п. 1
Країна Рад § 38, п. 12, прим.
край (парадигма) § 46, II; *край* § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *краю* § 48, п. 2, д; § 53, п. 2; *кравці* § 49, п. 1; *у краї* § 52, п. 3, а; § 52, п. 3, а, прим.; *у краю* § 52, п. 3, а, прим.; *краї* § 54, п. 2; § 60; *країв* § 55, п. 1; *крайм* § 56
крайній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Крайній § 104, п. 10
Крайня § 104, п. 10
крайовий § 23, п. 7
Краків § 109, п. 7, д
краков'як — *краков'яку* § 48, п. 2, и
крамниця — *крамниці* § 16, п. 2, в
Красень § 38, п. 4
Красне Дріге § 114, п. 1, в
Красний Лиман — *Красного Лиману* § 48, п. 1, г, прим.
Красні Ворота § 38, п. 9
Красноводськ § 114, п. 2, а
Краснодарський край § 38, п. 12
красі́ня *івчина* § 27, п. 2
Краузе § 94
крайцати § 18, п. 3
краяти § 10, п. 1
кре́кінг-процес § 26, п. 2, 1, а
Кременчук § 108; § 113, п. 2, б
кременчуцький § 113, п. 2, б
Кривава неділя § 38, п. 22
кривавий § 2, п. 3, а
кривий — *криве* § 2, п. 1
Кривий Ріг § 108; § 112, п. 4, а; *Кривого Рогу* § 48, п. 1, г, прим.; § 112, п. 4, а
криво § 2, п. 1
Кривоніс § 101; § 102, п. 1; § 106, п. 2, в; *Кривоніса*, *Кривонісові* (*Кривонісу*) § 102, п. 1
Крижопіль § 108, прим.
крик — *крику* § 48, п. 2, ж
крикнути — *крикнути*, *крикнім(о)*, *крикніть* § 81, п. 1, в
крило — *крильми*, *крилами* § 58, п. 2
Крим — *Криму* § 48, п. 2, й
кри́нийця § 2, п. 3, а
кри́ти, *крию*, *криють* § 80, п. 3, б, 1
кри́хта § 2, п. 3, б
крича́ти, *кричу́*, *крича́ть* § 80, п. 3, а

Крічев § 109, п. 4, б, 3
кришити § 2, п. 3, б
крійшка § 2, п. 3, б
Krim § 90, п. 5, а, 3; *Krimy* § 48, п. 2, й
кров § 20, п. 4, в; *крів'ю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
кріти § 10, п. 1
кросівки § 66, п. 1, а,
кромхале-патоковий § 29, п. 2, д
круглоліций § 68, прим. 2
кружлуватий § 23, п. 8
кружосвітний § 67, п. 2, а
Крутибороди § 114, п. 2, в
крутибородівський § 114, п. 2, в
Крутиков § 104, п. 6, в, 4
Крутинське § 109, п. 4, а, 2, прим.
Крутих § 104, п. 7
крутиння § 80, п. 6, в
Круторогий § 38, п. 4
круча § 45, 1, п. 3; *крічі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *крічу* § 47, А, п. 3; *крічею* § 47, А, п. 4; на *крічі* § 47, А, п. 5; *кріче* § 47, А, п. 6, б; *круч* § 47, Б, п. 2, а; *крічам* § 47, Б, п. 3, а; *крічами* § 47, Б, п. 5, а; на *крічах* § 47, Б, п. 6
крічений § 80, п. 6, а
крук § 6, п. 2, прим.
Крюково § 109, п. 8, прим.
крякати § 6, п. 2, прим.
кувати, *кую* § 80, п. 3, б, 4, прим.
куді-будь § 30, п. 3; в
куди-небудь § 30, п. 3, в
Кузченко § 18, п. 1, д
Кузнецов § 104, п. 1
Кузнєцьк § 109, п. 9, в
Кузнєцький Міст § 38, п. 9
Кузько § 18, п. 1, д
Кузьма § 22, п. 10
Кузьмич § 22, п. 10
Кузьмівна § 22, п. 10
Кізьмович § 22, п. 10
Кізя § 38, п. 4
Кулаб Сайпратіт § 38, п. 1, прим. 3
кулеметник § 22, п. 1
Кулинич § 104, п. 6, в, 4
кулька — *кульок* § 48, Б, п. 2, в, прим. 1
культурно-технічний § 29, п. 2, б
купивши § 85, п. 2
купити § 84, п. 2, прим. 1, г; *купів* § 85, п. 2; *куплю*, *куплять* § 80, п. 6, в, прим. 2
купівля-продаж § 26, п. 2, 1, а
куплений § 80, п. 6, в, прим. 2, а; § 84, п. 2, прим. 1, г

купувати § 85, п. 2
купувати — *купував* § 85; п. 2; *купуй*, *купуймо*, *купуйте* § 81, п. 2, а
Кур де Жебелен § 38, п. 1, прим. 1
кур'єр § 6, п. 2
куриво § 22, п. 2
кури § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *курій* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *курям* § 66, п. 3, а; *курмі* § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в
Курільські острови § 109, п. 4, б, 3
курін § 8, п. 2, е, прим.; *курень* § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 2, в
курйоз § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
курка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча (парадигма) § 46, IV; § 64, пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кутаїсі § 109, п. 4, а, 2
кутній § 67, п. 2, а
кутя § 20, п. 4, д, прим.
Кіусінен § 99
кухня, *кухонь* § 47; Б, п. 2, в, прим. 1
куций § 67, п. 1, а
куш — *кущем* § 51, п. 1
кувет § 92, п. 2, б
Кюв'є § 92, п. 2, б
Кюсю § 112, п. 7
к'янті § 92, п. 1, а
Кяхта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірувати § 24, п. 3
Лаврін, *Лавріна* § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазьє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лагарп § 106, п. 1, г, прим. 2
ладен § 67, п. 1, в
ладити, *ладжу* § 80, п. 6, в, прим. 1
Ладоса § 113, п. 2, а
ладозький § 113, п. 2, а
Лазар, *Лазаря* § 103, п. 2, прим. 2
лазити, *лажу* § 80, п. 6, в, прим. 1
лазня — *лазень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Лайка § 38, п. 4
Ла-Манш § 38, п. 8, прим. 2; § 86, п. 1, а; § 114, п. 3, д
ла-маніський § 114, п. 3, д
ламати § 10, п. 1
Ламетрі § 106, п. 1, г, прим. 2; § 107, п. 4, в

ландтаг § 38, п. 13, прим. 2
 ланцюжок § 17, п. 3
 Ла-Плата § 114, п. 3, д
 ла-платський § 114, п. 3, д
 Лас-Вегас § 114, п. 3, д
 латвієць § 38, п. 1, прим. 6
 латиноамериканець — латиноамериканці § 38, п. 1, прим. 6
 латвійський § 113, п. 2, в
 латіш § 113, п. 2, в
 лауреат § 94
 лауреат Державної премії СРСР § 38, п. 3, прим. 1
 Лафарг § 86, п. 1, а
 Лафонтен § 106, п. 1, г, прим. 2
 Лебедін, Лебедину § 49, п. 2, б;
 Лебединьом § 51, п. 3, б
 Лебедіне § 53, п. 4
 Лебідь, Лебеда, Лебедєві (Лебедю) § 102, п. 1
 лев, лева § 8, п. 2, а, прим. 1
 Лев, Лева, Льва, Лєвові, Львові § 103, п. 2, прим. 3
 лєвада § 2, п. 1
 Лев Толстой (селище) § 114, п. 1, г
 легенда § 86, п. 2
 легені — легень (і легеньів) § 47, Б, п. 2, а
 легенький-легенький § 25, п. 4, а
 легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
 легкоатлетичний § 29, п. 1, б
 лебєрн § 38, п. 10
 легіший, легіше § 18, п. 3
 лёдвє-лёдвє § 30, п. 3, д
 Лєжнєво § 109, п. 1, б
 лєйб-мєдик § 26, п. 2, 2
 Лейборістська партія Великобританії § 38, п. 14, б
 Лейпциг § 95, п. 1; § 113, п. 2, а
 лєйпцізький § 113, п. 2, а
 лейтенант § 95, п. 1
 Ле-Крезё § 38, п. 8, прим. 2
 лекція § 86, п. 2
 лєлєка — лєлєк § 8, п. 3, д, 3
 лєміш § 2, п. 1
 Лєна § 109, п. 1
 Лєнін § 104, п. 6, а
 Лєнінакан § 114, п. 2, д
 Лєнінград § 25, п. 3, б; § 112, п. 1, II; Лєнінграда § 48, п. 1, г; § 112, п. 1, II; Лєнінградом, у Лєнінграді § 112, п. 1, II
 лєнінєць — лєнінцю § 53, п. 3; лєнінці § 54, п. 2
 лєнінізм § 38, п. 1, прим. 5
 Лєнінська Комуністична Спілька Молоді України § 38, п. 13
 Лєнінська премія § 38, п. 26, в

Лєнський рбзстріл § 38, п. 22
 Леонід Миколайович Іванєнко — Леонідові Миколайовичу Іванєнку § 49, п. 1, прим.
 Леонідово § 109, п. 4, б, 2, прим.
 лепетський § 113, п. 2, в
 Лепетіха § 113, п. 2, в
 Лєрмонттов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1;
 Лєрмонтову § 49, п. 2, б
 Лєсаж § 106, п. 1, г, прим. 2
 Лєсин — Лєсиним § 51, п. 3, а
 Лєссінг § 86, п. 2
 лєстоїц § 19, п. 1
 Лєся Українка (Ларіса Петрівна Косач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
 лєтівиш § 85, п. 2
 лєтіти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а;
 лєчїу § 80, п. 3, а; лєтять § 80, п. 3, а; § 85, п. 1; лєтіє § 85, п. 2
 лєтячий § 85, п. 1
 лє Шанель § 106, п. 1, г
 лєщата — лєщат § 66, п. 2, в
 Лєсков § 104, п. 2, г
 «Лїбідь» § 38, п. 20
 лимані § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; лиману § 48, п. 2, д
 Линьов § 7, п. 2
 Лїпєцьк § 109, п. 4, б, 3
 Лїпова Долина § 114, п. 2, е
 липоводолинський § 114, п. 2, е
 Лисїця § 38, п. 2, б
 Лисїчка-Сестрічка § 26, п. 2, 1, в
 Лїска § 38, п. 4
 лист, листá § 50, п. 1, прим.; у листі § 52, п. 3, а
 листонбаша — листонбаш § 47, Б, п. 4, а
 листопад — листопада (листопаду — з іншим значенням) § 48, п. 1, е
 лїстя § 45, II, п. 2; лїстям § 51, п. 2
 Лїсьва § 109, п. 9, а, 2
 лїти § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
 ллю § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
 ллєш, ллє, ллємб, ллєтє § 20, п. 4, д; ллють § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1
 лїтися § 20, п. 4, д; ллється § 17, п. 5; § 20, п. 4, д; § 80, п. 6, в, прим. 3; ллються § 20, п. 4, д
 Лїхá § 109, п. 7, а
 Лїхачов § 104, п. 3, в
 лїхо — лїхові § 49, п. 2, а
 Лїхослáвль § 109, п. 4, б, 3;
 § 112, п. 1, II; Лїхослáвля, Лїхослáвлем, у Лїхослáвлі § 112, п. 1, II

Лібкнехт-штрафе § 38, п. 8
лібрето § 89, п. 1
лівоберезжя § 8, п. 3, б, 3
ліворуч § 30, п. 1, е
лівші § 45, I, п. 3
лід § 8, п. 1, а, 1; *льоду* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, а; на *льоду* § 52, п. 2, б
Лідице § 109, п. 1, в, прим.
лічка, лічок § 9, п. 1, прим.
ліжко § 8, п. 3, а, 2; у *ліжку*, на *ліжкові* § 52, п. 2, а; *ліжок* § 8, п. 3, а, 2
лізти § 83
лікар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лікаря* § 45, II, п. 2; *лікарю* § 53, п. 2; *лікарі* § 54; п. 2; *лікарів* § 57, п. 1
лікар-еколог § 26, п. 2, 1, б
Лім Хон Ін § 38, п. 1, прим. 3
лінгвістика § 87
лінгвистичний — *лінгвостилістичні* § 29, п. 1, д
Лінда § 104, п. 5, а
Лінкольн § 86, п. 1, б
ліс § 114, п. 2, а, прим.; *лісу* § 48, п. 2, б; *ліси* § 54, п. 1
Ліс — *Ліса* § 48, п. 1, а
Лісабон § 90, п. 5, а, 3
ліска § 18, п. 1, б
Лісна § 109, п. 1, в
Лісова красуня § 38, п. 5
Лісовік § 38, п. 2, а, прим. 1
Лісовік § 38, п. 2, б
лісовоз § 8, п. 3, д, б
лісók — *ліска* § 48, п. 2, д
лісовильно-стругальний § 29, п. 2, б
лісосплав § 26, п. 1, а
лісостеп § 26, п. 1, в
лісостеповий § 29, п. 1, а
літ — *літу* (*льоту*) § 48, п. 2, ж
літак — на *літаку*, на *літакові* § 52, п. 2, а
літати § 10, п. 2
література § 90, п. 5, а, 5
«Літературна Україна» § 38, п. 18
літературно-художній § 29, п. 2, б
літній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Літопис Самовидця» § 38, п. 18
Ліфшиц § 104, п. 12, б, прим.
ліщина § 18, п. 1, б
ляний § 20, п. 3
лоб, лоба § 8, п. 2, а, прим. 1
ловелас § 38, п. 1, прим. 5
ловець, ловця § 8, п. 3, д, 1
ловити — *ловлю, ловлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
логарифм § 88

логічний § 90, п. 5, а, 5
Лодзь § 113, п. 2, а
лодзький § 113, п. 2, а
ложе § 45, II, п. 3
ложечка, ложечок § 9, п. 1, прим.
лозівський § 113, п. 2
Лозові § 112, п. 3; § 113, п. 2; *Лозової, Лозовий* § 112, п. 3
локаут § 94
Локітек, Локітека, Локітекови § 102, п. 3, прим.
ломити § 10, п. 1; *ломлю, ломлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Ломниця § 109, п. 9, б
Ломтев § 104, п. 2, в
Лонгфелло § 88; § 100, п. 2
Лондон § 86, п. 1, а; *Лондона* § 48, п. 1, г
лопата § 1, п. 2
лоп'ях § 1, п. 1
Лос-Анджелес § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Лос-Фрайлес § 38, п. 8, прим. 2
Лось § 104, п. 12, а, 3
Лохвиця, Лохвиці, Лохвицею, у Лохвиці § 112, п. 1, 1
Лохвицький повіт § 38, п. 12
лошад § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лошати* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лошати* § 64, п. 3; *лошам* § 64, п. 4; *лошата* § 65, п. 1; *лошат* § 65, п. 2; *лошатам* § 65, п. 3; *лошатами* § 65, п. 5; на *лошатах* § 65, п. 6
лояльний § 90, п. 4
л-ра (література) § 26, п. 2, 5
Луанг Вічїт Ватакан § 38, п. 1, прим. 3
Лубні, Лубен, Лубнам § 112, п. 2
луб'я — *луб'ям* § 51, п. 2
Луб'янцев § 104, п. 11
луг — *лугу* § 48, п. 2, д
Луговської (Луговська) § 104, п. 9
лужок § 22, п. 12
Лукá § 22, п. 10
Лукін § 22, п. 10
Луківна § 22, п. 10
Лук'янов § 104, п. 11
лупа § 86, п. 1, а
Лу Сін § 106, п. 2, д, прим.
Луховиці § 109, п. 4, б, б
Луцьк — *Ліцька* § 48, п. 1, г
Лучин § 104, п. 6, в, 1
Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Львова* § 112, п. 1, II; *Львову* § 49, п. 2, б; *Львовом, у Львові* § 112, п. 1, II; *Львові* § 53, п. 4

Львівська площа § 38, п. 9
 Львівська середня школа № 1 імені
 І. Франка § 38, п. 15, а
 Львівське збройне повстання 1848 р.
 § 38, п. 22
 львівський § 113, п. 2
 Львівський обласний відділ охорони
 здоров'я § 38, п. 14, а
 Львівський палац одруження § 38,
 п. 15, в
 львів'янин — львів'яни § 38, п. 1,
 прим. 6; § 54, п. 1, прим.
 Льгов § 109, п. 9, а, 2
 Людове побігце § 38, п. 22
 льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
 льон-довгунець § 27, п. 4
 Любек § 86, п. 1, б
 любий-менє § 26, п. 2, 4
 любитель § 22, п. 4
 любити — люблю, люблять § 80,
 п. 6, в, прим. 2
 Любляна § 86, п. 1, б
 люблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 любов § 44, III; любові § 61, п. 1;
 любов'ю § 61, п. 3, б; любове § 61, п. 5
 Любов (парадигма) § 103, п. 3
 люд § 18, п. 2, в
 Людвіг — Людвігу § 53, п. 1
 Людвіг ван Бетховен § 106, п. 1, г
 люди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66,
 п. 1, а, прим.; людей § 66, п. 2, а;
 § 66, п. 4, б; людям § 66, п. 3, а;
 людьми § 66, п. 5, в
 людина § 66, п. 1, а, прим.
 людно-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2,
 1, в
 людство § 18, п. 2, в
 людський § 18, п. 2, в
 людськість § 16, п. 2, а, 1
 Люксембург § 87; § 113, п. 2, а
 люксембурзький § 113, п. 2, а
 Лютер § 86, п. 1, б
 лютий, лютого, в лютому § 68,
 прим. 1
 Лютнева революція § 38, п. 22
 лягти § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2,
 в, прим. 2; ліг § 80, п. 9, прим. 1;
 ляжу § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; ляж, ляжмо, ляжте
 § 81, п. 2, в, прим. 2
 ляпас — ляпаса § 48, п. 2, ж
 ляпіс § 86, п. 1, б
 Ляпунів § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
 мавзолей § 94
 Маєка § 38, п. 2, б

мавлячий § 6, п. 1, прим.
 Мавританія § 90, п. 5, в, 4
 магазин § 14; магазину § 48, п. 2, в
 магістраль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1,
 в; магістралі, магістраллю § 100,
 п. 1, III
 магнітолог-астронім § 26, п. 2, 1, б
 Магомēt § 87
 мадера § 38, п. 10
 Мадрид § 90, п. 5, в, 4
 маляр § 93, п. 2
 мажор — мажору § 48, п. 2, ж
 мазь, мазю § 20, п. 4, в
 майка § 22, п. 11
 Майборода, Майбороди, Майборо-
 ді, Майбороду § 102, п. 1
 майбутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 майдан — майдану § 48, п. 2, д
 майдан Революції § 38, п. 9
 майданчик — майданчика § 48,
 п. 2, д
 Майкл Год § 86, п. 1, а
 Майнгоф § 95, п. 2
 майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45,
 II, п. 1; майстрові § 49, п. 1;
 майстром § 51, п. 1
 майстерний § 67, п. 1, а
 майстріє, майстрова, майстрове
 § 23, п. 7
 Майське § 109, п. 7, а
 майя § 90, п. 4
 Макар, Макара § 103, п. 2, прим. 2
 макінтош § 38, п. 1, прим. 5
 Мак-Клэр § 106, п. 1, г, прим. 1
 Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
 максім § 38, п. 1, прим. 5
 максі-спідниця § 26, п. 2, 2
 Малашка § 18, п. 1, д, прим.
 Малащин § 18, п. 1, д, прим.
 Маленький Вовк § 106, п. 1, а
 малєсенський § 2, п. 2, б; § 16, п. 2,
 а, 2
 Малицин § 104, п. 7
 Малишев § 8, п. 3, д, 4
 малишевський § 8, п. 3, д, 4
 мало-помалу § 25, п. 4, б
 Малоярославець § 114, п. 2, а
 мальований § 24, п. 1; § 84, п. 2,
 прим. 1, г
 малювання § 24, п. 1
 малювати § 24, п. 1; § 84, п. 2,
 прим. 1, г
 малюнок — малюнка § 48, п. 1, в
 малляр — малляре § 53, п. 3
 малярія § 93, п. 2
 манна § 89, п. 1
 манний § 89, п. 1
 манто § 100, п. 2

манускри́пт — *манускри́пту* § 48, п. 2, і
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
ма́рево § 22, п. 2
Марі́вча § 22, п. 7
Марі́йн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б;
Марі́йн лист § 38, п. 26, а
Маріу́поль § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; *Марі́е* § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуане́тта § 106, п. 3, а
Марія Васи́лівна (Андрі́вна, Іллі́вна) (парадигма) § 103, п. 3;
Марі́е Васи́лівно § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Се́ник — *Марі́ї Се́ник* § 102, п. 4
Марія-Тереза § 38, п. 1
Мар'і́но § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
ма́рка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *ма́рок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 8, п. 3, д, 2; § 47, Б, п. 2, в прим. 1
Ма́рко Воево́к (*Марія Олекса́ндрівна Вілі́нська*) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк По́ріцій Ка́тон § 106, п. 1, в
марксі́зм § 22, п. 13; § 38, п. 1, прим. 5; § 90, п. 5, в, 1
марксі́ст § 18, п. 2, в
марксі́стський § 18, п. 2, в
Марк Тве́н § 107, п. 4, а, прим.
марк-тве́нівський § 107, п. 4, а, прим.
маркше́йдер § 95, п. 1
марокáнець § 89, п. 3, прим.
Ма́рокко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсель́за § 93, п. 1, а
Ма́рті́н-Лю́тер § 106, п. 3, а
Мар'у́син § 23, п. 4
Мару́ся § 23, п. 4
Ма́ришл Радя́нського Сою́зу § 38, п. 3
марши́рува́ти § 24, п. 3
Ма́сарик § 104, п. 7
ма́сло § 19, п. 3
масни́й § 19, п. 3
Ма́сниця § 38, п. 22
ма́сово-полі́тичний § 29, п. 2, б
масти́льний § 22, п. 3
Матве́єв § 104, п. 2, в
матема́тика § 90, п. 5, в, 1
мате́ріал § 90, п. 5, а, 2
ма́терній § 23, п. 1

ма́ти (парадигма) § 63; *ма́ти* § 44, III; *ма́тир* § 20, п. 4, в; *ма́тир'ю* § 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
ма́триця — *ма́триць* § 16, п. 2, в
мату́ся — *мату́сю* § 47, А, п. 6, в
Махачка́лі § 112, п. 1, 1; § 114, п. 3, в; *Махачка́лі, у Махачка́лі* § 112, п. 1, 1
Маце́єв § 104, п. 2, в
маши́на § 44; I; § 45, I, п. 1; *маши́ни* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *маши́ні* § 47, А, п. 2; *маши́ну* § 47, А, п. 3; *маши́ною* § 47, А, п. 4; *на маши́ні* § 47, А, п. 5; *маши́н* § 47, Б, п. 2, а; *маши́нам* § 47, Б, п. 3, а; *маши́нами* § 47, Б, п. 5, а; *на маши́нах* § 47, Б, п. 6
машинобу́дівний § 29, п. 1, в
Мая́ковський § 104, п. 9
мед — *ме́ду* § 48, п. 2, а
меда́ль — *зото́та меда́ль «Серп і Мо́лот», меда́ль «За бойові заслуги», меда́ль «За ви́зволення Васи́в», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «Зото́та Зі́рка», меда́ль «Партиза́нові Вітчизня́ної війни»* § 38, п. 24
Медве́дєв § 104, п. 2, в
меджа́ліс § 38, п. 13, прим. 2
ме́дик § 22, п. 1, прим.
ме́дінститу́т § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
медо́к — *медко́у* § 48, п. 2, а
межа́ § 45, I, п. 3; *межі́* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *межо́у* § 47, А, п. 3; *меже́ю* § 47, А, п. 4; *на межі́* § 47, А, п. 5; *ме́жі* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *меж* § 8, п. 3, д, 3; § 47, Б, п. 2, а; *ме́жам* § 47, Б, п. 3, а; *ме́жами* § 47, Б, п. 5, а; *на ме́жах* § 47, Б, п. 6
мезо́нін — *мезо́ніну* § 48, п. 2, в
Ме́кка § 113, п. 2, б
ме́ккський § 113, п. 2, б
Ме́ксия § 90, п. 5, в, 2
Мела́шка § 23, п. 4, прим.
Мела́шин § 23, п. 4, прим.
ме́лений § 84, п. 2, прим. 1, в
ме́ливо § 22, п. 2
Мелі́тополь § 108, прим.
Менделе́єв § 104, п. 2, в
ме́нтор § 38, п. 1, прим. 5
мени́ вередлі́вий § 69, п. 1, б
ме́нший § 17, п. 2

мѣншість — *ménishosti* § 9, п. 2, а
 мѣню § 100, п. 2
 Мѣредіт § 97
 мерѣживо § 22, п. 2
 мерѣф'янський § 6, п. 1
 мерсі § 90, п. 5, а, 4
 метáл § 93, п. 1, в
 металургія § 86, п. 1, а
 методика § 90, п. 5, в, 1
 метр — *мѣтра* § 48, п. 1, е; *métriv*
 § 55, п. 1
 метрó § 100, п. 2
 метрополітен — *метрополітѣну*
 § 48, п. 2; в
 мехáнік § 22, п. 1, прим.
 мехáніко-математичний § 29, п. 2, в
 меценáт § 38, п. 1, прим. 5
 Мечіслав § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
 Местѣчкін § 104, п. 2, г
 Микáйта § 45, I, п. 1
 Микáтович § 22, п. 10
 Микільська Слобідка § 38, п. 8,
 прим. 1
 Микóла (парадигма) § 103, п. 1;
 Микóла § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
 Миколáєнко § 101
 Миколáїв § 108
 Миколáївна § 22, п. 10
 Миколáйович § 22, п. 10
 Микóлівна § 22, п. 10
 Микóлович § 22, п. 10
 Милѣтин § 104, п. 5
 міля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 мимовóл: § 30, п. 1, е
 мимовóдом § 30, п. 1, е
 мимохíдь § 30, п. 1, е
 мимохíть § 30, п. 1, е
 мині́лий § 2, п. 1
 Миньківський § 8, п. 3, д, 7
 Мі́ргород — *Міргорода* § 48, п. 1, г
 Мірні́ов § 104, п. 6, в, 2
 мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 мис § 38, п. 8
 мис Дежаньова § 109, п. 2, б
 мис Доброї Надії § 110
 мі́ска — *мисок* § 47, Б, п. 2, в
 прим. 1
 мис Капі́тана Джеральда § 38, п. 8,
 прим. 1
 мисль § 19, п. 3
 мис Рум'янцева § 109, п. 1, б
 мі́ти, мію, міють § 80, п. 3, б, 1
 мі́тий § 84, п. 2, б
 Мити́ці § 109, п. 4, б, 6
 мі́тра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 метрополі́т § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Митрофа́нов § 104, п. 6, в, 2
 мить, миттю § 20, п. 4, в

Михай́лівно § 47, А, п. 6, а
 Михай́ло Балій — *Михайлови Ба-*
лієві § 102, п. 4
 Михай́ловське § 109, п. 4, б, 2
 Михай́ло-Коцюбінське (село) § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б
 миха́йло-коцюбінський § 114, п. 3,
 б
 Михалко́ве, Михалко́вим § 51, п. 3, б
 Михáльченко § 17, п. 6
 Михáльчук § 17, п. 6
 мі́ша — *мише́й* § 47, Б, п. 2, б
 Ми́шкін § 104, п. 6, в, 2
 ми́шурно-різкий § 114, п. 3, е
 Ми́шурин Ріє § 114, п. 3, е
 миш'я́к § 92, п. 1, а
 мігра́ція § 87; § 89, п. 2
 мі́ши § 8, п. 1, а, 7
 мі́дь § 16, п. 1, а; мі́ддю § 61, п. 3, а
 мі́жгір'я § 6, п. 2; *міжгір'їв* § 55,
 п. 1
 мі́жсиріаційний § 90, п. 5, б,
 прим.
 мі́жконтинентáльний § 21, п. 2
 Мі́жнародна організа́ція пра́ці § 38,
 п. 14, в
 Мі́жнародний жіно́чий. де́нь § 38,
 п. 22
 мі́жпланетний § 21, п. 2
 мі́й, мо́я, мо́є (парадигма) § 75; *мі́й,*
мо́го § 8, п. 1, а, 1; *мо́ї* § 4, п. 1
 Мі́клошич § 104, п. 5, б
 мі́льйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11;
 мі́льйо́на § 48, п. 1, е
 мі́льйонний § 23, п. 1; § 71, п. 1
 мі́льярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а;
 мі́льярда § 48, п. 1, е
 Міне́ральні Во́ди, Міне́ральних Во́д
 § 112, п. 4, а
 міні́мум — *мінімуму* § 48, п. 2, ж
 Міні́стерство вищо́ї та се́редньої
 спеціáльної осві́ти УРСР § 38,
 п. 14
 Міні́стерство. культу́ри УРСР
 § 38, п. 14
 міні́стр § 38, п. 3, прим. 1
 Міні́стр наро́дної осві́ти УРСР
 § 38, п. 3, прим. 3
 міні-футбо́л § 26, п. 2, 2
 мі́раж — *міра́жу* § 48, п. 2, ж
 мі́рошник § 18, п. 4
 мі́рра § 89, п. 1
 мі́сиво § 22, п. 2
 Миссі́ніні § 90, п. 5, а, 3
 Миссі́рі § 89, п. 3
 мі́ст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50,
 п. 2; *мо́сту* (і *мо́ста*) § 48, п. 2,
 в; *мо́сте* § 53, п. 3

місто (парадигма) § 46, II; місто § 44, II, 6; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; міста § 48, п. 1, а; місту, містові § 49, п. 2, а; містом § 51, п. 1; у місті § 52, п. 3, 6; по місту, по місті § 52, п. 3, 6, прим.; міста § 54, п. 3; § 57, п. 2; містам § 56; містами § 58, п. 1
 місто́к — містка́ § 8, п. 3, а, 3
 місто́ Київ § 27, п. 1
 місто́чок § 8, п. 3, а, 3
 місце (парадигма) § 46, II; місце § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; місцем § 51, п. 1; місця § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; місцям § 56, місцями § 58, п. 1; на місцях § 59
 міськра́да § 20, п. 1, 6; § 25, п. 4, а
 міся́цехід § 8, п. 3, д, 6
 міся́ць § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; місяця § 48, п. 1, 6, 6; місяцю § 53, п. 2; на місяці § 52, п. 3, а
 міся́чний § 18, п. 4
 міся́чник — у міся́чнику § 52, п. 2, а
 мі́тла § 2, п. 2, в; мі́тел § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 мі́ф § 88; міфу § 48, п. 2, з
 міхо́ншіа § 45, I, п. 3
 Мі́цкєвіч § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 мі́ць § 20, п. 4, в; § 44, III; мо́ці § 61, п. 1; мі́ццю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
 Мі́чате́к § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 Мі́чиган — Мі́чигану § 48, п. 2, й
 Мі́чурін § 104, п. 6, а
 мі́чурі́нець § 38, п. 1, прим. 5
 міша́ти, мішаю́, міша́ють § 80, п. 3, 6, 3
 міше́чок § 22, п. 7
 мішо́к — у мішкú § 52, п. 2, а
 мі́шодови́ч § 104, п. 4, а
 мли́ч — млина́ § 48, п. 2, в
 мм — міліме́тр § 40
 мобілі́зуючий § 84, п. 1, а
 мо́вби § 32, п. 1
 мо́вно-лі́терату́рний § 29, п. 2, б
 мовно́стильови́й § 29, п. 1, б
 мовозна́вець § 22, п. 4
 Моги́лів § 113, п. 2
 моги́лівський § 113, п. 2
 моги́т § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1; § 80, п. 4; мо́жу § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 4; мо́жеш § 80, п. 4; мі́г, мо́глі § 8, п. 1, а, 7
 мо́гутні́й § 14; § 67, п. 2, а
 мо́дний § 67, п. 1, а
 мо́дус — мо́дусу § 48, п. 2, ж

мо́заїка § 90, п. 5; б
 мол — мо́лу § 48, п. 2, в
 молдава́нин — молдава́ни § 54, п. 1, прим.
 мо́леку́ла § 86, п. 1, а
 мо́лоде́цтво § 18, п. 2, а
 мо́лоде́ць § 18, п. 2, а; мо́ло́дче § 53, п. 3
 мо́лоде́цький § 18, п. 2, а
 мо́лодий § 67, п. 1, а; мо́лодобі́ § 9, п. 2, в
 мо́лодийця — мо́лодийць § 47, Б, п. 4, а
 мо́лодість, мо́лодістю § 20, п. 4, в
 мо́лодь, мо́лодю § 20, п. 4, в
 мо́ло́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; мо́лов, мо́лола § 8, п. 3, в
 мо́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в
 мо́лотити § 18, п. 4, прим. 2
 мо́лотба́ § 16, п. 1, а; § 18, п. 4, прим. 2
 Мо́лох § 38, п. 2, а
 мо́лох війни́ § 38, п. 2, а, прим. 2
 мо́лочай — мо́лочаю́ § 48, п. 2, б
 Мо́лочний Шля́х § 38, п. 6
 мо́ло́чно-бі́лий § 29, п. 2, е
 Мо́льєр § 93, п. 1, а
 мо́ме́нт — мо́ме́нту § 48, п. 2, ж
 мо́насти́р § 1, п. 2
 монпансьќе § 93, п. 1, а
 Монтеві́део § 90, п. 5, а, 3
 Монте́ск'є § 92, п. 1, а
 моргну́ти — моргні́, морга́н(о), моргні́ть § 81, п. 1, в
 мо́ре § 38, п. 8; § 44, II, 6; § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2, а, прим.; мо́ря § 48, п. 1, а; мо́рем § 51, п. 1; мо́ря § 54, п. 3; § 57, п. 2; § 60; мо́рів § 55, п. 1; § 55, п. 2; мо́рям § 56
 мо́ре Ла́птеви́х § 109, п. 1, б
 мо́ріє § 8, п. 2, в
 Мо́ріц § 104, п. 12, 6, прим.
 мо́ро́з § 8, п. 2, в; мо́ро́зу § 48, п. 2, е
 Мо́ро́з — Мо́ро́за § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
 мо́ро́зиво § 22, п. 2
 мо́ро́читися — не мо́ро́чс'я § 18, п. 4, прим. 1
 мо́рщити — мо́рщ, мо́рщте § 81, п. 2, б
 мо́рщитися — не мо́рщс'я § 18, п. 4, прим. 1
 Моска́в, Москві́, Москво́ю, у Москві́ § 112, п. 1, I
 Москво́-ріка́ § 27, п. 1; § 29, п. 2, а, прим.; § 38, п. 8
 москво́ри́цький § 29, п. 2, а, прим.
 мо́ток, мо́тка § 8, п. 3, д, I

мото́р — *мото́ра* § 48, п. 1, е
Мо́тря (парадигма) § 103, п. 1
мо́тто § 89, п. 1
моту́ззя, у моту́ззі § 20, п. 4, а
мох, мо́ху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрі́я — *мрі́ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, Б, п. 4, б; *мрі́є* § 47, А, п. 6, б; *мрі́-ями* § 47, Б, п. 5, б
«Мрі́я» § 38, п. 20
му́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
му́за § 38, п. 2, а, прим. 1
Музе́йний прову́лок § 38, п. 9
Мура́йово § 109, п. 8
Му́рка § 38, п. 4
мурко́тати, мурко́чі, мурко́чуть § 80, п. 3, б, 8
мурко́тити § 80, п. 3, а
Му́ромцев § 104, п. 2, в
Му́рсія § 90, п. 5, а, 2
Му́сїєвський кола́бсп ім. Т. Г. Шев-ченка § 38, п. 12
Му́сорєвський § 104, п. 9
му́ха, му́си § 47, А, п. 5, прим.
Му́юн-Кум § 38, п. 8, прим. 3
МХАТ — *МХАТу, МХАТо́м* § 39, п. 2, прим.
Мю́ллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мю́нхен § 38, п. 8, прим. 4
мю́рїд § 92, п. 2, б
м'ясо § 6, п. 1
м'ясо-возня́ний § 29, п. 2, д
м'ясозаго́тїве́льний § 29, п. 1, а
м'ясо-мо́лб́ний § 29, п. 2, д
м'я́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'я́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
М'я́тлев § 104, п. 2, в

Н

набага́то § 30, п. 1, а
на бага́то § 30, п. 1, а, прим.
на́бережна Лейте́нанта Шмі́дта § 38, п. 8, прим. 1
На́бережні Чо́вні § 109, п. 7, в
на бі́гї § 30, п. 2, а
на́бік § 30, п. 1, б
на́бір § 30, п. 1, б
на бі́с § 30, п. 2, а
набри́хувати § 10, п. 2
на ва́гї § 30, п. 2, а
наве́рх § 30, п. 1, б
наве́рхї § 30, п. 1, б
навесні́ § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на ве́сну § 30, п. 2, а
наздо́гін § 30, п. 1, е
на́взнак § 30, п. 1, е
на ви́бір § 30, п. 2, а

наві́ворот § 30, п. 1, б
на ви́дноті́ § 30, п. 2, а
наві́літ § 30, п. 1, б
наві́слий § 84, п. 1, б
наві́дліг § 30, п. 1, б
на ві́дмінно § 30, п. 2, а
наві́дріз § 30, п. 1, б
на ві́дча́й § 30, п. 2, а
наві́к § 30, п. 1, б
наві́ки § 30, п. 1, б
на ві́кї § 30, п. 2, а
наві́ч § 30, п. 1, б
наві́чно § 30, п. 1, а
наві́що § 30, п. 1, д
навкі́дьки § 30, п. 1, е
навко́ло § 31, п. 1, а
навкру́гї § 30, п. 1, е
наву́лячки § 30, п. 1, е
навмання́ § 20, п. 4, г
навмі́сне § 19, п. 3; § 30, п. 1, е
нава́пакї § 30, п. 1, е
наве́ре́йми § 30, п. 1, е
назпрі́сядки § 30, п. 1, е
навро́стєць § 30, п. 1, е
навро́д § 30, п. 1, е
на́вска́ч § 30, п. 1, е
на́вскі́с § 30, п. 1, е
на́вскосі́ § 30, п. 1, е
на́вспра́вжкї § 30, п. 1, е
на́всті́ж § 30, п. 1, е
на́вті́кача́ § 30, п. 1, е
навча́льний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
навча́льно-виховні́й § 29, п. 2, б
На́гє́ва бу́хта § 38, п. 8
на га́мїз § 30, п. 2, а
На́гаса́кі § 90, п. 5, а, 3
нагі́рний § 67, п. 1, а
нагі́р'я — *нагі́р'їв* § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-го́ра § 30, п. 1, б
нагоро́да — *нагоро́д* § 8, п. 3, д, 2
наго́ру § 30, п. 1, б
нада́лі § 30, п. 1, а
на́двє́чір § 30, п. 1, б
на́дво́є § 30, п. 1, г
на́дво́рі § 30, п. 1, б
на́дголо́дь § 30, п. 1, б
На́ддні́пряни́чина § 38, п. 12, прим.
на́дзеле́нь § 30, п. 1, б
на́дїво § 30, п. 2, а
наді́я (парадигма) § 46, І; *наді́я* § 45, І, п. 2; *наді́ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *на-дію́* § 47, А, п. 3; *наді́єю* § 47, А, п. 4; *у наді́ї* § 47, А, п. 5; *наді́й* § 47, Б, п. 2, а; *наді́ям* § 47, Б, п. 3, б

Надія Балій — *Надії Балій* § 102, п. 4

надмір § 30, п. 1, б

надміру § 30, п. 1, б

на добраніч § 30, п. 1, а, прим.

надбаво § 30, п. 1, а

на дозвіллі § 30, п. 2, а

надопитується § 21, п. 2

над силу § 30, п. 2, а

на жаль § 30, п. 2, а

назавжди § 30, п. 1, а

на завтра § 30, п. 1, а, прим.

назад § 30, п. 1, б

назавхат § 30, п. 1, б

назва — *наза* § 47, Б, п. 2, а

наздогад § 30, п. 1, б

наздогін § 30, п. 1, е

на зло § 30, п. 2, а

назовсім § 30, п. 1, а

на зразок § 30, п. 2, а

назустріч § 30, п. 1, б

наївний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б

наїздом § 30, п. 1, б

наїстися — *наївся, наївсь* § 33, А, п. 1, в

найбільш зручний § 69, п. 2, б

найбільший § 69, п. 2, а

найбільш стійкий — *найбільш стійка* § 69, п. 2, б

найкращий — *найкраща* § 69, п. 2, а

наймення § 8, п. 3, г

найменший — *найменше* § 69, п. 2, а

найменш приємний — *найменш приємне* § 69, п. 2, б

налити — *налию* § 20, п. 4, д

на льоту § 30, п. 2, а

Нальчик § 109, п. 4, б, 1

намалювати, намалюю, намалюють § 80, п. 3, б, 4

на мить § 30, п. 2, а

намічування § 84, п. 2, а

наморозь § 16, п. 1, а

наніз § 30, п. 1, б

нанизу § 30, п. 1, б

на ніщо § 30, п. 2, а

на око § 30, п. 2, а

наблизі § 30, п. 1, е

наостанку § 30, п. 1, б

наостанок § 30, п. 1, б

напам'ять § 30, п. 1, б

напевне § 30, п. 1, в

наперебій § 30, п. 1, б

наперевеси § 30, п. 1, б

наперед § 30, п. 1, б

напередбачити § 31, п. 1, а

наперекір § 30, п. 1, б

напереріз § 30, п. 1, б

написати — *напишіть* § 80, п. 8, б, 1

напівавтомат § 26, п. 1, е

напівдорозі § 30, п. 1, б

напівберт § 26, п. 1, е

напіднижку § 30, п. 1, б

напоготові § 30, п. 1, е

напоказ § 30, п. 1, б

наполовину § 30, п. 1, б

на поруки § 30, п. 2, а

на потім § 30, п. 1, а, прим.

напобхати § 30, п. 1, б

напочатку § 30, п. 1, б

напр. — *наприклад* § 40

наприкінці § 31, п. 1, а

наприклад § 30, п. 1, б

напроріс § 30, п. 1, б

напроріс § 30, п. 1, б

напроріс § 31, п. 1, б

на прощання § 30, п. 2, а

напруга § 80, п. 6, в, прим. 1

напруження § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1

напружуватися — *напружуватись* § 80, п. 6, в, прим. 1

Народа представників комуністичних і робітничих партій § 38, п. 23

на радість § 30, п. 2, а

на радіощах § 30, п. 2, а

нараз § 30, п. 1, б

наректі § 10, п. 2

нарішті § 30, п. 1, б

наріс — *нарісу* § 48, п. 2, з

нарівні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в

нарізно § 30, п. 1, в

нарікати § 10, п. 2

народ § 8, п. 3, д, 7; § 50, п. 2

Народна Палата Республіки Індії § 38, п. 13

народний § 8, п. 3, д, 7; § 67, п. 1, а

народний артист СРСР § 38, п. 3, прим. 1

народно-визвольний § 29, п. 2, б

народногосподарський § 29, п. 1, б

народнопоетичний § 29, п. 1, б

народзхват § 30, п. 1, б

на руку § 30, п. 2, а

Нар'ян-Мар § 114, п. 3, в

на самоті § 30, п. 2, а

насамперед § 30, п. 1, е

на світанку § 30, п. 2, а

Наседкін § 104, п. 2, г

насілу § 30, п. 1, б

насіння § 22, п. 5

на скаку § 30, п. 2, а

наскоком § 30, п. 1, б

наскрізь § 30, п. 1, а
на славу § 30, п. 2, а
на слово § 30, п. 2, а
на сміх § 30, п. 2, а
на ховість § 30, п. 2, а
на сором § 30, п. 2, а
наспід § 30, п. 1, б
наспіх § 30, п. 1, б
насподі § 30, п. 1, б
насправді § 30, п. 1, а
насторожі § 30, п. 1, б
Наталка, Наталці § 16, п. 2, б,
прим.

Наталчин § 16, п. 2, б, прим.
Наталя (парадигма) § 103, п. 1
натрве § 30, п. 1, г
натхнути § 18, п. 4, прим. 2
натицесерце § 30, п. 1, е
«Наўка і суспільство» § 38, п. 18
науково-технічний § 29, п. 2, б
на урв § 30, п. 1, а, прим.
нафтохімічна компанія «Оксіден-
таль петролеум корпорейшн»
§ 38, п. 17

нахил — нахилові § 49, п. 1
Нахичевань § 109, п. 9, а, 3
на ходу § 30, п. 2, а
національний — національні збори
§ 38, п. 13, прим. 2
начоб § 32, п. 1
начебто § 32, п. 1
начётверо § 30, п. 1, г
наш § 75; нашого, нашої, нашою § 9,
п. 2, в

нашвидку § 30, п. 1, в
нашвидкуруч § 30, п. 1, е
на шкоду § 30, п. 2, а
на щастя § 30, п. 2, а
нащо § 30, п. 1, д
нааяв § 30, п. 1, б
Нгуєн Конг Хойн § 106, п. 1, е
н. е. — нашої ери, до н. е. — до на-
шої ери § 40

неабіхто § 33, А, п. 1, е
неабіякий § 33, А, п. 1, е
небалакучий § 33, А, п. 1, е
Нева § 109, п. 1
несоблаганий § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невважajúчи на... § 33, А, п. 1, е
невважajúчи на те що § 32, п.
2, б

невгасимий § 33, А, п. 1, д
невдалий § 33, А, п. 1, е
невдовзі § 33, А, п. 1, д
невогяд § 33, А, п. 1, е
невеселий § 33, А, п. 1, е
невже § 33, А, п. 1, е
невійнно § 33, А, п. 1, д

не від того § 33, А, п. 2, ж
невільник § 33, А, п. 1, д
невміння § 33, А, п. 1, е
неволими § 33, А, п. 1, д
неволя § 33, А, п. 1, е
невпáм'ятку § 33, А, п. 1, е
невпáйний § 33, А, п. 1, д
невпáнно § 33, А, п. 1, д
Неврлий § 104, п. 10
неврожай § 33, А, п. 1, е
невсипіющий § 33, А, п. 1, д
невтямки § 30, п. 1, а; § 33, А,
п. 1, е

невчений § 33, А, п. 1, е
негадано § 33, А, п. 1, е
негайний § 33, А, п. 1, д
негарзд § 30, п. 1, а
негода § 33, А, п. 1, д
Негоріле § 109, п. 1, в
Негош § 104, п. 1

недавній § 67, п. 2, а
недалеко § 33, А, п. 1, е
недарма § 33, А, п. 1, е
недобачати § 33, А, п. 1, е
недобиток § 33, А, п. 1, е
недобрий § 33, А, п. 1, е
недовиконаний § 33, А, п. 1, е
недовиконувати § 33, А, п. 1, е
недодержаний § 33, А, п. 1, е
недодержати § 33, А, п. 1, е
недозволений § 20, п. 2, б
недозрілий § 33, А, п. 1, е
недоїдати § 33, А, п. 1, е
недоїдок § 33, А, п. 1, е
недоказаний § 33, А, п. 1, е
недоказувати § 33, А, п. 1, е
недокрів'я § 33, А, п. 1, е
недоблік § 33, А, п. 1, е
недоліток § 33, А, п. 1, е
недолюбловати § 33, А, п. 1, е
недболя § 33, А, п. 1, е
недооцінений § 33, А, п. 1, е
недооцінювати § 33, А, п. 1, е
недописаний § 33, А, п. 1, е
недоплатити § 33, А, п. 1, е
недорід § 33, А, п. 1, е
недоріка § 45, І, п. 1

недорослий § 33, А, п. 1, е
не добсити § 33, А, п. 2, ж
недостача § 33, А, п. 1, е
недостяжність § 33, А, п. 1, е
недостепо § 33, А, п. 1, е
недоторканий § 20, п. 2, б
недоторканність § 33, А, п. 1, е
недобук § 33, А, п. 1, е
недочувати § 33, А, п. 1, е
недочутий § 33, А, п. 1, е
недуга § 33, А, п. 1, д

не дуже § 33, А, п. 2, ж
 недірно § 33, А, п. 1, є
 не-Європа § 33, А, п. 3, в
 Невдлий § 104, п. 10
 нежить § 33, А, п. 1, д
 незабаром § 33, А, п. 1, д
 незабутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 незакінчений — *незакінчена праця*
 § 33, А, п. 1, ж
 незбагненний § 33, А, п. 1, є
 незважаючи на... § 33, А, п. 1, є
 незважаючи на те що § 32, п. 2, б
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.
 нездоланний § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 нездужати § 33, А, п. 1, д
 не здужати § 33, А, п. 1, д
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 23,
 п. 2
 незліченний § 20, п. 2, в, прим.; § 33,
 А, п. 1, д
 не зовсім § 33, А, п. 2, ж
 незрівнянний § 20, п. 2, б
 не з рукі § 30, п. 2, а
 незчутися § 33, А, п. 1, д
 нез'ясований — *нез'ясовані пита-*
ння § 33, А, п. 1, ж
 Нельсон § 93, п. 1, б
 немалій § 33, А, п. 1, є
 немов § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, є
 немовби § 32, п. 1
 немовбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 немовля § 33, А, п. 1, д
 немовлятко — *немовляткові (немо-*
влятку) § 49, п. 1
 не можна § 33, А, п. 2, ж
 ненавидіти § 33, А, п. 1, д
 ненависний § 33, А, п. 1, д
 ненависть § 33, А, п. 1, д
 ненастанний § 33, А, п. 1, д
 неначе § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, є
 неначебо § 32, п. 1
 Ненецький автономний округ § 38,
 п. 12
 неоліт § 38, п. 22, прим. 1
 неоцінений § 23, п. 2
 неоціненний § 23, п. 2
 неп, під час непу § 39, п. 2, прим.
 Непійвода § 106, п. 2, а
 Непійний § 26, п. 1, г
 неписьменний § 33, А, п. 1, є
 неподданий § 23, п. 2
 непокоїтися § 33, А, п. 1, д
 непорочно § 33, А, п. 1, д
 непосида § 45, І, п. 1
 непохитний § 33, А, п. 1, д
 неправда § 33, А, п. 1, є
 непримиренний § 20, п. 2, б

нержавіючий — *нержавіюча сталь*
 § 33, А, п. 1, ж
 несамовіто § 33, А, п. 1, д
 несказаний § 23, п. 2
 несказаний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 несказанно § 33, А, п. 1, д
 нескінчений § 23, п. 2
 нескінченний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 неслівити § 33, А, п. 1, д
 не славити § 33, А, п. 1, д
 неспілівий § 33, А, п. 1, є
 несподіванка § 33, А, п. 1, є
 неспростований — *неспростовані*
факти § 33, А, п. 1, ж
 несті § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б,
 7; § 83; *несу* § 2, п. 1; § 8, п. 1,
 а, 7; § 80, п. 3, б, 7; *несуть* § 80,
 п. 3, б, 7; *ніс* § 8, п. 1, а, 7; § 80,
 п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; § 85, п. 2;
несла § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9;
несло, несли § 80, п. 9
 Нестір, Нестора, Несторові § 103,
 п. 2, прим. 1
 Нестор Літописець § 38, п. 1
 нестямитися § 33, А, п. 1, д
 нестямний § 33, А, п. 1, д
 не сьогодні-завтра § 25, п. 4, в
 не треба § 33, А, п. 2, ж
 нетто § 89, п. 1
 Нетудихата § 106, п. 2, б
 неук § 33, А, п. 1, д
 нехворощ — *нехворощу* § 61, п. 3, б
 Нехорішев § 104, п. 2, в
 нехотя § 33, А, п. 1, є
 не цілком § 33, А, п. 2, ж
 нечисленний § 20, п. 2, б
 Нечуй-Левицький § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, б
 «Ніва» § 38, п. 25
 Ніжний Новгород § 110
 Ніжня Тунгуска § 109, п. 7, а
 Ніжньо-Дунайська низовина § 114,
 п. 2, а, прим.
 Нижньокілійський § 114, п. 2, а
 нижчепідписаний § 25, п. 1, увага;
 § 29, п. 1, г
 ніжчий, ніжче § 18, п. 3
 низовина § 114, п. 2, а, прим.
 низький § 18, п. 3
 Никіфоров § 104, п. 6, в, 2
 нірка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 нити, нійю, нійють § 80, п. 3, б, 1
 Ничіпир § 103, п. 2, прим. 1
 ніби § 32, п. 1
 нібито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 ніготь, нігтя § 8, п. 3, а, 1; *нігті*
 § 18, п. 4, прим. 2
 ніде § 33, А, п. 1, а

ніде § 33, А, п. 1, з
ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
ножа § 48, п. 1, б, 3; § 50, п. 1,
 прим.; *ножём* § 51, п. 1; *ножі*
 § 54, п. 2
ніженька § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1;
 § 22, п. 8
ні живий ні мертвий § 33, А, п. 2, з
Ніжин § 113, п. 1
ніжинський § 131, п. 1
ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
нізачо § 33, А, п. 1, з
нізвідки § 33, А, п. 1, з
нізвідкіля § 33, А, п. 1, з
Нікарігуа § 112, п. 7
Нікітін § 104, п. 6, в, 2
Ніколаєв § 104, п. 6, в, 2
Ніколаєвськ-на-Амурі § 109, п. 4,
 б, 2
ніколи § 33, А, п. 1, з
ніко́ли § 33, А, п. 1, з
Нікополь § 108, прим.
ні кроку далі § 33, А, п. 2, з
Ніл § 90, п. 5, а, 3; *Нілу* § 48, п. 2, й
німецький § 18, п. 1, а
Німеччина § 18, п. 1, а
німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ніна Байко — з Ніною Байко § 102,
 п. 4
ні на гріш § 30, п. 2, а
ні на макове зерно § 33, А, п. 2, з
ніна́чо § 33, А, п. 1, з
Нінель (парадигма) § 103, п. 3
ні пава ні Гава § 33, А, п. 2, з
ні риба ні м'ясо § 33, А, п. 2, з
ні се ні те § 33, А, п. 2, з
нісі́льки § 33, А, п. 1, з
нісиш § 8, п. 1, а, 7; § 85, п. 2
ні суди́ ні туди́ § 33, А, п. 2, з
ні так ні ськ § 33, А, п. 2, з
нітро́хи § 33, А, п. 1, з
ніхто́ § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікого́*
 § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікому́, ні́-*
кі́м, ні на ко́му § 79
Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
ніци́цький § 113, п. 2, б
ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4;
 § 20, п. 4, в; *но́чі* § 8, п. 1, а,
 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *ніччю*
 § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61,
 п. 3, а; *но́чей* § 62, п. 2; *ноча́м*
 § 62, п. 3; *ноча́ми* § 62, п. 4; *по*
ноча́х § 62, п. 5
нічий, нічийм § 33, А, п. 1, з
нічний § 18, п. 4
ніша § 90, п. 5, а, 5
ніщо́, нічо́го § 33, А, п. 1, з
нія́к § 33, А, п. 1, з

ніякий § 33, А, п. 1, з; § 79; *нія́кого*
 § 79; *нія́кому* § 33, А, п. 1, з;
 § 79; *нія́ким, ні на́ я́кому* (й ні
 на́ я́кім) § 79
НЛО § 39, п. 2
Нобелівська премія § 38, п. 26, в
Нова́ Гвіне́я § 38, п. 8, прим. 1
новаци́я § 89, п. 2, прим.
Новгород § 114, п. 2, д
Новгород-Сіверський § 108; § 112,
 п. 4, б; *Новгоро́да-Сіверського,*
Новгоро́ду-Сіверському § 112,
 п. 4, б
но́вгородський § 114, п. 2, д
нове́ла § 86, п. 1, а
Нове́ Місто § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 2, е
новий § 67, п. 1, а
Новий рік § 38, п. 22
Новий Сад § 114, п. 1, а
Новиков § 104, п. 6, в, 4
Новиков-Прибой § 106, п. 3, б
Нові За́мки § 109, п. 7, г
Нові Ключі § 109, п. 7, в
новітний § 67, п. 2, а
нові́ший § 69, п. 1, а
Нововоли́нськ § 114, п. 2, а
Новогра́д-Воли́нський, Новогра́да-
Воли́нського, Новогра́дові-Воли́н-
ському § 112, п. 4, б
новогрі́ландський § 90, п. 5, б
новомі́ський § 114, п. 2, е
Новомли́нівська сі́льра́да § 38, п. 12
Новоросі́йська губе́рнія § 38, п. 12
Новоси́бі́рськ § 109, п. 4, б, 8; § 114,
 п. 2, а
Но́во-Сиби́рські́ остро́ви § 114, п. 2,
 а, прим.
Новосі́лки-на-Дні́прі § 114, п. 3, д
новосі́лківський-на-Дні́прі § 114,
 п. 3, д
Новосо́блов § 104, п. 3, б
Новотний § 104, п. 10
новоутво́рений § 29, п. 1, г
Новоче́ркаськ § 109, п. 1
нога́ § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47,
 А, п. 5, прим.; *но́зі* § 47, А, п. 5,
 прим.; *ніг* § 8, п. 1, а, 2
«Нбес Дойчлянд» § 38, п. 18
но́жівка § 22, п. 11
Нойба́уер § 95, п. 2
Нойбра́нденбург § 95, п. 2
но́рд-в́ест § 26, п. 2, 3
но́рд-ост § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
но́рд-ості́вський § 29, п. 2, е
Нортгейм § 95, п. 2
но́сити § 22, п. 5; § 80, п. 5; *ноши́*
 § 80, п. 5

носі́й — носі́веі § 49, п. 1; на носі́-
ві § 52, п. 1, а
носі́ння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80,
п. 6, в
носо́к, носка́ § 8, п. 3, д, 1
носо́ріє § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, в
нота́ція § 89, п. 2, прим.
но́чви § 66, п. 1, а; *ночв*, *ночѳв* § 66,
п. 2, в; *ночвам* § 66, п. 3, а; *ноч-*
вами § 66, п. 5, а; *у но́чвах* § 66,
п. 6
но́шений § 80, п. 6, а
нульовий § 23, п. 7
Нур ед Дін § 38, п. 1, прим. 1;
§ 106, п. 1, г; § 107, п. 3
нуреддінівський § 107, п. 3
Нью-Йорк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
нью-йоркський § 114, п. 3, г
Нью́тон § 93, п. 1, а
нюа́нс § 93, п. 2
ня́нин § 67, п. 1, б
ня́нька § 17, п. 2
ня́ньчин § 17, п. 2
ня́ньчити § 17, п. 2

О

о.— *остріє* § 40
Об, Обі § 112, п. 1, III; Об'ю § 61,
п. 3, б; § 112, п. 1, III; на Обі
§ 112, п. 1, III
оба́біч § 30, п. 1, е
обба́йти § 20, п. 1, а
оббер-ма́йстер § 26, п. 2, 2
об'є́м § 6, п. 3
обі́два, обі́дві, обо́х, обо́м, обома́,
на обо́х § 70, п. 9
обі́д — по обі́ді § 52, п. 3, б, прим.
обі́дній § 67, п. 2, а
обі́к § 30, п. 1, б
обі́р'уч § 30, п. 1, е
обі́ч § 30, п. 1, б
об'ї́хати § 4, п. 3
обл.— *область* § 40
область — *областей* § 62, п. 2
обли́жконко́м § 25, п. 4, а; § 39,
п. 1, б
облі́жця § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, а;
§ 54, п. 3; § 57, п. 2; *обліжню* § 49,
п. 2, а; *обліжчям* § 51, п. 2; § 56;
на *обліжчі* § 52, п. 3, б; *обліж* § 55,
п. 2; *обліжчями* § 58, п. 1; на *об-*
ліжчях § 59
облкомуні́стс § 39, п. 1, б
обо́є, обо́х, обо́м § 70, п. 8
оборі́є § 8, п. 2, в
обпа́літи § 21, п. 2
обража́ти § 43

образ — *образу* § 48, п. 2, з; *обра-*
зи § 43
образ — *образі* § 43
обра́за — *обра́зи* § 43
обтру́сити § 21, п. 2
ова́з § 20, п. 3
ова́с § 8, п. 1, а, 5; *віва́* § 8, п. 1, а,
5; § 48, п. 2, б; *вівса* § 54, п. 3
Ов'е́до § 91, п. 2
Ові́дій § 90, п. 5, а, 3
овоче́вий § 23, п. 7
овочесхо́вище § 25, п. 2, а
о́вруцький § 113, п. 2, б
Овру́ч § 113, п. 2, б
О'Генрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огне́нний § 20, п. 2, в
о-го-го́ § 25, п. 4, г
огоро́жа — *огоро́ж* § 8, п. 3, д, 2
Ода́рка, Ода́рок § 103, п. 1, прим. 2
ода́ку § 30, п. 1, б
оде́ржати § 2, п. 1
Оде́са § 108; § 112, п. 1, I; § 113,
п. 2, в; *Оде́си, в Оде́сі* § 112, п. 1, I
оде́ський § 113, п. 2, в
оди́н, одна́, одно́ (*одне́*) (парадигма)
§ 70, п. 1; *одного́, одному́, одній*
§ 70, п. 1, прим.
оди́на́дцятьо́ § 70, п. 10
оди́на́дцятьи́ § 71, п. 1
11-го́ § 28, п. 2, а
оди́на́дцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
оди́н в оди́н § 30, п. 2, б
оди́н до одно́го § 70, п. 1, прим.
Оди́нцо́в § 104, п. 6, в, 2
одна́ два́дцятьа — на одну́ два́дцятьу
§ 72, п. 1
одна́ дру́га § 72, п. 1
одна́ тре́тя § 72, п. 1
одна́ четве́рта § 72, п. 1
одни́м одна́ § 25, п. 4, б, прим.
одноде́нний § 25, п. 3, а
оз.— *озеро* § 40
о́зеро § 114, п. 2, а, прим.; *озе́р* § 8,
п. 3, д, 3; § 55, п. 2
О́зеров § 104, п. 1
о́зеро Іа́льмень § 38, п. 8; § 109,
п. 4, а, 1
о́зеро Селі́ге́р § 109, п. 4, а, 1
о́зе́рце § 8, п. 3, д, 3; *о́зе́рець* § 55,
п. 2, прим.
ознайо́мити — *ознайо́м, ознайо́мте*
§ 81, п. 2, б
Окайо́мов § 104, п. 3, а
О'Кейсі § 106, п. 1, г, прим. 1
о́ко § 58, п. 2, прим.; *о́ці* § 54, п. 2;
о́чей § 55, п. 3; *о́чіма* § 58, п. 2,
прим.
око́лиця § 18, п. 4

окбличний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
окдлшшнй § 67, п. 2, б
О-Коннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрім § 31, п. 1, б
округлояйцеподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуляри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а;
окулярів § 66, п. 2, б
Олєг (парадигма) § 103, п. 2
Олександр Македонський § 38, п. 26, б
Олександр Невський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олександрович § 101
олександро-пащенківський § 114, п. 3, б
Олександро-Пащенкове § 114, п. 3, б
Олександрко § 101
Олексій, Олексієва § 23, п. 7
Олексійович § 22, п. 10
Олена Прекрасна § 106, п. 1, а
Оленій (острів) § 109, п. 7, а
олень — олєнів § 57, п. 1
Олєньок § 109, п. 2, б
Олефір, Олефіра § 103, п. 2, прим. 1
олівєць § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; **олівця** § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 1, в; § 50, п. 1, прим.; **олівці** § 57, п. 2
олїстий § 23, п. 6
Олійникова Слобода § 114, п. 3, е
олїйниково-лобідський § 114, п. 3, е
Олонець § 109, п. 9, б
Ольвія, Ольвії, Ольвією, в Ольвії § 112, п. 1, 1
Ольга § 23, п. 4; прим.; § 103, п. 1, прим. 1; **Ользі** § 103, п. 1, прим. 1
Ольгопіль § 108, прим.; § 114, п. 2, д
ольгопільський § 114, п. 2, д
Олжин § 23, п. 4, прим.
Ольстер § 86, п. 1, б
ом — омів § 55, п. 1
Онєга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онєзький § 113, п. 2, а
Онїська § 18, п. 1, д, прим.
Онїсько § 18, п. 1, д
Онїсьчин § 18, п. 1, д, прим.
Онїщенко § 18, п. 1, д
Онищук § 18, п. 1, д
опектїся — опікся § 80, п. 9, прим. 3
опівдні § 30, п. 1, б
опівночі § 30, п. 1, б
опік § 8, п. 3, д, 5; **опіку** § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, 1
опліч § 30, п. 1, б
опух — опуху § 48, п. 2, 1
Організація Об'єднаних Націй § 38, п. 11

організує § 84, п. 1, а
органічний § 23, п. 3
орден — орден Вітчизняної війни, орден Дружби Народів, орден Жовтнєвої Революції, орден «Мати-героїня», орден Пошани, орден Трудового Червоного Прапора, орден Трудової Слави, орден Червоної Зірки § 38, п. 24
орєл, орля § 8, п. 3, д, 1; **орле** § 53, п. 3
Орєл § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; **Орля** § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; **Орлом, в Орлі** § 112, п. 1, II
Орєхово-Зуєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; **Орєхово-Зуєва** § 112, п. 5; **Орєхово-Зуєвом** § 51, п. 3, б; **в Орєхово-Зуєві** § 112, п. 5
орєхово-зуєвський § 114, п. 3, а
оркєстр — оркєстру § 48, п. 2, б
орліний § 23, п. 5
орлії § 67, п. 2, в
орловський § 113, п. 2
«Орлятко» § 38, п. 20
ортодокс § 88
ортопедичний § 23, п. 3
ортопедія § 88
орфографія § 88
освітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
осєл — на ослі § 52, п. 1, б, прим.
Осел § 38, п. 2, б
осетїн § 113, п. 1; **осетїни** § 54, п. 1, прим.; **осетїнів** § 55, п. 1, прим.
осетїнський § 113, п. 1
Осиповичі § 109, п. 4, б, б
осілий § 84, п. 1, б
осінній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
осїнь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в; **осєні, осїнню** § 8, п. 1, а, 1
Осло § 86, п. 1, а
Осман-паша § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
оснєва — оснєв § 8, п. 3, д, 3
основний § 8, п. 3, д, 7
осєба § 8, п. 1, а, 2; **осїб** § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, д, 3
Оссїан § 90, п. 5, а, 2
останній § 67, п. 2, а; **останнє** § 5, п. 2
Остєр — Острє § 48, п. 1, д
острів § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; **острову** § 49, п. 2, б
Острєвський § 104, п. 9

Остріве § 113, п. 2, а
 острозький § 113, п. 2, а
 остискуватий § 23, п. 8
 ось-ось § 30, п. 3, д
 отак § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отакій-то § 33, А, п. 3, а
 отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отепёр § 20, п. 1, а, прим.
 отже § 32, п. 1
 отже ж § 32, п. 2, а
 отоді § 20, п. 1, а, прим.
 отож § 32, п. 1
 отож-то § 32, п. 3
 отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 отримувати § 2, п. 1
 отут § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 офіційний § 88
 Охтірка § 108
 оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 очевидний § 25, п. 2, а
 очевидно § 30, п. 1, е
 очерёт — очерету § 48, п. 2, б
 очікуваний § 24, п. 1
 очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
 очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3; Павлов § 8, п. 3, д, 4
 павловський § 8, п. 3, д, 4
 павутиння § 22, п. 5
 Па-де-Калé § 11, п. 1; § 114, п. 3, д
 Пайонк § 104, п. 8, б
 Пакистан § 90, п. 5, в, 5
 Пак Ті Вон § 106, п. 1, е
 Палажка, Палажці § 103, п. 1, прим. 1
 Палата мір і вимірних приладів § 38, п. 14
 палаці § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; палацу § 48, п. 2, в
 палацовий § 23, п. 7
 Палаці піонерів § 38, п. 15, в
 Палацький § 104, п. 10
 палеозойська ера § 38, п. 22, прим. 1
 палеоліт § 38, п. 22, прим. 1
 Палёрмо § 86, п. 2
 Палестина § 90, п. 5, в, 5
 палець § 16, п. 1, а; пальці § 16, п. 2, б
 паливо § 22, п. 2
 Палицин § 104, п. 6, в, 4
 паличка § 22, п. 7

пальма — пальм § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 пальто § 100, п. 2; пальт § 55, п. 2
 Памір — Паміру § 48, п. 2, й
 памфлет — памфлету § 48, п. 2, з
 Панамський перешийок § 38, п. 8
 Панас Мірний § 106, п. 1, б
 пан'європейський § 6, п. 3
 Панібудьласка § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; Панібудьласки, Панібудьласці § 102, п. 1
 Панкратьев § 104, п. 12, а, 1
 пінна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; пинн § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Пінчон § 17, п. 6
 Паперівка § 38, п. 5
 папір § 8, п. 2, е, прим.; § 45, II, п. 1; папéру § 8, п. 2, е, прим.
 папка, папок § 8, п. 2, а, прим. 2
 параноя § 90, п. 4
 Параска § 18, п. 1, д, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; Парасок § 103, п. 1, прим. 2
 Парасчин § 18, п. 1, д, прим.
 парашут § 90, п. 6
 Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
 Паріж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; Паріжа § 48, п. 1, г
 Парізька комуна § 38, п. 22
 парізький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 парізувати § 24, п. 3
 парі § 90, п. 5, а, 4
 парк — парку § 48, п. 2, б
 паркан — паркану, паркана § 48, п. 2, в
 Парк культури ім. М. Рильського § 38, п. 15, б
 парламент § 38, п. 13, прим. 2
 Парнас § 38, п. 8, прим. 4
 пароплав — пароплава § 48, п. 2, і
 паросток, паростка § 8, п. 3, д, 1
 парт — парт § 8, п. 2, а, прим. 2
 партизан — нітій в партизани § 57, п. 1
 Партійна Комісія при ЦК Компартії України § 38, п. 13
 партійний § 90, п. 5, а, 2
 партійно-політичний § 29, п. 2, б
 парт-і профорганізації § 26, п. 2, б
 партія § 44, І
 Партія трудящих В'єтнаму § 38, п. 14, б
 парубок § 18, п. 2, а
 парубоцтво § 18, п. 2, а
 парубоцький § 18, п. 2, а
 парувати § 24, п. 3
 парфумерія § 90, п. 6
 парфуми § 90, п. 6

пасажир § 45, II, п. 1
Пасіка § 38, п. 6
пасмо, у пасмі § 17, п. 3, прим.
пасти, пасу, пасуть § 80, п. 3, 6, 7
пастися — пасся § 20, п. 1, г
пауза § 94
Паульсен § 94
пáфос § 88
пацієнт § 91, п. 2
паяц § 17, п. 7
пéвен § 67, п. 1, в
пéвність, пéвності, пéвністю § 8, п. 1, а, 1
педагог § 14
пéдаль § 86, п. 1, б
пейзажист § 22, п. 13
пейзажист-художник § 27, п. 3
пекти́ § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; *печу́* § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; *печёш* § 80, п. 4; *пiк* § 80, п. 9; § 85, п. 2; *пекла́, пекло́, пекли́* § 80, п. 9; *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо* (рідше *пекти́мем*), *пекти́мете, пекти́муть* § 80, п. 8, а, 2; *печі́, печі́м(о), печі́ть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
пекти́ся, пекти́сь § 83
пекучі́сть — пекучі́сті § 9, п. 2, а
пеленá § 2, п. 2, а
пéлех § 8, п. 2, в
Пелопоннэс — Пелопоннэсу § 48, п. 2, й
Пéнжино § 113, п. 1
пéнжинський § 113, п. 1
Пéнза § 109, п. 1
пéнні § 89, п. 1
Пенсильванія-авеню § 38, п. 8
пень — пнéві § 49, п. 1
пеньо́к § 22, п. 12
первіснообіжний § 29, п. 1, б
Перебийніс § 26, п. 1, г
перев́ріхувати § 2, п. 3, б
перев́ершувати § 10, п. 2
переві́рити — переві́р § 17, п. 1
пéред § 8, п. 2, в
пéредній § 67, п. 2, а
передові́к § 22, п. 1
передові́к-робі́тник § 27, п. 3
передпáтá § 21, п. 2
передусі́м § 30, п. 1, д
передчáсний § 21, п. 2
переі́накшити § 4, п. 4, прим.
перекóнувати § 10, п. 1
перекоті́поле § 26, п. 1, г
Перелéсник § 38, п. 2, б
перемальóваний § 24, п. 2
перемальóвувáння § 24, п. 2

перемальóвувати § 24, п. 2
Перемі́шль § 113, п. 2, в, прим.
перемі́шльський § 113, п. 2, в, прим.
перемóга § 45, I, п. 1; *перемóги* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перемóзі* § 47, А, п. 2; *перемóгу* § 47, А, п. 3; *перемóгою* § 47, А, п. 4; *у перемóзі* § 47, А, п. 5; *перемóго* § 47, А, п. 6, а
перемóжений § 80, п. 6, а
перемóжець § 22, п. 4
перебóр, перебóру § 8, п. 3, д, 5
перетвóрюючий § 84, п. 1, а
пері́стий § 23, п. 6
пері́стий § 23, п. 6
перó — пéра § 54, п. 3
Пéрська затóка § 38, п. 8; § 110
Пéрún § 38, п. 2, а
пері́цепція § 89, п. 2
Пéрша зразкóва друкарня імені Фрúнзе § 38, п. 15, а
Пéрше Садо́ве § 114, п. 1, в
Пéрше трав́ня § 38, п. 22
1 Трав́ня § 38, п. 22, прим. 2
пéрший, пéрша, пéрше § 71, п. 1; *пéршої, пéршою* § 9, п. 2, в
Періотравнéве § 114, п. 2, б
Періотравнéвий парк § 38, п. 9
пес — пса § 48, п. 1, б
пестлі́вий § 19, п. 1
Петра́ й Пáвлá § 38, п. 22
Петрів § 8, п. 1, а, 3; *Петрóва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Петрóве* § 23, п. 7; *Петрóвого* § 8, п. 1, а, 3
Петрівка § 38, п. 22
Петрівський радгóсп § 38, п. 12
Петрó § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петрóві* § 49, п. 1; *Пéтре* § 53, п. 3
Петрóв § 104, п. 1
Петрó Кузьмич — Пéтре Кузьмичі́ § 53, п. 4, прим. 4
Петропáвлівка § 114, п. 3, б
пéчений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
печéний § 20, п. 2, в, прим.
Печéрська лáвра § 38, п. 21
пéчиво § 22, п. 2
Печивóди § 114, п. 2, в
печивóді́вський § 114, п. 2, в
п'едестáл § 91, п. 2; § 92, п. 1, а
П'емóнт § 92, п. 1, а
п'éса § 90, п. 5, а, 2
Пешкóвський § 104, п. 2, г
Пивовáров § 104, п. 6, в, 2
Пилі́півка § 38, п. 22
Пилáев § 104, п. 6, в, 2

пирій — *пирієм* § 51, п. 1
 Пирятин — *Пирятин* § 48, п. 1, д
писав-писав § 25, п. 4, а
писаний § 84, п. 2, прим. 1, г
писар, писаря § 45, II, п. 2
Писарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писати § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г;
пишуть § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишуть* § 80, п. 3, б, 3;
пиши, пишм(о), пишм § 81, п. 2, в, прим. 2; *буду писати* § 80, п. 8, а, 1
Писемський § 8, п. 3, д, 7
писк § 19, п. 2
писнути § 19, п. 2
письменник § 20, п. 1, в
письмо § 17, п. 3, прим.; *на письмі* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
 питання — *питань* § 55, п. 2; *питанням* § 56
пити, п'ю § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
питомий § 67, п. 1, а
піанісимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піаніст § 22, п. 13
піваркуша § 26, п. 1, е
півгодина § 26, п. 1, е
Південна Америка § 110
Південне Полісся § 38, п. 7
південний захід § 38, п. 7
Південно-Західна залізниця § 38, п. 9
південно-східний § 29, п. 2, е
Південно-Український канал § 114, п. 2, а, прим.
південь § 38, п. 7
Південь — курорти Півдня § 38, п. 7
півд.-зах. (південно-західний) § 40
півдужини § 26, п. 1, е
пів-Європи § 26, п. 1, е, прим.
півкарбованця § 26, п. 1, е
пів-Кієва § 26, п. 1, е, прим.
півколо § 26, п. 1, е
півмісяць § 26, п. 1, е
північ § 38, п. 7
Північ — народи Півночі § 38, п. 7
Північна Буковина § 38, п. 7
Північний Льодовитий океан § 110
Північний морський шлях § 38, п. 9
Північний полюс § 38, п. 8; § 110
північно-західний § 29, п. 2, е
Північно-Кримський канал § 38, п. 7
Півн.-Крим. канал (Північно-Кримський канал) § 40

півн.-сх. (північно-східний) § 40
півогірка § 26, п. 1, е
півтора § 72, п. 2
півтораста § 72, п. 2
півторі § 72, п. 2
пів'яблука § 26, п. 1, е
під боком § 30, п. 2, а
підборіддя § 8, п. 3, б, 3
підвищення § 18, п. 3
підвищити § 18, п. 3
підв'язати § 6, п. 1
під гору § 30, п. 2, а
підготовка § 22, п. 11
піддашися § 20, п. 4, а; § 54, п. 3;
піддашися § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а;
піддашися § 51, п. 2; *на піддашися* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б;
піддаш § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
піджак — піджак § 48, п. 1, в
підзолисто-болотний § 29, п. 2, б
під'їхати § 6, п. 3
під кінців § 31, п. 3
підкова — підків § 8, п. 3, д, 3
підкреслити — підкресли, підкреслім(о), підкресліть § 81, п. 1, г
Підмосків'я § 38, п. 12, прим.
піднесення § 22, п. 5
підніжжя § 8, п. 1, б
підпис — підписів § 55, п. 1
підбора — підпор § 8, п. 3, д, 3
підпорядкований § 24, п. 1
підпорядкування § 24, п. 1
підпорядкувати § 24, п. 1
підрахунок — у підрахунок § 52, п. 2, а
підряд § 30, п. 1, б
під сідлу § 30, п. 2, а
підсінюваний § 24, п. 1
підсінювання § 24, п. 1
підсінювати § 24, п. 1
підтримка § 21, п. 2
підтупцем § 30, п. 1, а
під час § 31, п. 3
пістет § 90, п. 5, а, 2
пізнавати, пізнаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
пізнй § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
пик § 38, п. 8
пикірувати § 24, п. 3
пик Шевченка § 38, п. 8
пикши § 85, п. 2
пілот § 90, п. 5, а, 5
Пількомайо § 100, п. 2
пілля § 86, п. 1, б
Пінега § 109, п. 1
пінчер § 38, п. 4, прим.
піонер — пінерові § 49, п. 1; *піонери* § 54, п. 1; *піонерів* § 57, п. 1

пірець — пірець § 55, п. 2, прим.
 пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
 піскуватий § 23, п. 8
 після того як § 32, п. 2, б
 пісня § 45, I, п. 2; пісень § 16, п. 2, в
 пісняр, пісняра § 45, II, п. 3
 пісок § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; піски
 § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48,
 п. 2, а
 піті — пішла б § 33, Б, б
 піфагорова теорема § 38, п. 26, в,
 прим., б
 піцикато § 89, п. 1
 пішохід § 8, п. 3, д, б
 пішохідний § 8, п. 3, д, б
 Піщане § 109, п. 1, в
 піщаний § 18, п. 1, в
 піщина § 18, п. 1, б
 Піщантек § 104, п. 8, б
 Пйотровський § 104, п. 4, а
 план § 86, п. 1, а
 планово-економічний відділ Держ-
 плану УРСР § 38, п. 16
 плаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плащ — плащ § 48, п. 1, в
 плем'я § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64,
 п. 2; племіні § 44, IV, б; § 64, п. 2;
 § 64, п. 3; плем'ям, плем'ям
 § 64, п. 4; у племні § 64, п. 5;
 племені § 65, п. 1; § 65, п. 4;
 племін § 65, п. 2; племенам § 65,
 п. 3; племенами § 65, п. 5; у пле-
 менах § 65, п. 6
 пленум § 86, п. 2
 Пленум ЦК Компартії України
 § 38, п. 13
 плестий, плів, плелі § 8, п. 1, а, 7
 плечі § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.;
 плечі § 48, п. 1, 1; плечем § 51,
 п. 1; на плечі § 52, п. 3, б; плечі
 § 54, п. 2; плечей і пліч § 55, п. 3;
 плечима § 58, п. 2, прим.
 Плещеев § 104, п. 2, в
 Плещеево § 109, п. 1, б
 плейда § 90, п. 4
 плінний § 23, п. 1, прим.
 Пліски, Плісок, Пліскам § 112, п. 2
 плісковатий § 23, п. 8
 плівши § 8, п. 1, а, 7
 пліт — пліту, пліта § 48, п. 2, в
 плітка, пліток § 8, п. 3, а, 2
 пліч-б-пліч § 30, п. 3, д
 пломбір § 22, п. 13
 плоский § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плоско-опуклий § 29, п. 2, б
 площіа (парадигма) § 46, I; площіа
 § 45, I, п. 3; площі § 47, А, п. 1,
 б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47,

Б, п. 4, б; площіу § 47, А, п. 3;
 площіною § 47, А, п. 4; на площі
 § 47, А, п. 5; площі § 47, Б, п. 2,
 а; площіам § 47, Б, п. 3, а; пло-
 щами § 47, Б, п. 5, а
 плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; плуга
 § 50, п. 1, прим.
 плюск § 19, п. 2
 плюснути § 19, п. 2
 пляж § 86, п. 1, б
 По § 112, п. 7
 по-батьківськи § 30, п. 3, а
 по-батьківському § 30, п. 3, а
 побіч § 30, п. 1, б
 поблизу § 30, п. 1, б
 побіти § 22, п. 9
 по-бойовому § 30, п. 3, а
 побороти, поборю, поборють § 80,
 п. 3, б, 5
 по-братерськи § 30, п. 3, а
 по-братньому § 30, п. 3, а
 Побужжя § 38, п. 12, прим.
 побут — побуту § 48, п. 2, 1
 побутовізм § 22, п. 13
 Повалізька Бістриця § 114, п. 1, а
 повен § 67, п. 1, в
 Повенець § 109, п. 9, б
 поверх — поверху § 48, п. 2, в; на
 поверсі § 52, п. 3, а
 поверх § 30, п. 1, б
 поверхня, поверхонь § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 повинен § 67, п. 1, в
 повік § 30, п. 1, б
 повік-віки § 25, п. 4, б
 повірити — повір, повірмо, повірте
 § 81, п. 2, б
 повісити — повісь, повісьмо, повісь-
 те § 81, п. 2, в
 повісимо — повісом § 55, п. 2, прим.
 повість, повістю § 20, п. 4, в
 «Повість полум'яних літ» § 38, п. 18
 повніший § 69, п. 1, а
 повноголосся § 8, п. 3, б, 3
 повноліцій § 68, прим. 2
 повнолітній § 67, п. 2, а
 поволі § 30, п. 1, б
 повсюди § 30, п. 1, а
 повсякчас § 30, п. 1, е
 поганний § 1, п. 2
 погасити § 84, п. 2, прим. 1, г
 погашений § 84, п. 2, прим. 1, г
 погіршний § 8, п. 2, б
 поглиблення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
 поголів'я § 8, п. 3, б, 3
 погінний — погінний § 53, п. 1
 погорда § 8, п. 2, б
 по-господарськи § 30, п. 3, а

по-господарському § 30, п. 3, а
 подвір'я § 8, п. 1, б; на подвір'ї § 6,
 п. 2; § 52, п. 3, б; подвір'їв § 55,
 п. 1
 по дві § 30, п. 2, д
 подікуди § 30, п. 1, а
 Поділля § 38, п. 12, прим.
 подорож (парадигма) § 46, III; по-
 дорож § 8, п. 2, в; § 20, п. 4;
 в; підорожі § 61, п. 1; § 62, п. 1;
 підорожню § 20, п. 4, в; § 61,
 п. 3, а; у підорожі § 61, п. 4; по-
 дорожесей § 62, п. 2; підорожам § 62,
 п. 3; підорожаси § 62, п. 4; у по-
 дорожках § 62, п. 5
 подорожній § 67, п. 2, а; § 68,
 прим. 1
 подорбжання § 18, п. 3
 подорбжати § 18, п. 3
 по-друге § 30, п. 3, б
 Подьячев § 104, п. 2, в
 по́за § 31, п. 1, б
 позавчора § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
 поза́ду § 30, п. 1, б
 по зако́ну § 30, п. 2, а
 позато́рік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
 поздобжний § 23, п. 1; § 67,
 п. 2, б
 пози́ція § 90, п. 5, в, 1
 по зм́озі § 30, п. 2, а
 по зна́ку § 30, п. 2, а
 поінформувати § 4, п. 4, прим.;
 § 90, п. 5, б
 по-іншому § 30, п. 3, а
 по́їзд § 19, п. 1
 пої́зний § 19, п. 1
 поки що § 30, п. 1, ж
 покликати — поклі́ч, поклі́чмо, по-
 клі́чте § 81, п. 2, б
 по-козацькому § 30, п. 3, а
 пскриття — покриттів § 55, п. 1
 Покро́ва § 38, п. 22
 Покро́вське § 109, п. 7, а
 Поку́ття § 38, п. 12, прим.
 по-лати́ні § 30, п. 3, а
 по́ле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; по́ля
 § 48, п. 1, 1; на по́лі § 52, п. 3, б;
 по́ля § 54, п. 3; § 57, п. 2; по́лів
 (рі́дше по́ль) § 55, п. 1; § 55, п. 2;
 по́лями § 58, п. 1
 Полево́й § 104, п. 10
 по́лівка § 22, п. 11
 поліе́др § 91, п. 2
 полі́льник § 22, п. 3
 полі́рувати § 24, п. 3
 Полі́сся § 38, п. 12, прим.
 полі́тико-економі́чний § 29, п. 2, в
 по́лк § 50, п. 2; по́лку § 48, п. 2, б

полові́на § 72, п. 1
 поло́ження, по́ложень § 8, п. 2, г
 По́льзев § 104, п. 12, а, 1
 по́лоска́ти, по́лощу́, по́лощеш § 80,
 п. 4
 по́лоти, по́лю́, по́лють § 80, п. 3,
 б, 5; по́лове, по́лола § 8, п. 3, в
 по́лотно́ — по́лотен § 55, п. 2
 По́лтава, По́лтави, у По́лтаві § 112,
 п. 1, 1
 по́лтавець § 38, п. 1, прим. 6
 По́лтавська би́тва § 38, п. 22
 по́лтавський § 18, п. 1, б
 По́лтавщина § 18, п. 1, б
 по́люкі́пок § 26, п. 1, е
 по́лю́мисок § 26, п. 1, е
 по́лум'я § 45, II, п. 2
 по́люва́ти § 24, п. 3
 по-лю́дськи § 30, п. 3, а
 по́лянин — по́ляни § 38, п. 1,
 прим. 6
 по́лярний § 86, п. 1, б
 по́мале́ньку § 30, п. 1, в
 по́малу § 30, п. 1, в
 по́мій § 66, п. 1, б; по́мійам § 66, п. 3,
 б; по́мійами § 66, п. 5, б; у по-
 мійах § 66, п. 6
 по́між § 31, п. 1, б
 по́міч § 18, п. 4
 по́мічний § 18, п. 4
 по́мі́чник § 18, п. 4
 по мо́жливості § 30, п. 2, а
 По́м'я́ловський § 104, п. 11
 по́над § 31, п. 1, б
 по́надпла́новий § 21, п. 2
 по-на́шому § 30, п. 3, а
 по́неді́лок — по́неді́лка § 48, п. 1, е
 по́ні § 100, п. 2
 по-німе́цьки § 16, п. 2, а, 1
 по-німе́цькому § 16, п. 2, а, 1
 по́ночі § 30, п. 1, б
 пообі́дний § 67, п. 2, а
 пооди́нці § 30, п. 1, г
 по́браний § 20, п. 2, в, прим.
 по́падя § 20, п. 4, д, прим.
 по́перед § 31, п. 1, б
 по́перечний § 67, п. 1, а
 по́перечношлі́фувальний § 29, п. 1, е
 по-пе́рше § 30, п. 3, б
 по́підві́конню § 20, п. 4, г
 по́підти́нню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, е
 по́пліч § 30, п. 1, б
 по пра́вді § 30, п. 2, а
 попу́рі § 90, п. 5, а, 4
 пор. — порівня́, порівня́йте § 40
 поре́ний § 84, п. 2, прим. 1, в
 порі́г § 8, п. 2, в; на поро́зі § 52,
 п. 3, а

порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 поросятко — поросяткові, поросят-
 ку § 49, п. 1
 пороти § 84, п. 2, прим. 1, в; по-
 ров, порола § 8, п. 3, в
 поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
 порох § 8, п. 2, в; пороху § 48, п. 2, а
 порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 портик — портика § 48, п. 2, в
 порт Іллічівськ § 38, п. 19
 Порт-Луї § 112, п. 7
 Порто-Алєгре § 38, п. 8, прим. 3
 Порт-о-Прєнс § 38, п. 8, прим. 2
 портфель — портфеля § 48, п. 1, в
 поруч § 30, п. 1, б
 поршень — поршня § 48, п. 1, е
 поряд § 30, п. 1, б
 по-своєму § 30, п. 3, а
 посеред § 31, п. 1, б
 посередині § 30, п. 1, б
 посередній § 67, п. 2, а
 посилення — посилянн § 55, п. 2
 посилати § 80, п. 3, б, 9
 по силі § 30, п. 2, а
 посіяний § 84, п. 2, а
 послідовно миромісний § 29, п. 1,
 г, прим. 1
 по совісті § 30, п. 2, а
 Посол Республіки Польща § 38,
 п. 3, прим. 3
 посіхнути, посіхнув, посіхнула § 80,
 п. 9, прим. 2
 посіхти, посіх, посіхла § 80, п. 9,
 прим. 2
 по-соціалдемократичному § 30,
 п. 3, а, прим.
 Постанова квітнєвого (1985 р.)
 Пленуму ЦК КПРС § 38, п. 13
 постачальник § 22, п. 3
 постачально-збутовий § 29, п. 2, б
 по сусідству § 30, п. 2, а
 по-сусідськи § 30, п. 3, а
 по-сусідському § 30, п. 3, а
 по суті § 30, п. 2, а
 присутній § 67, п. 2, а
 Посьєт § 109, п. 1, а
 потинський § 113, п. 1
 потихеньку § 30, п. 1, в
 Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
 а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
 потік § 8, п. 3, д, 5
 потоп § 8, п. 3, д, 5; § 8, п. 3, д, 7;
 потопу § 8, п. 3, д, 5
 поточний § 67, п. 1, а
 потреба — потреб § 8, п. 3, д, 3
 потребувати § 10, п. 2
 по-трєте § 30, п. 3, б
 по трєб § 30, п. 2, д

потроху § 30, п. 1, а
 Потсдїмська угода § 38, п. 23
 потужний § 23, п. 1
 потягти — потяг, потягла § 80,
 п. 9, прим. 2
 по-українськи § 16, п. 2, а, 1; § 30,
 п. 3, а
 по-українському § 16, п. 2, а, 1;
 § 30, п. 3, а
 по-французьки § 16, п. 2, а, 1
 по-французькому § 16, п. 2, а, 1
 походжати § 80, п. 6, б
 по-християнському § 30, п. 3, а
 почасті § 30, п. 1, б
 початий § 84, п. 2, б
 почеп, почепу § 8, п. 3, д, 5
 по черзі § 30, п. 2, а
 по чєтверо § 30, п. 2, д
 почім § 30, п. 1, д
 почому § 30, п. 1, д
 почорнілий § 84, п. 1, б
 почуття § 20, п. 4, а; почуттів § 20,
 п. 4, а; § 55, п. 1
 поштовх — поштовху § 48, п. 2, і
 по щирості § 30, п. 2, а
 пояс — пояса, поясу § 48, п. 2, й,
 прим.
 пояснення § 8, п. 3, г
 П-подібний § 25, п. 4, ж
 прав § 67, п. 1, в
 правда § 2, п. 2, в
 Правдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 правобережний § 29, п. 1, б
 праворуч § 30, п. 1, е
 Прага § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, І;
 § 113, п. 2, а; Праги, у Празі
 § 112, п. 1, І
 Празька партійна конференція § 38,
 п. 23
 прязький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 прапир § 8, п. 3, д, 7
 прапорщик § 22, п. 1
 працездатний § 25, п. 2, б
 працівник § 22, п. 1
 працюючий § 67, п. 1, а
 працюючий § 84, п. 1, а
 праця § 44, І; праці § 47, А, п. 1, б
 прєгарний § 21, п. 3
 представник § 21, п. 2
 презавзятий § 21, п. 3
 Президент Академії наук УРСР
 § 38, п. 3, прим. 3
 президент АН УРСР § 38, п. 3,
 прим. 1
 Президент СРСР § 38, п. 3
 президія § 38, п. 16
 Президія Верховної Ради СРСР
 (УРСР) § 38, п. 13

презі́рливий § 21, п. 3
 презі́рство § 21, п. 3
 пре́красний § 21, п. 3
 пре́красно § 21, п. 3
 прем'є́р § 92, п. 1, а
 прем'є́р-міні́стр § 26, п. 2, 1, 6
 прем'ю́дрий § 21, п. 3
 преосвяще́нний § 21, п. 3
 препога́но § 21, п. 3
 преподо́бний § 21, п. 3
 престарі́лий § 21, п. 3
 престо́л § 21, п. 3
 Приа́зов'я § 38, п. 12, прим.
 приа́мудар'і́нський § 114, п. 3, в
 прибере́жний § 21, п. 3
 При́блїкн § 104, п. 6, в, 3
 прибі́гти § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
 прибо́ркати § 21, п. 3
 прибра́ний § 21, п. 3
 прибудува́ти § 21, п. 3
 прибу́ток — прибу́тку § 48, п. 2, і
 прибу́ття § 21, п. 3
 прива́бливо § 21, п. 3
 Прива́лов § 104, п. 6, в, 3
 Прива́лжя § 109, п. 4, б, 5
 привсе́людо́к § 30, п. 1, е
 пригиро́к § 21, п. 3
 пригі́р'я — на пригі́р'ї § 52, п. 3, б
 при́горща — при́гори́, при́гори́цо
 § 20, п. 4, в
 при́хати § 4, п. 1
 при́йде́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Прика́рпа́ття § 38, п. 12, прим.
 при́клад — при́кладу § 48, п. 2, і
 при́кордо́бний § 21, п. 3
 прикру́тити § 21, п. 3
 Прику́мськ § 109, п. 4, б, 5
 прила́ддя § 17, п. 5
 Прилу́ки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б;
 Прилу́к, Прилу́кам § 112, п. 2
 прилу́цький § 113, п. 2, б
 «При́ма» § 38, п. 25
 Примо́р'я § 109, п. 4, б, 5
 при́мула § 86, п. 1, а
 прина́джува́ти § 80, п. 6, б
 прина́дний § 23, п. 1
 прине́сений § 2, п. 1
 принц § 38, п. 3, прим. 2
 прин́цип — прин́ципу § 48, п. 2, ж
 прину́стити — прину́стїти, прину́с-
 ті́м(о), прину́стїть § 81, п. 1, а
 При́п'ять § 108
 приро́дний § 23, п. 1
 прислі́в'я § 54, п. 3; прислі́в'їв
 § 55, п. 1
 при́стань Ражі́нців § 38, п. 19
 прису́тний § 67, п. 2, а
 приті́м § 32, п. 1

приті́мому § 32, п. 1
 прити́люк § 21, п. 3
 Приура́лля § 38, п. 12, прим.
 при́цьому § 32, п. 2, б
 причепі́ти § 10, п. 2
 причи́на § 20, п. 1, в
 причи́нний § 20, п. 1, в
 причі́м § 32, п. 1
 причі́мому § 32, п. 1
 Причорномо́р'я § 38, п. 12, прим.
 пришиві́дити § 21, п. 3
 При́шві́н § 104, п. 6, в, 3
 прище́плюва́ти § 10, п. 2
 при́ярок § 21, п. 3
 прі́звисько § 21, п. 3
 прі́зви́ще (парадигма) § 46, II; прі́з-
 ви́ще § 21, п. 3; § 44, II, б; § 45, II,
 п. 3; прі́зви́ща § 48, п. 1, і; § 54,
 п. 3; прі́зви́щу § 49, п. 2, а; прі́з-
 ви́щем § 51, п. 1; у прі́зви́щі § 52,
 п. 3, б; прі́зви́ці § 55, п. 2; прі́з-
 ви́цям § 56; прі́зви́щами § 58, п. 1
 прі́рва § 21, п. 3
 про́ба — про́б § 8, п. 3, д, 3
 про́від — про́воду § 48, п. 2, і
 прові́трити — прові́три, прові́три-
 м(о), прові́трїть § 81, п. 1, г
 про́води́р, про́води́ря § 45, II, п. 2
 Програ́ма КІРС § 38, п. 23
 прогрес — прогресу § 48, п. 2, ж
 прода́жний § 67, п. 1, а
 про́єкт § 91, п. 2, прим.
 про́єкція § 91, п. 2, прим.
 проза́йк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.;
 § 90, п. 5, б.
 проза́ичний § 23, п. 3
 пройди́світ § 26, п. 1, г
 Про́кіп § 8, п. 2, е, прим.; § 103,
 п. 2, прим. 1; Про́ко́па § 8,
 п. 2, е, прим.
 Проко́п'саськ § 109, п. 8
 Про́копів § 102, п. 3
 Проко́ф'єв § 104, п. 11
 прокру́стове ло́же § 38, п. 26, в,
 прим., б
 проле́та́р, проле́таря § 45, II, п. 2;
 проле́та́рю § 53, п. 2; проле́та́рі
 § 54, п. 2; § 60; проле́таря́м § 56;
 проле́таря́ми § 58, п. 1
 проле́таріа́т — проле́таріа́ту § 48,
 п. 2, б
 промені́стий § 23, п. 6
 про́між § 31, п. 1, б
 промове́ць — промове́ця § 48, п. 1, а
 проро́к § 8, п. 3, д, 7
 просі́ти § 18, п. 4, прим. 2
 просмо́літи — просмо́лю́ю § 81, п. 2,
 в, прим. 3

перспект Перембей § 38, п. 9
 простіти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
 простіши, простіть § 18, п. 1, г;
 просторінь § 8, п. 2, в
 просьба § 18, п. 4, прим. 2
 протє § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 протока Па-де-Калє § 38, п. 8
 проф.— професор § 40
 профєсор § 45, II, п. 1
 профкш Кийвського державного уні-
 верситєту § 38, п. 14, а
 профспілка § 25, п. 4, а
 профспілковий § 25, п. 4, а
 процєнт — процєнта § 48, п. 1, е
 процєс — процєсу § 48, п. 2, ж
 прощати § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
 прощаню, прощанєш, прощу
 § 18, п. 1, г
 прядиво § 22, п. 2
 Псалтир § 38, п. 18, прим. 2
 Псел — Псла § 48, п. 1, д
 Псков § 112, п. 1, II; Пскова § 48,
 п. 1, д; § 112, п. 1, II; Псковом
 § 51, п. 3, 6; § 112, п. 1; II;
 у Пскові § 112, п. 1, II
 птаство § 18, п. 2, в
 птах § 18, п. 2, в
 «Пташине молоко» § 38, п. 25
 Пташинський § 104, п. 7
 Пугачов § 104, п. 3, в
 пужально § 17, п. 4
 пужальце § 17, п. 4
 пустити — пуцц § 80, п. 8, 6, 2
 пүтний § 67, п. 2, а
 пухір, пухиря § 45, II, п. 2
 Пушкін § 49, п. 2, 6; § 53, п. 4;
 § 101, п. 6; а; Пушкіну § 49,
 п. 2, 6
 пушкінїст § 38, п. 1, прим. 5
 Пушкіно § 109, п. 7, б
 пушкінський — пушкінські рукопи-
 си § 38, п. 26, в, прим., а
 Пушца-Водїця § 112, п. 5; § 114,
 п. 3, а; Пушці-Водїці, у Пушці-
 Водїці § 112, п. 5
 пушца-водїцький § 114, п. 3, а
 пушценний § 80, п. 6, а
 пшєніця § 9, п. 1; § 18, п. 4
 пшєнічний § 18, п. 4
 пшонк § 9, п. 1; пшонї, у пшонї § 9,
 п. 2, 6
 пюпітр § 92, п. 2, б
 Пясєцький § 104, п. 11, прим.
 п'ятдєсят (парадїгма) § 70, п. 4;
 п'ятдєсят § 28, п. 1, а
 п'ятдєсятїй § 71, п. 1
 п'ятєро, п'ятєох, п'ятєом § 70,
 п. 10

П'ятигорськ § 109, п. 4, 6, 4; § 109,
 п. 8; § 114, п. 2, б
 п'ятий § 71, п. 1
 п'ятикүтний § 25, п. 3, а; § 67,
 п. 1, а
 п'ятимільйонний § 71, п. 1
 п'ятїрїчка § 25, п. 3, а; § 26, п. 1, д
 п'ятисотий § 71, п. 1
 п'ятитїсячний § 71, п. 1
 П'ятихатки § 114, п. 2, б
 п'ятихатківський § 114, п. 2, б
 п'ятнадцятїй § 28, п. 1, б
 п'ятнадцять § 70, п. 3
 п'ятсот (парадїгма) § 70, п. 5
 п'ятсотпятидїсятїсячний § 28,
 п. 1, б
 п'ять (парадїгма) § 70, п. 2; п'ять
 § 6, п. 1; § 70, п. 3
 п'ять дрігїх § 72, п. 1
 П'ячєнца § 92, п. 1, а

Р

р.— рік, річка § 40
 Рава-Рүска § 112, п. 4, 6; § 114,
 п. 3, а; Рава-Рүської, Раві-
 Рүський § 112, п. 4, б
 рава-рүський § 114, п. 3, а
 Рава § 38, п. 4
 рагү § 100, п. 2
 рад § 67, п. 1, в
 рада § 38, п. 16
 Рада Безпєки § 38, п. 11
 Рада Економїчної Взаємодопоміги
 § 38, п. 11
 Рада Міністрів Рєспүбліки Болє-
 рії § 38, п. 13
 Рада Міністрів СРСР (УРСР)
 § 38, п. 13
 Рада Національностей Верховної
 Ради СРСР § 38, п. 13
 Рада Союзу Верховної Ради СРСР
 § 38, п. 13
 рада філологічного факультєту § 38,
 п. 16
 радєст § 25, п. 4, а; радєстєу § 48,
 п. 2, г
 Радєст «Маяк» § 38, п. 15, а, прим.
 радєстський § 25, п. 4, а
 Радї § 38, п. 12, прим.
 радїй-радїєнький § 25, п. 4, б
 радитися — радїшєся § 18, п. 4,
 прим. 1
 Радїч § 104, п. 5
 Радїщєв § 104, п. 6, в, 4
 радїї § 90, п. 5, а, 2
 радїо § 100, п. 2
 радїо- й телеапаратүра § 26, п. 2, 6

радіокомітет § 25, п. 3, а; § 26, п. 1, в
 радіофізичний § 29, п. 1, а
 радість (парадигма) § 46, III; *радість* § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3;
радісті § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а;
радістю § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; *радіосте* § 61, п. 5
радіус § 90, п. 5, а, 2; *радіуса* § 48, п. 1, б, 8
радощі § 66, п. 1, б; *радошам* § 66, п. 3, а; *радощами* § 66, п. 5, а
Радичук § 17, п. 6
Радянська Армія § 38, п. 13
 «Радянська освіта» § 38, п. 18
Радянська Україна § 38, п. 12, прим.
радянський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
Радянський комітет захисту миру § 38, п. 14, в
Радянський Союз § 38, п. 12, прим.
 раз — сто раз (і разів), *разів сто* § 55, п. 1, прим.
раз у раз § 30, п. 2, б
Райч § 104, п. 5
райвнó § 39, п. 1, б
район § 7, п. 1, а
райрада § 39, п. 1, б
Рамбуйє § 112, п. 7
ранішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
ранній § 17, п. 5; § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
ранок § 20, п. 1, в
Рафаєль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; § 100, п. 1, II; *Рафаеля, Рафаєлем* § 100, п. 1, II
рахунок — раху́нка, раху́нку § 48, п. 2, й, прим.
раціональний § 89, п. 2
реалізм § 89, п. 2; *реалізму* § 48, п. 2, ж
реальний § 89, п. 2
ребро́ — ре́бер § 55, п. 2, прим.
 РЕВ § 39, п. 2
ревіти, реву́, реву́ть § 80, п. 3, б, 9
революціо́нер § 90, п. 5, а, 2
револю́ція § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
Револю́ція 1905 р. § 38, п. 22
ревть § 80, п. 3, б, 9; § 83
регрес — регресу́ § 48, п. 2, ж
регуля́тор § 86, п. 1, б
редька, редьци́ § 17, п. 3, прим.
реєвакуа́ція § 91, п. 2
реємігра́ція § 91, п. 2
реє́стр § 91, п. 2
режі́м § 90, п. 5, в, 1
Резерфорд § 97

Рейн § 95, п. 1; *Рейну* § 48, п. 2, й
 рейс — *рейсу* § 48, п. 2, ж
Рекорд § 38, п. 5
Рекорди́стка § 38, п. 4
ре́ктор § 38, п. 3, прим. 1
 ремане́нт — *ремане́нту* § 48, п. 2, б
ремесло́ § 19, п. 3
реміне́ць, ре́мінця́ § 8, п. 3, а, 1
ремі́сник § 19, п. 3
 ремо́нт — *ремо́нту* § 48, п. 2, ж;
 на ремо́нті § 52, п. 3, а
Ренеса́нс § 38, п. 22
 ре́не́т — *ре́не́ту* § 48, п. 2, б
ренкло́д — ренкло́ду § 48, п. 2, б
Ренн § 89, п. 3
рентге́н § 38, п. 1, прим. 5
Реньє § 93, п. 1, а
респі́тувати § 24, п. 3
репетува́ти § 24, п. 3
республі́ка § 90, п. 5, а, 5
Респу́бліка Болга́рія § 38, п. 12
Респу́бліка Інді́я § 38, п. 12
Респу́бліка Кю́ба § 38, п. 12
Респу́бліка Польща § 38, п. 12
Респу́бліка Руму́нія § 38, п. 12
рефо́рма § 88
речита́тив § 90, п. 5, в, 1
речови́зм § 22, п. 13
речови́й § 23, п. 7
Рє́пін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, р
Рє́чиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, I;
Рє́чиці, в Рє́чиці § 112, п. 1, I
Рже́в § 109, п. 1, б
Рибакóв § 104, п. 7
риба́лка, риба́лці § 16, п. 2, б, прим.
риба́лчин § 16, п. 2, б, прим.
риво́к — ривко́ § 48, п. 2, ж
Рйга § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
рі́зький § 113, п. 2, а
риксда́г § 38, п. 13, прим. 2
Рим § 90, п. 5, в, 4
Рймський-Корсаков § 106, п. 3, б
риск § 19, п. 2
риску́ти § 19, п. 2
 ритм — *рй́тму* § 48, п. 2, ж
риф § 90, п. 5, в, 1
риштований § 24, п. 1
риштовання § 24, п. 1
риштува́ння § 24, п. 1
риштува́ти § 24, п. 1
рі́в § 49, п. 2, б; *ро́ву* § 48, п. 2, д;
 § 49, п. 2, б
рі́вень, рівня́ § 8, п. 3, а, 1
Рі́в'є́ра § 92, п. 1, а
Рі́вне § 108; § 112, п. 3; *Рівного, Рівному* § 112, п. 3
 рід — *ро́ду* § 48, п. 1, ж

рідний § 67, п. 1, а
 різати — *ріж, різмо, різте* § 81, п. 2, б
Різдеб § 38, п. 22
різкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко окреслений § 29, п. 1, г, прим. 1
різб'яр (і *різб'яр*) § 17, п. 3
 рій — *роєм* § 51, п. 1
рік § 18, п. 4; *року* § 48, п. 1, е
ріка Москва § 27, п. 1
рік у рік § 30, п. 2, б
рілля, ріллі, ріллю, ріллею § 20, п. 4, б
Ріо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
рісиш § 8, п. 1, а, 7; § 85, п. 2
річ § 44, III
Річард Лёвове Сёрце § 106, п. 1, а; § 107, п. 4, а
річка § 22, п. 7
річний § 18, п. 4
робів-робів § 25, п. 4, а
робіти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *робить* § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; *роблять* § 16, п. 2, г; *робить* § 1, п. 1
робітися — *робиться* § 16, п. 2, г
робінзон § 38, п. 1, прим. 5
робітник (парадигма) § 46, II, *робітник* § 8, п. 1, б; § 23, п. 7; *робітниця* § 48, п. 1, а; *робітників* § 49, п. 1; *робітником* § 51, п. 1; на *робітників* § 52, п. 1, а; на *робітницю* § 52, п. 1, б, прим.; *робітників* § 54, п. 1; § 60; *робітників* § 55, п. 1; § 57, п. 1; *робітників* § 56; *робітницями* § 58, п. 1; на *робітниках* § 59; *перейти в робітників* § 57, п. 1
робітників — *робітницюва, робітників* § 23, п. 7
робітник-передовик § 27, п. 3
робітниця (парадигма) § 46, I; *робітниця* § 45, I, п. 2; *робітниці* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *робітницю* § 47, А, п. 3; *робітницею* § 47, А, п. 4; на *робітниці* § 47, А, п. 5; *робітнице* § 47, А, п. 6, б; *робітниць* § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; *робітницям* § 47, Б, п. 3, б; *робітницями* § 47, Б, п. 5, б; *робітниці* § 47, Б, п. 7
роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в

роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робота § 8, п. 1, б
Рогачів § 109, п. 2, в
родина — *родіни* § 47, А, п. 1, а
родовід — *родоводу* § 48, п. 2, і
Родос — *Родосу* § 48, п. 2, й
Рожіщенський район § 38, п. 12
розгін § 8, п. 3, д, 5
розгінжидження § 80, п. 6, в
розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3; *роздоріжжю* § 49, п. 2, а; *роздоріжжям* § 51, п. 2; § 56; на *роздоріжжі* § 52, п. 3, б; *роздоріжж* § 55, п. 2; *роздоріжжями* § 58, п. 1; на *роздоріжжях* § 59
роззброїти § 20, п. 1, а
роззява § 20, п. 1, а
Рози Люксембург (село) § 114, п. 1, в
роздірати, роздёр § 8, п. 2, а
розказувати — *розказуй* § 81, п. 2, в, прим. 3
розкіш § 20, п. 4, в; § 44, III; *розкішню* § 20, п. 4, в
розкушувати § 80, п. 6, б
Розлів § 109, п. 4, б, 3
розм'ай — *розмаю* § 53, п. 2
розм'якшити § 6, п. 1
розповідати, розповідай § 81, п. 2, в, прим. 1
розповість § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розрив-трава § 26, п. 2, 4
розростіся — *розрісся* § 20, п. 1, г
розсіювати § 24, п. 1
розтягнути § 21, п. 2
розтяг-стиснення § 26, п. 2, 1, а
розум § 1, п. 1; *розумові* § 49, п. 1
розумний § 1, п. 1
розхитати § 21, п. 2
розхджження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
розчин § 21, п. 2
роз'яшити § 6, п. 3
роз'яснити § 6, п. 3
роман — *роману* § 48, п. 2, з
Романішин (парадигма) § 102, п. 3; *Романішин* § 53, п. 4
ромб — *ромба* § 48, п. 1, ж
Ромні, Ромён, Ромнм § 112, п. 2
Ромоданівський шлях § 38, п. 9
ропá § 1, п. 2
Російська Федерація § 38, п. 12, прим.
російський § 109, п. 6
Росія § 109, п. 6
росіянка § 38, п. 1, прим. 6
Росіні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2

рості § 8, п. 1, а, 7; *ріс* § 8, п. 1, а, 7; § 85, п. 2; *росла* § 8, п. 1, а, 7
Ростов-на-Дону § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; *Ростова-на-Дону, у Ростові-на-Дону* § 112, п. 6
ростовський-на-Дону § 114, п. 3, д
Рось § 108
рот, рота § 8, п. 2, а, прим. 1
Рощино § 109, п. 7, 6
рояль § 90, п. 4
рр. — *роки* § 40
Ртищев § 109, п. 4, 6, 6
Рудольфштадт § 114, п. 2, д
рудольфштадтський § 114, п. 2, д
Руж'є § 92, п. 1, а
руїна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука, руці § 47, А, п. 5, прим.
руків — *рукави, рукава* § 54, п. 3
рукопис — *рукопису* § 48, п. 2, і
рулон § 93, п. 1, в
рум'яний § 6, п. 1
Рум'янцев § 104, п. 11
русалка § 38, п. 2, а, прим. 1
русін — *русіни* § 54, п. 1, прим.
Руссо § 89, п. 3
«Руська правда» § 38, п. 18
рух — *руху* § 48, п. 2, ж
ручай — *ручаю* § 48, п. 2, д
рученька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
рушити — *руш, рушмо, рушите* § 81, п. 2, б
рушнік § 18, п. 4
рушніця § 18, п. 4
Рюдберг § 92, п. 2, б
рюкзак § 92, п. 2, б
Рюмін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
рябий § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязань § 109, п. 8, прим.

С

с. — *село, сторінка* § 40
Сава § 22, п. 10; § 45, І, п. 1
Савич § 22, п. 10
Савіва § 22, п. 10
Савович § 22, п. 10
Савоя § 90, п. 4
сад — *саду* § 48, п. 2, б
саджати § 80, п. 6, б
Садуль § 86, п. 1, б
саквояж § 90, п. 4
сакля — *сакль* § 8, п. 2, а, прим. 2
Саласьєв § 104, п. 12, а, 1
Салоніки, Салонік, Салонікам § 112, п. 2
сам, самі, самі § 78, прим. 1

самі самотію § 25, п. 4, б, прим.
самий § 78, прим. 1
самітний § 67, п. 2, а
самобітний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчитель § 25, п. 2, а
самітний § 67, п. 2, а
самохід § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
самохідний § 8, п. 3, д, 6; § 29, п. 1, а
самохіть § 30, п. 1, е
сани § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *саней* § 66, п. 2, а; *саням* § 66, п. 3, а; *саньмі* (й *санями*) § 66, п. 5, в
Санкт-Галлен § 114, п. 3, г
Сан-Мартін § 106, п. 1, г, прим. 1
Сан-Сальвадор § 114, п. 3, г
Санта-Клара § 114, п. 3, г
Сант-Яго § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
Сан-Франціско § 114, п. 3, г
сан-франціський § 114, п. 3, г
Сапун-гора § 27, п. 1
сарай — *сарайю* § 48, п. 2, в
Сардинія § 90, п. 5, в, 5
Сатурн § 38, п. 6
Сахалін — *Сахаліну* § 48, п. 2, й
Сахо-сквер § 114, п. 3, г
саяни § 38, п. 10
«Саяни» § 38, п. 25
свалія § 38, п. 10
світисський § 113, п. 2
Сватове § 113, п. 2
сваха § 23, п. 4, прим.
свашин § 23, п. 4, прим.
свекріха § 23, п. 4; § 44, II, б
свекрішин § 23, п. 4
свекрішиско § 44, II, б
свердлільно-довбальний § 29, п. 2, б
Свердловськ § 113, п. 2
свердловський § 113, п. 2
Свенційський § 104, п. 8, б
свиноматка § 25, п. 2, б
свинопас § 25, п. 2, б
свиня § 20, п. 4, л, прим.; *свиней* § 47, Б, п. 2, б; *свиньмі* (і *свинями*) § 47, Б, п. 5, в; *годувати свиней* (і *свині*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
свистати, свисту, свистеш § 80, п. 4
свіжий § 67, п. 1, а
свіжісінський § 16, п. 2, а, 2
свіжість § 22, п. 4; *свіжості* § 9, п. 2, а
свіжозрубаний § 29, п. 1, г
свій § 75
Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112, п. 1, III
світ § 17, п. 3; *світу* § 48, п. 2, д
світловодопідкування § 26, п. 1, е
світгляд — *світглядю* § 48, п. 2, ж

Світозір, Світозіра § 103, п. 2, прим. 2
Світязь § 112, п. 1, II; *Світязю* § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; *Світязем, на Світязі* § 112, п. 1, II
 свобода — *свобод* § 47, Б, п. 2, а
Свобітек § 104, п. 8, б
Свядек § 104, п. 9
свят-вечір § 26, п. 2, 1, а
Святий Дух § 38, п. 18, прим. 2
святковий § 23, п. 7
свято § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3; *святу* § 49, п. 2, а
Свято Перемоги § 38, п. 22
Святошин — *Святошина* § 48, п. 1, г; *Святошином* § 51, п. 3, б
священний § 20, п. 2, в
 с. — *сільське господарство* § 25, п. 4, з
 с.-г. — *сільськогосподарський* § 25, п. 4, з
 с.-д. — *соціал-демократ, соціал-демократичний* § 25, п. 4, з
себе (парадигма) § 74; *на себе* § 78, прим. 2
сє́бо § 32, п. 1
Севастополь § 108, прим.; § 114, п. 2, д
севастопольський § 114, п. 2, д
Севіля § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
 сегмент — *сегмента* § 48, п. 1, ж
Седан § 38, п. 8, прим. 4
Седлачек § 104, п. 1
сей § 76
сейм § 38, п. 13, прим. 2
Сейм — *Сейму* § 48, п. 2, й
секвоя § 90, п. 4
секретар (парадигма) § 46, II; *секретар* § 17, п. 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 2; *секретаря* § 45, II, п. 2; *секретареві* § 49, п. 1; *секретарем* § 51, п. 1; *секретарі* § 54, п. 2
 сектор — *сектора* § 48, п. 1, ж
 сел., селян., селянск. — *селянський* § 40
сє́лезень § 2, п. 2, а
сє́лице — *сє́лица* § 57, п. 2; *у сє́лицях* § 59
сє́ло § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; *сє́ла* § 48, п. 1, 1; *сє́лу* § 49, п. 2, а; *сє́лом* § 51, п. 1; *на сє́лі* § 52, п. 3, б; *по сє́лу, по сє́лі* § 52, п. 3, б, прим.; *сє́ла* § 60; *сї́л* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2; *сє́лам* § 56; *сє́лами* § 58, п. 1
 селянин — *сє́ляни* § 54, п. 1, прим.; *сє́лян* § 55, п. 1, прим.

сє́лянство § 17, п. 2
сє́лянський § 17, п. 2
сє́мифор § 45, II, п. 1
Сє́менов § 104, п. 3, б
сє́меро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
сє́мє́стр § 96
сє́мизірський § 114, п. 2, б
Сє́мигори § 114, п. 2, б
сє́мимільний § 25, п. 3, а
Сє́мпалаїтинськ § 109, п. 4, б, 4
Сє́мпі́лки § 114, п. 2, б
сє́мпі́лківський § 114, п. 2, б
сє́миразовий § 29, п. 1, е
Сє́мирі́чно війна § 38, п. 22
сє́мирі́чний § 67, п. 1, а
Сє́мьоркін § 104, п. 3, б
сє́нат § 38, п. 13, прим. 2
сє́нберна́р § 38, п. 10
Сє́н-Готард § 114, п. 3, г
Сє́н-е-Уа́з § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Сє́нкє́вич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
Сє́н-Сі́мон § 106, п. 1, г, прим. 1
Сє́нт-Луї́с § 114, п. 3, г
Сє́раковський § 104, п. 1
Сє́ргє́єв-Цє́нський § 38, п. 1
Сє́ргє́йна § 22, п. 10
Сє́ргі́й (парадигма) § 103, п. 2; *Сє́ргє́єві* § 49, п. 1
сє́рдє́нько § 22, п. 8
сє́рдє́чний § 18, п. 4
сє́рдє́шний § 18, п. 4
сє́ред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сє́редні́ ві́кі § 38, п. 22, прим. 1
сє́редні́й § 67, п. 2, а
сє́редньові́ччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Сє́редня шко́ла № 2 § 38, п. 15, а, прим.
сє́рйозний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
сє́рце § 18, п. 4; *сє́рцю, сє́рцеві* § 49, п. 2, а; *сє́рць* (і *сє́рдєць*) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
сє́сі́я § 38, п. 16
сє́сі́я Хмельні́цької міськра́ди § 38, п. 16
сє́стра — *сє́стри* § 47, А, п. 1, б, прим.; *сє́стро* § 47, А, п. 6, а; *сє́стри* § 47, А, п. 1, б, прим.
Сі́бір § 109, п. 4, б, 8; *Сі́бі́ру* § 48, п. 2, й
сива́ський § 113, п. 2, в
Сива́ш § 113, п. 2, в
Сі́вий § 38, п. 4
Сі́дїр § 103, п. 2, прим. 1
сиді́ти, сиді́ж § 80, п. 3, а; *сидя́т* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1

сидр § 96
сидячий § 85, п. 1
сізій § 67, п. 1, а
Сізрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III;
Сізрані, Сізраню, у Сізрані § 112, п. 1, III
Сиктивкар § 109, п. 5
сила-силінна § 25, п. 4, б
силінний § 20, п. 2, а
силосонавантажувач § 26, п. 1, а
силуєт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Симбірськ § 109, п. 4, б, 8
сименталка § 38, п. 10
Симоненко, Симоненка, Симоненкові (Симоненку) § 102, п. 1
Симоненко Василь Андрійович — Симоненкові Василю Андрійовичу § 49, п. 1, прим.
симпозіум § 38, п. 16
син — сінку § 53, п. 1
Син Божий § 38, п. 18, прим. 2
сінній, сіння, сінє (парадигма) § 68;
сінній § 67, п. 2, в
синіти, синію, синіють § 80, п. 3, б, 2
синіший § 69, п. 1, а
синок — сінку § 53, п. 1
сінтаксис — сінтаксису § 48, п. 1, ж
сінтез — сінтезу § 48, п. 2, з
синус — сінуса § 48, п. 1, ж
синьобкий § 25, п. 1
сіньо-сіньо § 25, п. 4, а
сінюватий § 23, п. 8
сіпати — сип, сїпмо, сїпте § 81, п. 2, б
сир § 45, II, п. 1; *сіру* § 48, п. 2, а
Сиракузи § 113, п. 2, а
сиракузький § 113, п. 2, а
Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Сирія § 90, п. 5, в, 5
сировінний § 29, п. 2, б
сиротá § 44, I; § 45, I, п. 1
система § 90, п. 5, в, 1
ситцевий § 23, п. 7
Сицилія § 90, п. 5, в, 5
Сичівка § 109, п. 2, в
слаба § 45, I, п. 1
Сіверськodonецьк § 108
Сідней § 90, п. 5, а, 3
сізіфова праця § 38, п. 26, в, прим., б
сік — у соку § 52, п. 2, б
сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сілю* § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сільськогосподарський § 29, п. 1, б

сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семі* § 8, п. 1, а, 1
сімдесят § 70, п. 4
сімдесятий § 71, п. 1
сімдесятиріччя § 25, п. 4, б
сімнадцять § 70, п. 3
сімсот § 70, п. 5
750-річчя § 26, п. 1, д, прим.
Сімферополь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
сім'я § 45, II, п. 2
сім'я § 45, I, п. 2; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47, А, п. 4; *у сім'ї* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *сім'ї* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6
сінешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сіни § 66, п. 1, а; *сінєй* § 66, п. 2, а; *сіням* § 66, п. 3, а; *сінєми* § 66, п. 5, в
Сіннє § 109, п. 1, в
сірий § 67, п. 1, а
Сірий мис § 109, п. 1, в
Сірко § 38, п. 4
сіро-голубий § 29, п. 2, е
сісти — сядь, сядьмо, сядьте § 81, п. 2, в
сіята, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
сказаний § 20, п. 2, в, прим.
сказати § 21, п. 1
скакати § 10, п. 1
Скандинавія § 90, п. 5, в, 5
Скандинавський пізострів § 114, п. 1, б
Скиталець § 104, п. 12, б
скільки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
скінчення — по скінченні § 52, п. 3, б, прим.
склад § 21, п. 1; *складу* § 48, п. 1, ж
скляр, склярá § 45, II, п. 3
сконструйований § 24, п. 3
сконструювати § 24, п. 3
скопійований § 84, п. 2, а
скоротити § 21, п. 1
Скороход § 106, п. 2, в
ско́чити § 10, п. 1
скраю § 30, п. 1, б
скрипалів — скрипалєва, скрипалєве § 23, п. 7
скрипаль § 22, п. 4; § 23, п. 7
скуповуваний § 24, п. 2
скуповування § 24, п. 2
скуповувати § 24, п. 2

слабнути § 80, п. 9, прим. 2
Славутич § 38, п. 12, прим.
слати, стелю, стелють § 80, п. 3, б, 9
слати, шлю, шлють § 80, п. 3, б, 9
слівце § 8, п. 3, а, 3
слід § 17, п. 3
сліпий § 67, п. 1, а
сліпоглухонімий § 29, п. 1, д
Слобожанщина § 38, п. 12, прим.
словак § 113, п. 2, б
словаський § 113, п. 2, б
словечко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
словник § 8, п. 3, д, 7
«Слово» § 38, п. 18
слово § 8, п. 1, а, 2; *у слові* § 52, п. 3, б; *слів* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
«Слово о полку Игоревім» § 38, п. 18
службовий § 23, п. 7
слухач § 45, II, п. 3; *слухачу* § 53, п. 1; *слухачем* § 51, п. 1; *слухачі* § 54, п. 2; *слухачам* § 56
сльоза — слізьми (і сльозами) § 47, Б, п. 5, в
см — сантиметр § 40
смерть, смерті § 8, п. 2, б; *смерте* § 61, п. 5
Смирнов § 104, п. 6, в, 2
сміттезбірник § 25, п. 2, в
сміх § 17, п. 3
сміятися — смієся, сміється, сміється § 80, п. 6, в, прим. 3
Смольний § 109, п. 7, а
сморід § 8, п. 2, в
сміток, смітку § 8, п. 2, а
сніг § 17, п. 3; *на снігу* § 52, п. 2, б
Сніговий калевіль § 38, п. 5
снігур, снігурі § 45, II, п. 1
Сніжинка § 38, п. 4
сніп § 17, п. 3
Соболь § 104, п. 12, а, 3
сокіра § 1, п. 1
сокіл — соколе § 53, п. 3
сокольно § 16, п. 2, а, 2
солдат § 1, п. 2; *солдатів* § 55, п. 1
солигалицький § 113, п. 2, б
Солигалич § 113, п. 2, б
соло § 86, п. 1, а
соловей — солов'єві § 49, п. 1; *солов'єм* § 51, п. 1; *солов'ї* § 54, п. 2; *солов'їв* § 55, п. 1
солов'їний § 23, п. 5
Соловійов § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а; § 104, п. 11
Соловійово § 109, п. 2, а
солід § 8, п. 2, в
солідий § 69, п. 1, а
Соломія (парадигма) § 103, п. 1; *Соломіє* § 47, А, п. 6, б

Соліха, Солісі § 103, п. 1, прим. 1
Соль-Ілєцьк § 114, п. 3, г
соль-ілєцький § 114, п. 3, г
Сомалі § 90, п. 5, а, 3
Сомікова Долина § 114, п. 1, а
сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; *сну* § 8, п. 2, а
сонце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *сонцю* § 49, п. 2, а
сонячний § 18, п. 4
соняшник § 18, п. 4
сорок, сорока § 70, п. 7
соріка — сорік § 8, п. 3, д, 2
Сорокадуби § 114, п. 2, б
сорокадубівський § 114, п. 2, б
сороковий § 71, п. 1
сорт — сорту § 48, п. 2, ж
сосна, сосон (і сосен) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Сосницька сотня § 38, п. 12
сотий § 71, п. 1
сотня, сотень § 8, п. 2, а
Софійн § 23, п. 4
Софійський собор § 38, п. 21
Софія § 23, п. 4
соціал-демократичний § 29, п. 2, а
соціалізм § 22, п. 13; § 90, п. 5, а, 2; *соціалізму* § 48, п. 2, ж
Соціалістична Республіка В'єтнам § 38, п. 12
Соціалістична Федеративна Республіка Югославії § 38, п. 12
соціологія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
соцтрах § 25, п. 4, а
сочинський § 113, п. 1
Сочі § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1
союз § 1, п. 1
Союз комуністів Югославії § 38, п. 14, б
Союзна Скупщина Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії § 38, п. 13
Союз Радянських Соціалістичних Республік § 38, п. 12
спалахнути § 21, п. 1
Спасівка § 38, п. 22
Спас-Клепани § 114, п. 3, г
спати § 80, п. 3, а; *сплять* § 85, п. 1
спатися — спиться § 18, п. 4, прим. 1
спєреду § 30, п. 1, б
спєршу § 30, п. 1, г
спеціаліст § 22, п. 13
спєчений § 20, п. 2, в, прим.
спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *спирту* § 48, п. 2, а
спиртівка § 22, п. 11

спідлоба § 30, п. 1, е
 спідній § 67, п. 2, а
 спілка, спілці § 16, п. 2, б, прим.
 спілчанський § 16, п. 2, б, прим.
 спільник § 16, п. 2, б
 сплячий § 85, п. 1
 співна § 30, п. 1, в
 Сполучені Штати Америки § 38, п. 12
 спорт — спорту § 48, п. 2, ж
 спортивне товариство «Трудові резерви» § 38, п. 15, а
 спосіб — способу § 48, п. 1, ж; § 48, п. 2, ж
 спостерегти § 10, п. 2
 спостерігати § 10, п. 2
 спочатку § 30, п. 1, б
 справедливий § 2, п. 2, в
 справжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сприйняття — сприйняти § 55, п. 2
 сприяння § 22, п. 5
 сприяти § 22, п. 5
 спрощення § 20, п. 4, г
 спроста § 30, п. 1, в
 спрощення § 80, п. 6, в
 сп'яну § 30, п. 1, в
 СРСР § 39, п. 2
 ссавці § 20 п. 3
 ссати § 20 п. 3
 ст. — станція, сторіччя § 40
 ставати, стаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
 ставити — став, ставмо, ставте § 81, п. 2, б
 ставок — ставка § 48, п. 2, д
 ставши § 85, п. 2
 стадіон «Динамо» § 38, п. 15, а
 стайня — стаєнь § 9, п. 1; § 16, п. 2, в
 стакато § 89, п. 1
 сталь — сталі § 61, п. 1
 Стальова Воля § 109, п. 7, г
 Становий (хребет) § 109, п. 7, а
 становище § 22, п. 9; у становищі § 52, п. 3, б
 станція метрів «Завод «Більшовик» § 38, п. 19
 станція Фастів-Піришій § 38, п. 19
 Станюкович § 104, п. 6, в, 4
 стараний § 20, п. 2, б
 старанність § 20, п. 2, в
 старанно § 20, п. 2, в
 Стара Паланка § 114, п. 1, а
 Стародубський полк § 38, п. 12
 староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
 Старокостянтинів § 114, п. 2, а
 староста § 45, I, п. 1; старості (і старости — з іншим значенням)

§ 47, Б, п. 1; старостів (і старост — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, в
 старший § 67, п. 1, а
 статі § 10, п. 1; став § 85, п. 2;
 стань § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в;
 станьмо § 81, п. 2, в; станьте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
 стаття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статті § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; статтю § 47, А, п. 3; статтєю § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 4; у статті § 47, А, п. 5; статтєю § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статтям § 47, Б, п. 3, б; статтями § 47, Б, п. 5, б; у статтях § 47, Б, п. 6
 ствердити § 21, п. 1
 створений § 84, п. 2, а
 стелити § 80, п. 3, б, 9
 степ — степу; у степі § 52, п. 2, б; степів § 55, п. 1
 Степан — Степане § 53, п. 3
 Степанов § 104, п. 1
 Степан Тігрятя Смерть § 106, п. 1, а
 Степанчик § 17, п. 6
 стерегти § 8, п. 3, в; стеріг § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. 1; стерегла, стерегло § 8, п. 3, в
 стерегтися — стерігся § 80, п. 9, прим. 3
 стерігиши § 8, п. 3, в
 Стеф'юк § 6, п. 1
 стид — стиду § 48, п. 2, ж
 стиль § 50, п. 2; стілю § 48, п. 2, з
 стильовий § 23, п. 7
 стимул § 90, п. 5, в, 1
 стирати, стер, зітрі § 10, п. 2
 стіжок, стіжка § 8, п. 3, а, 1
 стил § 50, п. 2; стола (й столу) § 48, п. 1, в
 стилець, стільця § 8, п. 3, а, 1
 стільки § 79, прим.
 стільки-то § 33, А, п. 3, а
 стін. календар (стінний календар) § 40
 сто, ста § 70, п. 7
 стовбватий § 23, п. 8
 стовбур § 45, II, п. 1
 стовп — на стовпі § 52, п. 3, а
 стобгін — стобгону § 48, п. 2, ж
 стодаццятип'ятирічний § 29, п. 1, е
 125-річний § 29, п. 1, е
 «Стоїть гора високая» § 38, п. 18
 Стоїч § 104, п. 5
 Столаць § 109, п. 9, б
 Столетов § 104, п. 2, в

«Столічне» § 38, п. 25
 столяр § 45, II, п. 1
 столярно-механічний § 29, п. 2, б
 стоп-кран § 26, п. 2, 1, а
 стоп'ятдесятиріччя § 26, п. 1, д
 сторінка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; сторінці § 17, п. 3, прим.
 сторіччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, д;
 сторіччю, у сторіччі § 20, п. 4, а;
 сторіч § 20, п. 4, а
 сторож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; стороже § 53, п. 3
 сторожів — сторожева, сторожеве § 23, п. 7
 сторона, сторін § 8, п. 3, б, 1
 сторінний § 67, п. 2, а
 стортинг § 38, п. 13, прим. 2
 Стохід § 108
 стояти § 8, п. 1, а, 6; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; стій § 8, п. 1, а, 6; § 81, п. 2, а; стіймо, стійте § 81, п. 2, а
 стравохід § 8, п. 3, д, 6
 страйком § 38, п. 14, а
 Страсбург § 113, п. 2, а
 страсбургський § 113, п. 2, а
 страх — страху § 48, п. 2, е
 страхолісся § 114, п. 2, г
 страхоліський § 114, п. 2, г
 страшенний § 23, п. 2
 стреміно — стреміна § 54, п. 3
 стрибок — стрибка § 48, п. 2, ж
 стриміти § 2, п. 3, а
 стримувати § 2, п. 3, б
 Стріла § 38, п. 4
 стрімголов § 30, п. 1, е
 стручок § 22, п. 12
 ст.-сл. — старослов'янський § 25, п. 4, з
 студент § 8, п. 2, е; § 18, п. 2, в;
 студента § 48, п. 1, а
 студентство § 18, п. 2, в
 студентський § 18, п. 2, в
 стукнути — стукну § 80, п. 8, б, 2;
 стукни, стукнім(о), стукніть § 81, п. 1, в
 стусан — стусана § 48, п. 2, ж
 субота — субот § 8, п. 3, д, 3
 суботний § 23, п. 1
 сувенір § 45, II, п. 1
 сувій — сувой § 48, п. 2, і
 суддя § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2; судді,
 суддю § 20, п. 4, б; судді § 47, Б,
 п. 1; суддів § 20, п. 4, б; § 47, Б,
 п. 2, в
 Суджоні Хадінобі § 38, п. 1, прим. 3
 Суєц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
 суецький § 113, п. 2, б

сузір'я Великого Пса § 38, п. 6,
 прим. 1
 сукиб — сукон § 55, п. 2, прим.
 сукня, суконь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 сума § 89, п. 1
 Сунь Ятсен § 38, п. 1, прим. 2;
 § 106, п. 2, д
 сусідній § 67, п. 2, а
 суспільно корисний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
 суспільно необхідний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
 суспільно-політичний § 29, п. 2, б
 суттєвий § 23, п. 7
 суть § 16, п. 1, а
 Сухий Яр § 38, п. 9
 суходіл — суходолу § 48, п. 2, і
 Сухумі § 109, п. 4, а, 1
 сушняк — сушняку § 48, п. 2, б
 сформульований § 84, п. 2, а
 сфотографувати § 21, п. 1
 схил § 21, п. 1
 схід § 38, п. 7
 Схід — Далекі Схід, Схід прокі-
 нувся § 38, п. 7
 східний § 67, п. 1, а
 Східно-Європейська рівнина § 38,
 п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
 Східно-Казахстанська область § 114,
 п. 2, а, прим.
 Східно-Китайське море § 114, п. 2,
 а, прим.
 східнослов'янський § 29, п. 1, б
 схід сонця § 38, п. 6, прим. 2
 сходи § 66, п. 1, а; сходів § 66, п. 2, б;
 сходам § 66, п. 3, а; сходами § 66,
 п. 5, а
 схопити § 10, п. 1
 Сьєрра-Леоне § 91, п. 2
 сьогодні § 7, п. 2; § 17, п. 3
 сьогоднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сьогоднішній § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71,
 п. 1
 7-й § 28, п. 2, а
 7-А § 25, п. 4, е
 Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2
 сюжёт — сюжету § 48, п. 2, з
 сюрреалізм § 89, п. 2
 сям-так § 30, п. 3, г
 Сян § 108
 Сятковський § 104, п. 9

Т

т. — товариш, том § 40
 табель § 86, п. 1, б
 «Таврія» § 38, п. 25
 Тадей § 88
 таджик § 113, п. 2, б

таджицький § 113, п. 2, б
Тажибієв § 104, п. 6, в, 1
та й § 32, п. 2, б
такім чином § 30, п. 2, в
так-от § 33, А, п. 3, а
таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
так-таки § 33, А, п. 3, а
так-то § 30, п. 3, в
так що § 32, п. 2, б
талановитий § 23, п. 8
таліський § 113, п. 2, в
талійш § 113, п. 2, в
Тамбів § 113, п. 2
тамбовський § 113, п. 2
танець — *танцю* § 48, п. 2, и
танок — *танку* § 48, п. 2, и
танцювати § 17, п. 3
Тао Юаньмін § 38, п. 1, прим. 2;
 § 106, п. 2, д
ТАРС § 39, п. 2; § 39, п. 2, прим.;
ТАРСу § 39, п. 2, прим.
Тассо § 100, п. 2
татарин — *татари* § 54, п. 1,
 прим.; *татар* § 55, п. 1, прим.
Татичев § 104, п. 6, в, 4
тата § 54, п. 3; *тану* § 53, п. 1; *та-*
ти § 54, п. 1; § 54, п. 3; *татів*
 § 55, п. 1
татуньо § 44, II, а
Тбілісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в
тбіліський § 113, п. 2, в
твердження, тверджень § 8, п. 2, г
Твердохлєбов § 104, п. 2, г
твій § 75; *твоє* § 5, п. 1; *твої* § 4,
 п. 1
т-во (товариство) § 26, п. 2, 5
творення, творень § 8, п. 2, г
творець, творця § 8, п. 3, д, 1
творчо § 9, п. 2, г, прим.
театр § 88; § 91, п. 1; § 96
теїн § 90, п. 5, б
текст — *тєксту* § 48, п. 2, б
текстиль § 90, п. 5, в, 1
телеграф § 86, п. 2
Тельман § 86, п. 1, б
теля, теляти § 44, IV, а; *телята*
 § 65, п. 1; *телят* § 65, п. 2; *теля-*
там § 65, п. 3
телятко — *теляткові, телятку* § 49,
 п. 1; *на теляткові* § 52, п. 1, б;
на телятку § 52, п. 1, б, прим.
телячий § 67, п. 1, а
тёмно-зелений § 29, п. 2, е
тёмної ночі § 30, п. 2, в
темнуватий § 23, п. 8
темп § 45, II, п. 1; *у тёмні* § 52,
 п. 3, а
тєніс — *тєнісу* § 48, п. 2, и

Теодор § 88
теорія § 88
тепер § 17, п. 1
теперішній § 67, п. 2, б
тепловоз § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
Тєплого Олєкси § 38, п. 22
тепло- й гідроелектростанції § 26,
 п. 2, б
теплообмінний § 29, п. 1, а
Тєрек § 109, п. 1
Тєрєнь (парадигма) § 103, п. 2
тєрмін — *тєрміна, тєрміну* § 48,
 п. 2, й, прим.
термогідродинаміка § 26, п. 1, е
термометр § 96
Тєрнопіль § 108, прим.; § 112, п. 1,
 II; *Тєрнопоя* § 48, п. 1, г; § 112,
 п. 1, II; *Тєрнополь, у Тєрнопілі*
 § 112, п. 1, II
тероризм § 22, п. 13
терпіти — *терпіть* § 83, прим. 1
тєрти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б,
 9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а;
тру, туть § 80, п. 3, б, 7; § 80,
 п. 3, б, 9, прим.; *три* § 80, п. 3,
 б, 9, прим.
тєртий § 84, п. 2, прим. 1, а
Тєруєль § 86, п. 1, б; § 91, п. 1;
 § 112, п. 1, II; *Тєруєля, Тєрує-*
лем, у Тєруєлі § 112, п. 1, II
тєсєти § 10, п. 2
тєслєр § 45, II, п. 3; *тєслєра* § 45,
 II, п. 3; § 48, п. 1, а; *тєслєре* § 53,
 п. 3; *тєслєрі* § 54, п. 2
Тєтєрєв § 108; § 113, п. 2; *Тєтєрєва*
 § 48, п. 1, д
тєтєрєвський § 113, п. 2
течія Гольфстрім § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до тєбе* § 78,
 прим. 2
Тибєт § 90, п. 5, в, 5
тигр — *на тигрі* § 52, п. 1, б, прим.
тїждень § 19, п. 1; *тїжня* § 19,
 п. 1; § 48, п. 1, е
тижєнівий § 19, п. 1
Тимирязєв § 104, п. 2, в
Тиміш (парадигма) § 103, п. 2; *Ти-*
мїш § 103, п. 2, прим. 1
Тимофєєв § 104, п. 6, в, 2
тим різом § 30, п. 2, в
тім-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасовий уряд § 38, п. 13, прим. 1
тимчасово § 30, п. 1, е
тим часом § 30, п. 2, в
тимчасом як § 32, п. 2, б
тин — *тїну* § 48, п. 2, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Тирасполь § 108, прим.

Тіся § 108
тісяча § 70, п. 11
тісяча дев'ятсот вісімдесят вось-
мий § 28, п. 1, б, прим. 1
тісяча дев'ятсот сімнадцятий —
тісяча дев'ятсот сімнадцятого
 § 71, п. 2
тісяча дев'ятсот тридцять дев'я-
тий — у тісяча дев'ятсот трид-
цять дев'ятому § 71, п. 2
тісяча п'ятсот тридцять вісім
 § 28, п. 1, б, прим. 1
тисячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Титов § 104, п. 6, в, 2
тиф — тифу § 48, п. 2, ж
Тіхвін § 109, п. 4, б, 3
тихий-тихесенький § 25, п. 4, б
Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
Тихорецьк § 109, п. 4, б, 3
тіхо-тіхо § 25, п. 4, а
Тичинин — Тичинине слово § 38,
 п. 26, а
тіша § 45, I, п. 3; *тіші* § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1;
тішу § 47, А, п. 3; *тішею* § 47,
 А, п. 4; *у тіші* § 47, А, п. 5
тішком-нішком § 25, п. 4, б
тільки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
тільки що § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 2, а
тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«Тіні забутих предків» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь*
 § 20, п. 4, в; § 44, III; *тіні* § 61,
 п. 1; § 62, п. 1; *тінню* § 20, п. 4,
 в; § 61, п. 3, а; *у тіні* § 61, п. 4;
тіней § 62, п. 2; *тіням* § 62, п. 3;
у тінях § 62, п. 5
тітка § 23, п. 4
Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
тітуса — тітуса § 47, А, п. 6, в
тітчин § 23, п. 4
Тіціан § 90, п. 5, а, 3
ткацтво § 18, п. 2, а
ткацький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов. — товариш § 40
товар § 1, п. 2; *товару* § 48, п. 2, б
товариство § 18, п. 2, в
Товариство об'єднаних українських
канадців § 38, п. 14, в
Товариство охорони пам'яток істо-
рії та культури § 38, п. 14
Товариство Червоного Хреста
УРСР § 38, п. 11
товариський § 18, п. 2, в
товариш (парадигма) § 46, II; *то-*

вариш § 18, п. 2, в; § 23, п. 7;
 § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *товари-*
шеві § 49, п. 1; *на товаришеві*
 § 52, п. 1, а; *товаришу* § 53, п. 1;
товариші § 54, п. 2; § 60; *това-*
рише § 55, п. 1; *товаришам* § 56;
товаришами § 58, п. 1
товаришів — товаришева, товари-
шеве § 23, п. 7
товариш бригадир — товаришу
бригадіре (бригадір) § 53, п. 4,
 прим. 1; *товаришеві бригадіру*
 § 49, п. 1, прим.
товариш Віталій — товаришу Ві-
талію § 53, п. 4, прим. 2
товаришко Скирда § 53, п. 4, прим. 3
товариш лейтенант — товаришу
лейтенанте (лейтенант) § 53,
 п. 4, прим. 1
товаришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста Могіла § 38, п. 8, прим. 1
тогобічний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від*
того § 78, прим. 2; *на тому* § 78,
 прим. 2
Той, що грєблі рве § 38, п. 2, б
токай § 38, п. 10
Токмак, Токмака, у Токмаці (у
Токмаку) § 112, п. 1, II
Толєдо § 86, п. 2
толк — толку § 48, п. 2, ж
Толстой § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *тому* § 48, п. 2, б
томашув-мазовецький § 114, п. 3, а
Томашув-Мазовецький § 109, п. 7,
 д; § 114, п. 3, а
тому-то § 32, п. 3
тому що § 32, п. 2, б
тонна § 89, п. 1
тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
тоноший § 17, п. 2
тонюсінський § 16, п. 2, а, 2
Тоомінг § 99
топільська § 22, п. 8
топілья — топіль § 8, п. 3, д, 3
топілька § 8, п. 3, д, 3
торг, торгоу § 8, п. 2, б; *на торзі, на*
торгу § 52, п. 3, а, прим.
торгівєць, торговця § 8, п. 3, а,
 1
торгпрєд § 8, п. 2, д
торішний § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
Торрічеллі § 89, п. 3
торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
 п. 1, а
тобожний § 67, п. 1, а
Т-подібний § 25, п. 4, ж
трава звіробій § 27, п. 1

тра́вень, тра́вня § 8, п. 2, а
тра́кторія § 91, п. 2, прим.
тра́ктор — *тра́ктора* § 48, п. 1, е;
тра́кторій § 57, п. 2; *тра́кторам*
 § 56; *тра́кторами* § 58, п. 1
тра́тити — *тра́ть* § 16, п. 2, г; § 81,
 п. 2, в; *тра́тимо* § 81, п. 2, в;
тра́тять § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
Трафа́льга́р-скве́р § 38, п. 8
Тре́птов-парк § 38, п. 8
тре́тійна § 72, п. 1
тре́тірува́ти § 24, п. 3
тре́тій § 71, п. 1; *тре́тя, тре́те*
 § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
Тре́тьяко́в § 104, п. 12, а, 1
Тре́тьяко́вська га́лере́я (Держа́вна
 Тре́тьяко́вська га́лере́я) § 38, п. 15,
 в, прим.
три (паради́гма) § 70, п. 2; *три* § 70,
 п. 8; *трьох* § 7, п. 2; § 16, п. 1,
 б; § 70, п. 8; *трьом* § 70, п. 8
«Трибу́на лбо́ду» § 38, п. 18
трива́ти § 2, п. 3, а
триво́га § 2, п. 3, а
триди́цятий § 71, п. 1
35-ми́льйо́нний § 28, п. 2, а
три́дцять § 70, п. 3
трику́тник § 25, п. 4, а; *трику́тни-*
ка § 48, п. 1, б, 8
трима́ти § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
трина́дцять § 70, п. 3
трині́жок § 25, п. 3, а
Три́пілля § 108; § 114, п. 2, б
трипі́льська ку́льту́ра § 38, п. 22,
 прим. 1
трипро́центний § 25, п. 4, б
три п'я́ті, трьома́ п'яти́ми § 72,
 п. 1
триста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
трьохсо́т, трьомста́м § 28, п. 1, а
три четве́рті § 72, п. 1
три-чоти́ри § 25, п. 4, в
3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
Три́єст § 91, п. 2
трі́ск § 19, п. 2
трі́снути § 19, п. 2
трі́умвіра́т — *трі́умвіра́ту* § 48,
 п. 2, б
трі́умф § 90, п. 5, а, 2
трі́ціати § 2, п. 3, б
трьо́в, трьох, трьом § 70, п. 8
тро́їстий § 23, п. 6
Тро́їстий сою́з § 38, п. 11
Тро́їцький § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 9, в
трьохі ви́ще за́значе́ний § 29, п. 1, г
Тро́янда § 38, п. 2, б
Трубе́цької (Трубе́цька́) § 104, п. 9

Трубі́ж § 108
Трубола́вчи § 104, п. 6, в, 4
трубопро́від § 8, п. 3, д, 6; *трубо-*
про́воду § 48, п. 2, і
трудодо́нь § 26, п. 1, в
трьох з полови́ною тис́ячний за́гін
 § 28, п. 1, б, прим. 2
трьохми́льйо́нний (і *тримі́льйо́н-*
ний) § 71, п. 1
трьохсо́тий § 71, п. 1
трьохтис́ячний (і *тритис́ячний*)
 § 71, п. 1
3-тис́ячний § 28, п. 2, а
тряста́сь — *тря́са* § 20, п. 1, г
тт. — *това́риші, то́ми* § 40
Туапсе́ § 109, п. 1; § 112, п. 7
туберку́льоз § 86, п. 1, б
ту́гий § 67, п. 1, а
Тулу́за § 86, п. 1, а
Тульчи́н § 113, п. 1
тульчи́нський § 113, п. 1
тума́н — *тума́ну* § 48, п. 2, е
тума́нний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1,
 прим.
тума́нність § 20, п. 1, в
тума́нність А́ндро́ме́ди § 38, п. 6,
 прим. 1
тума́нно § 20, п. 1, в
тунгу́с § 113, п. 2, в
тунгу́ський § 113, п. 2, в
Тунгу́ський метеоро́їт § 38, п. 6,
 прим. 1
Тупи́й Ні́ж § 106, п. 1, а
Тупи́к § 109, п. 4, б, 6
Турге́нев § 104, п. 1
туре́цький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Туре́щина § 18, п. 1, а
«Тури́ст» § 38, п. 25
Тури́нськ § 113, п. 1
тури́нський § 113, п. 1
ту́рне § 100, п. 2
ту́рок § 113, п. 2, б
Турсу́нзаде́ § 106, п. 2, е
ТУ-154 § 25, п. 4, е
ту́тешни́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Ту́шино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
ту́шинськи́й § 113, п. 1
тхі́р § 18, п. 4, прим. 2
тьма́ний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьо́лкі́н § 104, п. 3, б
тьо́хкати § 16, п. 1, б
ті́бик § 93, п. 2
то́ль § 93, п. 2
Тюме́нев § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюме́нь § 109, п. 9, а, 3, прим.
тю́рк — *тю́рки* § 113, п. 2, б
тю́ркський § 113, п. 2, б
Тю́тчев § 53, п. 4

тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80,
п. 9, прим. 2
тягті́й § 80, п. 9, прим. 2
тями́щий § 67, п. 1, а
Тянь-Ша́нь § 109, п. 9, а, 3

У

уби́вця § 44, I; § 45, I, п. 2
Уби́йсове́к § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
убі́к § 30, п. 1, б
убо́гий § 18, п. 2, б
убо́зтво § 18, п. 2, б
убо́ліва́льник § 22, п. 3
убрі́д § 30, п. 1, б
ува́га § 11, п. 3, а
ува́жність § 11, п. 3, а
уве́рти́ра § 11, п. 3, б
уве́чері § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у ви́гляді § 30, п. 2, а
уви́ сні § 30, п. 2, а
уви́ч § 30, п. 1, б
угі́ддя — угі́дь § 20, п. 4, а
У́глич § 109, п. 4, б, 6
У́гловé § 109, п. 7, а
у́гло́с § 30, п. 1, б
у́гори́ § 30, п. 1, б
у́го́рка § 38, п. 5
У́го́рка § 38, п. 5
У́го́рська Респу́бліка § 38, п. 12
у́го́ру § 30, п. 1, б
У́го́рищина § 11, п. 3, б
у́да́рник § 11, п. 3, а; § 45, II, п. 1;
у́да́рнику § 53, п. 1
у́да́рни́цький § 11, п. 3, а
у́да́ча § 11, п. 3, а
у́доба́х § 30, п. 1, г
у́де́нь § 30, п. 1, б
у́ді́й § 8, п. 3, д, 5
У́довиче́нко § 11, п. 3, б
у́доско́нле́ння § 22, п. 5
У́жгород, У́жгоро́да, У́жгоро́дом,
в У́жгоро́ді § 112, п. 1, II
у́жи́тий § 84, п. 2, б
у́збе́к § 113, п. 2, б
у́збе́рже́ся § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
у́збе́цький § 113, п. 2, б
у́зві́ши́ня § 57, п. 2; у́зві́ши́ням § 56;
у́зві́ши́нями § 58, п. 1; на у́зві́ши́нях
§ 59
у́зй́мку § 30, п. 1, б
у́зна́к § 30, п. 1, б
у́зя́тись, у́зя́сь, у́зя́сь, у́зя́лось,
у́зя́лись § 80, п. 9, прим. 3
у́ка́з § 11, п. 3, а
у́кла́д § 11, п. 3, а
У́коопспі́лка § 39, п. 1, а
У́краї́на § 11, п. 3, б, прим.
«У́краї́на» § 38, п. 20

у́краї́нець § 38, п. 1, прим. 6
у́краї́нка — у́краї́нок § 47, Б, п. 4, а
У́краї́нська гли́ва § 38, п. 5
У́краї́нська Ра́дянська Соціалі́стич-
на Респу́бліка § 38, п. 12
у́кра́й § 30, п. 1, б
У́крінфо́рм § 39, п. 1, а
У́крпрофра́да § 39, п. 1, а
у́ку́ні § 30, п. 1, б
у́ла́д § 30, п. 1, б
У́ла́н-У́де́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
у́ле́сливий § 19, п. 1
у́лі́тку § 30, п. 1, б
у́льтимату́м § 11, п. 3, б
У́лья́нов § 104, п. 12, а, 1
У́лья́новськ § 109, п. 9, а, 1
У́манська мі́ськра́да § 38, п. 12
У́мани́чина § 17, п. 2
у́ми́сний § 19, п. 3
у́мі́ру то́го як § 32, п. 2, б
у́мо́ва § 11, п. 3, а
у́мо́вний § 11, п. 3, а
у́на́слідок § 31, п. 1, а
у́ні́з § 30, п. 1, б
у́ни́зу § 30, п. 1, б
у́ніве́рма́г — у́ніве́рма́гу § 48, п. 2, в
у́ніве́рситет — у́ніве́рсите́ту § 48,
п. 2, г
У́ніве́рсите́т дру́жби наро́дів і́мені
Па́тріса Лу́мумбі § 38, п. 15, б
у́ночі § 30, п. 1, б
у́нтер-о́фіце́р § 26, п. 2, 1, б
у́нтер-о́фіце́рський § 29, п. 2, а
У́ Ну́ Мунг § 38, п. 1, прим. 3;
§ 106, п. 1, е
У́олл-стрі́т § 38, п. 8; § 97
у́пе́нь § 30, п. 1, б
у́пе́ред § 30, п. 1, б
у́пе́рти, у́пру́, у́пру́ть, у́пру́ § 80,
п. 3, б, 9, прим.
у́пла́в § 30, п. 1, б
у́пла́ч § 30, п. 1, б
у́по́мич § 30, п. 2, а
у́по́перек § 30, п. 1, б
у́по́ру § 30, п. 1, б
у́пра́ва § 11, п. 3, а
У́правлі́ння шкóл Міні́стерства на-
ро́дно́ї о́світи УРСР § 38, п. 14
урага́н — урага́ну § 48, п. 2, е
у (в) ра́зі § 31, п. 3
У́ра́л § 11, п. 3, б; У́ра́лу § 48, п. 2, й
У́ра́ло-Ку́шумський степ § 38, п. 8
у́ра́нці § 30, п. 1, б
у́ре́шті § 30, п. 1, б
у́рй́вок — у́рй́вку § 48, п. 2, д
у́рі́зень § 30, п. 1, б
у́рі́вні § 30, п. 1, б
урожа́й — урожа́єм § 51, п. 1

уро́зкид § 30, п. 1, б
 уро́зліт § 30, п. 1, б
 уро́зсип § 30, п. 1, б
 уро́зтіч § 30, п. 1, б
 уро́чйстий § 23, п. 6
 УРСР § 39, п. 2
 уряд § 30, п. 1, б
 Усвятцев § 104, п. 2, в
 усере́дині § 30, п. 1, б
 услід § 30, п. 1, б
 усма́к § 30, п. 1, б
 усмі́х — усмі́ху § 48, п. 2, і
 Усольє § 109, п. 9, а, 1
 Успі́ння § 38, п. 22
 успі́х § 45, II, п. 1; успі́ху § 48, п. 2, і
 Уссу́рі § 112, п. 7
 уста́лення § 11, п. 3, а
 устано́ва § 11, п. 3, а
 устано́влювати § 10, п. 1
 у сто́крат § 30, п. 2, а
 устро́й, устро́ю § 8, п. 1, а, 1
 усту́п § 11, п. 3, а
 Усть-Каменогорськ § 114, п. 3, г
 усть-каменогорський § 114, п. 3, г
 усну́нений § 84, п. 2, прим. 1, б
 усну́нути § 84, п. 2, прим. 1, б
 усну́нутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 уто́пія § 11, п. 3, б
 утрі́ч § 30, п. 1, а
 утрьо́х § 30, п. 1, г
 у́чень § 9, п. 1; у́чні 8—10 класів § 25, п. 4, в, прим.
 учи́тель (парадигма) § 46, II; учи́тель § 45, II, п. 2; учи́теля § 48, п. 1, а; учи́телі § 60
 учи́тель-фі́зик § 27, п. 3
 У Чін Су § 38, п. 1, прим. 3
 учоти́рьох § 30, п. 1, г
 уші́р § 30, п. 1, б
 уя́ва § 11, п. 3, а

Ф

фабко́м § 38, п. 14, а
 фабрика (парадигма) § 46, I; фабрика § 45, I, п. 1; § 88; § 90, п. 5, в, 1; фабрики § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; фабриці § 47, А, п. 2; фабрику § 47, А, п. 3; фабрикою § 47, А, п. 4; на фабриці § 47, А, п. 5; фабрик § 47, Б, п. 2, а; фабрикам § 47, Б, п. 3, а; фабриками § 47, Б, п. 5, а
 фабрика дитячих іграшок «Перемба» § 38, п. 15, а
 фабри́чний § 23, п. 1
 фавн § 38, п. 2, а, прим. 1

фаето́н § 91, п. 1
 факт § 88
 фактор — фактору, фактора § 48, п. 2, й, прим.
 фальш — фальши § 61, п. 1
 Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
 Фабо́н § 88
 фарабо́н § 88
 Фарабо́н § 38, п. 4
 фарти́х § 88
 Фастів, Фастова § 8, п. 1, а, 4
 фауна § 94
 Фауст § 94
 фах § 88
 фахіве́ць, фахіве́ця § 8, п. 3, а, 1
 файнс § 88, § 90, п. 4
 федера́тивний § 88
 Фе́дін § 104, п. 1
 Фе́дір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103, п. 2, прим. 1
 Фе́дорівна § 22, п. 10, прим.
 Фе́доров § 104, п. 3, б
 Фе́дорович § 22, п. 10, прим.
 Фе́дченко § 17, п. 6
 Фе́дчи́шин § 17, п. 6
 феєве́рк § 90, п. 4; § 91, п. 2
 Фе́йєрба́х § 90, п. 4; § 91, п. 2
 фе́йлето́н § 88; фе́йлето́ну § 48, п. 2, з
 фе́рме́нт — фе́рме́нту § 48, п. 2, з
 Фе́тай Чотіні́чич § 106, п. 1, е
 Фетью́б § 93, п. 1, а
 фе́я § 38, п. 2, а, прим. 1
 Фе́золе § 92, п. 1, а
 фіа́лка § 90, п. 5, а, 2
 фі́гура § 88
 фі́зик § 22, п. 1, прим.
 фі́зика § 88, § 100, п. 1, I; фі́зики, фі́зиці § 100, п. 1, I
 фі́зик-учи́тель § 27, п. 3
 фі́зичний § 90, п. 5, в, 1
 фізіоло́гія § 88
 філе́ § 91, п. 1
 Філіппі́ни § 88; § 112, п. 2; § 113, п. 1; Філіппі́н, Філіппі́нам § 112, п. 2
 філіппі́нський § 113, п. 1
 Філі́ппов § 104, п. 6, в, 2
 філосо́фія § 88
 фі́льм § 93, п. 1, б
 фі́льчина гра́мота § 38, п. 26, в, прим., б
 фі́н, фі́ни § 89, п. 1
 фіна́нси § 90, п. 5, а, 5
 Фіні́кія § 88
 Фінля́ндія § 86, п. 1, б
 Фінська за́тока § 114, п. 1, б
 фіо́летовий § 90, п. 5, а, 2
 Фіора́ванте § 90, п. 5, а, 2

Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
фірма «Філко корпорейшн» § 38,
 п. 17

Фіуме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7

ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5

Фламмаріон § 89, п. 3

флегматик § 88

Флобёр § 86, п. 1, а

Флоренція § 88

Флоріда § 90, п. 5, в, 2

флот § 86, п. 1, а

Флуранс § 86, п. 1, а

фойё § 90, п. 4

Фолл-Рівер § 114, п. 3, г

фолл-ріверський § 114, п. 3, г

фон Бісмарк § 107, п. 3

Фонвізін § 106, п. 1, г, прим. 2

фон дер Гольц § 106, п. 1, г

фонетика § 88

Фонтен-сюр-Рон § 38, п. 8, прим. 2

форма § 88; *форм* § 8, п. 2, а, прим. 2

формула § 86, п. 1, а

форпост § 19, п. 1, прим.

форпостний § 19, п. 1, прим.

фортисимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4

фосфор § 88

фотографія § 14

франківський — франківські сонё-ти § 38, п. 26, в, прим., а

Франківський — Франківська кім-ната § 38, п. 26, в

Франко — Франка § 48, п. 1, а

Франкфурт-на-Майні § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; *Франкфурта-на-Майні*, у

Франкфурт-на-Майні § 112, п. 6

франкфуртський-на-Майні § 114, п. 3, д

Франція § 38, п. 12; § 88

француз § 113, п. 2, а

французький § 113, п. 2, а

фрезерувальник § 22, п. 3

френч § 38, п. 1, прим. 5

Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1

Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а

Фріґзе § 109, п. 1; § 112, п. 7

фуга § 88

Фукуї § 112, п. 7

фунт стерлінгів — фунта стерлін-гів § 48, п. 1, е

Фур'ё § 92, п. 1, а

футбол § 86, п. 1, а; *футболу* § 48, п. 2, н

футляр § 45, II, п. 1; § 88, *футляри* § 54, п. 1

Фучик § 104, п. 5, б

фюзеляж § 92, п. 2, б

хаббек § 87

Хаггард § 87

хазяїн § 1, п. 2; *хазяї, хазяїні* § 54, п. 1, прим.

халва § 86, п. 1, а

хап'іти § 10, п. 1

харакірі § 90, п. 5, а, 4

Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3

Харків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49,

п. 2, б; § 108; *Харкова* § 8, п. 1, а,

4; § 48, п. 1, г; *Харкову* § 49, п. 2,

б; *Харковом* § 51, п. 3, б

Харківський клуб метробиблівців § 38, п. 15, в

харків-товарний § 114, п. 3, а

Харків-Товарний § 114, п. 3, а

хатній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а

хвастливий § 19, п. 1

хвастиніти § 19, п. 1

хворостийак § 19, п. 1

Хемінгуей § 87

хіжо § 9, п. 2, г, прим.

хімера § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

хист — *хісту* § 48, п. 2, ж

хітроці § 66, п. 1, б; *хітроців* § 66, п. 2, б

хіба що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а

хід — *ходу* § 48, п. 2, ж

хімік § 22, п. 1, прим.

хімічно зв'язаний § 29, п. 1, г, прим. 1

хімія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5

хірург § 90, п. 5, а, 5

хліб — *хліба* § 48, п. 2, а; *хлібі,* *хліба* § 54, п. 3

Хліб § 38, п. 2, б

хлібороб § 8, п. 3, д, б

хліборобство § 8, п. 3, д, 6

хліб-сіль § 25, п. 4, б

хлів — *хліва* § 48, п. 2, в

хлопець § 2, п. 2, в; *хлопця* § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; *хлопче* § 53, п. 3

хлопець-богати́р § 27, п. 2

хлопчик § 22, п. 1

хлопчійсько § 22, п. 9

хлоп'я — *хлоп'ят* § 65, п. 4

хлоп'ятко — на *хлоп'яткові* § 52, п. 1, б

Хмелеве § 113, п. 2

хмельський § 113, п. 2

Хмельниччина § 38, п. 22

хббі § 87

ходів-ходів § 25, п. 4, а

ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; *ходить* § 83, прим. 1;

ходжу § 80, п. 6, в, прим. 1;

ходить, ходять § 16, п. 2, г; *будете ходити* § 80, п. 8, а, 1; *ходить був, ходила була, ходили були* § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87, *хокею* § 48, п. 2, и
хол § 87
холод — *холоду* § 48, п. 2, е
Хомá § 22, п. 10
Хоміч § 22, п. 10
Хомівна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — *хору* § 48, п. 2, б
хорт, *хорта* § 8, п. 2, б
Хотинський замок § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; *хочу* § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; *хочеш* § 80, п. 4; *хочуть* § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, д
Хо Ши Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
хребét § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хрйстов § 104, п. 5
хрущ — *хрущів* § 57, п. 1
Хрущів § 104, п. 3, в
хто (парадигма) § 77; *біля ко́го* § 78, прим. 2
хто-бу́дь § 28, п. 2, б
хто́зна-як § 30, п. 3, в
хто́зна-який § 28, п. 2, б
хто-не́будь § 28, п. 2, б; § 79; *кого-не́будь*, *кому-не́будь*, *ким-не́будь*, *на кому-не́будь* § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79, *когось*, *комусь*, *кимсь* (і *кімось*) § 79; *біля ко́гось* § 78, прим. 2
художник-пейзажист § 27, п. 3
художній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
ху́тір — *ху́тора* § 48, п. 2, д
хутро́ — *ху́тер* § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Це́тко, *Це́тка* § 100, п. 2, прим.
Це́йк § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
це́вто § 32, п. 1
цей, *ця*, *це* (парадигма) § 76; *цього́* § 7, п. 2; *у цьо́го* § 78, прим. 2; *при цьо́му* § 78, прим. 2
целуло́їд § 4, п. 4

Це́нкий § 104, п. 1
це́нтр § 96; *у це́нтрі* § 52, п. 3, а
Це́нтра́льна науко́ва бібліоте́ка АН УРСР ім. В. І. Верна́дського § 38, п. 15, а
Це́нтра́льна Ревізі́йна Комі́сія КЛРС § 38, п. 13
Це́нтра́льний Ко́мітет Ко́мпарті́ї Украї́ни § 38, п. 13
Це́нтра́льний Ко́мітет Ко́муніс-ти́чної па́ртії Ра́дянського Со́юзу § 38, п. 13
Це́цилін § 104, п. 6, в, 1
Циві́льний пові́тряний фло́т СРСР § 38, п. 14
Цига́нко́в § 104, п. 7
цилі́ндр § 96
Ци́млянська § 109, п. 4, б, 1
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
ци́фра § 90, п. 5, в, 1
ци́пільно § 17, п. 4
Ці́линогра́д § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, д
Ці́церо́н § 90, п. 5, а, 3
цокоті́ти § 80, п. 3, а
цього́річний § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, д, прим.
Цю́ріх § 93, п. 2; § 113, п. 2, в, прим.
цю́ріхський § 113, п. 2, в, прим.
Цю́рґу́нськ § 113, п. 1
цю́рґу́нський § 113, п. 1
Ця́вловський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чага́рник — *чага́рнику́* § 48, п. 2, б
Ча́д — *Ча́ду* § 48, п. 2, й
чае́ня § 22, п. 6
«Чайка» § 38, п. 20
Чапа́ев § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — *Ча́пліно́м* § 51, п. 3, а
чар-зі́лля § 26, п. 2, 4
час від ча́су § 30, п. 2, б
Часо́сло́в § 38, п. 18, прим. 2
часті́вка § 22, п. 11
ча́сто-гу́сто § 25, п. 4, б
Ча́тир-Да́г § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
че́рть (1/4) § 72 п. 1
Чебоксáри § 109, п. 5; § 112, п. 2;
Чебоксáр, *Чебоксáрам*, *у Чебоксá-рах* § 112, п. 2
чекáння § 10, п. 2
чекáти § 10, п. 2
Челя́бінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченсто́хова § 109, п. 7, е

червінець — червінця § 48, п. 1, е
 Червона Шапочка § 38, п. 2, б
 Червоний Став — Червоного Ставу § 48, п. 1, г, прим.
 червоногрібий § 29, п. 2, е
 червоно-зелено-синій § 29, п. 2, е
 червонопрапорний § 25, п. 1; § 29, п. 1, б
 черв'як § 6, п. 1, прим.
 чередá, черід § 8, п. 3, б, 1
 через § 8, п. 2, в
 черезплічник § 21, п. 2
 через силу § 30, п. 2, а
 через те що § 32, п. 2, б
 Череповець § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
 череповецький § 113, п. 2, б
 черідка § 8, п. 3, б, 1
 Черкаси § 113, п. 2, в
 Черкаське старіство § 38, п. 12
 черкаський § 113, п. 2, в
 черкес § 113, п. 2, в
 черкеський § 113, п. 2, в
 чернітка § 9, п. 1
 Чернишів § 104, п. 7
 Чернівці § 108; § 112, п. 2; Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях § 112, п. 2
 Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
 Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
 чернігівський § 113, п. 2
 чесати, чиси́, чешеш § 80, п. 4
 чесний § 19, п. 1
 честь § 19, п. 1
 честь чесно § 25, п. 4, б, прим.
 чеський § 113, п. 2, в
 Чеський Крémльов § 109, п. 7, г
 четверо, чотирьох, чотирьом § 70, п. 10
 четвёртий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 чех § 113, п. 2, в
 Чехо-Словацька Федератівна Республіка § 38, п. 12
 чехо-словацький § 114, п. 3, а
 Чехо-Словаччина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
 Чигирін § 113, п. 1
 чигиринський § 113, п. 1
 чий, чия, чиє (парадигма) § 77; чийого § 7, п. 1, а
 чий-будь § 28, п. 2, б
 чий-небудь § 28, п. 2, б
 чийсь, чийогось, чийомусь, чиймось (і чиймось) § 79
 Чикаго § 90, п. 5, в, 3

Чиковані § 104, п. 6, в, 1
 Чилі § 90, п. 5, в, 3
 чималенький § 33, А, п. 1, а
 чимало § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 чимдуж § 30, п. 1, е
 чимраз § 30, п. 1, е
 Чингисхан § 104, п. 6, в, 1
 чин чіном § 25, п. 4, б, прим.
 Чирчій § 109, п. 4, б, 1
 чисельник — чисельника § 48, п. 1, ж
 численний § 20, п. 2, а
 численність § 20, п. 2, в
 численно § 20, п. 2, в
 числвник — числвника § 48, п. 1, ж
 чистий § 67, п. 1, а
 чистити — чисть, чистьмо, чистьте § 81, п. 2, в
 Чисті Пруді § 109, п. 7, в
 Чистоводне § 114, п. 2, а
 чистоводнівський § 114, п. 2, а
 Чита § 113, п. 1
 читинський § 113, п. 1
 чи то § 33, А, п. 2, б
 чичероне § 90, п. 5, в, 1
 Чічиков § 104, п. 6, в, 1
 чи що § 30, п. 1, ж
 чіпати § 10, п. 2
 чіпляти § 10, п. 2
 член-кореспондент § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
 чобіт — чобіт § 55, п. 1, прим.; чобітьмі (й чоботями, чоботами) § 58, п. 2; на чоботах (чоботях) § 59
 чоловік § 9, п. 1; сім чоловік, сім чоловіків, чоловік із двісті § 55, п. 1, прим.
 чомісь § 9, п. 1
 Чорне море § 114, п. 1, б
 чорний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; чорного § 9, п. 2, г
 чорніло § 9, п. 2, г
 чорнити § 9, п. 2, г
 чорниця — чорниці § 9, п. 2, г
 чорніти, чорніє § 9, п. 2, г
 чорногуз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
 чорнозем § 26, п. 1, б
 чорноземний § 29, п. 1, а
 чорнороб § 8, п. 3, д, б
 чотири (парадигма) § 70, п. 2; чотіри § 9, п. 1
 4 1/2-тисячний § 28, п. 2, а
 чотирикітний § 25, п. 3, а
 чотиримісячний § 25, п. 4, б
 чотіриста § 70, п. 5
 чотіриста сімдесят вісім тисяч шіст-

сѳт п'ятдесят дѳв'ять — з чоти-
рьохсѳт сѳмдесятих вѳсьмѳ тѳсяч
шестисѳт п'ятдесятѳ дев'ятих
§ 70, п. 6

чотѳри трѳтѳ § 72, п. 1

чотирнадцять § 70, п. 3

чотирьохактний § 25, п. 3, 6

чотирьохмѳльбѳнний (ї чотиримѳль-
бѳнний) § 71, п. 1

чотирьохсѳтий § 71, п. 1

чотирьохтѳсячний (ї чотиритѳсяч-
ний) § 71, п. 1

ЧСФР § 39, п. 2

чуваський § 113, п. 2, в

чуваши § 113, п. 2, в

чума́к — чума́че § 53, п. 3

Чумацький Шлях § 38, п. 6

Чупринків § 47, Б, п. 2, в

Чусова § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; Чу-
совѳ, Чусовѳй § 112, п. 3

чу́ти (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1; чу́ти, чу́ю, чу́ють
§ 80, п. 3, 6, 1

Ш

ша́бля — шабѳль § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1

ша́йба — шайб § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1

шалѳвка § 22, п. 11

Шактіаї § 98, § 100, п. 2

шари́ко- й ро́ликопѳдѳшпники § 26,
п. 2, 6

шарудѳння § 22, п. 5

шарудѳти § 22, п. 5

шасѳ § 89, п. 1

Шафа́рик § 104, п. 5, 6

шах § 38, п. 3, прим. 2

шахта́р, шахта́ря § 45, II, п. 2;

шахта́реві § 49, п. 1; шахта́рям
§ 56; шахта́рями § 58, п. 1; на
шахта́рях § 59

Ша́хти § 109, п. 5; § 113, п. 1

ша́хтинський § 113, п. 1

Ша́ши § 38, п. 4

Швейца́рія § 95, п. 1

швець § 16, п. 1, а; шѳвче § 53, п. 3

Швець § 101; § 102, п. 1; Шѳвця́,

Шѳвце́ві (Шѳвце́й) § 102, п. 1

шѳвѳкохѳд § 8, п. 3, д, 6

шѳвѳкохѳдний § 8, п. 3, д, 6

шѳвѳцѳв § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, 6;

шѳвѳцѳва, шѳвѳцѳвого § 8, п. 1, а, 3

шѳвѳченкіана § 38, п. 1, прим. 5

Шѳвѳчѳнкѳв — Шѳвѳчѳнкова, Шѳвѳчѳн-
кове § 23, п. 7; Шѳвѳчѳнкови поѳѳзѳї
§ 38, п. 26, а

Шѳвѳчѳнкѳвська прѳмія § 38, п. 26, в
Шѳвѳчѳнкѳвський райѳнний вѳдѳл на-
рѳдної освѳти мѳста Ку́ева § 38,
п. 14, а

шѳвѳчѳнкѳвський стиль § 38, п. 26, в,
прим., а

Шѳвѳчѳнко § 23, п. 7

Шѳксна § 109, п. 1

шѳдѳст § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в

Шѳллі § 100, п. 2

Шѳпѳтѳвка § 108; § 112, п. 1, I; Шѳ-
пѳтѳвки, у Шѳпѳтѳвѳцѳ § 112, п. 1,
I

шѳпѳт § 2, п. 1

шѳпѳтѳти § 2, п. 1

шѳстеро, шѳстьѳх, шѳстьѳм § 70,
п. 10

шѳстѳдѳнка § 9, п. 1; § 26, п. 1, д

Шѳймчак § 104, п. 5, 6

шѳнѳбѳк — шѳнкѳй § 48, п. 2, в

шѳїрма § 90, п. 5, в, 1

широ́кий § 2, п. 1

Широ́кий Яр § 114, п. 1, а; Широ́кого
Яру § 48, п. 1, г, прим.

ши́роко § 2, п. 1

ши́рочина, шѳрочѳнь § 61, п. 1, прим.

шѳїти, шѳїю, шѳїють § 80, п. 3, 6,
1; шѳїй, шѳїймо, шѳїйте § 81, п. 2,
а

ши́фр § 90, п. 5, в, 1

ши́хтѳвка § 22, п. 11

Шѳшкін § 104, п. 6, в, 1

Шѳллер § 89, п. 3; § 90, п. 5, а, 3;
§ 100, п. 1, II; Шѳллѳра, Шѳлле-
ром § 100, п. 1, II

шѳллерѳвський § 90, п. 5, а, 3

шѳїстѳдѳсят § 70, п. 4

шѳїстѳдѳсятѳй § 28, п. 1, 6; § 71,
п. 1

шѳїстѳдѳсятѳп'ятимѳльбѳнний § 28,
п. 1, 6

16-поверхѳвий § 26, п. 1, д, прим.

шѳїстѳнадцять § 19, п. 1; § 70, п. 3

шѳїстѳсѳт § 70, п. 5

шѳїсть (парадигма) § 70, п. 2; шѳїсть

§ 70, п. 3; шѳїстѳй § 9, п. 1

шѳків — шѳківа § 48, п. 1, ж

шѳкѳда — шѳкод § 8, п. 3, д, 3

шѳкѳла — шѳкіл § 47, Б, п. 2, а

шко́ляр (парадигма) § 46, II; шко-
ля́р § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; шко-
ля́ря § 45, II, п. 3; школя́ре § 53,
п. 3; школя́рі § 54, п. 2; школя́рѳв
§ 55, п. 1

шлакобѳлок § 26, п. 1, в

шѳлях § 38, п. 9; на шѳляхѳ § 52, п. 2, 6

Шѳмельѳва § 104, п. 1

шѳвок, шѳвѳку § 8, п. 2, 6

шобста сесія Верховної Ради УРСР § 38, п. 16
 шобтий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 Шобу § 94; § 100, п. 2
 шофёр § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
 Шпанка рання § 38, п. 5
 шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 штаб — штабу § 48, п. 2, г; у шта-
 бі § 52, п. 3, а
 штабс-капітан § 26, п. 2, 1, б
 штані § 66, п. 1, а; штанам (і
 штаням) § 66, п. 3, а; штаньмі
 (й штанами, рідше — штанлями)
 § 66, п. 5, в; на штанах (рідше —
 на штанях) § 66, п. 6
 Штраус § 94
 штрейкбрехер § 95, п. 1
 шум — шуму § 48, п. 2, ж

Щ

щавель — щавлю § 48, п. 2, б
 щасливий § 19, п. 1
 щастя § 17, п. 3; § 19, п. 1; щастям
 § 51, п. 2
 щеміти § 9, п. 1
 щетіна § 9, п. 1
 Щиглов § 104, п. 6, в, 1
 Щигрі § 109, п. 4, б, 1
 Щипачов § 104, п. 3, в
 що (парадигма) § 77; від чого, в чому
 § 78, прим. 2
 щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
 А, п. 1, б
 що-будь § 28, п. 2, б; § 79; чого-будь,
 чому-будь, чим-будь, на чому-будь
 § 79
 щовечора § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1,
 а
 щогодини § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1,
 а
 Щоголів § 53, п. 4
 щодалі § 30, п. 1, ж
 щоденник § 33, А, п. 1, а
 щоденно § 30, п. 1, ж
 щодня § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 щодо § 31, п. 1, а
 щодобу § 33, А, п. 1, а
 щодуху § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 що ж до § 32, п. 2, а; § 33, А, п. 2, а
 щокá § 9, п. 1; щоці, на щоці § 9,
 п. 2, 2
 Щокіно § 109, п. 2, в
 щомісяця § 30, п. 1, ж
 щомога § 30, п. 1, ж
 щонайбільше § 30, п. 1, ж
 шонайдовше § 30, п. 1, ж
 щонайдужче § 30, п. 1, ж

щонайкріще § 30, п. 1, ж
 щонайкріщий § 33, А, п. 1, а
 щонаймєнше § 30, п. 1, ж
 щонайсильніший § 69, п. 2, б
 щонайширше § 30, п. 1, ж
 що-небудь § 28, п. 2, б; § 79; чого-не-
 будь, чому-небудь, чим-небудь § 79
 щоночі § 30, п. 1, ж
 щопра́вда § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
 щораз § 30, п. 1, ж
 щоразу § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 щоріку § 30, п. 1, ж
 щосіли § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 щось § 33, А, п. 1, г; § 79; чогось, чо-
 мусь, чимсь (і чимось) § 79; від
 чогось, в чомусь § 78, прим. 2
 що то § 33, А, п. 2, б
 що то за § 33, А, п. 2, б
 щохвилини § 30, п. 1, ж
 Щука § 38, п. 2, б

Ю

ювіляр § 45, II, п. 1
 Югославія § 114, п. 3, а
 юдині срібнякі § 38, п. 26, в, прим. 6
 «Юманіте» § 38, п. 18
 юний § 20, п. 1, б
 Юпітер § 38, п. 6
 Юр'ев § 104, п. 11
 Юрївна § 22, п. 10
 Юрійович § 22, п. 10
 Юхїменко § 2, п. 2, б
 юшка — юшці § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; до мене § 78,
 прим. 2
 Яблонський § 104, п. 9
 Явище § 45, II, п. 3; Явища § 54, п. 3;
 Явищами § 58, п. 1
 Явір § 45, II, п. 1
 Ягич § 104, п. 5
 ягня — ягня́та, ягня́т § 65, п. 4;
 ягня́тами § 65, п. 5; на ягня́тах
 § 65, п. 6
 ягня́тко — ягня́ткові, ягня́тку § 49,
 п. 1
 я́чко § 22, п. 7
 я́чня § 18, п. 4
 я́йце § 18, п. 4; я́єць § 55, п. 2
 яйцеподібний § 25, п. 2, б
 якби § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
 А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
 якій § 77
 який-будь § 28, п. 2, б

який-небудь § 28, п. 2, б
якийсь, якась, якесь § 33, А, п. 1, г
Яків § 22, п. 10
Яківна § 22, п. 10
якісний § 19, п. 1
якість § 5, п. 1; § 19, п. 1; якістю
§ 61, п. 3, б
якнайбільше § 30, п. 1, ж
якнайбільший § 69, п. 2, б
якнайдовше § 30, п. 1, ж
якнайдовжче § 30, п. 1, ж
якнайкраще § 30, п. 1, а
якнайшвидше § 33, А, п. 1, а
якнайшвидший § 69, п. 2, б
як-небудь § 30, п. 3, а
як-не-як § 30, п. 3, д
Якович § 22, п. 10
якомого § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
якось § 30, п. 1, ж
якось § 30, п. 1, ж
якось-то § 33, А, п. 3, а
як-от § 33, А, п. 3, а
якраз § 30, п. 1, ж
як слід § 30, п. 2, а
як треба § 30, п. 2, а
якщо § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага;
§ 33, А, п. 1, а
Ямпіль § 108
Янка Купала § 104, п. 7

яр § 38, п. 9; Яру § 48, п. 2, д
ярок — ярка § 48, п. 2, д
Яроп'як § 106, п. 2, г
Ярослав Андрійович — Ярослав
Андрійовичу § 53, п. 4, прим. 4
Ярославів Вал § 38, п. 9
Ярослав Мудрий § 38, п. 1; § 38,
п. 26, б
Яр-під-Зайчиком § 114, п. 3, д
ярський-під-зайчиком § 114, п. 3, д
ясен § 67, п. 1, в
ясень — ясеня § 48, п. 1, б; ясеню
§ 53, п. 2
ясла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; ясел
§ 66, п. 2, в; яслам § 66, п. 3, а;
у яслах § 66, п. 6
ясна § 66, п. 1, в; ясен § 66, п. 2, в
Ясна Поляна § 38, п. 8, прим. 1;
§ 114, п. 2, е
Ясногородка § 114, п. 2, а
яснополянський § 114, п. 2, е
Ясси § 113, п. 2, в
яський § 113, п. 2, в
Яффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
Яфський § 89, п. 3, прим.
ячмінний § 18, п. 4
ячмінь § 18, п. 4; § 50, п. 2; ячменю
§ 48, п. 2, б
ячний § 18, п. 4

З М І С Т

Передмова до третього видання	3
Передмова до другого видання	5
Передмова до першого видання	7
Український алфавіт	9

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

Літерні позначення звуків	10
Голосні	10
§ 1. Ненаголошений О	10
§ 2. Ненаголошені Е, И	11
§ 3. І	11
§ 4. І́	11
§ 5. Я, Ю, Є	11
§ 6. Апостроф	11
§ 7. ЙО, БО	12
Чергування голосних	12
§ 8. Чергування О — І, Е — І	12
О, Е, що не переходять в І	13
Відхилення в чергуванні О — І, Е — І	14
§ 9. Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	16
Чергування голосних у дієслівних коренях	16
§ 10. Чергування О — А	16
Е (невипадний) — І (невипадний)	17
Е (випадний) — И	17
§ 11. Чергування У — В	17
§ 12. Чергування І — Й	18
§ 13. Чергування З — ІЗ — ЗІ (ЗО)	19
Приголосні	20
§ 14. Літера Г	20
§ 15. Літера Ґ	20
Позначення м'якості приголосних	20
§ 16. Коли пишеться Ь	20
§ 17. Коли Ъ не пишеться	21
Зміни приголосних при збігу їх	22
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-	22
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	23
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)	23
-ЧН-, -ШН-	23
Спрощення груп приголосних	24

§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-	24
-З(К)Н-, -С(К)Н-	24
-С(Л)Н-	24
Подвоєння та подовження приголосних	24
§ 20. Подвоєння приголосних при збігу їх	24
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	25
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	25
Правопис префіксів	26
§ 21. З- (ІЗ-, ЗІ-)	26
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	27
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	27
Правопис суфіксів	27
Іменникові суфікси	27
§ 22. -ИК, -НИК та ін.	27
-ИВ(О)	27
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	28
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	28
-ИННЯ, -ІННЯ та ін.	28
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	28
-ЕЧОК (-ЕЧОК), -ЕЧК(А) [-ЕЧК(А)], -ІЧОК,	
-ІЧК(А) та ін.	28
-ЕНК(О) [-ЕНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЕНЬК(О)]	28
-ИСЬК(О) [-ИСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ИЩ(Е)]	29
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	29
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	29
-ОК	29
-ІР, -ИСТ, -ІЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	29
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	30
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ІЙ)	30
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	30
-ІЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	30
-ИН, -ІН	30
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	31
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	31
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	31
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)	31
Дієслівні суфікси	32
§ 24. -УВА-(ЮВА-), -ОВА-	32
-ОВУВА-	32
-ІР-, (-ІР-)	32
Правопис складних слів	32
Загальні правила правопису складних слів	32
§ 25. Сполучні звуки О, Е(Є)	32
Складні слова без сполучного звука	33
§ 26. Складні іменники	34
§ 27. Прикладки	36
§ 28. Складні числівники та займенники	37
§ 29. Складні прикметники	37
§ 30. Прислівники	40
§ 31. Прийменники	43
§ 32. Сполучники	44
§ 33. Частки	45
Вживання великої літери (букви)	48
§ 34. Велика літера на початку речення	48
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	49
§ 36. Велика та мала літери в рубриках	49
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо	50

§ 38. Велика літера у власних назвах	51
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	61
§ 40. Графічні скорочення	61
Правила переносу	62
§ 41. Орфографічні правила переносу	62
§ 42. Технічні правила переносу	63
Знак наголосу	64
§ 43.	64

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Іменник	65
§ 44. Поділ на відміни	65
§ 45. Поділ на групи	65
§ 46. Зразки відмінювання іменників	68
Уваги до правопису окремих відмінків	70
I відміна	70
§ 47.	70
A. Однина	70
Б. Множина	71
II відміна	73
A. Однина	73
§ 48. Родовий відмінок	73
§ 49. Давальний відмінок	76
§ 50. Знахідний відмінок	77
§ 51. Орудний відмінок	77
§ 52. Місцевий відмінок	78
§ 53. Кличний відмінок	79
Б. Множина	80
§ 54. Називний відмінок	80
§ 55. Родовий відмінок	80
§ 56. Давальний відмінок	81
§ 57. Знахідний відмінок	81
§ 58. Орудний відмінок	81
§ 59. Місцевий відмінок	82
§ 60. Кличний відмінок	82
III відміна	82
§ 61. Однина	82
§ 62. Множина	83
§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	83
IV відміна	83
§ 64. Однина	83
§ 65. Множина	84
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	84
Прикметник	85
§ 67. Тверда група прикметників	85
М'яка група прикметників	86
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	87
§ 69. Ступенювання прикметників	88
Числівник	89
Кількісні числівники	89
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	89
Порядкові числівники	90
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	90
Дробові числівники	91
§ 72. Відмінювання дробових числівників	91

Займенник	91
§ 73. Особові займенники	91
Відмінювання особових займенників	91
§ 74. Зворотний займенник	92
Відмінювання зворотного займенника	92
§ 75. Присвійні займенники	92
Відмінювання присвійних займенників	92
§ 76. Вказівні займенники	92
Відмінювання вказівних займенників	92
§ 77. Питальні займенники	93
Відмінювання питальних займенників	93
§ 78. Означальні займенники	93
Відмінювання означальних займенників	93
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	94
Відмінювання складних займенників	94
Дієслово	94
§ 80. Дійсний спосіб	94
Теперішній час	94
Поділ дієслів на дієвідмини	95
Друга дієвідміна	95
Перша дієвідміна	95
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	97
Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІД-ПОВІСТИ й под.), БУТИ	98
Майбутній час	98
Минулий і давноминулий час	99
§ 81. Наказовий спосіб	99
§ 82. Умовний спосіб	100
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	101
§ 84. Дієприкметник	101
Дієприкметники активного стану	101
Дієприкметники пасивного стану	101
§ 85. Дієприслівник	102

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Приголосні	103
§ 86. L	103
§ 87. G, H	103
§ 88. F, PH, TH	103
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	104
Передача j (i) перед a, e, o, и	104
§ 90. I	104
§ 91. E, O, Ё	107
Групи приголосних з голосними	107
§ 92. Апостроф	107
§ 93. Ъ	107
§ 94. Дифтонги AU, OU	108
§ 95. Німецький дифтонг EI	108
§ 96—99. Кінцеві -TR, -DR	108
Відмінювання слів іншомовного походження	109
§ 100.	109

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища	110
§ 102. Відмінювання прізвищ	110

§ 103. Відмінювання імен	112
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвиськ	115
§ 105. Неслов'янські прізвиська	118
Складні особові імена та прізвиська й похідні від них прикметники	118
§ 106. Імена та прізвиська (прізвиська)	118
§ 107. Похідні прикметники	120
Географічні назви	120
§ 108. Українські географічні назви	120
§ 109—110. Географічні назви інших республік СРСР	121
Приголосні в російських географічних назвах	123
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	123
§ 111. Іншомовні географічні назви	124
§ 112. Відмінювання географічних назв	124
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	126
Суфікси -ІНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	126
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ІВСЬК(ИЙ)]	126
§ 114. Правопис складних географічних назв	127
Написання окремо	127
Написання разом	128
Написання через дефіс	129

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка	131
§ 116. Знак питання	132
§ 117. Знак оклику	133
§ 118. Кома	134
Кома в простому реченні	134
Кома у складному реченні	144
§ 119. Крапка з комою	147
§ 120. Двокрапка	149
§ 121. Тире	150
§ 122. Крапки	154
§ 123. Дужки	155
§ 124. Лапки	156
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	158

Показчик	161
---------------------------	-----

Научное издание
Академия наук Украинской ССР
Институт языковедения им. А. А. Потебни

УКРАИНСКОЕ ПРАВОПИСАНИЕ

Киев, издательство «Наукова думка»

На украинском языке

*Затверджено до друку вченою радою
Институту мовознавства АН УРСР ім. О. О. Потебні*

Обкладинка художника Г. А. Клещара
Художній редактор О. Я. Вишневський
Технічний редактор Г. А. Ратнер
Коректори Н. О. Луцька,
Л. П. Рябцева, Л. В. Мамота

ИБ № 11508

Вдано до набору 15.05.90. Підп. до друку 05.12.90. Формат 84×108¹/₃₂. Папір друк.
№ 1. Літ. гарн. Вис. друк. Ум. друк. арк. 12,6. Ум. фарбо-відб. 12,6. Обл.-вид.
арк. 16,77. Тираж 50 000 пр. Зам. 471. Ціна 1 крб. 70 коп.

Видавництво «Наукова думка», 252601 Київ 4, вул. Репіна, 3.

Віддруковано з матриць Головного підприємства республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига», 252057 Київ 57, вул. Довженка, 3 в книжковій фабриці
ім. М. В. Фрунзе. 310057 Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

Український правопис / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — 3-тє вид., випр. й доп. — К. : У45 Наук. думка, 1990. — 240 с.
ISBN 5-12-002306-1 (в опр.): 1 крб. 70 к. 50 000 пр.
Украинское правописание

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком і удосконаленням мови. Зокрема вживання великої літери, уточнення правил написання складних слів, закінчення іменників II відміни в родовому відмінку, правила правопису складних прикметників і т. ін. Взагалі з наявного орфографічного кодексу усувається все застаріле, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української мови,

1 крб. 70 к.

«НАУКОВА ДУМКА»